י. ל. פּרץ

די ווערק פון יצחק לייבוש פרץ. צוועלף בענד.
צוזאמענגעשטעלט אונטער דער רעדאקציאן פון
דוד פינסקי

זיבעטער באנד

ארויסגעגעבען פון פארלאג „אידיש", ניו-יארק.
תר"פ—1920

י. ל. פרץ

פאלקסטימליכע געשיכטען

ארויסגעגעבען פון פארלאג „אידיש“. ניו־יארק.

Copyright 1920
by
JEWISH BOOK AGENCY, INC.

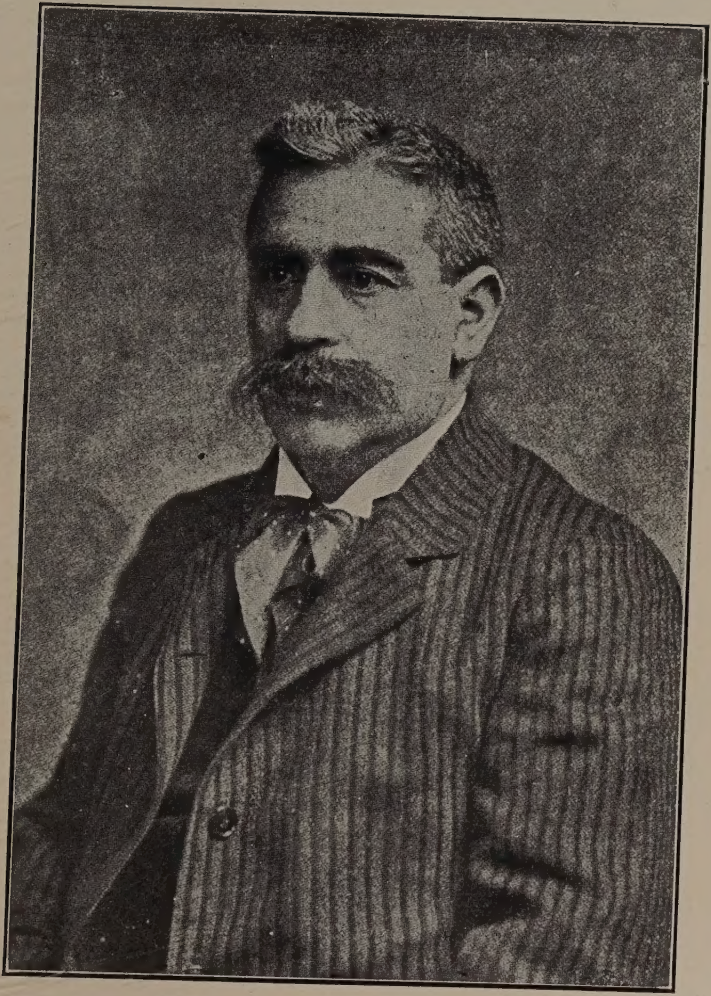

פאלקסטימליכע געשיכטען

ביים גוסס צוקאַפּענס.

1.

דער שמש פון גן־עדן — א ליכטיגער מלאך — אַן אפּגלאַנץ פון זיין ליעבען נאָמענס שטראַלענדיגער געגאַד, קומט איינמאַל פאַרנאַכט פון גן־עדן ארויס און עפענט, צורודערט און פאַרזאָרגט, א פענסטערל פון הימעל, בויגט ארויס דעם שטראַלענדיגען קאָפּ און ווענדט זיך מיט א טרויעריגער, ציטערדיגער שטימע צו דער אונטערגעהענדיגער זון און פרעגט:

— ווייסטו נים, זון, וואס ביי לייב'ל קאַנסקיוואַלער טוט זיך?

די זון שווייגט; זי ווייסט נישט.

נאָך אומרוהיגער ציהט דער מלאך זיין שטראַלענדיגען קאָפּ צוריק.

און נישט אומזיסט איז אומרוהיג דער מלאך.

שוין מכמה וכמה שנים רוישען צוויי מאָל אין טאג אלע זיבען הימלען מיט לייב'ל קאַנסקיוואַלער'ס „שמע ישראל"...

ווי א זילבערנער שרויט צושיט זיך זיין „אח— — —ד" צו־פוסענס בייב כסא הכבוד... און עס קאַלערט זיך דער „אחד" און זשומט, און ברומט, און זידט, ווי א מחנה זומער־פייגלעך, וואס גלוסט און בענקט צו דער פלאַם, ווערט צוגעצויגען צו איהר און בריהט זיך און ברענט אין איהר מיט'ן גרעסטען תענוג פון „יסורים של אהבה"...

דאס לעצטע מאָל האט ער איהם צו שחרית געהערט.

צו מנחה האט ער שוין געפעהלט!

אין בעט און לויב־געזאַנג פון אלע וועלטען איז דעריבער א פגימה געווען...

אין ארקעסטער איז פּלוצלונג שטיל געווארען א כלי; א סטרו־

נע ביי אן ערשטער פידעל האט געפּלאַצט און איז פארשטומט גע־וואָרען.

צי האט לייב'ל קאָנסקיוואָלער פארגעסען צו דאַווענען מנחה?

וועט ער זאָגען צוויי שמונה־עשרה'ס ביי מעריב?

נידעריגער לאָזט זיך דערווייל אראָפּ די זון. די שטיל באַ־האַלטענע שאַטענס קריגען רשות, ארויסצוקומען פון זייערע באַ־העלטענישען, — און זיי קריכען ארויס פון די שפּאַלטען אין די פעלזען ביי ימים, פון גריבער און היילען אין וויסטע מדבריות, פון אונטער בוימער און צווישען צווייגען און בלעטער אין די טיפסטע וועלדער... און זיי פארשפּרייטען זיך איבער'ן ישוב און פלעכטען זיך ארום און ארום...

און אט איז אראָפּ די זון אינגאַנצען. לבנה און שטערען בלאַנ־קען שטיל־שווייגענדיג אויף און נעמען איבער די ממשלה איבער דער וועלט איבער נאַכט... און זיי שפּינען און וועבען זייער פאר'כשופ'ט שפּינוועבס — א זילבער־דינע נעץ איבער דער פאר־מאַטערטער ערד...

און גלייך מיט דער זון איז איבער'ן הימעל פארזונקען געוואָ־רען די חיה מיט דער אויפשריפט „אמת“ אויפ'ן שטערן, און צו־זאַמען מיט דער לבנה איז ארויסגעשוואומען פון דער צווייטער זייט די חיה מיט דער זילבערנער טרעסט אויפ'ן שטערן און מיט דער אויפשריפט „אמונה“...

און באַלד עפענען זיך שטיל־שווייגענדיג די טויערען פון הי־מעל, און לאָזען אריין גאַנצע מחנות נשמות פון איינגעשלאָפענע מענשען, וואָס קומען נאַכט אויף נאַכט ארויף און פארשרייבען אין די הייליגע ביכער, ווי אזוי עס האט זיך אפּגעלעבט דער טאָג...

און עס סקריפּען די פעדערען, און עס רוישען מיליאָנען־מיליאָ־סען פליגעל, טייל ווייסע ווי שניי, ס'רוב גרויע און פארפלעקטע, מאַנכע אויך רויט פארבלוטיגטע...

און אלע זיבען הימלען ווערען פול מיט א געמישט גערויש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליעבשאַפט, האָפנונג און שרעק... און פּלוצלונג בלייבט אלץ ווי פארשטאַרט.

ארום כסא הכבוד וויקעלט זיך שטיל א זילבערנער נעבעל, וויקעלט זיך און וויקעלט זיך און ווערט טונקעלער און טונקע־לער...

און פֿון הינטער דעם נעבעל הערט זיך אַ ברומען ווי פֿון אַ טויב:
„וועה איז מיר, וואָס איך האָב חרוב געמאַכט מיין הויז...
„וואָס איך האָב פֿארברענט מיין פּאַלאַץ...
„וואָס איך האָב פֿארטריבען מיין זוהן, מיין איינציגען זוהן"...
און אַ שוידער פֿון רחמנות געהט דורך אַלע זיבען הימלען...

און עס ווערט ווייטער שטיל, אַלץ האָט זיין אַטעם פֿארהאַל־טען, וואַרטענדיג ווי אויף אַ נס, אויף עפּעס אַ וואונדער, אויף אַ בשורה אַ נייע...

עס איז אָבער גאָרנישט געשעהן...

עס דערהערט זיך פֿון אונטען אַ קול: עס קרעהט דער האָן.

פֿון כסא הכבוד געהט אָפּ דער נעבעל, דער פֿאר׳כשופ׳טער שוידער פּלאַצט און צורינט... עס עפֿענען זיך ווייטער די פֿענסטער פֿון הימעל, די נשמות פֿליהען צוריק אַרוים... מלאכים מיט ברי־ליאַנטענע פֿלעדערווישען יאַגען אַרוים די פֿארשפּעטיגטע, די פֿאר־ציטערטע, פֿארוויינטע און טיף דערשראָקענע...

עס דויערט ניט לאַנג, און מען הערט ווי מען קלאַפּט אונטען צו חצות...

באַלד הויבט אָן בלאַס און בלאַסער צו ווערען דער צייכען „אמונה" אויף דער זילבערנער טרעסט, אַ דינער, רויטליכער שטראַל וועקט זיך פֿון מזרח־זייט...

דער גן־עדן־שמש וועקט זיך ווי פֿון אַ טיפֿען חלום, געהט צו און עפֿענט נאָך אַמאָל אַ פֿענסטערל אין הימעל, בויגט אַרוים דעם קאָפּ און רופֿט, פֿרעגענדיג:

— לבנה און שטערען, איידער איהר פֿארשווינדט, צי קענט איהר מיר נישט זאָגען, וואָס עס האָט מיט לייב׳ל קאָנסקיוואָלער פּאַסירט?

און דאַמאָלט האָט זיך גאָלדען־צופּלאַקערט אַ קליין שטערנ־דעל פֿון ווייטען, איז צוגעשוואומען צום פֿענסטערל, און האָט גע־ענטפֿערט:

— איך וויים, ליכטיגער מלאך!

איך בין דורך קאָנסקיוואָלע געשוואומען און האָב אין זיין פֿענסטערל אַריינגעקוקט... ער שטאַרבט, לייב׳ל קאָנסקיוואָלער... אַן אַלטער מאַן... זיין ווייסע באָרד איבער דער קאָלדרע בלאַנקט ווי ריין זילבער... נאָר דאָס פּנים איז איינגעשרומפּען און געל... אי׳

האָב געזעהען, ווי מען האָט איהם אַ פּעדער אונטער די נאָזלעכער געלעגט ; איך האָב אָבער ניט געזעהען, זי זאָל זיך ריהרען.

און דער מלאך, דער שמש פון גן־עדן, האָט ביי קיינעם קיין רשות ניט גענומען, על דעת עצמו איז ער אראָפּגעשאָסען אויף דער ערד נאָך לייב׳ל קאָנסקיוואָלער׳ס נשמה. —

עס וועט אַן אומגעריכטע פרייד זיין אין גן־עדן.

אַזוי האָט ער געטראַכט.

פלינק פליהען מלאכים, נאָר — די שוואַרצע ווי די ווייסע...

און אַז דער ליכטיגער מלאך איז אראָפּגעקומען, האָט ער שוין געטראָפען אַ פינסטערען מלאך ביים גוסס צוקאָפּענס...

צי איז דער פינסטערער פריהער ארוים, צי האָט ער צו אונז אַ קירצערען וועג? ווער ווייסט?

— וואָס טוסטו דאָ? — וואונדערט זיך דער ליכטיגער מלאך. דערשראָקען. — עס איז דאָך לייב׳ל קאָנסקיוואָלער!

— איז וואָס? — לאַכט דער שוואַרצער. און צוויי שורות ווייסע ציין בליצען איהם ארוים פון אויסגעקרימטען מויל...

— דאָס איז מיין נשמה! איך בין שמש פון גן־עדן.

— זעהר אנגענעם! — מאַכט דער שוואַרצער אַ העויה, — איך בין נאָר אַ לאַפּיטוט פון גיהנום, נאָר לאָמיר זעהן!

און ער גיט אַ שאַר מיט אַ פוס אונטער׳ן קראַנקענס בעט, און עס רוקט זיך ארוים אַ פאַרבונדענער זאַק.

— וואָס ליגט דאָ אין זאַק?

— טלית ותפלין, — וויל דער גוטער מלאך טרעפען.

— אונטער׳ן בעט באַהאַלטען? עברות באַהאַלט מען.

און ער בויגט זיך אראָפּ צום זאַק און בינדט איהם אויף, און עפענט איהם, און דערלאַנגט איהם אַ שטויס מיט׳ן פוס — אַ גאָלדענער גלאַנץ וואַרפט זיך איבער דער שטוב. אַ גאָלדענער קלאַנג לויפט איהם נאָך — גאָלדענע רענדלעך שיטען זיך אויס...

— גנבה־געלט, גזלה־געלט! — רופט אויס דער שוואַרצער מלאך: אויסגענאַרט ביי נישט קלוגע, גערויבט ביי אלמנות, גע־גזל׳ט ביי יתומים, פון צדקה־פּושקעס ארויסגענומען... מיט בלוטיגע [illegible] זענען זיי געוואשען און האַרציגע בלוט־פלעקען קלעפּען אַ!

זיי... און זעה, ווי ער וועקט זיך, אז מען ריהרט זיין גאָלד!
מיט פארשלאָסענע אויגען וואַרפט זיך דער גוסס...

פארציטערט בלייבט דער ווייסער מלאך און פארשטעלט זיך דאָס פנים מיט דער ערשטער פּאָר פליגעל... דורך א שפּאָלט פון לאָדען רייסט זיך אריין א שטראָל פון דער מאָרגענדיגער זון, ער פאָלט איבער׳ן גוסס׳עס ברעמען — זיי ציטערען.

צום לעצטען מאָל עפענט ער האַלב די אויגען אויף:

— ווער איז דאָ? — פרעגען די פארשוימטע, פארגעלטע ליפּען מיט א שאַרף פון א פארפּוילטען בלאַט...

— איך! — ענטפערט דער שלעכטער מלאך, — איך, וואָס איך בין נאָך דיין נשמה געקומען... קום!

— וואו אהין?

— אין גיהנום אריין!

פאר שרעק פאלען דעם גוסס צוריק די אויגען צו.

— בעט, בעט גאָט! — רופט דער גוטער מלאך. — טו תשובה... עס איז נאָך צייט... זיי מפקיר דיין גאָלד...

— שמע... — הויבט דער גוסס אָן.

— ער וועט ניט מפקיר זיין! — זאָגט דער שלעכטער מלאך און לעגט זיין שווערען, שוואַרצען פליגעל איבער׳ן גוסס׳עס פנים, און אונטער׳ן פליגעל ווערט דער קול צוזאַמען מיט׳ן גוסס דערשטיקט.

דער ווייסער מלאך רוקט זיך צוריק אָפּ פארשעמט.

2.

אין א פינסטערע, פארגאָסענער האַלבער נאַכט, צווישען גע־רויש, געשריי און געפילדער אין גיהנום, שניידט זיך דורך א שאַרף־שניידענדיגער באַפעל:

— נחמן׳קע פון זבאַראַש געהט אויס... ער פלעגט זיך שניי־דען די נעגעל ניט איבערגעהיפּערט, אוועקוואַרפען... נישט איין מאָל פארגעסען מנחה צו דאַווענען. — ווער געהט נאָך זיין נשמה?

— איך! — רופט זיך אָן א מלאך־חבלה.

— גרייט דערווייל צו א קאָכענדיגען קעסעל סמאָלע.

ער שפּרינגט אונטער און פליהט ארויס פון גיהנום...

געשווינד פליהען שלעכטע מלאכים, צום גליק אבער גוטע אויך; די גוטע זענען אפשר ווייטער פון אונז. נאר דאס גרעסטע רחמנות טראגט זיי...

און אז דער מלאך־חבלה איז צום קראנקענס בעט געקומען, האט ער שוין צוקאפּענס א ווייסען גוטען מלאך געטראפען. ער איז געזעסען און האט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, ארעמער מענש, פאר'ן טויט... עס איז נאר א בריק, א קורצע גרענעץ צווישען פינסטערקייט און ליכט... פון זארג און אומרוה, אן איבערגאנג צו רוה און גליק.

נאר דער קראנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פארטראגען, און די פלאמענדיגע אויגען בלאנדזשען ארום אויף די ווענט...

און דער שווארצער מלאך בלייבט שטעהן ביי דער טיר און קוקט פארוואונדערט...

— האסט נישט קיין טעות, חבר? — פרעגט ער דעם ליבטיגען מלאך.

— ניין! — ענטפערט דער גוטער, — איך בין געשיקט געווארען נאך דער נשמה, נאך דער ריינער בארמהארציגער נשמה; דו קאנסט איבער איהר קיין שליטה נישט האבען!

— ער האט ניט על פי דין די נעגעל געשניטען!...

— איך ווייס, — האקט איהם איבער דער גוטער מלאך, — נאר דערפאר קיין איינציגע רגע פאר זיך נישט געלעבט... נאר פאר שוואכע און קראנקע, פאר אלמנות און יתומים, פאר פארפינסטערטע, פארוואגעלטע, פארמאטערטע...

— ביי אונז אין בוך איז פארשריבען, וויפיעל מאל ער האט מנחה פארפעהלט...

— נאר קיינמאל נישט פארפעהלט, ווען מען האט געדארפט עמיצען העלפען. קיינמאל נישט פארגעסען צו טרייסטען, צו הארציגען און צו קרעפטיגען דארט, וואו די פליגעל זענען אראפּגעפאלען מיד, וואו די גאל האט געזאלט די ריינסטע נשמה פארגיסען, וואו די לעצטע האפנונג, האט זיך געדאכט, איז פארשוואונדען... ער האט זיך קיין הויז נישט געבויט... דאס דאך איבער'ן קאפּ נישט פארריכט, זיין בעט זיך נישט ווייך געבעט, קיין ליעבשאפט ביי קיין פרוי נישט געזוכט, אויף קיין נחת פון קינדער נישט געהאפט... נאר

אלץ פאר אנדערע... ווייל אלע אנדערע האָט ער געהאַלטען בעסער פאר זיך...

שווארצע וואָלקען ציהען זיך אין דרויסען איבער'ן הימעל... אויף א רגע שניידט זיי דורך א בליץ, נאָך ער ווערט פארלאָשען און נאָך פעסטער ציהען זיך, נאָך ענגער שליסען זיך צוזאמען די דיקע, פינסטערע וואָלקענס.

דער בליץ האָט צום לעצטען מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ ביי מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּענס? — פרעגען די פארברענטע ליפּען.

— איך, איך, א ליכטיגער מלאך, פון זיין ליעבען נאָמענס ליכטיגער פּמליא... און פון זיין ליעבען נאָמען נאָך דיין נשמה גע־שיקט!... קום מיט מיר!

— וואו אהין? — פרעגט דער קראנקער.

— צום הימעל ארויף, אין גן־עדן אריין!

— הימעל... גן־עדן...—שטאַמעלט נאָך דער גוסס אין היץ.— און ווי אזוי לעבט זיך דאָרט אין הימעל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט... פון גאָטס געגנאָד באשטראַלט, אין גלאַנץ פון כסא הכבוד... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ...

— גלאַנץ... גאָלד... קרוינען... — שטאַמעלט דער גוסס נאָך— וואָס וועל איך דאָרט טון?

— וועסט נישט דארפען טון... דאָרט איז אייביג רוה, אייביג ליכטיגער נחת, אהן אויפהער שטראַלענדיג גליק... קום!

— אבער וואָס וועל איך דאָרט טון? — דרעהט זיך מיט'ן לעצטען כח דער גוסס אוים צום מלאך.—איז דאָרט דאָ וועמען צו העלפען, געפאַלענע אויפצוהויבען, קראנקע צו היילען, הונגעריגע צו זעטיגען, דורשטיגע די ליפּען צו נעצען, פארלוירענע צו זוכען און געפינען? דאָס איז דאָך מיין גליק געוועזען!...

— ניין, דאָס נישט! — ענטפערט מיט א נישט זיכער קול דער מלאך.—דאָס איז דאָרט נישט פאראַן, דאָרט וועט קיינער נישט דארפען דיין הילף...

— און וואָס וועל איך דאָרט טון, מלאך? דאָרט וואו קיינער ב־ויכט מיין נשמה נישט, מיין הארץ נישט; נישט מיין רחמנות'־דיגע טרער אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטען פון מויל, און נישט מיין האַנט, אויפגעהויבען צו ווערען פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט ארויס די צונג און באַ־לעקט זיך... א הוזק־שמייכעל לעגט זיך איהם איבער'ן מויל פון אויער צו אויער... ער עפענט דאס מויל און צוויי שורות ווייסע ציין בליצען אויף אין דער פינסטערער שטוב...

און צורודערט זיצט דער ליכטיגער מלאך און ווייס נישט וואס צו ענטפערען דעם גוסס...

— וואס פארט, מלאך! וואס פארט?

און דער גוטער מלאך דרעהט זיך אויס צום פענסטער און קוקט ארויס צום הימעל אוןווארט פון דארט אן עצה און א ראט... נאר פארשלאסען איז דער הימעל; אהן א ווארט, אהן א שטראל, אהן א פינק... און עס יאגען אן אלץ נייע און אלץ נייע, אלץ שווערערע און שווערערע וואלקענס — א שאטען פאלט איבער'ן ליכטיגען מלאך'ס פנים, דער הימעל זעהט אויס הארט און בייז, אהן רחמנות זעהט ער אויס, ער האט איהם נאך קיינמאל אזוי נישט געזעהן... ער בלייבט פארציטערט.

מיט דער ווייל באנוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גע־נעהנט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, — רוימט ער איין דעם גוסס.

— וואו אהין?

— דארט, וואו דיין הארץ געלוסט... צו די אומגליקליכע, הונ־געריגע, לעפצענדיג־דורשטיגע... צו די פאר'חלש'טע און פארמא־טערטע, צו די פארלארענע, פארשאלטענע, צו די פון גאט פארגע־סענע... העלפען וועסטו נישט קאנען, אבער צוזאמען ליידען, מיט־פיהלען...

— איך געה! איך געה! — רופט דער קראנקער אויס מיט קראפט. — — —

און דער ווייסער מלאך איז אוועק מיט לעדיגע הענט.

דריי מתנות.

א.

אויבען ביי דער וואג.

אמאל, מיט יאהרען און דורות צוריק, איז ערגעץ נפטר געוואָרען א איד.

מילא, א איד איז נפטר געווארען — אייביג לעבען קאן מען נישט — טוט מען איהם זיין רעכט... ברענגט מען איהם צו קבורת ישראל...

נאך סתימת הגולל, דער יתום זאגט קדיש — פליהט די נשמה ארויף, צום משפט, צום בית־דין של מעלה...

קומט זי ארויף, הענגט שוין דארט פאר'ן בית־דין די וואג, אויף וועלכער מען וועגט די עברות און די מצוות...

קומט דעם בר־מנן'ס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — שטעלט זיך מיט א קלאר ווייס זעקעל ווי שניי אין דער האנט, ביי דער וואגשאל פון דער רעכטער זייט...

קומט דעם בר־מנן'ס קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך, מיט א קויטיג זעקעל אין דער האנט, ביי דער וואגשאל אויף דער לינקער זייט...

אין ווייסען קלארען זעקעל זענען מצוות, אין ברודיג שווארצען זעקעל — עברות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסען זעקעל אויף דער וואגשאל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקען זיי ווי פארפומעס און לויכטען ווי די שטערענדלעך אין הימעל.

שיט דער קטיגור פון ברודיגען זעקעל ארוים, אויף דער וואגשאל פון דער לינקער האנט, עברות — זענען זיי, ניט פאר אייך געדאכט, שווארץ ווי קויל און א ריח האבען זיי — סאמע־ראדנעפער און סמאלע.

שטעהט אזוי די ארעמע נשמה און קוקט, און גאפט — זי האט זיך גארנישט גערעכנט, עס זאל זיין אזא הלוק צווישען „גוט“

און „שלעכט“; דארט האט זי גאנץ אפט ביידע נישט דערקענט, איינס פאר דאס אנדערע גענומען.

און די וואגשאלען הויבען זיך פאמעלעך, ארויף און אראפ, אמאל די, אמאל יענע... און דאס צינגעל ביי דער וואגשאל איז דער הויך ציטערט, נעמט זיך אויף א האר לינקס, אויף א האר רעכטס...

נאר אויף א האר... און נישט מיט אמאל! א פראסטער איד גע־ווען, אהן גרויסען „להכעים“, ווי אויך אהן „קדוש השם“... אזוי — קליינע מצוה'לעך, קליינע עברה'לעך, שרעטעלעך, שטויבע־לעך... טיילמאל — קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן.

און פונדעסטוועגען, אז דאס צינגעל רוקט זיך אויף א האר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים א קלאנג פון שמחה, פון נחת; רוקט זיך עס אבער, חס ושלום, לינקס, שלאגט זיך ארויס א זיפץ פון עצבות, ביז עס דערגרייכט צום כסא הכבוד.

און די מלאכים שיטען פאמעלעך, מיט כונה, א שרויט נאך א שרויט, א שטויב נאך א שטויב, ווי פשוט'ע בעלי־בתים ליצי־טירען „אתה הראית“, א פרוטה נאך א פרוטה...

נאר א ברונעם שעפט זיך אויך אויס, די זעקלעך ווערען לע־דיג.

— שוין? — פרעגט דער בית־דין־שמש — אויך א מלאך צווישען אלע מלאכים.

דער יצר טוב, ווי דער יצר הרע, דרעהען אויס די זעקלעך קאפויר: נישטא מעהר! און דאמאלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן, ווי עס האט זיך אפגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אזוי, און זעהט אזוינס, וואס עס איז נאך נישט געשעהען, זינט הימעל און ערד זענען באשאפען געווארען...

— וואס דויערט אזוי לאנג? — פרעגט דער אב־בית־דין. שטאמעלט דער שמש:

— גלייך! דאס צינגעל שטעהט אין סאמע־ראדגע מיט!... די עברות האבען גלייך געוואויגען מיט די מצוות.

— אקוראט? — פרעגט מען נאך אמאל פון בית־דין של מעלה'ס טיש.

קוקט ער נאך אמאל דער שמש און ענטפערט:

— אויף דער האר!

האט דאס בית־דין של מעלה א ישוב און גיט, נאכ'ן ישוב הדעת, ארויס א פסק כהאי לישנא:

„היות די חטאים וועגען נישט איבער די מעשים טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנום נישט...

„און פון צווייטען צד — וועגען די מצוות נישט מעהר פאר די עברות, — קאן מען איהר נישט עפענען די טויערען פון גן־עדן.

„על כן נע־ונד זאל זי זיין...

„זאל זי ארומפליהען אין דער מיט, צווישען הימעל און ערד — ביז גאט וועט זיך אן איהר דערמאנען און דערבארעמען זיך און צורופען צו זיך מיט זיין גנאד".

און דער שמש נעמט די נשמה און פיהרט זי ארויס.

יאמערט נעבעך די נשמה און קלאגט אויף איהר מזל.

— וואס וויינסטו אזוי? — פרעגט ער זי — וועסט נישט האבען קיין נחת און פרייד פון גן־עדן, וועסט דו דאך אבער אויך נישט האבען קיין צער און יסורים פון גיהנום, — קוויט!

די נשמה אבער לאזט זיך ניט טרייסטען:

— בעסער די גרעסטע יסורים, זאגט זי, איידער גארנישט! גארנישט איז שרעקליך!

קריגט ער אויף איהר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איהר אן עצה:

„פליה, זאגט ער איהר, נשמה'לע, אראפ און האלט זיך נידעריג ארום דער לעבעדיגער וועלט...

„אין הימעל ארייו, זאגט ער, קוק נישט... ווארים וואס וועסטו זעהן אין יענער זייט הימעל? נייערט שטערענדלעך! און דאס זענען ליכטיגע נאר קאלטע ברואים, זיי ווייסען פון קיין רחמנות נישט, זיי וועלען זיך נישט מיהען פאר דיר, זיי וועלען גאט אן דיר נישט דערמאנען...

„מיהען זיך פאר אן ארעמער פארוואגעלטער נשמה קאנען נאר די צדיקים פון גן־עדן... און זיי, הער, נשמה'לע, — זיי האבען ליעב מתנות... שעהנע מתנות... עס איז שוין — גיט ער צו ביטערליך — די טבע פון היינטיגע צדיקים!

„פליה זשע, נשמה'לע — זאגט ער ווייטער — נידעריג ארום דער לעבעדיגער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואס עס טוט זיך. און דערזעהסט דו עפעס אזוינס, וואס איז אויסטערליש

שעהן און גוט, כאפּ עס און פליה דערמיט ארויף; עס וועט זיין
א מתנה פאר די צדיקים אין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער
האנט זאלסטו אנקלאפּען און מעלדען זיך אין מיין נאמען ביים
מלאך פון דער פארטקע. זאג: איך האב געהייסען!...

„און אז דו וועסט האבען געבראכט דריי מתנות, זיי זיכער —
וועלען זיך פאר דיר עפענען די טויערען פון גן־עדן, זיי וועלען
פועל'ן... ביים כסא הכבוד האט מען ליעב נישט די פיין געבוירענע,
נאר די אויפגעקומענע"...

און אזוי רעדענדיג, שטופּט ער זי מיט רחמנות פון הימעל
ארויס.

ב.

די ערשטע מתנה.

פליהט עס אזוי, דאס ארעמע נשמה'לע, נידעריג איבער דער
לעבעדיגער וועלט, און זוכט מתנות פאר די צדיקים אין גן־עדן. און
עס פליהט ארום און ארום, איבער דערפער און שטעדט, וואו נאר א
שטיקעל ישוב, — צווישען ברענענדיגע שטראלען אין די גרעסטע
היצען; אין רעגען־צייט — צווישען טראפּען און וואסער־נאדלען;
סוף זומער — צווישען זילבערנעם שפּינוועבס, וואס הענגט אין
דער לופט, ווינטער צווישען די שנייעלער, וואס פאלען פון דער
הויך... און קוקט און קוקט, און קוקט זיך די אויגען אויס...

וואו זי דערזעהט א איד, פליהט זי האסטיג צו און קוקט
איהם אין די אויגען אריין — צי געהט ער ניט מקדש השם זיין?

וואו עס לייכט זיך ביי נאכט דורך א שפּאלט פון א לאדען,—
זי איז דא און קוקט אריין, צי וואקסען ניט אין דער שטילער שטוב
גאטס שמעקענדיגע בלימעלעך — באהאלטענע מעשים טובים?

ליידער!... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אפּ פון אויגען און
פענסטער, דערשראקען און פארציטערט...

און אז עס געהען ווייטער פארביי זמנים און יאהרען, פאלט
זי במעט אין א מרה־שחורה אריין. פון שטעדט זענען שוין בית־
עלמין'ס געווארען. בית־עלמין'ס האט מען שוין אויף פעלדער צו־
אקערט; וועלדער האט מען אויסגעהאקט, פון שטיינער ביי וואַ־
סערען אין זאמד געווארען, טייכען האבען דאס געלעגער געביטען,
טויזענטער שטערען זענען אראפּגעפאלען. מיליאנען נשמה'לעך זענען

ארויפגעפלויגען, — און זיין ליעבער נאָמען האָט זיך אַז זיהר נישט דערמאָנט, און קיין אויסטערליש גוטס און שעהנס האָט זי נישט געפונען...

טראַכט זי ביי זיך:

„די וועלט איז אַזוי אָרעם, די מענשען — אַזוי מיטעלמע־סיג און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשים זייערע זענען אַזוי קליין... ווי קומט צו זיי „אויסטערליש"? אויף אייביג בין איך נע־ונד און פארשטויסען!"...

נאָר ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט איהר אַ רויטע פלאַם אין די אויגען אריין, אין מיטען דער פינסטערער, שווערער נאַכט אַ רויטע פלאַם.

זי קוקט זיך אום — פון אַ הויך פענסטער שלאָגט די פלאַם...

גזלנים זענען אַ גביר באַפאַלען, גזלנים מיט מאַסקען אויף די פנימ'ער. איינער האַלט אַ ברענענדיגען שטורקאַץ אין דער האַנט און לייכט; אַ צווייטער שטעהט ביים גביר'ס ברוסט מיט אַ בליצענדיג מעסער און חזר'ט איהם אלץ איינאיינעם איבער: „ריהרסט דו דיך, איד, איז דיין סוף! געהט דיר די שפיץ פון מעסער פון יענער זייט רוקען ארויס"!... און די רעשט עפענט קאַסטען און שרענק און רויבט.

און דער איד שטעהט ביים מעסער און קוקט געלאַסען צו... קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגען, קיין האָר פון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדען — ריהרט זיך נישט... נישט זיין זאַך... „גאָט האָט געגעבען, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער — גע־לויבט איז זיין הייליגער נאָמען!" „מיט דעם ווערט מען נישט גע־בוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אריין".—שעפטשען זיינע בלאַסע ליפען.

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו, ווי מען עפענט די לעצטע שופ־לאַד פון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפט ארויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אַלערליי טייערע כלים, — און ער שווייגט...

און אפשר איז ער זיי גאָר מפקיר!

נאָר פלוצלונג, אַז די גזלנים טרעפען צום לעצטען באַהעלטע־ניש און ציהען ארויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס באַ־האַלטענ־סטע — פאַרגעסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צופלאַמט זיך

איהם די אויגען, ציהט ער אויס צום וועהרען די רעכטע האנט, וויל ער א געשריי טהון:

„ריהרט נישט!“

נאר אויפ'ן ארט פון א געשריי שפריצט ארויס א רויטער שטראל פון רויכערדיגען בלוט — דאס מעסער האט זיינס געטהון... עס איז דאס בלוט פון הארץ און שפריצט אויפ'ן זעקעל ארויף!

ער פאלט און געשווינד רייסען די גזלנים אויף דאס זעקעל— דא וועט זיין דאס בעסטע, דאס טייערסטע!

זיי האבען אבער א ביטערען טעות געהאט; אומזיסט בלוט פארגאסען — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאלד און נישט קיין צי־רונג איז אין זעקעל געוועזן; גארנישט פון דעם וואס איז טייער און האט א ווערט אויף דער דאזיגער וועלט! עס איז געוועזן אבי־סעל ערד, ארץ־ישראל־ערד אין קבר אריין, און דאס האט דער גביר געוואלט ראטעווען פון פרעמדע הענט און אויגען און מיט זיין בלוט באשפריצט...

כאפט די נשמה א פארבלוטיגטען שטויב פון ארץ־ישראל־ערד און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פארטקע אין הימעל...

די ערשטע מתנה איז אנגענומען געווארען.

ג.

די צווייטע מתנה.

— געדענק, — האט דער מלאך צוגערופען, פארמאכענדיג הינטער איהר די פארטקע פון הימעל — נאך צוויי מתנות!

— גאט וועט העלפען! — האפט די נשמה און פליהט פרעה־ליך צוריק אראפ.

די פרייד האט מיט דער צייט אבער אויפגעהערט. עס געהען ווייטער אוועק יאהרען און יאהרען, און זי זעהט נים קיין אויסטער־ליש שעהנס... און עס באפאלען זי צוריק די טרויעריגע געדאנקען:

„ווי א לעבעדיגער קוואל האט די וועלט ארויסגעשלאגען פון גאטס ווילען און רינט און רינט ווייטער אין דער צייט. און וואס ווייטער זי רינט, מעהר ערד און שטויב נעמט זי אין זיך אריין; טריבער, אומריינער ווערט זי; ווייניגער מתנות געפינט מען אויף איהר פאר'ן הימעל... קלענער ווערען די מענשען, דראבנער — די

מצוות, שטויביגער — די עברות; מעשים — נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן!...

„ווען גאָט — טראַכט זי ווייטער — זאָל הייסען איבערוועגען מיט אמאָל די מצוות מיט די עברות פון דער גאַנצער וועלט, וואָלט זיך אויך דאָס צינגעל קוים גערירט, קוים־קוים געציטערט...

„די וועלט קאָן אויך נישט אַראָפּ און נישט אַרויף... זי איז אויך נע־ונד צווישען ליכטיגען הימעל און פינסטערען שאול תחתיה... און דער קטיגור מיט'ן סניגור וואָלטען זיך דאריבער אייביג געראַנגעלט, ווי עס ראַנגלען זיך דאָ אייביג ליכט מיט פינסטערקייט, וואַרעמקייט מיט קעלט, לעבען מיט טויט...

„זי וויגט זיך די וועלט, און קאָן נישט — נישט אַרויף, נישט אַראָפּ, און עס וועלען דאריבער אייביג זיין חתונות און גט'ן, ברית'ן און לויות, סעודות־מצוה און סעודות־הבראה... און ליעבשאַפט און האַס... אייביג, אייביג“...

פּלוצלונג וועקען זיך קולות פון טראָמפּייטען און הערנער...

זי קוקט אַראָפּ — אַ דייטשע שטאָדט (פאַרשטעהט זיך, אַ פּאַרצייטישע), אַלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען אַרום דעם פּלאַץ פאַר'ן מאַגיסטראַט, און פול מיט פאַרשידענ־פאַרביג־געקליידטע מענשען איז דער פּלאַץ; פול קעפּ אין די פענסטער; מענשען ליגען אויף די דעכער אַרום, טייל זיצען רייטענדיג אויף די באַלקען, וואָס שטאַרען אַרויס ביי די ווענט אונטער די דעכער, פול געפּראַפּט זענען די באַלקאָנען...

פאַר'ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גאָלדענע פראַנזען און טראָלבען. ביים טיש זיצען די הערען פון מאַגיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאָלדענע האָקלען, אין סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעדערען אויף בריליאַנטענע קנעפּ; אויבען־אָן זיצט דער פּרעזידענט אַליין, אַ פרעסיגער אָדלער וועהט איהם איבער'ן קאָפּ...

אָן אַ זייט שטעהט געבונדען אַ אידיש מיידעל, נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ ווילד פערד, און דער פרעזידענט הויבט זיך אויף און לייענט פאַר'ן אידישען מיידעל אַ פּסק פון אַ פּאַפּיר, און ער ווענדט זיך מיט'ן פּנים צום מאַרק:

„אָט די אידין דאָ, די אידישע טאָכטער, האָט אַ שווערע זינה באַגאַנגען; אַ שווערע זינד, וואָס גאָט אַליין, ווי גרויס זיין באַרמ־

הארציגקייט זאָל נישט זיין, וואָלט איהר נישט געקאָנט מוחל זיין...

„זי האָט זיך ארויסגע׳גנב׳עט פון געטאָ און איז ארומגעגאַנ־געז, אין אונזער הייליגען לעצטען יום־טוב, אויף אונזערע ריינע גאַסען...

„און זי האָט באַפלעקט מיט איהרע אומפּארשעמטע אויגען אונזער הייליגע פּראָצעסיע; אונזערע הייליגע בילדער, וואָס מיר האָבען מיט לויב־געזאַנג און קעסעל־פּויקען איבער די גאַסען גע־טראָגען...

„מיט איהרע פּארשאָלטענע אויערען האָט זי איינגעזאַפּט דאָס געזאַנג פון אונזערע ווייס געקליידטע, אומשולדיגע קינדער און דאָס קלאַפּען פון די הייליגע פּויקען... און ווער ווייסט צי האָט דער טייוועל, דער אומריינער טייוועל, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאַלט פון דער אידישער טאָכטער, פון פּארשאָלטענעם רב׳ס טאָכטער, זיך נישט צוגעריהרט און נישט באַפלעקט אונזער א ריי־נינקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוועל אין דער שעהנער גע־שטאַלט? וואָרים לייקענען קאָן איך ניט — שעהן איז זי, שעהן, ווי נאָר א טייוועל קאָן זיך מאַכען. — זעהט די חוצפּה־שטראַלענ־דיגע אויגען פון אונטער די צנועה׳דיג אַראָפּגעלאָזטע זיידענע ברע־מען... זעהט דאָס אַלבאַסטער פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תפיסה נאָר בלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרען!... זעהט איה־רע פינגער, איהרע שמאָלע, לאַנגע פינגער פון די הענט; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!...

„און וואָס האָט ער געוואָלט דער טייוועל? אַפּרייסען א נשמה פון דבקות אין דער פּראָצעסיע... און עס איז איהם געראָטען":

— זעהט דאָס שעהנע מיידעל! — האָט אויסגערופען און־זערער א ריטער פון איינער פון אונזערע שענסטע משפחות...

און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס — האַלעבאַרדני־קעס האָבען זי באַמערקט און געכאַפּט — ער האָט זיך אפילו ניט געוועהרט, דער טייוועל — וואָרים, ווי אַזוי? ריין זענען זיי דאַ־מאָלט געווען. אַפּגערייניגט פון אַלע זינד, האָט ער אויף זיי קיין שליטה ניט געהאַט...

און דאָס איז דעם טייוועלס, אין געשטאַלט פון דעם אידיש מיידעל, פּסק:

„צובינדען זאל מען זי ביי די האר, ביי די לאנגע טייוולאנישע צעפ, צום ווײדעל פון אט דעם ווילדען פערד...

„זאל עס לויפען און שלעפען זי ווי „א הורג" איבער די גאַסען, וואס איהרע פיס האבען געטראטען געגען אונזער הייליגען געזעץ...

„זאל איהר בלוט באשפריצען און אפוואשען די שטיינער, וואס זי האט פאראומרייניגט מיט איהרע פיס" ! —

א ווילד פרייד־געשריי האט זיך אויסגעריסען פון אלע מיילער ארום, און אז די פאליע פון די ווילדע געשרייען איז אריבער, פרעגט מען די פאר׳משפט׳ע צום טויט, אויב זי האט זיך ניט עפעס וואס צום לעצטען מאל צו ווינשען.

— איך האב, — ענטפערט זי געלאסען, — עטליכע שפילקעס בעט איך !

— זי איז דול פאר שרעק ! — מיינען די הערען פון מאגיס־טראט.

— ניין ! — ענטפערט זי רוהיג און קאלט — דאס איז מיין לעצטער ווילען און פארלאנג.

מען האט עס איהר צוליעב געטאן...

— און אצינד, — קאמאנדירט דער פרעזידענט, — בינדט צו !

עס געהען צו האלעבארדניקעס און בינדען צו מיט ציטערדיגע הענט דעם רב׳ס טאכטערס שווארצע לאנגע צעפ צום ווײדעל פון ווי־ען פערד, וואס מען קאן שוין קוים דערהאלטען...

— מאכט א ווארע ! — קאמאנדירט ווייטער דער פרעזי־דענט צום עולם אויפ׳ן פלאץ, און עס ווערט א געררודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענט פון די הייזער, און אלע הויבען אויף די הענט, ווער מיט א בייטש, ווער מיט א שפיץ־רוט, ווער מיט א טוך אין דער האנט, און אלע זענען גרייט צו יאגען דאס ווילדע פערד, יעדערענס אטעם איז געשטיקט, אלע פנים׳ער פלאמען, אלע אייגען בליצען, און אין גערודער באמערקט ניט קיי־נער, ווי די פאר׳משפט׳ע בויגט זיך שטיל אראפ און שפילעט זיך צו די זוים פונ׳ם קלייד צו די פיס און שטעקט טיף, טיף אריין די שפילקעס זיך אין לייב — עס זאל איהר לייב ניט אנטפלעקט ווע־רען, ווען דאס פערד וועט זי שלעפען אין די גאסען...

באמערקט האט עס נאר די נע־ונד'ניצע — די נשמה...

— לאזט דאס פערד! — קאמאנדירט דערווייל ווייטער דער פרעזידענט, און די קנעכט זענען דערפון אפגעשפרונגען, און מיט אמאל האט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען האט זיך אויך א געשריי פון אלע מיילער, און עס וועהען און פייפען אין דער לופט אלע בייטשען, שפיץ־רוטען און טיכער. און ווילד דערשראקען יאגט דאס פערד איבער'ן מארק, איבער גאסען און הינטער־גאסען ארויס, ארויס פון שטאדט...

און די נשמה, די נע־ונד'ניצע, האט שוין ארויסגעצויגען א פארבלוטיגטע שפילקע פון דער פאר'משפט'ערם פוס און פליהט שוין מיט איהר צום הימעל ארויף!

— נאך איין מתנה אינגאנצען! — טרייסט זי דער מלאך ביי דער פארטקע.

ד.

די דריטע מתנת.

און צוריק פליהט אראפ די נשמה, אינגאנצען נאך איין מתנה דארף זי.

און עס געהען ווייטער אוועק זמנים און יאהרען, און עס באפאלט זי ווייטער א מרה שחורה. די וועלט, דאכט זיך איהר, איז נאך קלענער געווארען... נאך קלענערע מענשען, נאך קלענערע מעשים... די גוטע ווי די שלעכטע...

איינמאל טראכט זי:

„ווען גאט, געלויבט זאל זיין זיין נאמען, זאל וועלען אמאל אפשטעלען און סוף כל סוף משפט'ן די וועלט, אזוי ווי עס איז, מיט אמאל... און פון איין זייט זאל זיך שטעלען א סניגור און שיטען פון ווייסען זאק ארויס שרעטעלעך און שטויבעלעך; און פון דער צווייטער זייט — דער קטיגור זאל שיטען זיינע פיצלעך און ברעקלעך, וואלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואל־טען לעדיג געווארען... אזוי פיעל קליינינקייטען, אזוי פיעל!

„אבער, אז די זעקלעך וואלטען שוין לעדיג געווארען, וואס וואלט געווען?

„דאס צינגעל וואלט געווים געבליבען שטעהן אין דער מיט!

„ביי אזוינע קליינינגקייטען, ביי אזוי פיעל קליינינגקייטען קאַן גאַרנישט איבערוועגען... ווארים וואָס? נאָך א פעדערל, נאָך א שטרויעלע, נאָך א פלעווע, נאָך א שטויב!...

„און וואָס וואָלט גאָט געטון? וואָס וואָלט ער גע'פסק'עט?

„צוריק צו תהו ובהו? נישט: די עברות וועגען נישט איבער די מצוות...

„אויסלייזען? אויך נישט: די מצוות וועגען נישט איבער די עברות...

„וואָס דען?

געה ווייטער! וואָלט ער געזאָגט... פליה ווייטער צווישען גיהנום און גן־עדן, ליעבשאַפט און האַס, רחמנות'דיגע טרערען און רויכערדיג בלוט... צווישען וויגען און קברים... ווייטער, ווייטער!"

דער נשמה איז אָבער באַשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערען.

פון די שווערע מחשבות — וועקט זי א קול פון פויקען...

וואו איז זי, ווען?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צייט...

נאָר א פּלאַץ פאַר א תפיסה זעהט זי... און די אייזערנע גראַטען אין די קליינע פענסטערלעך ציהען זיך שפּילענדיג די שטראַלען פון דער זון... זיי גליטשען זיך אויך אָן די שטיקען פון צוזאַמענגעשטעלט געוועהר ביי דער וואַנט. די סאָלדאַטען האָבען אין האַנט אריין — ריטער באַקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט א שמאָלען דורכגאַנג אין דער מיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט: „דורך א סטרוי" וועט מען טרייבען...

וועמען?

עפּעס א אידעל מיט א צוריסענע העמד אויפ'ן מאָגערען לייב, מיט א יאַרמולקע אויפ'ן האַלב־געגאָלטען קאָפּ. אָט פיהרט מען איהם צו.

פאַר וואָס קומט עס איהם? ווער ווייסט, א פּאַרצייטישע זאַך! אפשר פאַר א גנבה, אפשר פאַר א גזלה צי א רציחה, און אפשר א בלבול... עס איז דאָך געווען פאַרצייטען...

און די זעלנער שמייכלען און טראַכטען: נאָך וואָס האָט מען אונז אזוי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטען די העלפט!

נאר אט שטופט מען איהם צווישען די שורות אריין, אט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט נישט און פאלט נישט... ער לייזט שמיץ און האלט זיי אויס...

א גרים־צארן כאפט אן דאמאלט די סאלדאטען! ער געהט נאך, ער געהט!

און די ריטער פייפען אין דער לופט ווי די רוחות און כאפען ארום דעם לייב ווי די שלאנגען. און דאס בלוט פון מאגערען גוף שפריצט און שפריצט, און הערט נישט אויף צו שפריצען!

הו—הא! הו—הא!

אין מיטען טרעפט א סאלדאט צו הויך און ווארפט דעם פאר׳־משפט׳ן אראפ די יארמולקע פון קאפ. נאך עטליכע טריט באמערקט ער עס, דער פאר׳משפט׳ער... ער גיט זיך א ריהר, גלייך ער האט א ישוב, און איז זיך מישב, און דרעהט זיך אום: ער וועט נישט געהן בגלוי הראש, און ער געהט צוריק ביז צום ארט, וואו די יארמולקע ליגט. ער בויגט זיך איין און הויבט זי אויף, און דרעהט זיך צוריק אוים אין געהט ווייטער, רוהיג, רויט פארבלוטיגט, נאר מיט דער יארמולקע אויפ׳ן קאפ. אזוי געהט ער, ביז ער פאלט...

און אז ער איז געפאלען, איז צוגעפלויגען די נשמה און געכאפט די יארמולקע, וואס האט אזוי פיעל אומזיסטיגע שמיץ געקאסט, און איז ארויף מיט איהר צו דער פארטקע פון הימעל.

און די דריטע מתנה איז אויך אנגענומען געווארען!

און די צדיקים האבען זיך פאר איהם געמיהט: די מויערען פון גן־עדן האבען זיך איהר נאך די דריי מתנות געעפענט!

און דער „אורים ותומים" האט געזאגט:

— אמת שעהנע מתנות, אויסטערליש שעהנע... צוניץ קומען זיי נישט, גארנישט לתשמיש, אבער לנוי — אויסטערליש.

אַן אָפּקומעניש.

פאַרצייטיגע חסידים האָבען געוואוסט, וועד חיים־יונה־ווי־טעלס איז געווען. עס איז געגוג צו זאָגען: דעם א ל ט ע נ ס בעל־תפלה. כידוע, האָט מען נישט אַזוי לייכט צוגעלאָזט ביים אַל־טען צום עמוד, בפרט ראש־השנה ויום־כפור, און חיים־יונה־וויטעלס האָט טאַקע געדאַווענט ימים נוראים און ער איז עס ווערט גע־ווען: אַ איד אַ למדן, בנגלה און בנסתר, אָבער גאָר אַ שאַרפער למדן, און אַ ירא שמים — אַן אמת אָפּגעהיטענער איד, אפילו נאָך אַ יונגערמאַן, נאָר די תעניתים מיט די סגופים, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וואָלטען געגוג געווען פאַר צעהן מנינים... און עברי האָט ער געזאָגט! פאַרשטעהט זיך, נישט אויפ׳ן חסידישען אופן, נאָר אַזוי עברי, אַ חתוך הדבור! אַ וואָרט פאַלט ווי אַ פערל פון מויל, און אַ קול האָט ער געהאַט — רבונו של עולם, מען זעהט גאָר היינט אַזוינע בעלי תפלות נישט!

אַ קיימא לן האָבען מיר, אַז ביים „אַלטען“ אין בית־המדרש האָבען געדאַווענט אַ ד׳ מאות... קיין בענק זענען נישט געשטאַנען, און דער גאַנצער חלל פון בית־המדרש איז געווען אַנגעפּראָפּט מיט מענשען. אַז עמיצען איז אינמיטען דרינען, ביי שמונה עשרה צי ביי תקיעות, צי ביי כהנים דוכנ׳ען, אַראָפּגעפאַלען דער טלית פון קאָפּ, האָט ער איהם שוין נישט אַרויפגעצויגען, אַרויסציהען אַ האַנט — מאַן דכר שמיה! און כפלים אויפ׳ן הויף. און אַ הויף איז געווען ביים אַלטען, — מען זעהט גאָר היינט נישט אַזוינע הייף. און פונ־דעסטוועגען, אַז חיים־יונה־וויטעלס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, האָט געקלונגען ווי אַ גלאָק אין די אויערען! האָסט דו געמעגט שטעהן אין ווייטסטען ווינקעלע פון הויף, האָט עס דיר געקלונגען... חיים־יונה־וויטעלס זאָגט שוין בלחש, און ביי דיר אין אויער קלינגט נאָך — אַ מעשענע קויל קאָלערט זיך אין אויער! און היינט זיין

„בלחש“, דאָס איז גאָר געווען פּלאי פּלאָים. דאַכט זיך, דער קול האָט זיך אַראָפּגעלאָזט ביז צו דער נידעריגסטער מדרגה, ער איז אַזוי שטיל־זיס־וויינענדיג... טײלמאָל דאַכט זיך דיר, אַז עפּעס אַ קליין קראַנק קינד אין וויג, וואָס פּאַכט שוין מיט'ן לעבען, רופט אַזוי שטיל צו דער רחמנות'דיגער מוטער: קום, קום, מאַמע, העלף! און דעם שטילען, זיסען „בלחש“ האָבען אויך געהערט אַלע, אַלע — דאָס איז שוין קיין קונץ געווען! און צולאָזט זיך חיים־יונה־ווי־טעלס אין אַ „יעלה“ — רבונו של עולם! עס האָט זיך געדאַכט, די ווענט וועלען צוגעהן!

און צו דעם אַלעם איז עס געווען אַ באַשמעקטער מענש, אַ הדרת פּנים — די שכינה, כביכול, האָט אויף איהם גערוהט, אָנ־געטון ווי אַ טאָק. נישט, חלילה, פּאַר גאוה וועגען! זיין דרך איז אַזוי געווען. אַ זיידענער קאַפּטאַן מיט סטראַקעס, אַ לייפּסקער זיי־דענער גאַרטעל, און אַ שטריימעל, — האָט עס געבלאַנקט און גע־בליצט מיט די זילבערנע האָר... און אַ באָרד אַ שוואַרצע, אַ לאַנ־גע; ביז'ן גאַרטעל אַריין אַ באָרד. און פּאות געקרייזעלטע, און אויף דער צורה איז געלעגען אויסגעגאָסען די אייגענע זיסע גבורה. וואָס האָט געשטעקט אין קול... און אַ פּאָר אויגען — מענשען האָ־בען געגאַפט! נישט איינמאָל פּלעגט דער אַלטער זאָגען:

— אַזאַ מענש דאַרף זיך היטען פאַר אַן עין הרע.

מיינט איהר דאָך אודאי, ער האָט געמיינט פּראָסט אַן עין־הרע... אָבער דער אַלטער פּלעגט קיינמאָל נישט רעדען אַזוי פּראָסט אין פּשטות אַריין... אַן אַנדער מין עין הרע האָט ער געמיינט. פאַר־צייטענס פּלעגט זיך גאַנץ אָפט טרעפען, אַז אַ פּריצה, אַן אַלמנה, צי אַ ג־ושה, פּלעגט פּלוצלונג אַריינפּאַהרען אין אַ שטעדטעל אַריין, און מיט געוואַלט אויפכאַפּען אַ איד פון גאַס, פאַרשטעהט זיך, וואָס שענער און געזינטער, און אַוועקפיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין, און נויטען צו זינדיגען, מיט גוטען, מיט בייזען. עס פּלעגט זיך טרעפען, אַז אַ איד איז נישט עומד בנסיון געווען און כאַטש די פּריצה פּלעגט איהם, ס'רוב, דערנאָך אַרויסוואַרפען, און ער פּלעגט נעבעך, אַהיים געהן און תשובה טון, תעניתים פאַסטען, טון וואָס מען האָט געהייסען, האָט עס דאָך נישט שטענדיג געהאָלפען... אַזאַ שלעכט אויג האָט דער „אַלטער“ געמיינט...

געזאָגט האָט מען, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז־אַ גרויסער זהיר.

אז אין א יריד־טאָג, און אין אזוי זונטאג צי אין חגא קומט ער ממש ניט ארויס מפתח ביתו, און פונדעסטוועגען, ווי עס ווייזט זיך ארויס, האָט דער „אלטער“ רעכט געהאט...

ויהי היום, חיים־יונה־וויטעלס דארף קומען אויף ראש־השנה, דאָס הייסט, ער דארף קומען כאָטש אכט טאָג פאר ראש־השנה. ווארים א מענש אויפ'ן וועג, ווי געוואָרענט ער וועט נישט זיין, איז עלול זיך צו פארקיהלען די גרגרת, בפרט חיים־יונה וויטעלס, וואָס האָט געהאט א מהלך פון איבער צעהן מייל; און געהן פלעגט ער, פון שכר הליכה וועגען, צו פוס... דארף ער טאקע קומען פריהער מיט א וואָך אפרוהען זיך, און אזוי פלעגט ער שטענדיג טון. ער פלעגט קומען, ארומגעהן שטיל שוויינענדיג, מיט א גרויסער רויטער שאַל ארומגעוויקעלט דעם האלז, און טאָג אויף טאָג שלינגען רויהע אייער, א האלב שאָק איבער'ן טאָג אודאי... און די אייער האָט ער באקומען פריש פון די הינער פון הויף. ווארים א מפונק איז ער אויך געווען, אז מיט וואָס עס איז פלעגט ער זיך קאליע מאכען דעם מאגען. ויהי היום, חיים־יונה־וויטעלס דארף קומען. עס איז אכט טאָג פאר ראש־השנה; עס געהט אוועק א טאָג, בלייבט זיבען; נאָך א טאָג און נאָך א טאָג, און מען הערט נישט, און מען זעהט נישט. טראכט מען, עס מוז עפּעס זיין א סבה... הערט מען, אז עמיץ פון יענער שטאָדט איז געקומען, עפּעס א בעל־הבית'ישער מענש, א האלבער חסיד, געקומען געוואָר ווערען, צי עס איז עפּעס א דרך. ווערט מען געוואָר, וואו ער איז פארפאַהרען, לויפט חברה אין אכסניא אריין; שלאָפט ער. ליגט ער און כראָפּעט. כאַפּט חברה א פרישע קאן וואסער פון ברונעם און גיסט איהם אָפּ. שפּרינגט ער, דער איד, אויף, נישט טויט, נישט לעבעדיג: וואָס ווילט איהר, גזלנים?

פרעגט חברה אויף חיים־יונה־וויטעלס.

זאָגט ער, דער איד, נעבעך, און עס קלאַפּט איהם א צאָן אן א צאָן, אז חיים־יונה־וויטעלס איז שוין לאַנג ארויסגעגאַנגען פון דערהיים, ער האָט זיך מיט אלע געזעגענט. עטליכע פון אנשי שלומנו האָבען איהם באַלייט פון שטאָדט ארויס ביז צום וואלד. ביים וואלד האָט מען זיך אָפּגעשטעלט און גענומען אביסעל

משקה, ווי דער שטייגער איז. ער איז אויך דערביי געווען. מען האט איהם קוים צוגעלאזט... דערנאך איז חיים־יונה־וויטעלס מיט'ן טלית ותפלין אריין אין וואלד אריין און חברה איז צוריקגע־גאנגען.

— ער איז ניט דא! — זאגט חברה.

— ווער? — פרעגט דער איד.

— משוגע ביסטו, מטורף? — ווארפט זיך אויף איהם חברה.

— ווילסט נאך א קאן קאלט וואסער? חיים־יונה־וויטעלס איז נאך נישט דא!

— אויב אזוי, — ענטפערט דער איד און ציטערט — האט ער אדער פארבלאנדזשעט, אדער ער איז קראנק געווארען אויפ'ן וועג אדער א חיה רעה...

— האלט ס'מויל! — שרייט די חברה. און עס בלייבט, מען זאל מודיע זיין דעם „אלטען". מודיע זיין... דעם „אלטען" האט מען נישט געדארפט מודיע זיין, נאר אזוי פאר דרך ארץ... לפנים דארף אלץ זיין על פי דרך הטבע. און — מען מוז זיך דאך ארומ־קוקען וועגען א בעל־תפלה...

זוכט מען אוים א גרויסען מקורב, ווארים קרוב לראש השנה איז מען צום „אלטען" מיט קיין עסקים נישט צוגעקומען... אזוי, אריין, אפנעמען „שלום־עליכם" און ארויס, אבער קיין שום מחזקות נישט... און אזוי ביז נאך הושענא־רבה. אזא מנהג איז שוין גע־ווען. נאר ביי אזא סבה! זוכט מען אויס א מקורב, שטעלט ער זיך איין. געהט ער צום „אלטען" אין חדר אריין, צומאכען אין גאנ־צען די טיר הינטער זיך, לאזט חברה נישט; עמיץ האט אריינגע־שטעלט א פוס, בלייבט א שפארע, און חברה שטעהט הינטער דער טיר און הערט אונטער.

הערען זיי, ווי דער מקורב געהט צו, — דער אלטער מאכט עפעס שטיל, דערנאך דערהערט מען דעם סוף פסוק: טרחכם, משאכם וריבכם... דערנאך א פאר ווערטער וועגען חשבון הנפש... אז דער גרעסטער און דער קלענסטער דארפען פאר ראש השנה מא־כען חשבון הנפש... און עפעס א משל למלך. וואס, האט מען נישט געהערט. ווייל סוף ימיו פלעגט דער אלטער רעדען גאר שטיל... שפארט מען נאך אביסעל אויף די טיר, זעהט מען, ווי דער אלטער זיצט, מיט'ן קאפ אראפגעלאזט אויף דער האנט, זעהר מיד. ווי

ער איז שוין געווען ביז צו דער פּטירה, די גרויסע ברילען אויפ'ן שטערן, די אַנדערע האַנט אויפ'ן זוהר...

— נו, הכלל, — מאַכט ער — וואָס ווילסטו?

דערצעהלט איהם דער מקורב, אַז, באשר בכן, חיים־יונה־וויטעלס איז נאָך נישט דאָ... דערנאָך, — אַז עס איז געקומען אַ איד פון דאָרט... און ער דערצעהלט איהם כהויה די מעשה פון דער אכסניא, און וואָס דער איד האָט געזאָגט... הערט ער אויס, דער „אַלטער", און שווייגט. מען זעהט בחוש, אַז מען האָט איהם קיין נייס נישט דערצעהלט... דערנאָך האָט ער אָפּגעזיפצט; זעהט מען, אַז ער האָט קיין נחת נישט דערפון. זאָגט דער מקורב, — כלומר'שט פאַר זיך, נאָר אַזוי, דער „אַלטער" זאָל הערען, — אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ טאַטע פון קינדער, — זאָגט דער אַלטער: מן הסתם...

— און ווער — פרעגט שוין פּראָסט דער מקורב — וועט צוגעהן צום עמוד?

מאַכט ער דער אַלטער:

— שוטה, ער קאָן נאָך קומען!

און אַזוי ווי ער זאָגט עס אַרויס, פאַלט אַריין חיים־יונה־וויטעלס מיט אַ שמחה. חברה האָט איהם הינטער דער טיר אַ וואָרע געמאַכט. נאָר ער האָט ביי זיי קיינעם אפילו קיין שלום ניט געגעבען, און אַריינגעלאָפען גלייך צום אַלטען, און דאָס פנים האָט איהם געשטראַלט פאַר שמחה און די אויגען האָבען איהם געלויכטען.

— רבי, — האָט ער אויסגעשריען — גאָט האָט מיר געהאָלפען, כ'בין דאָ! אַ נס!

און דאָס קול ציטערט איהם פאַר פרייד.

נאָר דאָ איז געשעהן אַזוינס, וואָס זאָל שוין טאַקע קיינמאָל נישט געשעהן!

דער „אַלטער" הויבט אויף דעם קאָפּ, קוקט אויף חיים־יונה־וויטעלס שאַרף, קאַלט און שאַרף. איך ווייס? אויף אַ קל שבקלים קוקט מען ניט אַזוי. און פּלוצלונג שטעלט ער זיך אויף מלא קומתו, גלייך אַ בוים וואָלט פּלוצלונג אַרויסגעשפּרונגען פון דער ערד... פון שלום געבען — נישט צו רעדען, דער „אַלטער" האַלט די האַנט הינטער זיך, און פּלוצלונג גיט ער אַ געשריי:

— נואף!

האר און נעגעל האבען זיך קאפויר געשטעלט, און חיים־יונה־וויטעלס, אזוי ווי ער איז געשטאנען, האט ער געגעבען א פאל אויף דער ערד, גלייך עס וואלט איהם פלוצלונג א דונער געטראפען.

דער עולם שטעהט אפהענטיג, און דער אלטער זעצט זיך צו־ריק און זאגט מיט זיין שטיל קול:

— נעמט איהם, טראגט איהם אין בית־המדרש אריין, — מינ־טערט איהם אויף, און זאל ער זיך פאר אייך מתודה זיין...

און אזוי איז געשעהן...

אז חיים־יונה־וויטעלס איז אביסעל צו זיך געקומען און מען האט איהם ארויפגעזעצט אויף דער באנק, איז עס שוין נישט געווען דער אייגענער חיים־יונה־וויטעלס... שווארץ ווי די ערד, די אויגען איינגעפאלען און ברענענדיג, ווי אין א פיבער, אדער, השם ישמרנו, ווי ביי א דבוק. און דעם קאפ מוז מען איהם אונטערשפארען, אניט שלאגט ער זיך אן דער וואנט: אזוי ציטערט ער אינגאנצען... און פון די ווייסע ליפען רינט עפעס א מין שוים, רחמנא יצילנו; און אז דער מענש עפענט די ווייסע ליפען און וויל רעדען, איז עס שוין נישט זיין קול...

— רבותי, — שטאמעלט ער מיט א גרוים געבעט, אז עס האט דאס הארץ געשניטען, — רבותי, איך בין קיין נואף נישט... און ער קוקט זיך אום, און זעהט, אז מען גלייבט איהם נישט. אין די אויגען זעהט ער, בעט ער זיך: — רבותי, פיהרט מיך צו צום ארון קודש!

ער וויל שווערען, — נו, קאן מען איהם צולאזען צו א שבועה, אז דער אלטער האט בפירוש געזאגט... זאגט חברה: „ווילסט דער־צעהלען, דערצעהל, נאר אהן שבועות“...

הויבט ער אן דערצעהלען. דער קול ברעכט זיך איהם וואס אכזאל איבער, נאר די אויגען, מיט וועלכע ער קוקט ארום אויפ'ן [illegible]ם. בעטען זיך... ער דערצעהלט, — מויל און אויערען אויפצו־[illegible]ען!

ארויסגעגאנגען איז טאקע חיים־יונה־וויטעלס פון זיין שטאדט

צו דער רעכטער צייט, ווי יאָהר ביי יאָהר. גענומען טלית ותפלין, אביסעל צידה לדרך און געלאָזט זיך אין וועג אריין. דער איד אויף דער אכסניא האָט, נעבעך, עהרליך דערצעהלט: חברה האָט איהם באַלייט, געטרונקען לחיים, און קעגען האַלבען טאָג, איז חיים־יונה־ווייטעלס אַוועק רעכטס מיט'ן וואַלד, און חברה איז צוריק אין שטאָדט אריין...

געהט ער אַזוי אַ שעה אנדערטהאַלבען, שטעלט ער זיך אָפּ און וויל מנחה דאַווענען. דעם וואַלד קען ער גוט, כמעט יעדען בוים, נאָר פאַרלאָזען זיך אויף טביעת עין וועגען „מזרח“ וויל ער נישט. געהט ער, וואו דער וואַלד ווערט ליכטיגער, און וויל אַרויס אויפ'ן פעלד, בכדי צו זעהן, וואו די זון לאָזט זיך אַראָפּ צום אונטערגעהן. קומט ער אַרויס אויף אַ וועג צווישען וואַלד און פעלד, טוט ער אַ קוק אַרויף צום הימעל און בלייבט שטעהן: ער האָט נאָך אַזאַ הימעל נישט געזעהן, אַזאַ ברענענדיגען מערב נישט געזעהן. ממש אַ שטיק פייער, קוקט ער אַזוי און איז מהרהר בתשובה; ער דערמאָנט זיך אַן פייער פון גיהנום... און ער שטעהט אַזוי, און איז מהרהר בתשובה, און הערט נישט, אַז הינטער איהם אין שווערען זאַמד פאָהרט אַ קאַרעטע... עס איז אַן אָפענע קאַרעטע, אויבען אַן איז געזעסען אַ יונגע פּריצה... הינטער איהר — אַ יעגער, אַ מין קאַזאַקעל, ווי פאַרצייטענס דער שטייגער איז געוועזען; פון פאָרענט — אויך אַ יעגער, אויך אַ מין קאַזאַקעל, אחוץ אַ שמייסער מיט דריי פּאָר לייצען אין דער האַנט — דריי פּאָר פערד נאָשפּיץ. און אַז ער האָט דערהערט, איז שוין געוועזען צו שפּעט, איז ער שוין געפאַלען דער פּריצה אין די אויגען אריין.

— שטעה, איד! — האָט זי אַ געשריי געטאָן, — שטעה באַשמעקטער מענש! און זי פאַרהאַלט די קאַרעטע.

מן הסתם איז חיים־יונה־ווייטעלס נישט שטעהן געבליבען, כהרף עין איז ער צוריק אריין אין וואַלד, און לויפען לויפט ער פאַר זיך — פייל פון בויגען, מיט אַלע כחות... הערט ער אָבער דער פּריצה'ס קולות... זי שיקט איהם נאָך די קאַזאַקלעך — שלעכט! זיי וועלען איהם דעריאָגען! האָט ער אַ ישוב און באַהאַלט זיך.

וואו באַהאַלט ער זיך?

אין יענע וועלדער זענען פאַראַן משונה'דיגע בוימער... הויכע, געזונטע בוימער, און די צווייגען וואַקסען ביי זיי אַרויס פון שטאַם,

ווי ביי אַלע בוימער, — נאָר — גבורת הבורא — אַז זיי קומען אַרויף ביז אַ געוויסער הויך, בויגען זיי זיך אוים ווי די פּיילען־בויגען, און וואַקסען קיילעכדיג צוריק אַראָפּ, ביז צו דער ערד, און וואַקסען אַפילו טיילמאָל טיף אין דער ערד אַריין. שפּרינגט ער אַריין אין אַזאַ סוכּה פון צווייגען, וואַרפט זיך מיט אַן אימפּעט אויף דער ערד און האָט אַ מערכה, וואָס ער פאַלט אויף אַ ווייכען מאָך... נאָר, ווען ער זאָל זיך אַפילו געווען עפּעס טון, וואָלט ער אויך קיין קול נישט אַרויסגעלאָזט; ער האָט מורא אַפילו הויך צו אָטעמען; ער האָט פּחד, מען זאָל נישט הערען, ווי עס שלאָגט ביי איהם דאָס האַרץ, ווייל די קאָזאַקלעך לויפען אויף און אָפּ, קומען נעהנטער און דערווייטערען זיך, און רופען איינער צום צווייטען: האָפּ־האָפּ! האָפּ־האָפּ! ווי מען איז זיך נוהג אין וואַלד. נאָר שטילערהייט, אין צוזאַמענעם האַרץ, איז ער מתפּלל צום בורא עולם, ער זאָל איהם נישט ברענגען צו קיין נסיון... ווייל די פּריצה, דאָס האָט ער דערזעהן, איז געווען גאָר אַ יפה־פיה, אין אַן אָפענעם סוי־בעלנעם פוטער, און פון פאַרענט האָבען איהר געבליצט בריליאַנטען, אַ מכשפה! — בעט ער זיך נעבעך: רבונו של עולם, צי עס איז אַ בשר ודם, צי אַ רוח, צי ווייס איך וואָס, זיי מיך מציל פון איהרע הענט...

און די הויט ציטערט אויף איהם, ווייל ער הערט, ווי די פּריצה שרייט און בייזערט זיך, פאַרוואָס מען געפינט איהם נישט. „איך וועל פון אייך, כּלבים, די הויט אָפּציהען, און דאָס פלייש פאַר די הינט וואַרפען... אויף אַ פאַל וועל איך אייך זעצען“... און ער פּרוּווט זיך טרייסטען, אפשר איז עס, טראַכט ער, גלאַט אַ מרשעת, אַ שונא ישראל, וויל מיך כאַפּען און פּייניגען, אין תּפיסה אַריינזעצען — איז ער מקבל אויף זיך דעם גזר־דין... אַבי נישט קיין זינד! רבונו של עולם, אַבי נישט קיין נסיון!

עס איז אָבער באַשערט געווען אַ נסיון... און אַז די פּריצה האָט געזעהן, אַז די קאָזאַקלעך געפינען נישט, האָט זי געהאַלטען אַ הונט אויף דער שוים, נעמט זי און לאָזט אַראָפּ דעם הונט, און דער הונט לויפט אין וואַלד אַריין, און שנאַפּט אונטער די בוימער, און האָט איהם דערשנאַפּט... און די קאָזאַקלעך זענען צוגעקומען, און האָבען תּיכּף ומיד אַרויסגענומען שטריק און האָבען איהם געבונדען און אַוועקגעטראָגען צו דער פּריצה.

— פארוואס האָט איהר איהם געבונדען? — בייזערט זי זיך.

— ער האָט געביסען! — ענטפערען זיי און ווארפען איהם דער פּריצה צופוסענס אין קארעטע אריין, און דאָ הויבט זיך אָן דער נסיון...

בשעת מעשה, אז מען האָט איהם געכאפּט און געבונדען, האָט חיים־יונה־וויטעלס אַ נדר געטאָן, די אויגען נישט צו עפענען, איהר אין פּרצוף אריין נישט צו קוקען... נאָר קול באשה איז אויך גענוג. ער פיהלט, ווי דער קול צוגעהט איהם אין אלע אברים, ווי עס ווערט איהם הייס אין אלע גלידער. צו די קאָזאקלער האָט זי געשריגען; צו איהם, — ממש זי זינגט. זי וועט איהם — זאָגט זי זינגענדיג — אליין אויפבינדען, און יעדען אָרט, וואו דער שטריק האָט זיך צוגעריהרט, וועט זי אויסקושען... זי וועט איהם פיהרען צו זיך אין פּאלאץ אריין... אַ גן־עדן וועט ער האָבען...

און די קארעטע פאָהרט צוריק, און זי בינדט און בינדט איהם אויף די שטריק, און דאָרט, וואו זי ריהרט זיך צו צו זיין לייב, יאָגט איהם אריין פון די פינגער אַ מין שמעקענדיגע ווארעמקייט.

איז ער דאָך אָבער פאַרט חיים־יונה־וויטעלס, שטארקט ער זיך, פּאלט ער צו איהרע פיס, הויבט זיך אָן צו בעטען... זייער לשון האָט ער געקאָנט... בעט ער זיך:

— פּריצה, ליכטיגע פּריצה... גרויסע, ליכטיגע פּריצה, וואס ווילסט דו פון מיר?

— איך וויל דיין גוטס, — זאָגט זי — איך געפעל דיר דען נישט?

— פּריצה, ליכטיגע פּריצה... וואס טויג דיר אַ מיאוס'ער, קרעצינער איד (צייט ער לעבט האָט ער קיין שפּרינקעלע אויפ'ן לייב נישט געהאט, נאָר ער וויל זיך פאַר'מאוס'ען). צי איז דיין ערגסטער קנעכט דער פּאסטוך, וואס פּאשעט דיינע חזירים, נישט שענער און נישט שטארקער פאַר מיר?

און זי לאכט:

— ניין! שענער און באשמעקטער פאַר דיר איז נישט דאָ! דיין אָטעם — זאָגט זי — ברענט מיך ווי אַ פייער... און זאָלסט נאָר די אויגען עפענען...

און ער בעט זיך ווייטער:

— גרויסע ליכטיגע פּריצה, איך בין אַ איד... און אונזער הייר־ליגע תורה אסר'ט אזוינע זאכען... לאָז מיר נישט פאַרלירען די וועלט און יענע וועלט...

זאָגט זי, זי וועט איהם געבען מעהר ווי שני עולמות...

בעט ער זיך ווייטער:

— איך בין אַ איד און האָב אַ ווייב אַ אידענע, און זעקס קינדער בחורים האָב איך... צי דאַרף אַזאַ גנעדיגע, גרויסע, ליכ־טיגע פּריצה צונעמען ביי אַן אָרעמער אידענע אַ מאַן, און ביי זעקס אידישע בחורים אַ טאַטען — דו, וואָס האָסט פּאַלאַצען און משרתים...

און זי האַלט זיך ביים איהריגען:

— קוק אויף מיר! — זאָגט זי כמעט מיט אַ געבעט...

און פאַהרען פאַהרט מען אַלץ צוריק, און די פּריצה גיט איג־מיטען אַ באַפעל:

— גאַלאָפּ דורכ'ן שטעטעל!

פאַרשטעהט ער, אַז מען קומט צו צו זיין שטעדטעל, אַז די פּריצה האָט מורא, ער זאָל נישט אַראָפּשפּרינגען... וועט ער טאַקע — שטאַרקט ער זיך — מיט גאָט'ס הילף אַראָפּשפּרינגען — עפענט די אויגען, צו זעהן, ווען אַראָפּצושפּרינגען...

— און דאַמאָלט — פאַרברעכט ער די הענט — האָב איך זי נאָך אַמאָל געזעהן... איהרע אויגען האָבען מיך דורכגעברענט...

— און פונדעסטוועגען — שפּרינגט ער אויף מיט אַ פּלוצ־ליכער גבורה — פונדעסטוועגען האָב איך דעם יצר־הרע גובר גע־ווען... איך בין ג י ש ט קיין נואף — און דער קול ווערט איהם אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער — אינמיטען מאַרק בין איך אַראָפּ־געשפּרונגען... אַ נס איז מיר געשעהן, די פערד האָבען זיך פאַר עפּעס דערשראָקען און אַ באָפּ געטאָן אַן אַ זייט... אניט וואָלט איך אַרונטער אונטער די רעדער... און דאָס האָב איך געוואָלט, דאָס איז געווען מיין מיין...

און ער שטעלט זיך אויף, און די אויגען פלאַמען איהם, און ער הויבט אויף די רעכטע האַנט, ווי צו אַ שבועה, און וויל ווייטער

עפּעס זאָגען, מן הסתם שווערען, נאָר באותו הרגע דערהערט זיך
דעם „אַלטענס" קול:

— אבער ווייטער, וואָס איז ווייטער געשעהן?

בשעת ווען חיים־יונה־וויטעלס האָט זיך מתודה געווען און
דער עולם איז געשטאַנען ארום איהם, איז אריינגעקומען דער „אַל־
טער", און קיינער האָט נישט געהערט. מענשען, וואָס ער איז גע־
שטאַנען הינטער זיי, האָבען דערנאָך געזאָגט, אז טיילמאָל האָבען
זיי געפיהלט, ווי עפּעס ברענט זיי אין די פּלייצעס, זיי האָבען אָבער
קיין צייט נישט געהאָט זיך אומצוקוקען. אז מען האָט דערהערט דעם
„אַלטענס" קול, האָט זיך תוך כדי דבור דאָס ראָד פאַר איהם גע־
שפּאָלטען, און ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו חיים־יונה־ווי־
טעלס.

— דערצעהל, דערצעהל ווייטער! — הייסט דער „אַלטער".

— ווייטער? וואָס ווייטער? — וואונדערט און שרעקט זיך
חיים־יונה־וויטעלס. — ווייטער? די קאַרעטע מיט דער פּריצה,
אפשר איז עס א מכשפה, אפשר א רוח געווען, איז אוועק... די
מאַרק־מענשען זענען געבליבען ווי פאַרשטיינערט. אַנדערע האָבען
אָנגעהויבען צו מיר צוצולויפען, איך אָבער בין געשווינד אַהיים גע־
לאָפען, און די טיר פאַרשלאָסען, און פון אינעווייניג די לאָדען פאַר־
מאַכט, איך האָב קיינעם נישט געוואָלט זעהן... קיינעם נישט... די
קינדער זענען אין דערהיים נישט געווען... נאָר טריינע־ביילע... אז
זי האָט מיך דערזעהן, האָט זי א ווילדען געשריי געטאָן... איך
הייס איהר שווייגען...

— שוויינ, שווייג... א גרויס נס... גאָר א גרויס...

— וואָס, וואָס? — פרעגט זי מיך...

— נעה, זאָג איהר!

קומט זי צו מיר צו, און עס כאַפּט מיך ארום א שמחה, א
ווארעמקייט, כאַפּ איך ארום מיין טריינע־ביילע, און הויב אָן מיט
איהר צו טאַנצען, און צו טאַנצען, און צו זינגען... רעדען קאָן איך
נישט... על הנסים זינג איך... מיינט זי, איך בין משוגע, וויל
זי ווייטער שרייען, האַלט איך איהר צו דאָס מויל...

— און וואס ווייטער ? — פרעגט דער „אלטער“ שוין מיט גוטען...

— רבי, הייליגער רבי ! וואס ווייטער ? איך זעה דאך, איהר ווייסט אלץ... איך האב געוואלט ארויסטרייבען דעם גאנצען יצר־הרע, גאר אינגאנצען... האב איך זי מחבק ומנשק געווען... ס'איז דאך מיין ווייב, מיין כשר ווייב... און די לאדען...

און דער „אלטער“ האקט איהם איבער און רופט זיך אן :

— יא, חיים־יונה־וויטעלס... אבער בשעת מעשה האסטו די אויגען פארמאכט, און דאמאלט האסטו י ע נ ע געזעהן, י ע־נ ע... און א רגע כמימרא האסט דו זיך צו יענער מתכוין געווען... א רגע כמימרא... ניין ?

חיים־יונה־וויטעלס איז פאר שרעק און צער שיעור נישט נאך אמאל אומגעפאלען.

— רבי, — מאכט ער — עס איז אמת... אמת... א רגע, נאר א רגע...

און דער „אלטער“ הויבט אן שמייכלען...

— האסטו, הייסט עס, געזינדיגט א רגע מיט דער מחשבה... מיין בעל־תפלה האט א רגע געזינדיגט מיט דער מחשבה. וואס ? און מחשבה איז נפש... און ווער דען זינדיגט, אז נישט דאס נפש ? דער ג ו ף אפשר זינדיגט ? דער עפר ואפר אפשר ? וואס ?

און חיים־יונה וויטעלס פאלט אנידער, און פאלט צו מיט די ליפען צום „אלטענס“ פאנטאפעל :

— רבי ! — שרייט ער צו איהם ארויף : — האט איהר שוין פאר מיר קיין תשובה נים ?

און דער „אלטער“ בויגט זיך צו איהם אראפ, און הייסט איהם זיך אויפהויבען און זאגט איהם :

— נארעלע ? ביסט נאך ווענינ אפגעקומען ?... דאס האב איך דאך געמיינט !

— און אצינד — שלום עליכם ! — און ער דערלאנגט איהם „שלום“.

— און שכר הליכה — זאגט ער — וועסט דו אויך האבען, כאטש דו ביסט געקומען צופאהרען... דאס איז שוין מיין זאך !

ווי אזוי חיים יונה האט דאס מאל געדאווענט, קאנט איהר אייך משער זיין. אין די עולמות העליונים האט געקלונגען...

זיבען גוטע יאָהר.

דאָס איז א געשיכטע, וואָס איז געשעהן אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אמאָל א טרעגער, האָט ער געהייסען טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרעמאַן. איינמאָל, דאָנערשטאָג, שטעהט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פאַרשאַרצט אונטער'ן שטריק אויף די לענדען, און קוקט אויס, פון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פאַרדינען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטעהען די געוועלבען אַרום און אַרום לעדיג. אין יוצא ואין בא, מען זעהט נישט, עס זאָל עמיצער קומען סחורה קויפען. עס זאָל זיין וואָס אָפּ־צוטראָגען. הויבט ער, נעבעך, אויף די אויגען צום הימעל מיט א געבעט, ער זאָל, חלילה, קיין פאַרשטערטען שבת נישט האָבען, און זיין ווייב סערעל מיט די קינדער זאָלען, חס ושלום, נישט הונגערען אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפלל, דערפיהלט ער, אַז עמיץ גיט איהם אַ ציה פאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעהט ער פאַר זיך א דייטשעל, אָנגעטאָן ווי אַ שיסער אין וואַלד, מיט א פעדער אויפ'ן קאַפּעלושעל און א גרינעם אויפלאָג אויפ'ן שפּענצער. און דאָס דייטשעל זאָגט צו איהם אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצען איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז באַשערט געוואָרען זיבען גוטע יאָהר. זיבען יאָהר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלט. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבען די גוטע יאָהר. ווילסטו,—וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיגען טאָג, און איידער עס וועט אונטערגעהן די זון, וואָס שטעהט דיר איבער'ן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָפּקויפען גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיבען יאָהר וועסטו צוריק ווערען אַן אָרעמאַן, ווי דו ביסט געווען. און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענשטע צייט קומען ערשט צום

סוף פון דיינע יאָהרען, און דו וועסט אוועקגעהן פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געוועזען איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשעל פאַר־שטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כשוף־מאַכער, ענטפערט ער איהם:

— מיין ליעב דייטשעל, לאָז דו מיך געמאַך, וואָרים איך בין נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו באַצאָהלען פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשעל אָבער האָט איהם נישט אָפּגעלאָזט און איי־בערגע׳חזר׳ט איהם די ווערטער איין מאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביה׳ן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער איהם:

— ווייסטו וואָס, ליעב דייטשעל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביסט נישט קיין לועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגען, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך אָן עצה צו האַלטען מיט מיין ווייב סערעל און אָהן איהר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבען.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל, אַז עס איז זעהר אַ גוטע זאַך, זיך אָן עצה צו האַלטען מיט דער פרוי, און ראָט איהם, ער זאָל זי געהן פרעגען, און ער, דאָס דייטשעל הייסט עס, וועט דאָ שטעהן און וואַרטען אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטען, קיין פאַר־דינסט זעהט ער נישט, טראַכט ער זיך, וואָס ער קאָן דאָ אַנוועהרען, ער וועט אהיים געהן פרעגען. לאָזט ער אַראָפּ די פּאָלעס און געהט אַרויס אונטער דער שטאָדט, וואו ער האָט געוואוינט, כמעט שוין אויפ׳ן פעלד, אין אַ ליימען שטיבעל, איבערשמועסען זיך מיט סערעל זיין ווייב.

ווי סערעל האָט איהם דערזעהן דורך די אָפענע טיר (עס איז זומער געווען), איז זי איהם אַרויסגעלאָפען אַקעגען מיט גרויס שמחה, זי האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איהר אָן התחלה אויף שבת, זאָגט ער איהר אָבער:

— ניין, סערעל, זיין ליעבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פאַר־

דינסט נישט באַשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען א דייטשעל...

און ער דערצעהלט איהר אַזוי און אזוי, באשר בכן, דאס דייטשעל זאגט, אַז עס זענען איהם באַשערט זיבען גוטע יאָהר, און עס ווענדט זיך אַן איהם, ווען די גוטע יאָהר זאָלען קומען, אַצינד אָדער פאַר דער פּטירה, פרעגט ער ביי איהר אַן עצה: ווען?

טראַכט סערעל נישט לאַנג און ענטפערט איהם:

— גאָה, מיין ליעבער מאַן, און זאָג דעם דייטשעל, אַז דו ווילסט די זיבען גוטע יאָהר אויף דער רגע!

— פאַרוואָס, סערעל? — פרעגט טוביה פאַרוואונדערט, — נאָך זיבען יאָהר, וועלען מיר דאָך ווערען צוריק אָרעמע לייט, און דעם יורד איז דאָך ערגער, ווי א פראַסטען אָרעמאַן?

— פאַרזאָרג נישט, מיין ליעבער גוטער פריינד, די וועלט. דערווייל נעם, וואס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה׳ יום יום! בפרט, אַז מען דאַרף חדר־געלט פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אַהיים געשיקט, אָט זעה, ווי זיי שפּילען זיך אין זאַמד.

דאס איז געגנג געוועזן. טוביה זאָל צוריק לויפען צום דייטשעל מיט א קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיבען גוטע יאָהר תוך כדי דבור.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל:

— רעכען נאָר איבער, טוביה, היינט ביסט דו א מענש מיט כח און קאָנסט פאַרדינען, אַמאָל מעהר, אַמאָל ווייניגער... וואס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערען און וועסט זיין א יורד, און אַזוי פיעל כח צו דער אַרבייט וועסט דו אויך נישט האָבען.

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשעל, מיין ווייב סערעל וויל באַלד. ערשטענס, זאָגט זי, ברוך ה׳ יום יום און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגען, און צווייטענס, האָט מען אונז די קינדער פון חדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי, — זאָגט איהם דאָס דייטשעל, — גאָה אַהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסט דו זיין אַן עושר!

וויל ער איהם פאָרט איבערפרעגען וועגען נאָך די זיבען יאָהר, איז איהם אָבער דערווייל דאָס דייטשעל פאַרשוואונדען געוואָרען.

געהט ער, טוביה, אחיים. געוואוינט, האבען מיר שוין געזאגט, האט טוביה אונטער דער שטאדט, כמעט אויפ'ן פרייען פעלד. קומט ער צו, צו דער שטוב, זעהט ער. ווי די קינדער שפּילען זיך הינטער דער שטוב אין זאמד. געהט ער צו, דערזעהט ער, אז זיי שארען ארויס פון א גריבעל נישט קיין זאמד, נאר ריין גאלד, טאקע זהב טהור... פארשטעהט זיך, אז מעהר האט מען נישט געדארפט, עס האָ־בען זיך שוין אנגעהויבען די זיבען יאהר, די זיבען מזל'דיגע יאהר...

די צייט לויפט אבער פייל פון בויגען און זיבען יאהר געהען אריבער געשווינד. קומט נאך די זיבען יאהר דאס דייטשעל צו טוביה'ן, איהם אנצוזאגען, אז די זיבען יאהר זענען אריבער און אז היינט פאר נאכט וועט נעלם ווערען דאס גאלד אין דער ערד, דאס גאלד אין שטוב און אפילו דאס גאלד, וואס זיי האבען געקאנט באהאלטען ביי לייטען...

טרעפט ער טוביה'ן, ווי ער שטעהט אינמיטען מארק, ווי פאר זיבען יאהר, מיט די זעלבע פארשארצטע פאלעס אונטער די לענ־דען און קוקט אוים אויף א פארדינסט. זאגט ער איהם: הערט, טוביה, די זיבען יאהר זענען אריבער!

ענטפערט איהם טוביה: געה, זאג מיין ווייב סערעל, ווייל דאס עשירות איבער די גאנצע זיבען יאהר איז געווען ביי איהר אין דער האנט.

געהען זיי ביידע ארוים אונטער דער שטאט און קומען צום זעלבען ליימענעם הייזעל אויפ'ן פעלד און טרעפען סערלען פאר דער טיר. און זי איז אויך ארעם געקליידט ווי אמאל, נאר איהר פנים שמייכעלט.

זאגט איהר דאס דייטשעל מיט די זעלבע ווערטער, אז די זיבען גוטע יאהר זענען אוועק.

ענטפערט זי איהם, אז זיי האבען קיין גוטע יאהר נאך נישט אנגעהויבען צו האבען, אז זיי האבען קיינמאל ניט געהאלטען דאס גאלד פאר זייער אייגענס, ווייל, וואס א מענש פארדינט מיט זיינע צעהן פינגער, דאס איז זיינס, און אזוי עשירות, וואס קומט אהן שוויים און אומגעזוכט, איז נאר א פקדון, וואס זיין ליעבער נאמען

לאָזט איבער ביי מענשען אין די הענט פאַר אָרעמע לייטס ווע־גען... זי האָט גאָר פון גאָלד אויף שכר למוד גענומען. דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָהלען, מעהר נישט! און אויב זיין ליעבער נאָמען האָט פון היינט אַן אַ בעסערן בעל־פקדון פאַר זיין גאָלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעמען און אי־בערגעבען אַן אַנדערען!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז געלם געוואָרען.
ער האָט עס איבערגעגעבען דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט גע׳פסק׳עט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פקדון נישט פאַראַן. און די זיבען יאָהר האָבען זיך נישט אויס־געלאָזט כל־זמן טוביה און זיין ווייב סערעל האָבען געלעבט.

די תאוה צו קליידער.

אין שעברשין, אונטער זאמאשץ, איז אמאל געווען א אשה. האט זי געהייסען באשע גיטעל; איז זי געווען פון זעהר א שעהנער משפחה, אן אמת'ע בת־טובים און א חסיד'ס א ווייב. און דער חסיד, מיט'ן נאמען אלימלך, פלעגט זעלטען זיין אין דערהיים. ווייל ערשטענס איז ער א לייפסקער סוחר געווען, און, דאמאלטדיגע צייטען, איז א נסיעה קיין לייפסק געווען מעהר, ווי היינט א נסיעה מעבר לים, קיין אמעריקא, און צווייטענס פלעגט ער, כאטש איין מאל אין יאהר, פאהרען צום לובלינער צדיק. פאלט איין דעם בעל־דבר צו באנוצען זיך מיט דער צייט, "שאין האיש בביתו, וואס דער מאן איז נישט דא אין דערהיים, אנצורעדען באשע גיטלען צו אן עברה.

וויסט ער אבער, אז צו קיין ג ר א ב ע ר עברה צורעדען וועט ער זי נ י ש ט. ווייל באשע גיטעל איז באמת געווען א כשר'ע נשמה און א גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי־טייטש, און, אחוץ דעם, איז זי זעהר און זעהר געווארענט געווען אין די מצוות, אין וועלכע אן אשה ד א ר ף זיין געווארענט; איז ער זיך מישב און וויל איהר כאטש אריינברענגען א תאוה צו מלבושים מיט צירונג. ווארים דער חסיד אלימלך איז געווען א גרויסער עושר און פלעגט איהר געבען ביד רחבה ומלאה אויף הויז־פיהרונג.

אויך קומט ער, דער בעל דבר, צו איהר ניט פראסט. ער ווייסט, זי וועט איהם פשוט אויסלאכען, חוכא וטלולא מאכען; ווייסט זי דען נישט, אז מלביש זיין און אויסצירען דארף מען די הייליגע נשמה, נישט דעם זינדיגען גוף, וואס איז פארט נישט מעהר, ווי קיי און שפיי; היינט רויט, מארגען טויט... געהט ער, דער בעל־דבר, און פארשטעלט זיך פאר'ן יצר־טוב, און נעמט זי איין מיט גוטע, פרומע און זיסע ריידעלער. ער מיינט טאקע לשם מצוה, לשם

שמים... און לעגט, ווי זיין שטייגער איז, די שמד'קייט אין דער יראה אריין.

— אט געהט, — זאגט ער — א הייליגער יום־טוב, פסח, זכר ליציאת מצרים, און זיין ליעבער נאָמען האָט דיך געבענשט מיט אַלעם גוטען, איז, באַשע גיטעל, א יושר, זאָלסט לכבוד דעם הייליגען יום־טוב, באנייען א מלבוש! עס איז, אי א יושר, אי א מצוה: דער שניידער וועט פאַרדינען אויף פסח, און דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, ניין?

וויל באַשע גיטעל האָבען א ישוב. דערמאָנט ער זי, אז די בני ישראל, איידער זיי זענען ארויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבען זיי זיך געבאָרגט טייערע כלים, מלבושים און צירונג. צו וואָס? רוימט ער איהר איין: מאַקע לכבוד יום־טוב! לעגט זיך עס איהר אויף דער דעה, באַקט זי אביסעל ווענינער מצות, גרייט זי אָן א קלענערען כיבוד, גיט אביסעל ווענינער מעות־חטים און מאַכט זיך א ניי בגד מיט א זילבערנעם שלאַק. שבועות — זאגט ער איהר — איז נאָך א גרעסערער יום־טוב, מתן תורה! קויפט זי זיך נייע פערעל. עס געהט צו סוכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכען דאָס שטערענטיכעל, איבערנעהען דאָס ברוסט־טיכעל און קויפט צו א פאָר בריליאַנטלעך צו די אויערינגלעך... דערנאָך זאגט ער איהר, אז זי איז נישט יוצא קעגען שבת־קודש, ווייל שבת־קודש איז גרעסער פאַר'ן גרעסטען יום־טוב,—פאָלגט זי, און באַמיהט זיך אויף יעדען שבת־קודש אויך עפּעס צו באנייען, כאָטש א קליינינקייט — א זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, א פישו! ראש־השנה און הושענא־רבה, — ווי קויפט מען עס ניט קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלויע בענדער? און פורים איז אויך א יום־טוב, חנוכה אודאי; א שפּאַס, א נס. וואָס עס איז געשעהן! דערנאָך קומט חמשה עשר בשבט, ל"ג בעומר... כאָטש אין גלות, קיין ימים טובים פעהלען נישט!

היינט, אז דער מאַן דאַרף אַהיים קומען, איז דאָך אודאי א מצוה, זיך אויספּוצען אין עסיג און אין האָניג, — א אשה כשרה, א אידישע טאָכטער ברויכט נושא־חן צו זיין ביים מאַן אין די אויגען... און בנוגע צו צירונג, האָט ער, דער יצר הרע, באַזונדערע טענות: באַשע גיטעל פלעגט אמאָל האָבען א שווער טראָגען, זאָל זי זיך קויפען א שנירעל רובינדלעך; דאָס איז דאָך, כידוע, א

גרויסע סגולה אויף א לייכט טראגען. אויך — עטליכע אסמיראַד־לער, דאַס, ווייסט דו דאך, איז א פּראָביר־שטיין פאַר דער נשמה: וואָרים, ווער עס טראָגט אַזאַ שטיין און איז, חס ושלום, מזנה, פּלאַצט ער, דער שטיין; און האָט מען נאָר א שלעכטע מחשבה, פאַרטונקעלט ער זיך, כידוע... וועט זי נכשל ווערען אין א שלעכטע מחשבה, וועט זי וויסען תיכף ומיד תשובה צו טון! היינט איז דאך איהר מאַן אלימלך גאַנצע חדשים אונטערוועגס, און עס קומט איהר אויס צו מאַכען חשבונות מיט סוחרים, פאַרוואָס זאָל זי נישט האָבען אויף זיך עטליכע סאַפּירלעך, וואָס העלפען צו חכמה? באַשע גיטעל איז טאַקע א חכמה אַזוי אויך, אָבער וואָס מעהר איז אודאי געזינטער! און אַזוי אַנדערע שטיינער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטיין פּירט, וואָס זי דאַרף טראָגען, ווען דער מאַן איז אין דער היים, ווייל דער אבן טוב גיט חן אין די אויגען, און מען ווערט זעהר געליעבט, אַז מען טראָגט איהם...

מיט איין וואָרט, ער האָט זי אַרויסגעפיהרט אויף א וועג — זאָל גאָט שומר ומציל זיין! זי האָט, וואָס גאָט גיט א טאָג, אַלץ מעהר געזונקען און געזונקען אין דער תאווה. און אַז דער בעל־דבר האָט געזעהן, אַז ער איז זי שוין בייגעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון א גוטגעשליידערטען שטיין, וואָס לויפט שוין אַליין באַרג אַפּ מיט'ן כח פון ערשטען שטויס, נעמט ער און שטעלט זיך שוין אַוועק אַן א זייט, און זי טוט זיך שוין אַליין איהרס. און איז מקמץ אין צדקה, קאַרגט זיך און די קינדערלעך דעם ביסען אין מויל אַריין; די אינגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אַבי עס זאָל ביליגער קאָסטען, און לעגט דעם גאַנצען „האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטין אַריין!

איז איהר נאָך ווייניג, נעמט זי און שאַפּט־אָפּ די דיענסט, וואָס זי האָט געהאַלטען, און שלאָגט איהר אַריין אין חשבון אַלע שאַ־דענס, וואָס זיינען געוועזען אין שטוב, יאָ שולדיג, נישט שולדיג, און נעמט צו, מכלומר'שט פאַר רחמנות, אַן אָרעמע יונגע יתומה, אַן אויסגעהונגערט קינד, איהרס א נאָהענטע קרובה אפילו, און זאָגט איהר, אַז קיין שכירות וועט זי איהר נישט צאָהלען; נאָר דער־פאַר, אַז עס וועט קומען די צייט, און עס וועט זיך טרעפען איהר זווג, וועט זי איהר געבען נדן און מתנות, און פון זיך אַראָפּ עטליכע קליידער, און וועט זי אַליין פיהרען צו דער חופה און אָפּגעבען טאַנ־

צען מיט א קוילימש... און נעמט דערווייל; דאס שכירות פוז דער יתומה און גיט אוים אויף איהר תאוה...

דער מאן איהרער, דער חסיד אלימלך, האט. פארשטעהט זיך. פון דעם אלעם נישט געוואוסט, און אזוי איז אריבערגעגאנגען א יאהר נאך א יאהר, ביז באשע גיטעל איז קראנק געווארען און האט נישט געקאנט ריהרען מיט א פוס.

זעהן זעהט אוים, אז עס איז מן השמים געווען, אז מען האט זי געוואלט ראטעווען, און דעריבער טאקע האט קיין שום רופא אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פארשטאנען. ווארים אזוי אין כלליות איז זי אויפ'ן גאנצען לייב געזונט און פריש געווען; כאחד האדם, געשלאפען, געגעסען, אלץ, אלץ! און אפילו אויף די פים האט זי קיין וואונד, קיין פלעק, אפילו קיין שפרענקעלע נישט געהאט, נאר ריהרען זיך האבען זיי זיך נישט געוואלט, בשום אופן נישט!

דאכט זיך, עס איז די בעסטע צייט, אויסגעהיילט צו ווערען פון דער תאוה? אז א אידענע קומט נישט, נישט אין גאס אריין, נישט אין שול אריין, ליגט אין דערהיים נאכאנאנד,—וואס טויג איהר קליידער און צירונג? פאר די פיער ווענט?

איז אבער די תאוה אין איהר אזוי שוין איינגעווארצעלט געווען, אז זי ריכט זיך אלץ אין איינעם, היינט-מארגען אויפצו־שטעהן פון בעט און מאכט זיך אלץ נייע און נייע קליידער, און קויפט אלץ, וואס מען ברענגט איהר אין שטוב אריין, און דער־ווייל הייסט זי זיך א פאר מאל אין וואך אויסלעגען די קליידער מיט דער צירונג אויף שטולען און בענק פאר'ן בעט, און זי ליגט אזוי און קוקט, און שעפט נחת דערפון... וואס קלערט איהר. די ארעמע יתומה האט געארבייט דערביי עבודת פרך...

איינמאל, מען לעגט איהר אוים די קליידער, דערזעהט זי פלוצלונג, אז איהרע שענסטע מלבושים, די סאמעטענע און זיי־דענע, זענען אויסגעפלעקט, אויסגעשמירט פון אלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טייל ערטער — נאך פארטשעפעט און צו־ריסען. מאכט זי א געוואלד, אז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפען אויף איהר געשריי און מען זעהט די צרה און עס בלייבט במוסכם כלם, אז קיינער איז אין דעם נישט שולדיג, נאר די יתומה, אז „דאס שטילע וואסערל", מיט'ן יראת שמים פנימ'ל, וואס מען

הערט נישט איהר קול א גאנצען טאג, וואס קומט נישט, אויסער אז זי געהט אין שליחות, אין גאס אריין, — אז „דאס שטילע וואַ־סערל רייסט די ברעגעס“, און טוט זיך ביינאכט אן דער בעל־הבית׳טעס קליידער, און גנב׳עט זיך ארוים, און געהט אין די גוטע הייזער, וואו מען פרעסט און זויפט און מען טוט אלדאס בייז... א קשיא אויף היינטיגע צייטען! — ווארים דאמאלט פלעגט מען אויך זאגען „היינטיגע צייטען“, אפנים, אז די וועלט ווערט וואס אמאל ערגער! — נעמט מען די יתומה, וואס וויל זיך נישט מודה זיין, און מען זידעלט זי מיט אזוינע ווערטער, וואס מען דארף פאר׳ן מויל נישט ברענגען, בפרט שרייבען, און מען שלאגט זי און מען הרג׳עט זי. דערנאך פיהרט מען זי צום רב, און מען זאגט עדות אזוי און אזוי, אז קיינער נישט נאר זי; און והא ראיה — זי זעהט אזוי דאר און מאגער אוים, ביי אזא גוטס, ביי אזא גבירה, ביי א קרובה... על כן מוז זיין, אז זי שלאפט נישט גאנצע נעכט און טרינקט און זויפט און טוט כל העברות שבעולם... נעמט מען די יתומה און מען גאלט איהר אפ דעם קאפ, מען זאל זי מאוס מאַ־כען, עס זאל שוין קיינער אין איהר נישט נכשל ווערען און מען טרייבט זי ארוים פון שטאדט, מיט א געלויפעריי און געפייפעריי, ווי דאמאלט דער שטייגער איז געווען.

אין דער צייט איז דער חסיד אין דערהיים נישט געווען, ער איז געזעסען אין לובלין ביים צדיק און האט נישט געוואלט אפטרע־טען בשום אופן, באשר בכן — ער מוז איהם געבען א רפואה שלמה פאר באשע־גיטעל זיין ווייב.

זאגט איהם דער צדיק: ווייסט דו וואס? פאהר אהיים און קום צוריק מיט דער פלונית׳טע. דער מיין פון די ווערטער איז גע־ווען אזוי: דער צדיק האט שוין א פאר מאל מתפלל געווען פאר דער אשה און עס האט נישט געהאלפען און דערצו איז דער לובלי־נער צדיק נישט געוואוינט געווען. ערגער נאך טיילמאלס האט ער געפיהלט, אז מען נעמט דארט די תפלה און מען ווארפט זי איהם צוריק אראפ אין קאפ אריין. האט ער פארשטאנען, אז עס מוז זיין א גרויסע מניעה, א שטארקער קטרוג וועגען א גרויסען חטא. א פאר מאל האט ער דארט געפרעגט: ווי הייסט? האט מען איהם

פשוט נישט געענטפערט! מוז שוין זיין גאר א טיפער עניז, א מאוס׳ע זאך, וואס מען וויל נישט ברענגען איבער׳ן מויל... און דער חסיד אלימלך ווייסט פון גאר נישט! און אזוי ווי דער לובלינער צדיק איז געווען א גרויסער בקי אין חכמת הפרצוף, האט ער זי געוואלט זעהן עין בעין... וועט ער שוין זעהן, וואס ביי דער אשה איז אויפגעשריבען אויפ׳ן שטערן.

פאהרט אלימלך דער חסיד אהיים, און דינגט א גרויסע בויד, און בעט אוים די בויד, ווי א בעט: אונטען שטרוי, אויבען שטרוי — כרים וכסתות, און מען פאהרט מיט צוויי פאר פערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראסנאסטאוו און נאך ערגעץ אין א שטעדטעל ווארטען גרייט פרישע פערד צום איבערשפאנען, ווייל מען קאן נישט נעכטיגען מיט דער חולנית אויפ׳ן וועג, און מען וויל אנקומען קיין לובלין בכי טוב.

פאהרט מען. נאך דער לעצטער סטאנציע אבער פאלט פלוצלונג אראפ א שניי, פארלירט מען דעם וועג, פארבלאנדזשעט מען אין א וואלד, נישט אוים און נישט איין, און עס פאלט צו די נאכט —כאטש נעם די אויגען אין די הענט און זוך א וועג: קיין לבנה, קיין שטערען... טראכט מען, מען וועט בלייבען שטעהן און אפווארטען ביז טאג, איז אבער די שרעק גרוים פאר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דאמאלט איז נאך געווען סאמע געדיכטער וואלד אין דער גענענד, בוימער עד לב השמים און צוזאמענגעפלאכטענע צווייגען, אז ביי טאג איז חשך געווען, האבען זיך טאקע געהאלטען דארט גזלנים און חיות רעות, און ביי נאכט איז גאר געווען סכנת נפשות.

ראפטום ווערען זיי דערפרעהט. פון דער ווייטענס האט זיך פלוצלונג באוויזען א פייערל און דאס פייערל וואקסט, און עס באווייזט זיך א צווייט און א דריט פייערל — א סימן, אז נישט ווייט מוז זיין א קרעטשמע. פאהרט מען צו דעם פייערל. מען פאהרט אזוי, דערהערט מען כלי־זמר שפילען, און אויך א גרויס געלעכטער; קומט מען נעהנטער — הערט מען א געטופעריי, מען זינגט, מען שפילט און מען טאנצט אין קרעטשמע! באלד האט זיך די קרעטשמע אליין אויך באוויזען — עס פלאקערען די שויבען. וואס קאן זיין די שמחה? מן הסתם זענען זיך פריצים צוזאמענ־

נעקומען און מען הוליעט אויפ׳ן פּריצישען אופן! עס איז אפילו א סכנה צוזאַמענצוטרעפען זיך מיט אַזוינע לייט בשעת חדותא. נאַר אַלץ בעסער, ווי מיט חיות אדער גזלנים אין וואַלד! פאַר־פאַהרט מען פאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער; עס איז נישט קיין פּריצים, די כלי־זמרים שפּילען אידישע זאַכען, אַלער־ליי שטיינערס... און א מאַרשאַליק איז משמח דעם עולם מיט גראַ־מען און רופט אויס צו כלה־טאַנץ!... וואָס זאָל איך אייך זאָגען, דעם חסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פינסטער געוואָרען פאַר די אויגען. די מוטערס מילך איז אין זיי געדונען געוואָרען! זיי האָ־בען באַלד פאַרשטאַנען, אז דאָס זענען יענע לייט, וואָס פלעגען יענע צייטען, איידער מען האָט אויסגעהאַקט די וועלדער, שפּילען חתונות אין פאַרוויסטע קרעטשמעס... זאָגט אלימלך צו זיין ווייב באַשע־גיטעל: הער, באַשע־גיטעל, מיר זענען אריינגעפאַלען אין מאוס׳ע הענט... גערענק־זשע, למען השם, אז מען טאָר זיי נישט ענטפערען, נישט אננעמען פון זיי קיין כבוד, אפילו נישט חס ושלום, פאַרזוכען, ווייל מען ווערט באַלד נזוק. באַשע־גיטעל ליגט נישט טויט, נישט לעבעדיג און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ, אז זי ווייסט... און געוואוסט האָט זי טאַקע, פון די ספרים הקדושים אין עברי־טייטש.

דערווייל שיטען זיך אַרויס פון קרעטשמע די מחותנים מיט די מחותנת׳טעס, מיט׳ן בדחן, מיט די כלי־זמרים, מיט ברענענדיגע שטורקאַצען און רינגלען אַרום די בויד, און הויבען אויף דעם דעק, און הייסען זיך זאָגען „מזל טוב“, און פאַרבעטען אין קרעטשמע אריין אויף דער חתונה... מחותנים בעטען, מחותנת׳טעס, און חתן־כלה קומען אויך צו און בעטען מיט שעהנע רעד, מען זאָל זיי נישט פאַרשעמען, און דער בדחן זאָגט גראַמען און גלייך־ווערטלעך, און די מוזיק שפּילט צו, אז עס הילכט אין גאַנצען וואַלד, און משרתים און סאַרווערס טראָגען אַרויס אויף זילבערנע טעצלעך אין קריס־טאַלענע און גאָלדענע כוסות אַלערליי משקה און אַלערליי לעקעך און טאַרטען, און מען שטופּט זיי צום מויל צו: נאַט, נעמט, מאַכט ברכה, זייט אייך משמח!

און זיי ענטפערען נישט א וואָרט.

פּלוצלונג אָבער גיט באַשע־גיטעל א קוק, דערזעהט זי, אז די נשים פון דער חבריא, די כלה, די מחותנת׳טעס און אַזוי נשים־געסט, טראָגען איהרע בעסטע סאַמעטענע אין זיידענע קליידער,

און פארגיסען זיי מיט משקה, פארשמוצען מיט אלערליי עסענ־וואַרג, און פארטשעפען אַז וואַגען... באפאלט זי אַ גרייליך הארץ־וועהטאַג, און קאָן זיך ניט איינהאַלטען און גיט אַ געשריי:

— רוצחים, גזלנים, מיין פראַצע, מיינע קליידער!

מעהר האָט מען נישט געדארפט; מען האָט זי קוים דערפיהרט קיין לובלין. אויפ'ן גאַנצען וועג האָט זי גע'חלש'ט און גע'חלש'ט און גע'חלש'ט, און דאָס מויל רחמנא לצלן, האָט זיך איהר אויס־געקרימט... נוטה למות איז זי געוואָרען...

מען האָט זי קוים אַ לעבעדיגע אריינגעפיהרט צום רבי'ן, און ער האָט באַלד פארשטאַנען די זאַך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אראָפּנעמען אַ מוסר, וואָרים אַ אידישע טאָכטער, אויב זי מאַכט זיך נייע מלבושים, דאַרף זי די אַלטע צוטיילען אָרעמע לייט, בפרט טאָר מען זיך נישט מאַכען קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגען. וואָרים, אַז עס הענגען אין אַלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביי־נאַכט יענע לייט און נעמען זיי אַרויס און טוען זיך אָן די קליידער און טאַנצען אין זיי אויף זייערע שמחות און חתונות...

ווי באַשע גיטעל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פאַר ליעב דעם טויט, און האָט נאָר געבעטען, ער זאָל אויף איהר מכפּר זיין! און דאָס האָט איהר דער צדיק צוגעזאָגט!

נאָהנט פאַר דער פּטירה, האָט זי צוגערופען איהר מאַן, דעם חסיד אלימלך, און האָט איהם דערצעהלט די מעשה מיט דער יתומה, און גענומען ביי איהם אַ האַנט תקיעת־כּף, אַז ער וועט זי אויפזוכען, און נעמען זי פאַר אַ מאַמע צו זיינע קינדער, כּדי מען זאָל איהר מוחל זיין דעם חטא געגען איהר — — —

און דער חסיד אלימלך האָט געטאָן איהר בקשה, און באַלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איהר חתונה גע־האַט, און איז געווען אַ מאַמע צו זיינע קינדער, די יתומים, און זיי האָבען נאָך זוכה געהאַט צו האָבען נייע קינדער, און האָבען זיי מגדל געווען לתורה, לחופּה ולמעשים טובים.

אויף אַלע אידען געזאָגט!

אראָפּגעלאָזטע אויגען.

1.

גאָר, גאָר פאַרצייטען, האָט עטליכע מייל אונטער פּראג, געוואוינט אין א דאָרף, איינער א איד, א געוויסער יחיאל־מיכל, וואס האָט געהאלטען די קרעטשמע אין דאָרף.

און דער פּריץ איז נישט געוועזן קיין פּראסטער פּריץ, נאָר א שם־דבר — א גראַף, האָט טאַקע יחיאל־מיכל געהאָט פּרנסה בשפע, ווי מען זאָגט: מיט א שמיץ; און איז געוואָרען א גאַנצער „יש"— א בעל־צדקה, א מכניס־אורח. און ימים־נוראים, אז ער פּלעגט אריינפאָהרען קיין פּראג, לאָזט ער זיך קאָסטען אין שטאָדט. און קיין עם־הארץ איז יחיאל־מיכל אויך נישט געוועזען, ווערט ער א שטיקעל איינגעהער ביים רב און ראש־ישיבה, קויפט ער ביי איהם אתרוגים, מצה־שמורה וכדומה... בעט ער ביי איהם בנים זכרים אויך. זעהט אבער דער ראש־ישיבה ברוח־הקודש, אז דעם איד איז נישט באַשערט קיין נחת פון קינדער, און בנים זכרים, פון וועלכע מען האָט קיין נחת נישט, איז טאַקע „טוב להם שלא נבראו", — זאָלען זיי בעסער אויף דער וועלט נישט קומען. זאָגט ער איהם פּשט־פּשוט אָפּ. פאַלט יחיאל־מיכל אריין אין עצבות, טרייסט ער איהם און זאָגט איהם: „דערפאַר, יחיאל־מיכל, אז גאָט וועט דיר העלפען, און וועסט אָנקלייבען נדן כדבעי, און וועסט קומען צו מיר און בעטען, וועל איך דיר אויסקלייבען אן איידעמעל, אז דו וועסט קיין חרטה נישט האָבען!"

נו, פאָהרט ער אַהיים אביסעל געטרייסט. צוויי מיידלעך האָט ער, מאַכט ער זיך א קניפּעל אויף נדן, פריהער פאַר דער עלטערער, דערנאָך פאַר דער אינגערער. מילא — איידעמס בני־תורה איז אויך נישט קיין שפּאָס.

זאַמעלט ער, און גאַט העלפט. און אז ער קומט צו די ערשטע חמש מאות טאַלער, זאָגט ער צו דבשה'ן זיין ווייב:

— עס איז געקומען די צייט, חתונה צו מאַכען אונזער עלטערע טאָכטער נחמה.

זאָגט דבשה, אז עס איז זעהר גלייך. און מען רעכענט: דריי מאות נדוניא און שתי מאות אויף הלבשה און מתנות פאר חתן־כלה, התונה־הוצאות, רח"ש וכדומה... און א סעודה פאר אָרעמע לייט וועט מען מאַכען — פראָג זאָל געדענקען!

נישט אזוי אָבער געשווינד טוט זיך, ווי עס רעדט זיך, עס מאַכען זיך, ווי דער שטייגער איז, מניעות. דער פריץ שיקט אהין, שיקט אהער; דערווייל מאַכען זיך שנייען און פארשיטען די וועגען; זומער־צייט פאַלען רעגענס; קומט גאָר אז חגא, קאָן מען די קרעטשמע נישט פארלאָזען... מיט איין וואָרט: נישט אזוי געשווינד מאַכט זיך עס, און דערווייל, ווי דער שטייגער איז: א מענש דענקט און גאָט לענקט...

2.

נחמה, דעם אָרענדאַרס עלטערע טאָכטער, איז אפילו זעהר ווערט צו באַקומען א חתן פון פראָגער ישיבה: א מיידעל — א גאָלד, א גוטע נשמה, א שטילע. די גוטסקייט קוקט איהר פון די שטילע אויגען אַרויס, און זי לאָזט זיך מדריך זיין, טאַקע: וואָס דער טאַטע הייסט, וואָס די מאַמע הייסט און אַלע גוטע פרומע לייט, וואָס שטעלען זיך אָפּ אין קרעטשמע הייסען... זי נעמט חלה מיט כונה, בענשט שוין שבת־ליכט, זאָגט שוין עברי־טייטש ווי א וואַסער, מיט איין וואָרט: זי איז ווערט די חופה־שטאַנגען...

זי איז ווערט, ווערענד ביי דער אינגערער טאָכטער שניידט זיך אַביסעל אין דער קרים. קיין שלעכטס, חס ושלום, נישט; נאָר אזוי: עפּעס א משונה'דיגע בריאה, א פאַרטראַכטע, א פאַר־חלום'טע, אַליץ פאַלט איהר פון די הענט... טיילמאָל לאָזט זי אַראָפּ די ברעמען און געהט אַרום מיט א בלאַס פנים ווי א קרייד, ווי אויפ'ן עולם הדמיון; רופט מען זי — גלייך מען וואָלט זי פון יענער וועלט אַראָפּגערופען, ציטערט זי און פאַלט ממש פון די פיס...

און אמאָל גיט זי אַ קוק אויף אַ מענשען מיט אזוינע אויגען, מיט אזוינע שטאַרקע און שטעכענדיגע אויגען, אַז עס ווערט פּשוט נישט היימליך!

און אַ התחלה פון מדות מגונות אויך: עס איז זי נישט אָפּ־צורייסען פון קרעטשמע. בפרט ביי נאַכט, ווען מען שפּילט און טאַנצט. גאַנצע נעכט וואָלט זי געזעסען און די אויגען זיך אויסגע־קוקט, ווי די יונגע פויערען שטיפען מיט די שיקסעס, טאַנצען אַ ראַד, אַ שווינדעלדיג ראַד, און זינגען אריין זייערע געזאַנגען, אַז די קרעטשמע הילכט און ציטערט...

און נעמט זי אריין איבער געוואַלד אין אַלקער, און מען לעגט זי שלאָפען מיט נחמה׳לען אין בעט, ליגט זי מכלומר׳שט מיט פאַר־מאַכטע אויגען, ביז יענע שלאָפט איין. קוים שלאָפט יענע איין, שפּרינגט זי אראָפּ פון בעט, זומער און ווינטער, באָרוועסערהייט, און קוקט אריין דורכ׳ן לאָך פון שליסעל, דורך אַ שפּאַרע אין טיר, צי אין פּרייסישען ווענטעל. טרעפט זי די מוטער, און רייסט זי אָפּ, ברענט איהר דאָס לייב ווי אין אַ פיבער און די אויגען שפּרי־צען מיט פונקען, אַז דבשה דערשרעקט זיך און לויפט צוריק אריין צו יחיאל־מיכלען און דערצעהלט איהם.

— מען זאָל קאָנען פריהער חתונה מאַכען די אינגערע! — זיפצט יחיאל־מיכל.

— מען דאַרף עמיצען פרעגען! — ענטפערט דבשה.

דערוויל מאַכען זיך ווייטער מניעות, ביז עס טרעפט זיך אַזא מעשה:

3.

דער פּריץ פון דאָרף, דער גראַף, הייסט עס, האָט געהאַט אַ זוהן אַ בן־יחיד, האָט ער איהם אויפגעצויגען אין פּאַריז, ווי דאַ־מאָלט דער שטייגער איז געווען ביי גרויסע פּריצים. קומט ער צו־פאָהרען איין מאָל אין יאָהר אויף אַ קורצע צייט, אויף וואַקאַציע, זעהט מען איהם אויך נישט: אַ יונגער פּריץ, רייט ער אַרום טעג און נעכט אין די וועלדער אויף געיעג. די פּעלעכלעך פון די האָזען און אַנדערע חיות קריגט יחיאל־מיכל פון קיך אַרויס בחצי חנם.

מאכט זיך איינמאָל אבער א גרויסע היץ — פייער איז גע־פלויגען אין לופטען; רייט ער דורך איבער׳ן וועג ביי דער קרעטש־מע, פאַלט איהם איין; שפּרינגט ער אראָפּ פון מילך־ווייסען פערד, בינדט עס צו צו דער צוים, און שפּרינגט אריין אין קרעטשמע, און הייסט זיך געבען א גלאָז מעד.

דערלאַנגט איהם יחיאל־מיכל מיט ציטערדיגע הענט א גלאָז מעד. נעמט דער יונגער פּריץ צום מויל און גיט א זופּ, און פאַר־קרימט זיך; ביי זיין פאָטער אין קעלער איז פאַראַן, אפּנים, בע־סערער מעד, גאָט ווייסט ווי אַלט ער איז. ער וואָלט אפשר דער־לאַנגט מיט׳ן גלאָז יחיאל־מיכל׳ען אין קאָפּ אריין, דערזעהט ער אבער מלכה׳לען, ווי זי זיצט אזוי אין עק קרעטשמע מיט פאַרשטאַרטע אויגען און א ווייס פּנים׳ל. שטעלט ער אוועק געלאַסען דאָס גלאָז, וואַרפט אויף׳ן שענק־טיש א האַרטען טאַלער, און גיט א פרעג:

— משה (ביי גרויסע פּריצים הייסען אַלע אידען משה), דאָס איז דיין טאָכטער?!

ווערט יחיאל־מיכל׳ען א לאַך אין האַרץ. שטאַמעלט ער, נע־בעך: „יאָ, יאָ, מיין טאָכטער". און דער יונגער פּריץ קוקט און קוקט, און רייסט פון מיידעל קיין אויג נישט אָפּ. און צומאָרגענס קומט ער ווייטער טרינקען מעד... און אזוי אויפ׳ן דריטען, און פיערטען טאָג... נעמט מען דאָס מיידעל און מען באַהאַלט פון איהם, בייזערט ער זיך, ער זאָגט נישט פאַרוואָס, נאָר ער דרעהט די שוואַר־צע וואָנסעלעך און בליצט מיט די אויגען. גיט ער אַמאָל א זאָג: אז יחיאל־מיכל צאָהלט ווענינ פאַר די קרעטשמע... אז פראָגער אי־דען ביטען גרויסע הוספות... און דאָס איז אמת געווען, נאָר דער אַלטער פּריץ האָט זיי קיינמאָל נישט געלאָזט איבער דער שוועל; א גרויסע זאַך: א איד זיצט, זאָל ער האָבען פּרנסה... ווערט יחיאל־מיכל׳ען נישט היימליך. בפרט, אז מלכה׳לע געהט נאָך מעהר ארום אויפ׳ן עולם הדמיון, רעכענט ער טאַקע, צו פאָהרען זיך מתיעץ זיין קיין פּראָג. מאַכען זיך אבער ווייטער מניעות, און דער יונגער פּריץ קומט אַלץ יעדען טאָג און איינמאָל גיט ער פון דער העלער הויט א זאָג:

— משה, פאַרקויף מיר דיין טאָכטער!

טרייסעלט זיך יחיאל־מיכל'ען די ווייסע באָרד, און עס ווערט איהם חשך אין די גרויע אויגען.

לאַכט ער, דער פּריץ:

— זי הייסט עסטערקע? — פרעגט ער.

— ניין, מלכה הייסט זי...

— זאָל זיך דיר דאַכטען, — זאָגט ער, — אַז זי הייסט אסתר, און דו — מרדכי, און איך — אחשורוש... וואָס? מיין נישט, איך וועל איהר אַרויפזעצען אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ! נאָר דו קריגסט די קרעטשמע אומזיסט און אויף אייביג, פאַר קינדער און קינדס־קינדער!

און ער גיט איהם אַ צייט, אויף ישוב...

4.

זעהט יחיאל־מיכל, אַז עס איז שלעכט, שפּאַנט ער פאַרטאָג איין פערד־און־בודקע, כאַפּט זיך אַראָפּ קיין פּראַג, פאָרפאָהרט גלייך צום רב און ראש־ישיבה. טרעפט ער איהם ביי דער גמרא, נעמט ער „שלום־עליכם“ און גיט תוך כדי דבור אַ פרעג:

— רבי, צי מעג מען חתונה מאַכען אַ אינגערע פאַר אַן עלטערע?

לעגט דער ראש־ישיבה די עלענבויגען אויף דער גמרא און ענטפערט איהם:

— ניין, יחיאל־מיכל, לא יעשה כן במקומנו... נישט קיין אידישע זאַך. און דערמאָנט איהם די מעשה מיט יעקב ולבן.

— איך וויים — זאָגט יחיאל־מיכל — אָבער אַז מען מוז?

— דהיינו?

נעמט יחיאל מיכל און גיסט אויס פאַר'ן פּראַגער צדיק זיין ביטער הארץ, דערצעהלט איהם אַלץ כהויה. פאַרטראַכט זיך דער פּראַגער צדיק און זאָגט:

— מילא, בשעת הדחק שאני!

דערצעהלט יחיאל־מיכל דעם צדיק „את כבוד עשרו“, וועגען די ה' מאות טאַלער, און דערמאָנט איהם זיין צוזאָג וועגען אויסקלייבען אַ חתן פון דער ישיבה.

פארטראַכט זיך דער פראגער צדיק, שפּארט אָן אויף אַ ווײַלע דעם קאָפּ אויף די עלענבויגען איבער דער גמרא און הויבט אויף דעם קאָפּ און זאָגט איהם:

— ניין, יחיאל־מיכל, דאָס קאָן איך נישט.

— פארוואָס, רבי, — פרעגט יחיאל־מיכל פארציטערט: — האָט דען מיין מלכה'לע, חס ושלום, אַ זינ'ד אויף דער נשמה? אַ יונג קינד, אַ יונג ביימעלע, ווי מען בויגט עס...

— חס ושלום! — ענטפערט דער ראש־ישיבה — איך זאָג נישט, אַז זי האָט, חס ושלום, געזינדיגט, דאָס האָב איך בכונה נישט געהאַט... נאָר עס פּאַסט נישט. הער, יחיאל־מיכל, דיין טאָכ־טער האָט נישט געזינדיגט, אָבער, אָבער אָנגעריהרט. פארשטעהסט דו, אַביסעל אָנגעריהרט איז זי דאָך... און דער עיקר — זאָגט ווייטער דער ראש־ישיבה — מיין איך דיין טובה דערמיט. ווארים השגחה דאַרף דיין טאָכטער, השגחה פון אַ מאַן, און טאַקע פון אַ מאַן — אַ מענש, אַ סוחר... חוץ דעם — השגחה פון שווער און שוויגער... פון שטוב־לייט... ווי עס איז, מען דאַרף איהר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ... זי דאַרף דעריבער אריינ־קומען אין אַ הויז... אין אַ הויז מיט אסך אויערען און אויגען... מיט'ן יצר־הרע, אַז ער כאַפּט זיך אריין, מוז מען שטאַרק מלחמה האַלטען... עס איז אַ מין ביטערער כריין, מען זייהט איהם נאָר איין מאָל, און וואַקסען וואַקסט ער אייביג... דו רייסט, און ער וואַקסט!... וואָס, ניין?

יחיאל־מיכל מוז, נעבעך, צושאָקלען מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

— און אַצינד, — זאָגט ווייטער דער צדיק, — הגע בעצמך, לעג צו קאָפּ, יחיאל־מיכל. למשל, איך וויל זיין אַ גוטער, און האַל־טען וואָרט, — עס איז דאָך נאַריש, צוגעזאָגט האָב איך דיר, — און איך וויל זיין אַז עומד בדוברי און טון דיין רצון; און נעם. און גיב דיר פּאָר אַן איידעם אַ בחור פון דער ישיבה. הייסט עס: אַן אָרעם־בחור, אַ פאַרלאָזט איינגעל... נו, וועט גוט זיין?

וואָס איז דאָס איינגעל? אַ בן־תורה... ער וועט זיצען און לערנען... מעהר ווייסט ער נישט און וויל נישט וויסען, און ער טאָר נישט וויסען...

און וואו וועט וואוינען דאָס פּאָר־פאָלק?

צו דיר אין דאָרף אריין אויף קעסט וועסטו דו דאָך דאָס פאַר־פאַלק נישט נעמען?

— אודאי נישט, כל זמן דער יונגער פריץ איז דא!

— און ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זיין? ! א קשיא אויף א פריץ! ז י י, אז עס פאַלט עפּעס אין די אויגען אריין! ער האָט אנדערע זאָרג? פרנסה פעהלט איהם?... הכלל צו זיך אויף קעסט נישט. לאָזט דו זיי איבער אין פראַג. דינגסט א דירה און לאָזט זיי איבער, און שיקסט אויף פרנסה. נו, וואָס טוט דאָס פאַר־פאַלק? ער, דער יונגערמאַן, זיצט ימים ולילות אין בית־המדרש, על התורה ועל העבודה — און זי? דאָס יונגע ווייבעל, וואָס טוט? וואָס פאַר א הוריות טראַכט זי? אויף וועלכען עולם הדמיון געהט זי אַרום?

— גערעכט, רבי — איז יחיאל־מיכל מודה מיט א הייזעריג קול. — וואָס דען טוט מען?

— וואָס עס לאָזט זיך! — ענטפערט דער ראש־ישיבה. — און איך וועל דיר העלפען. איך אליין וועל שיקען נאָך א שדכן און זאָגען איהם, וואו אהין ער זאָל געהן... עס זאָל זיין א הויז מיט מענשען, מיט א שטאַט, מיט אביסעל עולם־הזה, נאָר בהיתר, נישט באסור... וועסט זעהן, מיט זיין ליעבען נאָמענס הילף!

— דערפאַר, יחיאל־מיכל, — טרייסט ער איהם, — אז דו וועסט קומען צו מיר וועגען דער צווייטער טאָכטער, און גאָט וועט דיר העלפען און וועסט האָבען א קניפּעל — קריגסט דו, זאָג איך דיר, א הדר, מיט גאָלד אָפּצוואָוועגען...

דערווייל מאַך חתונה...

5.

יכד הוה.

אויפ׳ן ראש־ישיבה׳ס באַראַט, און בסוד סודות האָט מען מיט מלכה׳ן א בעל־בת׳ישען שדוך געטאָן. און מלכה האָט ביז דער לעצטער רגע נישט געוואוסט, נאָך וואָס עס קומען שניידער און מעסטען איהר אָן קליידער, און פאַר וואָס מען וועקט זי אויף פאַרטאָג און מען פיהרט זי אוועק קיין פּראַג...

און אז זי האָט שוין פאַרשטאַנען, וואָס דאָס באַטייט, האָט זי אויך קיין וואָרט נישט גערעדט. די יונגע נשמה האָט זיך ביי איהר ווי אָפּגעשלאָסען.

וואָס עס האָט זיך ביי איהר אין הארץ געטאָן, האָט קיינער נישט געוואוסט; אָבער פון אויבען־אויף, האָט זיך געראַכט — אויף אַלע בנות ציון געזאָגט! טאַקע מיט אַלע מעלות... אַביסעל צו בלאָס, עפּעס שטענדיג די אויגען אַראָפּגעלאָזט — מאַלע וואָס? פריהער האָט עס געהייסען כלה־חן, דערנאָך: אַזוי האָט זי שוין זיין ליעבער נאָמען באַשאַפען. און סיי ווי סיי — א יפה פיה! א פאַרנעמעניש! און אדרבא! זי געהט אַהן דער שוויגער נישט קיין טריט, זי ביט זיך אפילו קיינמאָל גאָר נישט אויס... וואָס מען גיט איהר, עסט זי; וואָס און ווען מען דערלאַנגט איהר, טרינקט זי; און וואָס פאַר א קלייד מען וויל, טוט זי אָן. ציכטיג, שטיל און שעהן. און שבת, אז זי טוט אָן דאָס שוואַרץ־אַטלעסענע קלייד מיט דער גאָלדענער שפּאַנגע, נעמט אויפ׳ן אַלבאַסטער־ווייסען האַלז די פּערל, און עס באַמבלען זיך איהר ביי די אויערען די בריליאַנטענע אוירינגלעך, בלייבען ווייבער שטעהן אין די גאַסען, און גאַפען, און מען זאָגט: א פּרינצעסין... און זי — גלייך מען מיינט נישט זי, געהט זיך ווייטער שטיל און ציכטיג, צווישען שוויגער און שוועגערינס אין דער ווייבערשער שול אריין, שטעלט זיך נעבען דער שוויגער ביי דער קראַטע און לאָזט אַראָפּ די זייַדענע ברעמען, און עפענט מיט׳ן ווייסען הענטעל די זילבערנע קלאַמרעס פון סדור מיט׳ן גאָלדענעם שניט, און די ליפּלעך הויבען אָן צו ציטערען, צו ציטערען...

און א גאַנצע וואָך? יעדען פאַרנאַכט?

— וואוהין ווילסטו היינט געהן שפּאַצירען, מלכה?

זי זאָגט נישט וואוהין; וואו מען געהט, געהט זי... און אז מען געווזט פאַרביי פאַר פענסטער מיט צירונג, שטעלען זיך אַלע אָפּ און קוקען, מלכה נישט. זי שטעלט זיך אָפּ, ווייל זיי שטעלען זיך אָפּ. אָבער קוקען, קוקט זי אין דער לופט אריין...

זאָגט מען: וואָס דאַרף זי צירונג, זי אַליין איז צירונג!

בפרט, אז דער יונגערמאַן פיהלט אַהן איהר די נשמה נישט. ער היט זי, ווי אַן אויג אין קאָפּ, ווי דאָס שוואַרץ־אַפּעל אין אויג...

און אזוי אלץ...

פון אויבען אפגעטאקט, אפגעשניצט און ריין, ווי שעהנער קריסטאל... אבער אינעווייניג?

אינעווייניג איז געלעגען די קרעטשמע מיט׳ן געזאנג און טאנץ און געשפילעריי... אין הארץ האט צווישען איהר און דער וועלט ארומגעשוועבט דער פארטרעט פון יונגען פריץ... קוים פארמאכט זי די אויגען, צי אין שול ביי דער קראטע, צי מוצאי שבת צו „גאט פון אברהם“, צי ביי שבת־ליכט בענשען, צושפּילט זיך אין איהר דער כח־הדם, טאנצט זי, רחמנא־לצלן, מיט׳ן פריץ, און מיט׳ן ראד אין קרעטשמע נאך שניט... אדער זי רייט מיט איהם צוזאמען, און טרייבט, אויפ׳ן ווייסען פערד ווי א מילד, איבער וואלד און טאל... און בפרט, אז עס גענעהנט זיך צו איהר דער מאן, אין דער רגע שליסט זי די אויגען צו און האלזט, און קושט — וועמען? דעם יונגען פריץ האלזט זי און קושט...

בעט זיך ביי איהר דער יונגערמאן — איהרע שעהנע אויגען האט ער ליעב געהאט — בעט ער זיך: לעבען מיינס, עפען דיינע שעהנע אויגען, דיינע טויערען פון גן־עדן אויף! — בשום אופן נישט! וויל ער אמאל (א יונגערמאן!) אויספּיהרען. וויל ער זיך מכלומר׳שט אפרוקען, האלט זי איהם מיט די ארעמס, ווי מיט צוואנגען... דערשרעקט ער זיך פלוצלונג און וויל זיך אויסרייסען. בעט זי זיך מיט א פאר׳חלש׳ט קול:

— פריץ מיינער, אדלער מיינער!...

מיינט ער — אזוי ליעב האט זי איהם, אז ער איז איהר פריץ, איהר אדלער... „דארף־לשון“ — טראכט ער, און זאל זי נישט עפענען די אויגען, אז זי שעמט זיך!

6.

און אזוי האט מלכה אפגעלעבט א יאהר נאך א יאהר. קיין קינדער האט זי נישט געהאט און געלעבט האט זי — נישט מיט׳ן מאן...

צו וואס איז דאס געגליכען?

צו אן עפּעל, וואס הענגט, ראכט זיך, געזונט און פריש אויף

אַ גרינער צווייג, אויף אַ גאָלדענעם עפּעל־בוים. און די הויט פון אויבען איז גערויטעלט, ווי דער מזרח איידער די זון באווייזט זיך, און אַ פרישער הויך, ווי פון גן־עדן, ליגט אויף איהם: אַזוי שמעקענדיג, אַזוי פארנעמיש, אָבער אין אמת'ן אריין איז געזונט און פריש נאָר די הויט, די שאָל פון אויבען. אינעווענינ אָבער האָט שוין אַלץ דער וואָרים אויסגעגעסען...

אָבער פונקט להיפך האָט זיך אויסגעשניטען דער מזל פון יחיאל־מיכל'ס עלטערער טאָכטער — נחמה. ביי יחיאל־מיכל'ען אַליין האָט זיך אַלץ איבערגעקערט, און, ווי עס טרעפט זיך, דוקא מיט דער פוטער אראָפּ...

אָפּגעשפּילט און אָפּגעטאַנצט אין פּראַג, איז יחיאל־מיכל אַהיים געפאָהרען פון פּראַג אינגאַנצען מיט עטליכע מטבעות אין קעשענע, און ווי ער קומט צו צו דער גרענעץ פון דאָרף, דערזעהט ער, ווי זיין גאַנץ כלי־בית מיט די בעטען, מיט די טישען און בענק פון קרעטשמע ליגען אויפ'ן פרייען פעלד און אַ פויער פון פריץ'ס הויף שטעהט דערביי ווי אַ שומר.

און דער שומר לאָזט איהם שוין נישט אריינפאָהרען אין דאָרף אריין... עס ווייזט זיך ארויס, אַז בשעת ווען ער האָט געטאַנצט אויף דער אינגערער טאָכטערס חתונה, האָט איהם דערוויל עמיץ אויסגעדונגען די קרעטשמע, אַ גרויסע הוספה געגעבען, און דער יונגער פּריץ האָט איבערגעדייבערט דעם אַלטען פּריץ. ער זאָל נעמען די הוספה... און דער איד זיצט שוין אין קרעטשמע!

הויבט אַז דאָס ווייב מיט דער טאָכטער צו וויינען, צו חלש'ען. בעט זיך יחיאל־מיכל ביים שומר, ער זאָל איהם כאָטש אריינלאָזען אַ וואָרט רעדען מיט'ן אַלטען פּריץ, נעמט דער שומר אראָפּ די ביקס, וואָס האָט איהם געהאַנגען אויף די פּלייצעס, און זאָגט: ער וועט שיסען! ער וועט מוזען שיסען, זאָגט ער.

אַ היימישער פויער געווען, טרערען אין די אויגען האָט ער געהאַט; נאָר אַז דער פּריץ האָט געהייסען, וואָלט ער אודאי געשאָסען! זעהט יחיאל־מיכל, אַז עס איז פאַרפאַלען, און צוריק אריינפאָהרען קיין פּראַג האָט ער ניט מיט וואָס, נאָך דער חתונה איז איהם קוים עטליכע רענדלעך געבליבען; און מיט זיין אָרעמקייט

דער אויסגעגעבענער טאכטער די אויגען פארשווארצען, ווייל ער אויך נישט — נעמט ער דאס ווייב און נחמה'ן, די טאכטער, און פאהרט מיט זיי אריבער צו אן אנדער פריץ אין א דארף אריין, נאך ווייטער פון פראג, און בעט ביים פריץ רשות, און עפענט זיך א געוועלבעל מיט זאלץ, בעקער־ברויט און אנדערע קליינע סחורות. אין דארף, און לאזט איבער דאס געוועלבעל אויפ'ן ווייב מיט דער טאכטערס באראט, ער אליין אבער לאזט זיך אויף דער וועלט, צו פראצעסירען מיט יענעם פריץ, ווייל דער קאנטראקט איז נאך נישט געווען אויסגעגאנגען, און אויך צו האבען דין־תורה'ס מיט'ן אידען, וואס האט איהם משיג־גבול געווען... נאר עס געהט נישט אזוי גע־שווינד, ווי עס רעדט זיך, בפרט מיט לעדיגע הענט. געדויערט א פאר יאהר; פארשפילט ער דעם פראצעס מיט'ן פריץ און זיצט אפ א צייט אין תפיסה פאר די הוצאות פון פראצעס; דעם דין־תורה געגען משיג־גבול, געווינט ער סוף כל סוף, נאר דער משיג־גבול וויל בשום אופן וצד דעם פסק נישט האלטען; און דער פראגער צדיק, וואס האט כח געהאט צו נויטען, איז דערווייל נסתלק גע־ווארען, און פראג זוכט און זוכט א רב, און קאן דערווייל ניט צו־קלייבען זיך, און לית דין ולית דין. קומט ער, יחיאל־מיכל, אהיים נאך א פאר יאהר, אן אויסגעמאטערטער, אן אויסגעהונגערטער און לעגט זיך קראנק אין בעט אריין, און ליגט אפ א פאר וואכען און שטארבט; לעבט איהם דאס ווייב זיינס לאנג נישט איבער, און נחמה ווערט א יתומה, איינע אליין אין דארף, ווי א שטיין, און לייזען לייזט מען נישט... עס איז נישטא פאר וואס צו לייזען... און די יונגע פויערען, זייט זי איז אליין געבליבען, לאזען זי נישט רוהען, טרייבען קאטאוועסלעך, בייזערען זיך, פאר וואס זי לאזט זיך נישט אנריהרען, די אידישע קבצנ'טע...

שרייבט זי איין בריף און א צווייטען צו דער שוועסטער קיין פראג, לעבט אבער די שוועסטער אין פראג, ווי מיר ווייסען, אין א עולם התוהו און לייענט ניט קיין בריף... באקומט די פארלאזטע יתומה קיין תשובה נישט; הויבט זי זיך אויף ביינאכט און פאר־מאכט דאס לעדיגע קרעמעל און גנב'עט זיך פון דארף ארויס צו־פום; זי לאזט זיך געהן אויף גאטס בארא, אז זי וועט טרעפען צו דער שוועסטער קיין פראג, א שוועסטער איז דאך קיין שטיין נישט...

7.

געהט זי אזוי מיט א שטיקעל ברויט אין דער האנט פון דארף ארוים, קומט זי צו צום וואלד, האט זי מורא פאר חיות רעות. געהט זי נישט טיף אין וואלד אריין, גראבעלט זי זיך ארויף אויפ׳ן ערשטען בעסטען בוים, און וויל איבערווארטען, ביז עס וועט טאג ווערען, צווישען די צווייגען אויפ׳ן בוים. ליגט זי אזוי א ווײלע; דערהערט זי, אין מיטען קריאת־שמע לייענען, ווי הינט בילען און לויפען. און דאס געלויפעריי און געבילעריי קימט אלע מאל נעהנטער; פארשטעהט זי, אז עס איז א געיעג פון פריצים אויף חיות אין וואלד. פארשטופט זי זיך נאך טיפער צווישען די צווייגען. און דאס געיעג קומט אלץ נעהנטער און נעהנטער, און א גאנצע מחנה הינט שפרינגט צו צום בוים, און הויבט אן שטארק צו בילען; און צוויי רייטער קומען געשווינד אן צורייטען, כדי צו זעהן, וואס די הינט בילען אזוי און לויפען אזוי ארום בוים. און די צוויי רייטער זענען צוויי יונגע פריצים געוועזן, און זיי האבען ארויפגעקלעטערט אויפ׳ן בוים, און האבען זיך אראפגענומען איבער־געוואלד, און פייער געמאכט, און באטראכט, ווער דאס איז; האבען זיי נעזעהן, אז עס איז א אידיש קינד, און זעהר א שעהן מיידעל, נאר אן אויסגעהונגערטס. זאגען זיי איהר, אז זיי וועלען איהר, חס ושלום, קיין שלעכטס נישט טון, ווארים זי לייכט אין דער פינסטער ווי א מארגענשטערן... אז מען דארף זי נאר איבערטון, וועט זי שיינען ווי א מלכה, און שמעקען ווי א רויז... ווערט איהר, פארשטעהט זיך, א לאך אין הארץ. דערווייל, הערט זי, צוקריגען זיך די יונגע פריצים; יעדער וויל זי נעמען צו זיך, יעדער טענה׳ט, אז זי איז זיין, אז דאס האט זי זיין הונט צום אלעם ערשטען דערשפירט... בלייבט, זיי זאלען זיך שיסען, און ווער עס וועט לעבען בלייבען, דער זאל זי נעמען. שטעלען זיי זיך איינער קעגען צווייטען און ווילען שוין אנהויבען צו שיסען. האבען זיי אינמיטען א ישוב, זיי וועלען בעסער ציהען קניפלעך. ציהען זיי קניפלעך, און איינער, וואס האט ארויסגעצויגען דאס קניפעל, האט זי ארויפגעצויגען צו זיך אויפ׳ן פערד און איז מיט איהר גלאפ אוועקגעריטען צו זיך אין פאלאץ אריין... חלש׳ט זי...

און אַז זי האָט זיך צומאָרגענס אויפגעכאַפּט ביים פּריץ אין פּאַלאַץ —

8.

און אַז זי איז ביים פּריץ אין פּאַלאַץ צו זיך געקומען, און דער־זעהן, אַז ער האַלט זי אויפ'ן שויס, און האָט דערפיהלט, אַז ער קושט זי און האַלזט זי... האָט זי פאַרשטאַנען, אַז עס איז [illegible] פאַלען, אַז זי וועט זיך שוין נישט ראַטעווען, האָט זי זיך נאָך [illegible] בעטען:

— פּריץ־לעב, איך בין ביי דיר אין די הענט... און דו ביסט צו שטאַרק, איך זאָל מיך וועהרען געגען דיר, און איך האָב [illegible] נישט מיט וואָס זיך צו וועהרען... בעט איך ביי דיר נאָר איינס: האָב אויף מיר רחמנות, און זאָג מיר נאָר די איינציגע זאַך צו: האָסט מיר פאַרזינדיגט דעם גוף, פאַרפאַלען! פאַרזינדיג מיר כאָטש נישט די נשמה, לאָז מיך ביי מיין אמונה... און ביי מיינע מחשבות.. לאָז מיך טראַכטען און קלערען, וואָס איך וויל...

דער פּריץ האָט אפילו ניט רעכט פאַרשטאַנען, וואָס זי מיינט דערמיט, נאָר באמת ליעב געקריגען האָט ער זי, האָט ער איהר צוגעזאָגט... געמיינט האָט ער: און וואָס שאַדט עס איהם? חתונה האָבען מיט איהר וועט ער סיי־ווי־סיי נישט; איינמאָל האָט ער איהר אפילו געקויפט ביי א אידען אין פּראַג א סדור, און האָט איהר געבראַכט א מתנה. זי האָט גענומען דעם סדור מיט פרייד, נאָר באַלד פון דער האַנט אַרויסגעלאָזט אויפ'ן טיש... „מיינע הענט — האָט זי געזאָגט — זענען נישט ווערט די ריינקייט צו טראָגען"... וואונדערט זיך דער פּריץ און שווייגט.

און ביים פּריץ אין הויף האָט נחמה געפיהרט א לעבען, וואָס איז געווען גאָר דער היפּך פון לעבען, וואָס די שוועסטער האָט גע־פיהרט אין פּראַג... ביידע האָבען פאַרמאַכטע אויגען געהאַט, אַרומ־געגאַנגען פרעמד און פאַר'חלומ'ט. נאָר בשעת ווען מלכה האָט

געזינדיגט מיט דער נשמה אין א ריינעם גוף, האט נחמה, פאר־קערט: אפגעלאזט דעם גאנצען גוף און ריין געהאלטען די נשמה...

עס געהט צו איהר צו דער פריץ, — פארמאכט זי די אויגען און טראכט: „די מאמע קושט מיך"... עס האלזט זי און עס קושט זי די מוטער און לערענט זי ברכה זאגען, און „גאט פון אברהם" זאגען...

ער וויל, זי זאל איהם ליעב האבען...

זי האט ליעב, שטארק ליעב — די מוטער! זי נעמט ארום די מוטער... „נאך אמאל, מאמעשי: תורה צוה לנו"... שעפטשעט זי... און מיט די זינדיגע ליפען רעדט זי אפילו די ווערטער נישט ארויס... אין דער נשמה ווימלען זיי ביי איהר, דארט לייכטען זיי טיף, טיף אינעווייניג...

9.

לעבען לעבט מען נישט אייביג, אוןביידע שוועסטער איז קיין לעבען נישט באשערט געווען...

און אז די נשמות האבען זיך אפגעטיילט פון גוף, איז דער אינגערערס, מלכה'ס, נשמה, וואס איז געווען דורכגעפלעקט פון זינד, ארויס, ווי א שווארצע קראה, פון ווייסען גוף, און איז באלד ערגעץ פארפאלען געווארען אין כף הקלע... דער עלטערערס, נחמה'ס, ווייסע, קלארע נשמה אבער, קוים האט זי זיך באפרייט פון זינדי־גען גוף, האט זי זיך לייכט און שטיל ווי א טויב אויפגעהויבען אין דער הויך צום הויכען הימעל. פאר'ן טויער איז זי אפילו גע־בליבען שטעהן פארציטערט, נאר גאט'ס רחמנות האט זיך צו איהר באוויזען, און האט איהר געעפענט דעם טויער, און האט זי גע־טרייסט, און אויסגעווישט די טרערען פון די אויגען.

פון דעם אלעם אבער האבען מענשען אויף דער ערד נישט גע־וואוסט... די פראגער גבירה האט געהאט א גרויסע לויה. מען האט איהר אויך א גרויסען הספד געמאכט, עס האט א מטמון געקאסט! און מען האט זי אויבען־אן אויפ'ן בית־החיים, צווישען אלע צנועות, געלעגט, און צום יאהר האט מען איהר א גרויסע מצבה מיט אלער־ליי אויסגעקריצטע שבחים געשטעלט...

אבער אז דער פּריץ האָט דער עלטערערס גוף קיין פּראַג געשיקט, האָט קיין חברה־מאַן נישט געוואָלט זיך צוריהרען צום זינדיגען גוף, האָט מען צו דער טהרה פּראָסטע טרעגער געדונגען, און מען האָט זי איינגעהילט אין אַלטען זאַק און אַריינגעוואָרפען אין אַ גרוב ערגעץ אונטער'ן פּלויט...

אַ מענש זעהט נאָר פון אויבען...

10.

און אין אַ צייט אַרום, אַז מען האָט צוגענומען אַ שטיק פון אַלטען פּראַגער בית־עלמין צו דער שטאָדט, ברייטער צו מאַכען אַ גאַס, און מען האָט אויסגעגראָבען די קברים, איבערצופיהרען די איבערגעבליבענע ביינער, האָט אַ קברן געעפענט נחמה'ס קבר ביים פּלויט, און נישט מעהר געפונען, ווי אַ שאַרבען, — פון לייב און דעם רעשט ביינער איז קיין שריד ופליט ניט געבליבען... און ווען ער האָט נישט ווילענדיג מיט'ן פוס אַוועקגעשטופּט דעם שאַרבען, איז ער אָפּגעשפּרונגען און איז ערגעץ פאַרוואַלגערט געוואָרען... און איז שוין צו קבורה נישט געקומען.

דער קברן אבער, וואָס האָט געעפענט מלכה'ס קבר, האָט זי געפונען אינגאַנצען גאַנץ און פריש, כמעט מיט אַ פרישען שמייכעל אויפ'ן ווייסען פנים...

— דאָס הייסט אַ צדקת! — האָבען מענשען געזאָגט. — די ווערים האָבען אויף איהר קיין שליטה נישט געהאַט...

וואָרים אַזוי טראַכטען און זאָגען מענשען, וואָס זעהען נאָר מיט די אויגען פון אויבען־אויף, און ווייסען קיינמאָל נישט, וואָס אין האַרץ טוט זיך, וואָס ביי עמיצען אויף דער נשמה איז...

לא תחמוד.

ווי עס איז באקאנט, מוז יעדער איד מקיים זיין די גאנצע תורה. און וואס עס גערא̇ט איהם נישט מקיים צו זיין אין א י י ן גלגול, מוז ער מקיים זיין אין צ ו ו י י ט ע ן; און דאס, וואס ער איז פוגם אין א י י ן גלגול, מוז ער אין צ ו ו י י ט ע ן פארריכטען. ווארים די נ ש מ ה צום כסא הכבוד מוז צוריק־קומען א גאנצע, אהן א פעהלער, און א ריינע, אהן א פלעק. און דעריבער ווערען די, וואס זענען מקיים די גאנצע תורה, נתעלה פאר דער צייט, און אהן צער פון יציאת־נשמה, אהן חבוט־הקבר. גרויסע צדיקים זענען יוצא מיט א י י ן גלגול, מיט צ ו ו י י גלגולים; א פראסטער בשר ודם קאן, נישט פאר אייך געדאכט, מגולגל ווערען מאה פעמים ואחת, און נישט איין בר־נש וועט מגולגל ווערען עד סוף כל הדורות, ביז „בלע המות לנצח". ווען די פארפלעקטע נשמה וועט גע'משפט ווערען אין טאל יהושפט אדער יזרעאל...

נאר נישט אין דעם בין איך אצינד אויסען. איך וויל אייך דער־צעהלען, ווי מען קומט אמאל צו אן איבעריגען גלגול דורך א קליי־ניגקייט, דורך א גארנישט און, ווי דער שטייגער איז, אז מען פאלט, פאלט מען שוין טיפער און טיפער.

ויהי היום, און א גרויסער צדיק האט געדארפט משלים זיין זיינע גלגולים אויף דער וועלט. די נשמה האט שוין געזאלט ארויפפליהען צו איהר היים, צום כסא הכבוד, פון וואנען זי איז אויסגעהאקט געווארען, — ריין ווי א ריינקייט, ווי א גאלד... און מען מאכט שוין אויבען א ווארע, און מען ליופט צו די טויערען פון הימעל, מקבל פנים זיין די ריינע נשמה, — ווערט אבער אין דער לעצטער רגע די שמחה געשטערט.

אין לעצטען גלגול איז דער צדיק געווען א „גם־זו“, א מסתפק במועט; א איד, וואס האט נישט טועם טעם געווען פון עולם הזה. געזעסען אין תעניתים און געלערענט; און כל ימיו — א פרוש! איז דעריבער, נישט פאר אייך גערעדט, נישט פאר קיין ישום איד גע־דאכט, זעהר א שווערע פטירה געווען. ווארים דער גוף האט בשום אופן נישט געוואלט ארויסלאזען פון זיך די נשמה און געהן אין פינסטערען קבר אריין. דער גוף האט גע'טענה'ט: איך האב דאך נאך גארנישט געלעבט! איך האב מיין חלק לעבען נישט געהאט! און יעדער אבר האט זיך געראנגעלט מיט'ן מלאך־המות. דאס הארץ האט געזאגט: איך האב נאך גארנישט געפיהלט! די אויגען: מיר האבען נאך גארנישט געזעהן! די הענט: וואס האבען מיר געהאט? די פיס: וואו זענען מיר געגאנגען? פון ד' אמות נישט ארויס! און אזוי אלע... און דער מלאך, וואס איז געשיקט גע־ווארען נאכ'ן צדיק'ס נשמה, האט זיך געמוזט ראנגלען מיט יעדען אבר, מיט יעדער אדער, מיט יעדען טראפען בלוט פון דעם פלייש; ווייל אלץ האט געהאלטען די נשמה ווי מיט צוואנגען. און ער האט זי געמוזט ארויסציהען, ווי אן איידעלע רויז פון צווישען שארפע דערנער... און דעריבער איז דער צער פון יציאת נשמה געווען אזוי גרויס, און די יסורים ביים אפשיידען די נשמה פון גוף אזוי שטארק, אז דער צדיק האט אין דער לעצטער רגע נישט אויסגע־האלטען און שוין נאך ודוי האט ער מיט'ן לעצטען אטעם א קרעכץ געטאן. און דער קרעכץ איז געווען פון קנאה; ער האט מקנא גע־ווען די, וואס האבען א לייכטע פטירה, עס האט זיך איהם פארגלוסט צי האבען א גרינגען טויט! און קיין צייט, תשובה צו טון אויף די פארגלוסטונג, איז שוין נישט געווען! און ווייל ער האט פוגם געווען אין „לא תחמוד“, — ווארים א איד טאר זיך אפילו א גרינגען טויט נישט פארגלוסטען, — זענען זיך אויבען צוגאנגען די ווארעם און מען האט צוריק פארשלאסען די טויערען פון הי־מעל. און ער האט געמוזט נאך אמאל מגולגל ווערען, ער זאל קאָ־נען פאַרריכטען, וואס ער האט פוגם געווען אין „לא תחמוד“.

איז אבער געווען אויף איהם א גרויס רחמנות אין די עולמות העליונים. טייל פון דער פמליא של מעלה האבען אפילו פאראיבעל

געהאט אויף דעם מלאך־המות, וואס ער האט זיך נישט פארהאַלטען א רגע; דעם צדיק קיין צייט נישט געגעבען תשובה צו טון, בלייבט לכל הפּחות, מען זאל דעם צדיק גרינגער מאַכען דעם נסיון, מען זאל איהם געבען אזא לעבען, אזא מזל־ברכה, ער זאל נישט דארפען און נישט קאָנען קיינעם מקנא זיין; עס זאל זיך איהם גארנישט האָבען וואס צו פארגלוסטען. און א גרינגען טויט האט מען איהם אויך צוגעזאגט.

הערט עס דער בעל־דבר און שמייכעלט... נישט אזוי לייכט וועט ער איהם ארויסלאזען פון דער האנט!

ווערט דער צדיק נאָך אמאָל מגולגל, און פון גלגול, איז ארויס ר' זיינוועלע פורימאַווער! ווער איז ר' זיינוועלע פורימאָווער?

א איד — אויף אַלע אידען געזאגט! א פּער! און וואס פעהלט איהם? לערנען קאן ער בעסער פאר'ן רב; זינגען זינגט ער שענער פאר'ן חזן, א בעל־קריאה איז ער אסך א בעסערער פאר'ן ליטווישען מלמד. און אן אשת־חיל א אידענע, און קינדער — געראַטענע, און א פרנסה א היימישע — האט ער! און דערצו — דאָס שענסטע הויז אין שטאָדט; און פון הויז געהט ארויס די שענסטע נדבה, און איז הויז איז פאראן די שענסטע סוכה, אויסגעהאנגען מיט אתרוגים און אַלערליי אנדערע פּירות פון ארץ־ישראל. און ווען עס איז דער שענסטער חדר איז דער טייערסטער זילבערנער פושקע? ר' זיינוועלעס! און ווער איז דער עהרליכסטער בורר און דער קליגסטער בעל־יועץ? ר' זיינוועלע! זאל זיך איהם פארגלוסטען זיין גבאי? אַלע גבאים טוען אהן זיין עצה קיין האנט אין קאַלט וואסער נישט אריין! אהן זיין וואונק ריהרט זיך קיין שמש נישט!

זיצט זיך ר' זיינוועלע על התורה ועל העבודה. און די אויגען לייכטען ביי איהם אונטער'ן גרויסען שטערן, ווי ביי אן אמת'ן, פּאַרצייטישען חכם. און עפענט ער דאָס מויל, שיטען זיך פּערל! און א שעהנער מענש איז ער — א קייזער! א ווייסע געקרייזעלטע באָרד, א מאַרדערן שטריימעל מיט זילבערנע האר, א סאַמעטענער קאַפּטען מיט סטראקעס און זילבערנע האקלען! מיט איין ווארט — תורה וגדולה במקום אחד...

דאַכט זיך, שוין זיכער דער לעצטער גלגול ? ! בּאַ, עס וואָלט אַזוי געווען, ווען נישט דער בעל־דבר.

געהט ער אַמאָל, דער בעל־דבר, און פאַרשטעלט זיך פאַר אַן אורח ; אַזוי אַ יונגערמאַן פון ערגעץ, אַפילו אַ הויקערל, גאַרנישט אָנזעהעוודיג. קומט ער ווינטער ביינאַכט צו מנחה ומעריב אין בית־המדרש אַריין און זעצט זיך ביים אויווען. מן הסתם פאַרבעט איהם ר׳ זיינוועלע אויף וועטשערע. ער זוכט שטענדיג אורחים ! געהט ער, דאָס הויקערל, צו ר׳ זיינוועלען אויף וועטשערע. עסט מען. צווישען איין מאכל און דעם צווייטען רעדט מען, פאַר־שטעהט זיך, תורה. אַ זוהן ר׳ זיינוועלעס, צי אַן איידעם, הויבט אָן, שלאָגט זיך ערגעץ אָן אָן אַ שווערע סוגיא, ווענדען זיך אַלע אויגען צו ר׳ זיינוועלען, ער וועט שוין אַלץ צורעכט מאַכען. ר׳ זיינוועלע שמייכעלט, איז דערוויל מכבד דעם אורח מיט׳ן בענ־שען ; דער אורח בענשט אָפּ, און ר׳ זיינוועלע הויבט אָן זאָגען, און זאָגען זאָגט ער אַזוי קלאָר, אַזוי ריין, אַז עס דאַכט זיך, אַז עס בעט זיך אויס אַ ווייטער, גלייכער און ברייטער שליטוועגס, אַ ווייס. קלאָר רחבות, און גלאַט ווי דער טיש ; שפּאַן אַ שליטען און פאָהר ! זיצען די זיהן מיט די איידימס מיט די נשמות אין די אויערען און זאַפּען איין דעם גאַנצען נחת. און דאָס הויקערל זיצט און קוקט מיט אַ בייז אויג פון אַ זייט, און שמייכעלט מיט די ליפּעלעך. דער־זעהט עס ר׳ זיינוועלע און פרעגט איהם : איהר זענט נישט מסכים ? ענטפערט מיט אַ חוצפה דער הויקער : אָבער גאַרנישט ! פרעגט ר׳ זיינוועלע : פאַרוואָס ?

הויבט ער אָן, דער הויקער, צו זאָגען, פאַרוואָס, און עס הויבט זיך אָן אַ וכוח !

נעמט ער, דער הויקער, און גיט מיט אַמאָל אַ מיש דורך ש״ס ופוסקים, וואַרפט מיט סברות, ווי מיט ברענענדיגע קוילען, ווי מיט שפּיציגע שפּיזען, און שיט מיט ראיות פון דאָ און פון דאָרט, ווי אַ האָגעל, און ריידענדיג, וואַקסט ער, דער הויקער, און די א ו י־ ג ע ן ביי איהם וואַקסען, און דאָס ר ש ע ו ת אין די אויגען וואַקסט ! און די ווערטער ווערען וואָס אַמאָל ברענענדיגער, שפּי־ציגער, און ער נעמט אַרום ר׳ זיינוועלען, ווי מיט אַ צוים פון ברע־

נ̇ענדיגע דערנער, און ר' זיינוועלע פיהלט, אז עס ווערט איהם אלץ ענגער און ענגער; נישט ארויס, נישט אריין; נישט דעם אָטעם צו כאַפּען... און די זיהן מיט די איידימס ווערען אויך אַפּהענטיג; עס קומט ר' זיינוועלען קיינער נישט צו הילף. און די צוים ארום איהם רוקט זיך אריין, אלץ נעהנטער און נעהנטער צום לייב. און ר' זיינוועלע הויבט אָן פיהלען א מין חולשות־הדעת, א הארץ־וועה־טאָג, און עס ווערט איהם דער אָטעם שווער. און ער הויבט זיך אויף, נעהט ארויס פאר דער טיר, אביסעל דעם אָטעם צו כאַפּען, צו באַקומען אביסעל ישוב־הדעת; ווארים פיהלען פיהלט ער, אז גערעכט איז ער, ר' זיינוועלע; אז דער הויקער איז נאר עפּעס א מין קונצען־מאַכער; אז ער קלאַפּט נאר ווי מיט א האָגעל, אז דער האָגעל דארף צוגעהן, עס זאל ווערען פון איהם גארנישט — וואסער; ער מוז זיך נאָך מישב זיין!

און, ווי געזאָגט, א ווינטער־נאכט איז עס געווען. און אז ר' זיינוועלע איז ארויסגעקומען פאר דער טיר, איז געווען אויסגעבעט דער מארק מיט א פריש־געפאלענעם, פינקעלדיגען שניי, און אויבען אין הימעל האָבען געפינקעלט מילי־מיליארען שטערענדלעך. און ר' זיינוועלע האט אַפּגעאָטעמט פריי. און עס איז איהם פריי־ער און קלאָרער געוואָרען אין מח. און פּלוצלונג דערזעהט ער בחוש, ממש מיט די אייגענע אויגען, ווי די צוים פון דערנער, מיט וועלכער דאָס הויקערל האָט איהם ארומגענומען, וואַקעלט זיך און שאָקעלט זיך ארום איהם אין מארק אויפ'ן שניי; און ער קוקט זיך צו און דערזעהט, אז די צוים איז נישט קיין גאַנצע צוים, אז זי איז איבערגעהאַקט אין אסך ערטער, אז זי האָט דא און דאָרט אָפענע פּארטקעס. און ווייטער דאכט זיך איהם, און ער זעהט בחוש, ווי עס שטעהען ביי די פארטקעס: דאָ א גאון, דאָרט א פּוסק, דאָרט ווייטער א מפרש, וכדומה, און זיי ווינקען צו איהם גאר פריינד־ליך, זיי רופען איהם צו: זיינוועלע, ס'איז א פאלשע צוים, א פאַר־בלענדעניש, קום נאָר אהער, איך וועל דיך דורכפיהרען, עס בעט זיך א וועג, א רחבות...

און ר' זיינוועלע שמייכעלט אין דער מחשבה צו דעם פארט־קעלע און זעהט, אז אומעטום איז אָפען, א רחבות, א וועלט, אז

אפענע! און ער דערמאָנט זיך: ד ע ר גאון האָט אַזוי געזאָגט. י ע נ ע ר פּוסק האָט דאָס און דאָס פאַרהיטעו. היינט — אַ בפירוש אָרט אין פירוש רש"י, וכדומה. און ער האָט משונה הנאָה דערפון. און שפּאַצירט אַזוי נאָך אַמאָל דורך גאַנץ ש"ס ופוסקים— אומעטום אַ פרייע וועלט... ער וועט איהם שוין ווייזען דעם אורח!... עס איז איהם אַלץ אַזוי קלאָר, ווי דער קלאָרער שניי, אַלץ אַזוי בלאַנק, ווי די בלאַנקע שטערענדלעך אין הימעל! און ער פיהלט נישט, אַז אַזוי, ווי ער געהט אַרום אין דער מחשבה אין די עולמות התורה, אַזוי טראָגען איהם די פיס אַהין און צוריק אי־בער'ן מאַרק און אויסען מאַרק, אַלץ ווייטער און ווייטער איבער'ן שניי, און ער איז שוין לאַנג פון מאַרק, פון שטאָדט אַרויס, מען זעהט שוין קיין צייכען פון קיין הויז, פון קיין דאַך נישט, פון גאַר־נישט, ער טרעט אַרום אין שניי אויפ'ן פרייען פעלד, אַהן אַ צוים, אַהן אַ גרענעץ, אויף אַן אמת קלאָר, ווייס און פינקעלדיג רחבות. ווי ביי ר' זיינוועלען אין מח.

מיט אַמאָל אָבער האָט ער זיך אָפּגעשטעלט פאַרציטערט.

אַ שווערער וואָלקען האָט זיך פּלוצלונג פאַרצויגען אונטער'ן הימעל, מיט אַמאָל אויסגעלאָשען זענען געוואָרען די פינקעלדיגע שטערענדלעך. און אַ ברייטער שאָטען האָט זיך געלעגט און פאַר־פינסטערט דעם גלאַנצענדיגען שניי. און אויך פּלוצלונג, צוזאַמען מיט הימעל און ערד, איז טונקעל געוואָרען ביי ר' זיינוועלען אין מח און — ער בלאָנדזשעט, דערזעהט ער, אינ'ם שניי, ער בלאָנ־דזשעט שוין אויך אין דער סוגיא; ער ווייסט שוין נישט ווי אויס און ווי איין — — —

דערזעהט ער, ר' זיינוועלע, פון ווייטען, ווי אַביסעל צורונע־נער רויך שלענגעלט זיך אונטער'ן הימעל. פאַרשטעהט ער, אַז עס איז אַ סימן פון אַ שטיקעל לעבעדיגען ישוב. דערפרווירען, פאַרמאַ־טערט און טיף ביז'ן תוך פון דער נשמה אָפּגעפּאַלען ביי זיך, געהט ער נאָך דעם רויך און קומט־צו צו אַן אָרעמער, אָפּגעריסענער קרעטשמע. קומט ער אַריין אין אַ פאַררויכערטע שטוב און שטעלט זיך אָפּ ביי דער טיר און קיינער באַמערקט איהם נישט; שטעהט ער אַזוי און זעהט, ווי ביי דעם שענק־טיש, איבער געטראַנק און פאַרבייסעכטס, דרעמעלט אַן אַלטע ערלית, און דורך די פענסטער מיט אויסגעשלאָגענע שויבען יאָגט איין און אויס אַ נאַסער, רײַ־

טער ווינט. נאָר אַז אַ זייט שטעהט אַז אויוועז און אין אויוועז ברענען, און קנאַקען, און פלאַקערען טרוקענע דרענגלעך. מיד און געפרוירען, ווי ער איז געווען, וויל ער צוגעהן, זיך אָנוואַרעמען, דערזעהט ער אָבער, אַז אַלע ערטער ארום אויוועז זענען פארנומען. ארום און ארום זיצען האַלב־שכור׳ע פויערען, מיט בלעכלעך בראַנ־פען אין איין האנט, און געזאַלצענע הערינג אָדער אוגערקעס אין דער צווייטער. און זיי טרינקען צו זיך, די פויערען, און די פנים׳ער זייערע פלאַמען, און די אויגען ביי זיי לייכטען פאַר ליעבשאַפט און נחת, און אַלע מאָל בויגט זיך צו איינער צום צווייטען, און מען קושט זיך, און מען וויינט פאַר גרוים ליעבשאַפט, און מען טרינקט ווייטער, און מען פארבייסט ווייטער...

און דאַמאָלט האָט ר׳ זיינוועלע, וואָס האָט געקאָנט בעסער לערנען פאַר׳ן רב, שענער זינגען פאַר׳ן חזן; וואָס איז געווען אַ בעסערער בעל־קריאה פאַר׳ן ליטווישען מלמד; וואָס האָט געהאַט דאָס שענסטע הויז, אַ אידענע אַן אשת־חיל, די גראַטעוועסטע קינדער, די שענסטע סוכה, דעם הדר׳סטען הדר; דער ר׳ זיינ־וועלע, וואָס פלעגט זיין דער בעסטער יועץ, דער עהרליכסטער הורר, און געבען בעין־יפה די שענסטע נדבה.—דאַמאָלט האָט דער ר׳ זיינוועלע זיך נישט איינגעהאַלטען, און שטעהענדיג אינמיטען קרעטשמע, אין טיזליק, וואָס האָט געשטאַרט אויף איהם ווי אַ בלעך, בשעת דער ווינט האָט זיך אַלע רגע אַרונטערגע׳גנב׳עט און איינגעפריהרט איהם דעם שוויים אויפ׳ן לייב, — דאַמאָלט האָט ר׳ זיינוועלע אין טיפען הארץ מקנא געווען יעדען פון די פויערען, וואָס איז געזעסען ביים וואַרעמען אויוועז, וואָס האָט געטרונקען י״ש פון בלעכעל, פאַרביסען מיט אַ שטיק געזאַלצענעם הערינג אָדער אַ זיסער אוגערקע און געערדט — גבול פה...

און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע שורה פון גלגולים.

דער קונצען־מאַכער.

אין א וואהלינער שטעדטעל אריין איז אמאל געקומען א קונ־צען־מאַכער.

און כאָטש עס איז געווען אין דער פאר׳דאגה׳טער פאר־פסח־צייט, ווען א איד האט מעהר זאָרג, ווי האר אויפ׳ן קאָפּ, האט דאך זיין אָנקומען א גרויסען רושם געמאכט: א רעטעניש פון א מענש! קרוע־בלוא, מיט א צילינדער, אפילו א צוקנייטשטען, אויפ׳ן קאָפּ. א אידיש פּנים — דער צלם־אלקים פליהט איהם איבער דער נאָז. און — א געגאָלטער באָרד! און קיין פּאספּארט האט ער נישט גע־האט, און עסען האט׳ן קיינער נישט געזעהן, נישט קיין כשר׳ס, נישט קיין טרפה׳ס. געה ווייס, וואס ער איז! מען פרעגט׳ן: פון וואַ־נען? זאָגט ער: „פון פּאריז“; וואוהין? — „קיין לאָנדאָן!“ ווי קומט איהר אהער? זאָגט ער: „פּארבלאָנדזשעט!“ א פּנים, צו־פוס געגאַנגען! און ווייזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת־הגדול נישט! און שטעהט מען צו איהם צו, מאַכט מען ארום איהם א רעדעל, ווערט ער פּלוצים נעלם, גלייך די ערד וואלט׳ן איינגע־שלונגען, און שווימט ארוים אויף יענער זייט מארק.

דערווייל האט ער זיך געדונגען א סאַליע און אנגעהויבען צו מאַכען קונצען.

אבער קונצען! בפני קהל ועדה האט ער געשלונגען ברענענ־דיגע קוילען, ווי פערפעל; און פון מויל ארויסגעצויגען האט ער אלערליי בענד־ער, רויטע, גרינע, וואס פאר א קאָליר מען האט נאר געוואלט, און לאַנגע — ווי׳ס גלות. פון א כאלעווע פון שטיוועל ווארפט ער ארוים זעכצעהן פּאר אינדיקעס, אבער אינדיקעס — ווי בערען, און לעבעדיגע, און זיי צולויפען זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הויבט ער אויף א פוס און קראַצט אָפּ פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך, א גאַנצע שיסעל גאָלדענע רענדלעך! פּאטשט מען „בראַווא“, גיט ער א פּייף לויפען זיך אין דער לופטען צוזאַ־

מען חלות און קויליטשען, ווי די פייגעל, און הויבען אן טאַנצען א ראָד צי א ברוגז־טאַנץ אונטער דער סטעליע. און גיט ער דעם צווייטען פייף, ווערט דאָס אַלץ כהרף עין פארשוואונדען, כלא היה! אוים קויליטשען, אוים בענדער, אוים אינדיקעס — גאָר נישט!

מילא, ווייסט מען דאָך, אז „יענער צד“ קאָן אויך עפּעס באַווייזען! די חרטומים פון מצרים האָבען מן הסתם גרעסערע קונצען באוויזען! איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אליין אזא גרויסער קבצן? א מענש שאַרט רענדלעך פון פאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו באַצאָהלען פאַר דער אכסניא, מיט א פייף באַקט ער אָן מעהר קויליטשען און חלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציהט ער ארוים פון באַלעווע, און א פנים האָט ער — אָן אויסגעצויגענס, אז שענערע לעגט מען אין דער ערד אריין. און דער הונגער ברענט איהם אין די אויגען ווי א פלאַקער! ווערטעלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה!“...

נאָר איידער עס קומט צו „מה נשתנה“, וועלען מיר איבערלאָזען דעם קונצען־מאַכער, און איבערגעהן צו חיים־יונה'ן און זיין ווייב רבקה־ביילע. חיים־יונה איז אַמאָל א וואַלד־סוחר געווען, האָט ער איינמאָל געקויפט א וואַלד אין „גלייכען נעלט“, האָט מען דעם וואַלד פאַרמאַכט, איז ער ארוים „אין איין העמד“. איז ער געוואָרען „וואַלד־שרייבער“, האָט ער די שטעל פאַרלוירען; זיצט ער שוין א שעהנע פּאָר חדשים אָהן פּרנסה. א ווינטער האָט מען איבערגעלעבט — אויף שונאי־ציון געזאָגט; נאָך ווינטער געהט אָבער פּסח! און פּאַרזעצט איז שוין פון הענגעל־לייכטער ביז'ן לעצטען קישען. זאָגט רבקה־ביילע: געה אריבער צו קהל און נעם מעות־חטים. זאָגט חיים־יונה, אז ער האָט בטחון, אז גאָט וועט העלפען, און דאָס פנים פאַרשוואַרצען וועט ער זיך נישט. געהט רבקה־ביילע און זוכט נאָך אַמאָל אין אלע ווינקעלעך, און געפינט אָן אַלטען אָפּגעריבענעם זילבערנעם לעפעל — ממש א נס מן השמים, יאָהרען זייט דער לעפעל איז פאַרלוירען געוואָרען! געחט חיים־יונה, נעמט דעם לעפעל, פאַרקויפט'ן, און טראָגט אריין די פּאָר גראָשען אויף מעות־חטים פאַר אָרעמע לייט. אָרעמע לייט, זאָגט ער, זענען בילכער. די צייט דערווייל רוקט זיך. שוין אינגאַנצען נישט מעהר ווי א פּאָר וואָכען צו פּסח, — ער האָט בטחון!

גאָט, זאָגט ער, פאַרלאָזט נישט! מילא, רבקה־ביילע שווייגט; אַז אשה מוז פאָלגען אַ מאַן. עס געהט אָבער אוועק נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, רבקה־ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פּנים אין שעניק אריין און וויינט שטילערהייט, חיים־יונה זאָל נישט הער־רען, און אויף פסח איז קיין צייכען נישטאָ. און טעג האָט זי ערגערע ווי נעכט,—ביינאַכט וויינט זיך אַ מענש כאָטש אָפּ דאָס האַרץ, ביי־טאָג אָבער מוז מען קנייפּען די באַקען, די פאַרב זאָל שטעהן! שכנות קוקען איהר נאָך און גאַפּען, און קוקען זיך די אויגען אויס, און שטעכען זי מיט רחמנות־בליקען, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרעגען: ווען באַקט איהר מצות? ווי האַלט איהר מיט בוראַקעס? די נעהנטערע זאָגען:

— סטייטש, וואָס טוט זיך מיט אייך, רבקה־ביילע?! פעהלט אייך, וועלען מיר אייך באָרגען, וכדומה...

חיים־יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם“, און רבקה־ביילע וועט געגען איהר מאַן נישט געהן — זוכט זי זיך אויס תרוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פּנים פּלאַמט און פלאַמט...

זעהען די שכנים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זיין, גע־מען זיי און לויפען צום רב — סטייטש? דער רב, נעבעך, הערט אויס, קרעכצט אָפּ און פאַרקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אַז חיים־יונה איז אַ בן־תורה און אַ ירא־שמים, און אויב ער האָט בטחון, האָט ער!...

רבקה־ביילע איז אפילו אָהן בענש־ליכט געבליבען...
און — שוין פסח!

חיים־יונה געהט פון בית־המדרש אהיים, זעהט ער, אַז אַלע פענסטער אין מאַרק שיינען אַרויס מיט שמחת־יום־טוב, און נאָר זיין דירה שטעהט, ווי אַן אָבל צווישען מחותנים, ווי אַ בלינדע צווישען זעהענדיגע. ער פאַלט אָבער ביי זיך נישט אָפּ: „אַז גאָט וועט וועלען, וועט נ אָ ך זיין פסח!“ — טראַכט ער. ער געהט אריין און זאָגט פרעהליך: „גוט יום־טוב“, און איז נאָך אַמאָל מטעים: „גוט יום־טוב דיר, רבקה־ביילע!“ און רבקה־ביילע'ס קול ענטפערט איהם, אַנגעזאָפּט מיט טרערען, פון אַ פינסטערען ווינקעל אַרויס: „גוט יום־טוב, גוט יאָהר!“ און איהרע אויגען ברענען אַרויס פון פינסטערען ווינקעלע, ווי צוויי ברענענדיגע קוי־לען. געהט ער צו איהר צו און זאָגט איהר: רבקה־ביילע, —

זאָגט ער, — היינט איז יום־טוב, יציאת מצרים, פאַרשטעהסט? טרויערען טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערען? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלען האָבען א ו נ ז ע ר פסח, מוז מען אָננעמען פאַר ליעב און זיין ביי אַ פרעמדען סדר. וועלען מיר געהן ערגעץ־אַנדערש צום סדר! מען וועט אונז אריינלאָזען אומעטום... טיר און טויער שטעהען אָפען... אידען זאָגען: „כל דכפין ייתי וייכול", דאָס איז טייטש: ווער עס איז הונגעריג, זאָל אריינקומען עסען. קום, נעם אויף דיר די שאַל, וועלען מיר געהן צום ערשטען בעסטען איד"...

און רבקה־ביילע, וואָס טוט שטענדיג דעם רצון פון איהר מאַן, האַלט־איין מיט אַלע כחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איהר צום האַלז, נעמט אויף זיך אַ צוריסענע שאַל און וויל שוין געהן,— אין דער זעלבער רגע עפענט זיך אָבער די טיר, און עמיץ קומט אריין און זאָגט:

— גוט יום־טוב!

ענטפערען זיי: גוט יאהר, נישט זעהענדיג, ווער עס איז צו זיי אריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אריינגעקומען: איך וויל זיין אייער גאַסט צום סדר!

ענטפערט חיים־יונה: — מיר האָבען אַליין קיין סדר נישט...

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעבראַכט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינסטער? — האַלט זיך שוין רבקה־ביילע נישט איין און שלוכצט.

— חלילה! — ענטפערט דער אורח — עס וועט זיין ליכט. אין ער גיט אַ מאַך: האָקוס־פּאָקוס! און עס באַווייזען זיך צוויי פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעאַרין־ליכט, איז מיטען שטוב, אין דער לופט! עס ווערט ליכטיג. חיים־יונה און רבקה־ביילע דערזעהען, אַז דאָס איז דער קונצען־מאַכער, און זיי גאַפען און קאָנען פאַר וואונדער און שרעק קיין איינציג וואָרט פון מויל נישט ארויסברענגען. זיי כאַפּען זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענט און שטעהען מיט אויפגעריסענע אויגען און אָפענע מיילער. דער קונצען־מאַכער ווענדט זיך דערוויייל צום טיש, וואָס איז נעשטאַנען פאַרשעמט אין אַ ווינקעלע, און זאָגט צו

איהם: „נו, בחור'ל, בארעק דיך און קום אהער!“ און אזוי ווי ער זאגט דאס ארויס, פאלט פון סטעליע אויפ'ן טיש אראפ א שניי־ווייס טישטוך און בארעקט איהם, און דער בארעקטער טיש הויבט זיך אן ריהרען, און געהט און קומט אינמיטען שטוב אריין, און פארהאלט זיך פונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאזען זיך נידעריגער אראפ און שטעלען זיך אנידער אויפ'ן טיש. „אצינד — זאגט דער קונצען־מאכער — פעהלען נאר הס'בעטען, — זאלען זיין הס'בעטען!“ געהען דריי בענקלעך, פון דריי עקען פון שטוב, און געהען צו צום טיש און שטעלען זיך אויף זיינע דריי זייטען. הייסט ער, דער קונצענ־מאכער, זיי זאלען ברייטער ווערען, ציהען זיי זיך אויס אין דער ברייט, און עס ווערט פון זיי פאטער־שטולען. רופט ער אויס: „ווייכער!“ — בארעקען זיי זיך מיט רויטען סאמעט, און תוך כדי דבור פאלען אויף זיי פון סטעליע אראפ ווייסע, שניי־ווייסע קישען, און לעגען זיך, אויפ'ן קונצען־מאכערס געבאט, אויף די פאטער־שטולען און — עס ווערען הס'בעטען! אויף זיין געבאט באווייזט זיך אויך א קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפ'ן טיש, עס באווייזען זיך אויך רויטע כוסות מיט פלעשער וויין, און מצות, און אלץ, וואס מען דארף צו א כשר'ן און פרעהליכען סדר, אפילו „הגדות“ מיט א גאלדענעם שנים.

— און וואסער צו וואשען האט איהר? — פרעגט דער קונ־צען־מאכער — איך קאן ברענגען וואסער אויך!

דאמאלט האבען זיי זיך ערשט אויפגעכאפט פון גאפען. און רבקה־ביילע פרעגט חיים־יונה'ן אויפ'ן אויער: מעג מען? וואס? און חיים־יונה ווייסט איהר נישט, וואס צו ענטפערן. ראט זי איהם: געה, מיין מאן, און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אז ער קאן זי מיט'ן קונצען־מאכער אליין נישט איבערלאזען. וויל ער, זי זאל געהן. זאגט זי, אז א נארישער אידענע וועט דער רב נישט גלויבען, ער וועט מיינען, אז זי איז פון זינען אראפ. געהען זיי ביידע צום רב און לאזען איבער דעם קונצען־מאכער מיט'ן סדר.

האט דער רב געזאגט, אז דאס, וואס ווערט געמאכט מיט כשוף, האט קיין ממשות נישט, ווארים כשוף איז נאר א פארבלענ־דעניש פאר די אויגען. הייסט ער זיי אהיים געהן, און אויב די מצה וועט זיך לאזען אפברעכען, דער וויין — גיסען אין די כוסות

ארײַן, און די קישען פון הס'בעט — אָנטאָפּען, וכדומה, איז גוט... איז עס מין השמים, מעגען זיי געניסען.

אזוי האָט דער רב גע'פסק'ענט. געהען זיי מיט האַרץ־קלאַ־פּעניש אהיים. קומען זיי אַרײַן, איז דער קונצען־מאַכער שוין נישט דאָ, און דער „סדר“ שטעהט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישען לאָ־זען זיך אָנריהרען, דער ווײַן גיסט זיך, די מצות ברעכען זיך... האָ־בען זיי ערשט פאַרשטאַנען, אז דאָס איז געווען אליהו הנביא, און האָבען געהאַט אַ פרעהליכען יום־טוב!

ס'איז גוט.

— איהר פרעגט, אין וואס פאר א זכות איך בין א איד גע־בליבען?

נאר אין מ י י ן זכות, נישט אין זכות פון מיינע אבות. איך בין א זעקס־יעהריג לערן־אינגעל געוועזן; מיין טאטע — א ישוב'ניק אונטער ווילנא. אזוי — א בעל־הבת'ישער מענש.

אז איך בין א איד געבליבען — האב איך עס דעם שפאלער זיידען צו פארדאנקען.

ווי איך קום צום שפאלער זיידען? — פרעגט איהר.

דער. שפאלער זיידע איז נאך דאמאלט קיין שפאלער זיידע נישט געוועזן. א יונגער מאן איז ער געווען, געליטען האט ער דא־מאלט גלות. ארומגעגאנגען איז ער א צייט מיט די קבצנים פון קהלה צו קהלה, פון אורחים־הויז צו אורחים־הויז — א קבצן, ווי אלע קבצנים. קרוע־בלוא ווי אלע. וואס אינעווייניג, אין הארץ, האט געשטעקט — געה ווייס!

און נאכ'ן אפליידען גלות, איז נאך אויך די צייט נישט געקר מען נתגלה צו ווערען. שטעלט ער זיך פאר'ן בית־דין־צדק אין ווילנא, נעמט ארויס א היתר־שחיטה און ווערט שוחט אויפ'ן דארף. ער געהט שוין נישט ארום אויף דער וועלט, און האלט זיך אין דער ווילנער סביבה. מתנגדים האבען אבער א חוש־הריח, האבען זיי עפעס דערפיהלט. הויבען זיי איהם אן צו רודפ'ן, בלבולים צו מאכען. מסר'ט מען איהם פאר'ן בית־דין־צדק, ווייס איך? — אז ער איז עובר אויף כל התורה כולה! וואס מתנגדים קאנען!

ווי געזאגט, בין איך דאמאלט אלט געווען א יאהר זעקס. ער פלעגט צו אונז אריינקומען שעכטען א דקה, אדער אזוי איבער־נעכטיגען, און איך האב איהם זעהר ליעב געהאט. וועמען דען האב איך געזאלט, אחוץ טאטע־מאמע, ליעב האבען? א מלמד האב איך געהאט א קפדן, ממש א הורג נפשות; און דאס אבער איז געווען א גוטע, הארציגע נשמה, מיט'ן קוק האט ער מחיה נפשות געווען! די בלבולים האבען זייערס געטאן — מען האט'ן מעביר

געוועזן פון שחיטה. מיין מלמד האָט געמוזט דערינען א חלק האָבען, וואָרים ער האָט באַלד א ידיעה באַקומען דערפון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער א געשריי געטאָן: „עוכר ישראל! משומד!“ און אָנגעכאַפּט איהם ביים פאַדקאָלנער און אַרויסגעוואָרפען פון שטוב. עס האָט מיר א שניט געטאָן ביים האַרץ, ווי א מעסער. פאַר'ן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת־מות, און ערשט שפּעטער, אַז ער האָט זיך פאַרקוקט, האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט פון שטוב און אָנגעהויבען נאָכלויפען דעם שוחט איבער'ן טראַקט, וואָס האָט זיך, נישט ווייט פון שטוב, אַריינגעלאָזט אין א וואַלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגען ביז ווילנא. ו ו אַ ס איך האָב געוואָלט דערמיט פּועל־יוצא זיין, ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבען צום אָרעמען שוחט'ל. איך האָב מיך געוואָלט מיט איהם כאָטש געזעגענען, כאָטש נאָר איין מאָל אַריינקוקען איהם אין די גוט־האַרציגע אויגען אַריין...

אָבער איך לויף און לויף, און האַק מיר אָפּ די פיס אָן די שטיינער פון וועג, און זעה קיינעם נישט פאַר די אויגען. נעם איך מיך רעכטס, אַראָפּ אין וואַלד אַריין, און קלער, מיך אַביסעל אָפּצורוהען אויף דער ווייכער וואַלד־ערד. איך וויל מיך שוין זעצען, הער איך א קול, דאַכט זיך, זיין קול, פון מיטען וואַלד אַרויס, — א האַלב־זינגענדיג קול. געה איך שטילערהייט נאָך דעם קול. דערזעה איך א י ה ם פון ווייטען, ווי ער שטעהט און שאָקעלט זיך אונטער א בוים. איך הער מיך צו — ער זאָגט שיר־השירים! איך קוק מיך בעסער צו, זעה איך, אַז דער בוים, אונטער וועלכען ער זאָגט שיר־השירים, איז אַנדערש ווי אַלע בוימער. אַלע בוימער שטעהען נאַקעט און בלויז, און ד ע ר גרינט זיך, און בליהט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אוים די בליהענדיגע צווייגען איבער'ן שוחט'ס קאָפּ, ווי א סכך. און מחנות פייגעל טאַנצען אַרום צווישען די צווייגען, און זינגען־מיט „שיר השירים“! איך ווער נבהל ונשתומם, און שטעה מיט אויפגעריסענע מויל און אויגען. און שטעה!

ענדיגט ער זיין שיר־השירים, ווערט אויסגעלאָשען דער בוים, ווערען נעלם די פייגעלעך, און ער דרעהט זיך אוים צו מיר און זאָגט מיר מיט ליעבשאַפט:

—הער, יודעלע („יודעל“ הייס איך), איך האָב צו דיר א בקשה.

— אדרבה, — ענטפער איך מיט פרייד, און טראַכט מיר, ער

וועט אודאי וועלען, איך זאָל איהם ארויסברענגען עסען, און בין שוין בדעה צו לויפען און ברייל־הדל שטעלען דער מאַמעס שבת.

ער זאָגט אָבער:

— הער, וואָס דו האָסט געזעהן, זאָל בלייבען ביי דיר! די שמחה ווערט ביי מיר אויסגעלאָשען, און איך זאָג־צו ערנסט און געטריי, אז איך וועל שווייגען.

— הער נאָך עפּעס, יודעלע. דו וועסט געהן — זאָגט ער — אין א ווייטען, זעהר א ווייטען וועג און א לאַנגען וועג.

וואונדער איך מיך: ווי קום איך צו'ן א ווייטען, לאַנגען וועג? און ער זאָגט ווייטער:

— דיין רבי'נס תורה וועט מען דיר ארויסשלאָגען פון קאָפּ, וועסט טאַטע־מאַמע פארגעסען,—זעה אָבער, בלייב ביי דיין נאָמען! דו הייסט „יודעלע", בלייב א איד!

דערשרעק איך מיך, נאָר פון הארץ שרייט פון מיר ארויס:

— זיכער! כ'זאָל אזוי לעבען!

און מיר ליגט נאָך מיינס אין זינען!

— אָבער, — זאָג איך, — עסען ווילט איהר?

נאָר איידער איך האָב עס ארויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם געוואָרען...

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונז באַפאַלען, און מען האָט מיך אַוועקגעפיהרט, אלס קאַנטאָניסט...

און עס איז אַוועקגעגאַנגען א צייט, און איך האָב טאַקע אלץ פארגעסען... מען האָט מיר אלץ פון קאָפּ ארויסגעשלאָגען.

אין טיף רוסלאַנד האָב איך געדינט, צווישען שנייען און מורא'דיגע פרעסט, קיין איד פאר די אויגען נישט געזעהן... אפשר האָבען דאָרט באהאַלטענע אידען געוואוינט, נאָר איך האָב פון זיי נישט געוואוסט. פון שבת און יום־טוב נישט געוואוסט, פון קיין תענית נישט. איך האָב אלץ פארגעסען...

נאָר דאָס רענדעל אויסגעמווישט האָב איך נ י ש ט!

וואָס מעהר איך האָב פארגעסען, מעהר יצר־הרע האָב איך געהאַט פטור צו ווערען פון די פּיין, די יסורים — אן עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאַנק אויפ'ן קאָפּ, האָט ער זיך באַוויזען באשיינפערליך, און איך האָב באשיינפערליך געהערט

זיין קול: „בלייב ביי דיין נאמען, זיי א איד!“

און אז עס איז קיין ווייטער חלום נישט געווען, האב איך געוואוסט אויף זיכער... איך האב'ן וואס אמאל עלטער און עלטער געזעהן... די בארד און פאות — וואס אמאל ווייסער, דאס פנים — בלאסער... נאר די אויגען זענען געבליבען די איי־גענע, די זעלבע גוטהארציגע אויגען, און דער קול דער אייגענער, גלייך א פידעלע שפילט...

איינמאל האט מען מיך געשמיסען, איז ער געשטאנען נעבען מיר און האט מיר געווישט דעם קאלטען שווייס פון שטערן, און איבער'ן פנים געגלעט, און שטילערהייט געזאגט: „שריי נישט, כדאי צו ליידען, בלייב א איד!“ און איך האב אויסגעהאלטען אהן א געשריי, אהן א זיפץ, גלייך מען שלאגט נישט מ י ך...

איינמאל, שוין דאס לעצטע יאהר, האב איך געדארפט ארויס־געהן אלס טשאסאוואי צום צעכהויז הינטער דער שטאדט. עס איז געווען פארנאכט, און עס האט זיך געטראגען א זאווערוכע פון שניי. דער ווינט האט אויפגעהויבען גאנצע ברילעס שניי און האט זיי צוריבען אויף נאדלען, צושטויבט אויף שטויב, און דער שנייאיגער שטויב מיט די שנייאיגע נאדלען האבען זיך ארומגעיאגט אין דער לופט, געפאטשט אין פנים אריין, געשטאכען... קיין אויג אפען צו האלטען! קיין אטעם צו כאפען! פלוצלונג דערהער איך, מענשען געהען נישט ווייט פארביי, און עמיץ זאגט אויף אידיש: היינט איז די ערשטע נאכט סדר! צי איז'ם א בת־קול געווען, צי זענען ווירק־ליך מענשען פארבייגעגאנגען? — ווייס איך נישט עד היום... נאר די ווערטער פאלען מיר, ווי א בליי אויפ'ן הארץ, און קוים איך בין צונעקומען צום צעכהויז און האב אנגעהויבען אויף און אפ צו געהן, באפאלט מיך א מין בענקעניש, א מין הארץ־וועהטאג, אז עס איז גאר נישט צו באשרייבען. עס ווילט זיך מיר דווקא „הגדה“ זאגען, און—איך זאל עס געדענקען א ווארט! איך פיהל, אז ערגעץ טיף, טיף ביי מיר אין הארץ ליגט זי, די הגדה; כ'האב זי אמאל אויסענווייניג געקאנט: איך פיהל, אז ווען איך זאל מיך נאר איין ווארט, איין־איינציג ווארט דערמאנען, וואלט שוין די רעשט זיך אויך באוויזען און ארויסגעצויגען פון מיר, ווי א שנור פארשלא־פענע פייגעל פון אונטער'ן שניי. איך קאן מיך אבער דאס ערש־

טע ווארט בעזם אופן נישט דערמאָנען! „רבונו־של־עולם! — האָב איך אויסגעשריען מיט הארץ — איין ווארט, כאָטש א י י ן ווארט!" און אויסגעשריען, א פנים, האָב איך אין א גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאָנט: „עבדים היינו", — גלייך מען האָט עס מיר פון הימעל אראָפגעוואָרפען. ווער איך פול און פול מיט פרייד; איך פיהל, אז איך בין איבערגעפילט מיט פרייד, אז זי גיסט זיך פון מיר ארוים, די פרייד, אז זי שטראלט מיר ארוים פון דער נשמה. און איך געה אויף און אָפּ מיט דער ביקס אויף דעם אקסעל, און זאָג, און זינג ארוים דער ווייס־פארשוויצטער, פאר־חלום'טער וועלט די הגדה... און זי האָט זיך פון מיר ארויסגעצוויי־גען, די הגדה, געצווייגען און געצוויגען, ווי א גאָלדענע שנור, ווי א שנור פון פערעל — אך! דאָס קאָנט איהר גאָרנישט פארשטעהן, דאָס קאָנט איהר גאָר נישט משיג זיין... מען דארף אייך פריהער אהין שיקען!

און דער ווינט האָט זיך דערווייל געלעגט, די זאווערוכע האָט אויפגעהערט, און עס באווייזט זיך א קלאָרער, פינקעלדיגער הימעל, א ווייסע מיט בריליאנטען אויסגעשטראלטע וועלט... שטיל איז ארום און ארום, און ווייס, אָהן א שיעור ו ו י י ט און אָהן א שיעור ו ו י י ס... א שטילע, רוהיגע, זיסע, ווייטע ווייסקייט...

און איבער דער שטילער, ווייטער ווייסקייט באווייזט זיך פלוצלונג נאָך עפּעס ווייסערס, נאָך עפּעס העלערס, שטראלענדי־גערס... און עס געהט, און עס קומט פון ווייטען... אין קיטעל און טלית געקליידט... דער טלית אויף די אקסעל, איבער'ן טלית, פון פאָרענט, א ציטערדיגע, ווייסע, זילבערנע באָרד, העכער — צוויי שטראלענדיגע אויגען, איבער זיי א ברענענדיגע קרוין — א קאפּעל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפאניעס, און עס קומט צו נעהנטער און נעהנטער... און עס געהט פאר מיר פארביי, און אז עס גלייכט זיך אוים מיט מיר, זאָגט עס:

— ס'איז גוט!

ווי א פידעלע האָט עס אויסגעשפּיעלט, און עס ווערט פאר־שוואונדען...

נאָר די אייגענע אויגען, דער אייגענער קול...

צוריק־צו־וועגס, בין איך געגאנגען איבער שפּאָלע. געה איך אריין צום „אלטען"...

איך האָב א י ה ם דערקענט, ער האָט מ י ך דערקענט...

דער אוצר.

צו שלאָפען תמוז־צייט אין אַ שטיבעל פון ד' על ד', צוזאַמען מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג, כאָטש פרייטאָג צו־נאַכטס. כאַפּט זיך טאַקע שמערל האָלץ־העקער אויף נאָך האַלבער נאַכט אַז אָפּגעקאַכטער און אָהן אָטעם, גיסט זיך געשווינד אָפּ די נעגעל, כאַפּט אויף זיך דאָס כאַלאַטעל און לויפט אַ באָרוועסער פון טרוקענעם גיהנום אַרויס. קומט ער אין גאַס אַריין — שטיל, אַלע לאַדען פאַרמאַכט, און איבער'ן שלאָפענדיגען שטעדטעל שטעהט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשטערנטער הימעל. דאַכט זיך איהם, אַז אַצינד איז ער איינער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער, אַרויפקוקענדיג צום הימעל: „נו, רבונו של עולם, אַצינד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערען און בענשען מיט אַן אוצר פון דיינע אוצרות". ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעהט ער, אַז פאַר איהם לויפט עפּעס אַ פלעמעל פון שטעדטעל אַרויס. פאַרשטעהט ער, אַז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפען, דערמאַנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפען טאָר מען נישט, — געהט ער נאָך. און אַזוי ווי פּאַמעלעך ער געהט, אַזוי פּאַמעלעך הויבט אויך דאָס פלעמעל אָן צו געהן, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. געהט ער. טיילמאָל רופט זיך איהם עפּעס אָן אין האַרץ: שמעריל, זיי קיין נאַר נישט, נעם אַראָפּ דאָס כאַלאַטעל, טו אַ שפּרונג־אונטער, און וואַרף עס אַרויף אויף דעם פלעמעל! פאַרשטעהט ער אָבער, אַז דאָס רעדט אין איהם דער יצר־הרע. דאָס כאַלאַטעל נעמט ער פון זיך אַראָפּ, גרייט צו וואַרפען איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר־הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט, און דערפרעהט זיך, זעהענדיג, אַז זייט ער מאַכט קלענערע טריט, רוקט זיך דאָס פלעמעל אויך פּאַמעלעכער. געהט ער אַזוי פּאַמעלעך דעם פלעמעל נאָך און געהט, קומט ער פּאַמעלעך אַרויס פון שטעדטעל. דער וועג שלענגעלט און דרעהט

זיך איבער פעלדער און לאַנקעס, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט אלץ נישט לענגער, נישט קירצער, און אז ער זאָל װאַרפען דאָס כאַלאַטעל, וואָלט ער צום פלעמעל נישט דער־גרייכט. דערוויל צורודערען זיך איהם אין קאָפּ די געדאַנקען: ווען ער זאָל כאַפּען דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער עלטער קיין האָלץ־העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם כח צו דער ארבייט, וואָס אמאָל. דעם וויב וואָלט ער געקויפט א שטאָרט אין דער ווייבערשער שול, זי זאָל נישט האָבען קיין פארשטערטע שבתים און ימים טובים דערפון, וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצען, ראש־השנה און יום־כפור פאַלט זי נעבעך גאָר פון די פיס — די קינדער האָבען איהר די כוחות צוגענומען! און ער וואָלט איהר א ניי קלייד געמאַכט, א פּאָר שנירלעך פּערעל גע־קויפט... די קינדער וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָפּגעגעבען, פאר דעם עלטסטען מיידעל וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט ווענען א שדוך... אזוי, נעבעך, טראָגט זי דער מוטער נאָך די קיישלעך מיט אויבס, און האָט קיינמאָל קיין צייט נישט אפילו זיך רעכט צו פארקעמען. און צעפּ האָט זי לאַנגע, לאַנגע, און אויגען, ווי א סאַרנע...

— עס וואָלט א מצוה געווען צו כאַפּען דעם אוצר...

— ווייטער דער יצר־הרע! — טראַכט ער — אז עס איז נישט באַשערט, איז נישט! אין דער וואָכען וואָלט ער שוין געוואוסט, וואָס ער האָט צו טון... וואָלט דאָ זיין יענקעל געווען, וואָלט ער שוין נישט געשוויגען... היינטיגע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טוען אַלע שבת... דער אינגערער איז אויך נישט בעסער. אויס'ן מלמד מאַכט ער חוזק... וויל ער א קלאַפּ טון, רייסט מען איהם אויס די באָרד... און ווער האָט צייט אויף זיי אכטונג צו געבען?

— א גאַנצען טאָג האַק און זעק...

ער זיפצט אָפּ און געהט אלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפט פון צייט צו צייט אַן אויג אין הימעל אריין: „רבונו של עולם, ווענען ווילסט דו דאָ אויספּרואיוען? שמעריל האָלץ־העקער? ווילסט געבען, גיב!" דאַכט זיך איהם, אז דער אוצר הויבט זיך אָן צו רוקען אביסעל פּאַמעלעכער, נאָר אין דער רגע דערהערט ער, א הונט בילט, דערקענט ער דאָס בילען: דאָס איז פון „ווייסאַקע" —

דאָס ערשטע דאָרף אונטער דער שטאָדט, און ער דערזעהט שוין, ווי עס וויגען זיך אין דער פרישער פאַרטאָג־לופט ווייסע פלעקען, דאָס זענען די וויסאָקער פּויערישע הייזלעך. און באַלד דערמאָנט ער זיך, אַז עס מוז שוין זיין אַ תחום־שבת, שטעלט ער זיך אָפּ.

— יאָ, עס איז אַ תחום־שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אַריין: — וועסט מיך נישט אַראָפּפיהרען פון וועג! עס איז נישט קיין ג א ט ־ ז א ך, גאָט מאַכט נישט קיין חוזק פון מענשען — מעשה לץ איז עס! און ער ווערט אַביסעל בייזליך אויפ׳ן בעל־דבר, און דרעהט זיך צוריק אוים צום שטעדטעל, און געהט האַסטיג צוריק. טראַכטען טראַכט ער: אין דערהיים אויס־זאָגען וועל איך נישט; ערשטענס, וועט מען מיר נישט גלויבען... און אַז יאָ, וועט מען לאַכען פון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך ריהמען?... דער בורא־עולם ווייסט — איז גענוג. און זי וואָלט זיך נאָך אפשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אודאי — נאַקעט און באָרוועס, נעבעך! צו וואָס זאָלען זיי עובר זיין אויף „כבוד אב“...

ניין, ער וועט עס פאַר׳ן מויל נישט ברענגען... ער וועט אפילו דעם רבונו של עולם דערינען קיינמאָל נישט דערמאָנען. האָט ער דערמיט עפּעס גוטס געטאָן, וועט ער אַליין געדענקען...

און פּלוצלונג דערפיהלט ער אין זיך עפּעס אַ מאָדנע, ליכ־טיגע רוהיגקייט, אין אַלע אברים צוגיסט זיך איהם אַ שטילער נחת. „געלט איז פּאַרט נישט מעהר ווי קיי און שפּיי! עשירות קאָן נאָך אַראָפּפיהרען פון רעכטען וועג“. און עס ווילט זיך איהם דאַנקען גאָט דערפאַר, וואָס ער האָט איהם נישט געבראַנגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך איהם כאָטש אַ ליעד זינגען. „אבינו מלך“ דערמאַנט ער זיך פון די יונגע יאָהרען, נאָר ער פאַרשעמט זיך פאַר זיך אַליין און האַקט אָפּ. ער וויל זיך דערמאַנען אַ חזנ׳ישע זאַך, אַ סיני׳דיגעס, — פּלוצלונג אָבער דערזעהט ער, אַז דאָס אייגענע פלעמעל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז איהם צוריק אַרויסגעקומען פון פאָרענט, און עס רוקט זיך פאַר איהם גאַנץ פּאַמעלעך צום שטעדטעל, צום שטעדטעל... און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט ווייטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פלעמעל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי

אביסעל, לכבוד שבת. פרעהט ער זיך שטיל און קוקט נאך. דער חי־מעל ווערט בלאסער, שטערענדלעך הויבען זיך אן לעשען, דער מזרח רויטעלט זיך אביסעל, עס צוגיסט זיך ווי א שמאל רויטליך טייכעל אין דער לענג — און דאס פלעמעל רוקט זיך אלץ אין שטעדטעל אריין, געהט אין זיין גאס. אט איז זיין שטוב, די טיר פון זיין שטוב, זעהט ער, שטעהט אפען. ער האט זי, אפנים, פארגעסען צו פארמאכען... און אט: דאס פלעמעל געהט אריין, צו איהם אין שטוב אריין געהט עס! געהט ער נאך, זעהט ער, ווי עס לאזט זיך. דאס פלעמעל, אונטער'ן בעט ארונטער. אלע ארום שלאפען. — געהט ער שטיל צו, בויגט זיך איין, זעהט ער, דאס פלעמעל דרעהט זיך אונטער'ן בעט, ווי א דרעהרעדעל, אויפ'ן ארט. נעמט ער און ווארפט ארונטער אונטער'ן בעט דאס כאלאטעל און דעקט דאס פלעמעל צו, — קיינער הערט נישט, און דא גנב'עט זיך שוין אין שטוב אריין א גאלדענער מארגען־שטראל דורך דעם שפאלט פון לאדען.

זעצט ער זיך אויפ'ן בעט און טהוט א נדר, אז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין ווארט נישט זאגען, קיין האלב ווארט נישט — עס וועט קומען, חלילה, צו חלול שבת... זי וועט זיך נישט איינ־האלטען, זיי, די בנים, אודאי נישט, זיי וועלען באלד וועלען איבער־צעהלען, באלד וויסען וויפיעל! און באלד וועט דער סוד פון שטוב ארויס, און אין שול, אין בית־המדרש און אין אלע גאסען וועט ווערען א גערעדעריי וועגען זיין עשירות... וועגען מזל... און קיינער וועט נישט דאווענען, נישט וואשען זיך, נישט בענשען, ווי עס דארף צו זיין — און ער וועט נאך פארזינדיגען זיין הויזגעזינד און א האלבע שטאדט, ניין —קיין פיפס נישט... און ער ציהט זיך אויס אויף דעם בעט און מאכט זיך שלאפען...

און אין דעם זכות, אז ער האט נאך הבדלה זיך אראפגעבוי־גען אונטער'ן בעט און אויפגעהויבען דאס כאלאטעל, איז אונטען טאקע געלעגען א זאק מיט אלף אלפי אלפים דינרין, כמעט אהן א שיעור — א גרויס בעט געווען! — און איז טאקע געווארען א גביר שבגבירים.

און ער האט שוין אפגעלעבט אין נחת די יאהרען.

נאר דאס ווייב פלעגט איהם אלע מאל אין נחת פארוואר־

פּען: רבונו של עולם, ווי האָט עס אַ מענש אַ האַרץ ווי אַ שטיין, אַ גאַנצען זומער־טאָג אַ וואָרט נישט צו זאָגען, פאַר'ן אייגענעם ווייב קיין איינציג וואָרט... און איך האָב — דערמאַנט זי זיך — דאַמאָלט ביי „גאָט פון אברהם" זיך אַזוי אָנגעוויינט, אַ ז ו י אָנגעוויינט... עס איז קיין דרייער אין שטוב נישט געווען...

און ער טרייסט זי מיט אַ שמייכעל:

— ווער ווייסט, אפשר האָט זיך עס טאַקי אין זכות פון דיין „גאָט פון אברהם" אַזוי גוט אויסגעפיהרט.

א גאַנץ יאָהר שכור — פּורים ניכטער.

עס איז א אידיש ווערטעל, און מען דארף וויסען, פון וואנען עס קומט.

אין ר' חיים וויטאל'ס צייטען איז אין צפת געווען א יונגער־מאן, וואס איז, נישט פאר אונז גערעכט, נישט קיין גאַנץ יאהר נאך דער חתונה אן אלמן געווארען. גאטס וועגען זענען נישט צום פארשטעהן, און אזוינע זאכען טרעפען זיך. דעם יונגענמאן האט זיך אבער גערעכט, אז די וועלט איז איהם אונטערגעגאנגען, אז איין זון איז פאראן אין הימעל און איין אשה איז געווען זיין ווייב. געהט ער און פארקויפט די סחורה פון קלייטעל מיט'ן גאנצען כלי־בית פון שטוב און גיט אוועק דאס גאנצע געלט דעם צפת'ער ראש ישיבה, מיט א תנאי, מען זאל איהם צורעכענען צו דער ישיבה אריין און שפייזען איהם גלייך מיט אלע און אפּגעבען איהם א באזונדער חדר, וואו ער זאל זיצען און לערנען ביחידות.

דער ראש ישיבה האט צוגענומען די „אפּותיקי" אויף די ישיבה, און דעם יונגען מאן האט מען מיט עטליכע ברעטער אפּ־געצאמט א באזונדער חדר'ל אין א ווינקעל פון בית־המדרש־בוי־דעם. מען האט איהם אריינגעטראגען א זאק מיט שטרוי, כלים צום וואשען, און דער יונגערמאן האט זיך אוועקגעזעצט לערנען. אוי־סער שבת ויום־טוב, ווען ער פלעגט פארבעטען ווערען צו בעלי־בתים, האט ער פאר זיך קיין לעבעדיגע בריאה נישט געזעהן; עסען א גאנצע וואך און א חעמד לכבוד שבת ויום־טוב פלעגט מען איהם ארויפטראגען פון שמש. און אז ער האט דערהערט טריט אויף די טרעפּ, פלעגט ער זיך איבערדרעהען צו דער וואנט, און אזוי שטעהן מיט'ן פּנים צו דער וואנט, ביז מען איז נישט ארויסגעגאנגען און פארמאכט הינטער זיך די טיר.

מיט איין ווארט: ער איז געווארען א פּרוש.

אין אַנהויב האט מען געטראכט, ער וועט נישט לאנג אויס־

האַלטען, ווייל פריהער איז ער בטבע אַ לעבעדיג מענשעל געווען; עס איז אָבער אַריבערגעגאַנגען אַ וואָך נאָך אַ וואָך. דער פּרוש זיצט און לערענט, האַלבע נאַכט הערט מען זיין וויינענדיג-לערנען-קול איבער די גאַס. אָדער מען זעהט איהם שטעהן ביים בוידעם-פענסטערל און אַרויפקוקען מיט'ן בלייכען פּנים אין הימעל אַריין, — האָט מען אַנגעהויבען צו האַלטען דערפון, אין צו האָפען, אַז פון פּרוש וועט אַמאָל אַרויסוואַקסען אַ גדול בישראל און אפשר אַ מקובל, אַ בעל מופת. מען האָט עס דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. האָט ער אויסגעהערט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און געזאָגט: הלואי ער זאָל אויסהאַלטען...

דערווייל איז געשעהען אַ קליין מופת'ל: דעם שמש'ס קליין מיידעלע, וואָס פלעגט איהם, דעם פּרוש, אַרויפטראָגען עסען, איז איינמאָל איינגעפאַלען, אַז זי מוז דעם פּרוש כאָטש איינמאָל זעהן באַשיינפערליך. וואָס טוט זי? טוט זי אויס שיך און זאָקען און טראָגט איהם אַרויף די גריץ באָרוועס, און אַזוי שטיל, אַז זי הערט איהר אייגען האַרץ-קלאַפּען. האָט זי זיך אָבער פאַר איהר אייגען האַרץ-קלאַפּען דערשראָקען, איז אַראָפּגעפאַלען פון די האַלבע טרעפּ און איז אָפּגעלעגען אַ פאַר חדשים. אין דער היץ האָט זי די גאַנצע מעשה דערצעהלט, האָט דער עולם אָנגעהויבען נאָך שטאַרקער צו גלויבען אין'ם פּרוש, און נאָך אומגעדולדיגער צו וואַרטען, ער זאָל נתגלה ווערען.

מען האָט עס ווייטער דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. ער האָט ווייטער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און דערצו נאָך אָפּגעקרעכצט און געזאָגט: הלואי ער זאָל גובר זיין! און אַז מען האָט איהם מפציר געווען, ער זאָל פאַרטייטשען די ווערטער, האָט ער געזאָגט: אַז ווייל די ערשטע כונה פון איהם איז נישט געווען לשם שמים, דעריבער וועט ער האָבען גרויסע מניעות פון יענעם צד, און הלואי ער זאָל נישט שטרויכלען...

און ר' חיים וויטאַל זאָגט נישט פון דער העלער הויט!

איינמאָל זיצט ער, דער פּרוש, פאַרטראַכט איבער אַ ספר, דערהערט ער פּלוצים, ווי עפּעס פּיקט אין דער טיר. פאַלט אויף איהם אָן אַן אימה. עס פּיקט אָבער ווייטער און ווייטער, הויבט ער זיך

אויף, פארגעסט דערוויילע צו פארמאכען דעם ספר און געהט עפענען די טיר. עפענט ער די טיר, קומט אריין אן אינדיק. לאזט ער אריין דעם אינדיק. קומט איהם אויף דער מחשבה, אז עס איז גלייך צו האבען א לעבעדיג באשעפעניש אין שטוב. זיין אשה פלעגט האלטען זיננענדיגע פייגעלעך אין שטוב... געהט דער אינדיק פאר איהם פארביי און זעצט זיך שטילערהייט טיף אין א ווינקעלע. און דער פרוש קלערט, וואס דאס קאן באדייטען, און זעצט זיך צוריק צום ספר. אזוי זיצענדיג, פאלט איהם איין: עס איז נישט ווייט פון פורים, האט מען איהם אין זכות פון זיין תורה אן אינדיק געשיקט. וואס וועט ער טון מיט'ן אינדיק? עס וועט איהם — טראכט ער — עמיץ פארבעטען אויף פורים צו דער סעודה, און אפשר וועט עס נאך זיין אן ארעמאן, וועט ער ערב־פורים אהינשיקען דעם אינדיק, וועט ער אויך טועם זיין דערפון. זייט זיין אשה איז נפטר געווארען, האט ער נאך קיין בשר־עוף נישט פארזוכט. אזוי קלערענדיג, הויבט ער אן מיט'ן מויל צו „סמאקיווען", און ער באקומט א פול מויל מיט וואסער. ווארפט ער א בליק אויפ'ן אינדיק, זעהט ער, אז דער אינדיק קוקט אויף איהם פריינדליך, גלייך ער וואלט געוואוסט זיין מיין, און הנאה געהאט דערפון, אז ער וועט דעם זכות האבען געגעסען צו ווערען פון פרוש. קאן ער זיך שוין נישט איינהאלטען, און רייסט אלע ווייל אפ די אויגען פון ספר, און קוקט צים אינדיק, און עס הויבט זיך איהם אן דאכטען, אז דער אינדיק שמייכעלט צו איהם. אביסעל דערשרעקט ער זיך דערפאר, דאך האט ער הנאה דערפון, וואס עס שמייכעלט צו איהם א לעבעדיג באשעפעניש...

דאס אייגענע איז געווען ביי מנחה־ומעריב. אינמיטען שמונה־עשרה קאן ער זיך בשום אופן נישט איינהאלטען, און רייסט אלע מאל אויף די אויגען און קוקט צום אינדיק, און דער שמייכעלט אלץ און שמייכעלט. פלוצים הויבט זיך איהם אן דאכטען, אז דעם שמייכעל קען ער שוין פון לאנג... אז דאס האט דער רבונו של עולם, וואס האט איהם צוגענומען זיין אשה, צוריקגעשיקט איהם איהר ליעבליכען שמייכעל, ער זאל איהם טרייסטען אין זיין איינזאמקייט, און ער הויבט־אן ליעב צו קריגען דעם אינדיק, און ער טראכט, אז עס וואלט א יושר געווען, עס זאל איהם פארבעטען אויף פורים צו דער סעודה אן עושר, כדי דער אינדיק זאל לעבען...

און ארויסגעזאָגט האָט ער עס אין א גוטער רגע, ווי מיר וועלען ווייטער זעהן. דערווייל אָבער ברענגט מען איהם, ווי דער שטייגער איז, א שיסעלע גריץ מיט א שטיקעל ברויט, וואשט ער זיך און מאַכט זיך גרייט צום עסען.

נאָר אזוי ווי ער נעמט דאָס ברויט אין האַנט אריין און ווייל אָפּבייסען פון איהם — רוקט זיך דער אינדיק ארויס פון ווינקעל און הויבט זיך אָן צו פּיקען פּיק פּיק, בלשון בקשה, ווי דאָס וואָלט הייסען: ער איז אויך הונגעריג, און שטעלט זיך פאַר איהם ביים טישעל. טראַכט זיך דער פּרוש: זאָל ער בעסער עסען, וועל איך אָן איהם קיין היזק נישט האָבען... נעמט ער דאָס שיסעלע גריץ מיט'ן שטיקעל ברויט און שטעלט אראָפּ אויף די פּאָדלאָגע, און דער אינדיק זופּט און עסט.

אויף מאָרגען געהט דער פּרוש אריבער צום ראש ישיבה, און זאָגט איהם, באשר בכן ער האָט באַקומען א מיט־עסער; ער פלעגט שטענדיג איבערלאָזען פון דער גריץ, און היינט — גלייך ער וואָלט פון איהר נישט טועם געווען... זעהט דער ראש ישיבה פאַר זיך א הונגעריג פּנים, זאָגט ער, אז ער וועט דערפון מודיע זיין ר' חיים וויטאַל, ער זאָל מתפּלל זיין, דער שד זאָל זיך פון איהם אָפּטרן. און דערווייל וועט ער אָנזאָגען, מען זאָל איהם שיקען צוויי שטיקלעך ברויט און צוויי שיסעלעך גריץ, עס זאָל זיין פאַרביידען גענוג. ר' חיים וויטאַל אָבער, וועלכען מען האָט דערצעהלט אין ראש ישיבה'ס נאָמען וועגען דעם מיט־עסער, האָט נאָר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און אָפּגעקרעכצט, אז עס הויבט זיך ערשט אָן!

דערווייל באַקומט דער פּרוש טאָפּעלטע פּאַרציעס, און ער איז זאַט, און דער אינדיק איז זאַט. דער אינדיק ווערט אפילו פעט. און אין א משך פון א פּאָר וואָכען ווערט ער, דער פּרוש, אזוי צוגעבונדען צום אינדיק, אז יעדען טאָג בעט ער גאָט, ער זאָל אויף פּורים פאַרבעטען ווערען צו אָן עושר, כדי ער זאָל נישט קומען צו קיין נסיון.

און ווי געזאָגט, איז ער אין דעם פאַל צו קיין נסיון נישט געקומען. איינער פון די גרעסטע בעלי־בתים האָט איהם פאַרבעטען אויף פּורים. און עס איז געווען, נישט נאָר אינדיק־פלייש, נאָר אלערליי מאכלים טובים און משקה כיד המלך. און אויך זענען פיינע פּורים־שפּילער געקומען משמח צו זיין דעם גביר מיט זיין

משפחה כּים אַלע געסט, וואָס זענען צו איהם געקומען נאָך זייער סעודה אין דער היים. און אונזער פּרוש האָט זיך אונטערגעלענט דאָס הארץ, ער האָט געגעסען און געטרונקען, אפשר מעהר גע־טרונקען ווי געגעסען, ווייל דער וויין איז געווען אַ זיסער און אַ שמעקעדיגער און די וואַרימקייט פון איהם איז זיך צוגאַנגען אין אַלע אברים.

פּלוצלונג אָבער איז אין איהם אַלץ פאַרענדערט געוואָרען.

עס האָט זיך אַנגעהויבען דאָס אחשורוש־ואסתר־שפּיל... ושתי ווייל נישט טון דעם מלכ'ס רצון און אריינקומען ווי גאָט האָט זי באַשאַפען... אסתר האָט באַלד דערנאָך נושא חן געווען... מען גיט זי איבער הגי דעם שומר הנשים. און זעקס חדשים בשמן המור, און אנדערע זעקס חדשים מיט אַנדערע בשמים. אין אונזער פּרוש איז פּלוצלונג היים געוואָרען אין אַלע גלידער, און פינסטער פאַר די אויגען, און ענג אין הארץ, און אין דער פינסטערניש זענען פאַר איהם געפלויגען רויטע בענדער, פייערדיגע צונגען, און עס איז איהם באַפאַלען אַ וואונדערליך שרעקליך בענקעניש אַהיים און אַהיים. צום בוידעם אויפ'ן בית־המדרש, צו זיין חדר, צום שטילען ווינקעלע... צום אינדיק... און ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און איז פאַר'ן בענשען אויפגעשפּרונגען און אַהיים געלאָפען.

ער קומט אריין, קוקט אויפ'ן ווינקעלע, וואו דער אינדיק שטעהט, און ווערט נבהל ונשתומם: דער אינדיק איז מגולגל גע־וואָרען אין אַן אשה, אין אַן אשה אַ יפת תאר, וואָס די וועלט זעהט עס נישט, און ער הויבט אָן צו ציטערען אויפ'ן גאַנצען לייב, און די אשה געהט צו איהם צו, און נעמט איהם ארום מיט ווייסע, וואַרעמע און נאַקעטע הענט דעם האַלז, און דער פּרוש ציטערט נאָך מעהר, און הויבט זיך אָן בעטען: נאָר נישט דאָ, נאָר נישט דאָ, עס איז אַ מקום קדוש, הייליגע ספרים ליגען. רוימט זי איהם אריין אין אויער, אַז זי איז די מלכה שבא, אַז זי האָט דאָ נישט ווייט פון בית המדרש, ביים טייכעל, צווישען די הויכע סטראָסטי־נעס, איהר קריסטאַלענעם פּאַלאַץ, וואָס שלמה המלך האָט איהר נאָך געשענקט... און זי ציהט איהם, ער זאָל מיט איהר געהן, אַהין צום קריסטאַלענעם פּאַלאַץ...

און ער וואַקעלט זיך און געהט, און געהט...

אויף מאָרגען — דער פּרוש איז נישטאָ! מען געהט צו

ר׳ חיים וויטאַל, הייסט ער איהם זוכען ביים ברעג פון טייך. גע־פינט מען איהם אין א זומפ צווישען די סטראַסטינעס, נישט טויט, נישט לעבעדיג...

מען האָט איהם דערראַטעוועט, נאָר פון דאַמאַלס אָן האָט ער אנגעהויבען טרינקען...

און ר׳ חיים וויטאַל האָט געזאָגט, אז דאָס קומט פון גרויס בענקעניש צו דער מלכה שבא, אז ער טרינקט, זעהט ער זי, און מען זאָל איהם לאָזען טרינקען, א גאַנץ יאָהר, נאָר נישט פורים, ווייל פורים וועט זי האָבען אויף איהם א גרויסע שליטה.

און פון דעם טאָקע וואַקסט דאָס ווערטעל: „א גאַנץ יאָהר שכור, פורים ניכטער"...

דער הינטישער סדר.

צום בעל־שם פלעגט פאהרען אז אויפגעקומענער עושר, איז'ן טאקע נישט געווען אויסצוהאלטען. איך וועל'ן אנרופען ביים נאמען. און זאל ער מיך קומען ווערגען! יאקיל קאנסקיוואליער האט ער גע־הייסען. דער בעל־שם אליין איז דאך געווען בטבע א דימענט, פלעגט ער אויך, ביי זיין אריינקומען, איינקנייטשען דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הויט געשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געווען קיין ערנסטע זאך. אז אויפגעקומענער עושר, מיט א קופה של שרצים, מן הסתם, אויף די פלייצעס. האט ער זיך אמאל צוקריגט מיט קהל־און־רב ביים א קלפי וועגען כבוד, איז ער, זיי להכעים, געלאפען צום בעל־שם. א פראסטער בשר־ודם וואלט אין אזא מתנגד'יש שטעטעל נישט אונטערגעשטאנען אזוינס צו טון, מען וואלט'ן גע'דורס'ט, עוקר מן השורש געווען! האט ער דאך אבער די קלינגערס, איז ער א גבר אלים, טוט ער להכעים. שנית, איז עס געווען א גראבע זאך, א גשמיות, שאין לשער, און דערצו — א בעל־העזה מיט א באריהמער צוזאמען. ווי אלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאוונען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאן ער! וויל מען בענשען, כאפט ער אוים די ברכה. אינמיטען, מען רעדט וועגען אן עניו, פאלט ער אריין: „האב איך, רבותים, געקויפט א פערדעל!" און גיט א סמאטשקע מיט די ליפען, אז עס הילכט. איינמאל האט ער מבלבל געווען דעם גאנצען טיש וועגען א בייטש מיט א גאלדענער סקופקע, וואס ער האט באקומען פון כראביע פאטאצקי'ס א לא־קיי!... צו די אלע מעלות טובות איז ער נאך געווען א קמצן שבקמצנים! אויף בארימעניש נעמט ער אלע ווייל'ע אריים א גאל־דען טאביק־שקעטעלע, „ויאכלו" — און מאכט שמעקען! צו דער נאז נעמט ער נישט; חלילה, א שאד דער טאביק! און שמעקט

עמיץ פון א זייט אריין א פינגער. פארמאכט ער דאָס שקעטעלע מיט א שטיק פרעמדען פינגער. עס איז גאָר נישט אויסצודער־צעהלען פון זיין קמצנות...

איינמאָל קומט ער חול־המועד־פסח; בלייבט אויף שבת־חול־המועד, און זיצט ביים טיש. דער בעל־שם לאָזט איהם נישט מבייש זיין — זיצט ער. רעדט דער בעל־שם וועגען א הויך ענין, ווי אזוי די תפלות קומען ארויף צום כסא־הכבוד, און זאָגט, אז נישט אלע תפלות קומען ארויף אין איין צייט, אז אמאָל איז א בר־נש מתפלל שפּעטער, און זיין תפלה קומט אָן פריהער! עס ווענדט זיך דערינען, ווי ר ײ י ן די תפלה איז! די תפלה, האָט ער פּארטײטשט, איז א גוף מיט א נשמה. די ווערטער זענען דער גוף, די כונה — די נשמה. וואָס מעהר כונה, מעהר רוחניות, אלץ געשווינדער קומט די תפלה ארויף, אלץ מעהר איז זי מתמר ועולה, ווי דער רויך פון מזבח... איז אָבער די תפלה מיט ווייניג כונה, קאָן זי נישט גלייך ארויף. שלעפּט זי זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אין רחבות, כאַפּט זי אויף א ווינט אויפ׳ן וועג, צי א כמארע, פּארטראָגט זי אָן א זייט, און וואַרפט זי אין כף־הקלע... טיילמאָל גיסט זיך א תפלה, וואָס האָט זיך פּארטשעפּעט אין א וואָלקען, מיט׳ן רעגען אראָפּ... אויף ימים ומדבריות... קומען קומט זי דאָך אמאָל ארויף: די אותיות־הקודש אליין הויבען זיך אין דער הויך. יעדע זאָך ציהט זיך צו איהר שורש... און סוף כל סוף קומט אמאָל די צייט, דער אויר ווערט ריין, עס הערען אויף די מניעות פון וואָלקען און ווינטען, הויבען זיך אויף די אותיות פון דער תפלה ארויף, און פאַלען אותיות־ווייז פאַר׳ן כסא־הכבוד... פריהער צי שפּעטער — אַבי זי קומט! און שטענדיג קומען דעריבער תפלות! און דאָס איז דער סוד פון „כי הנה לא ינום ולא יישן“— שטענדיג פאַלען תפלות פאַר׳ן כסא־הכבוד! מתנגדים האָבען אָפּ־געדאַווענט, דאַוונען חסידים... דערנאָך קומען פארשפּעטיגטע... אי טאָג און נאַכט געהען זיי, און מדת־הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאַכען... זי שטעהט אויף דער וואַך!

עס טרעפט זיך אָבער, — זאָגט ער ווייטער, — א איד שטעהט שמונה־עשרה, אין האַט אין זינען קאָרן און ווייץ! די תפלה, רחמנא לצלן, ווערט שווין באַשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תבואה, מיט גראָבע עסקים... און אזא תפלה קאָן שוין, רחמנא לצלן, קומען

שפּעט: איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר! אַ נפש קומט אַרויף אויף יענער וועלט, שטעלט זיך פאַר'ן בית־דין־של־מעלה, דער קטיגור לעגט אַרויף אויף דער לינקער וואַגשאַל עבֿרות און עבֿרות, — גאַנצע פּודעז עבֿרות. און דער מליץ־יושר שטעהט מיט לעדיגע הענט און האָט נישט וואָס אַרויפצולעגען. שרייט דער איד: „רבונו־של־עולם, על כל פּנים געדאַווענט האָב איך דאָך!" איז אָבער נאָך זיין תפלה נישט אָנגעקומען! און כדי ער זאָל זעהן, אַז דאָס בית־דין איז אַ בית־דין־צדק, עפענט זיך איהם אַ פענסטערל פון הי־מעל, און מען הייסט איהם אַראָפּקוקען... קוקט ער און זעהט, ווי זיינע תפלות וואַלגערן זיך, רחמנא לצלן, אַרום ערגעץ אין אַ מושב...

און אַז אַ איד האָט גאָר, רחמנא לצלן, הרהורי עבֿרה ביים דאַווענען! און יעדע זאַך ציהט צו איהר שורש... נעמען די הרהורי עבֿרה און שלעפּען אַראָפּ די תפלות אין שאול־תחתית אַריין...

באַפאַלט אונז אַלעמען אַ מרה שחורה. וויל ער אונז משמח זיין, זאָגט ער:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה טובה! איך האָב אַ ידיעה, אַז אונזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פאַרהאַלטען, ער איז גלייך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט אַן אמת'ן סבר פּנים יפות! דער חד־גדיא מיט'ן נייעם נגון איז גאָר שטאַרק געפעלען געוואָרען!

פאַלט ער אַריין, דער מגושם, און גיט אַ פרעג:

— און מיין סדר, רבי?

פאַרקנייטשט ער, דער בעל־שם, דעם שטערן און ענטפערט:

— דיין סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען! ער טראָגט זיך נאָך אַרום מיין שטוב, ער וויל אַריין צו מיר אויף תיקון.

פרעגט ער, דער שוטה: ווען וועט איהר איהם אַריינלאָזען?—

ער גלויבט דאָך נישט.

ענטפערט ער איהם געלאַסען:

— נאָך הבדלה!

פון דער אייגענער מתנגדישער שטאָדט איז געקומען אויף פסח אַ מלמד'ל. געזאָגט האָט ער דאָרטען: ער פאָהרט אַהיים צו דער

פלונית'טע. אז דער קאָנסקיוואָלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פאַר איהם באהאַלטען און צום טיש נישט געקומען. א מגושם'ער מענש, וועט ער אהיים קומען און דערצעהלען—וועט מען איהם דעם חדר צונעמען אין באָרד און פאות אויסרייסען. קומט ער, דאָס מלמד'ל, נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אפּפאָהרען. האָבען מיר אויף איהם רחמנות, נעמט מען פאַר איהם שיריים, און מען טראָגט איהם אויף דער סטאַנציע שיריים מיט א פלעשעל י"ש... פרעגען מיר דאָס מלמד'ל, ווי אזוי דער אויפגעקומענער עושר איז זיך נוהג ביים סדר. איז ער דאָך אויף איהם בייז, זאָגט ער: דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט'ן! א מענש — דערצעהלט ער — וואוינט אונטער דער שטאָדט, עס זאָל איהם נאָהנט זיין צו די פריצים, ער זאָל פריהער ארויס־קומען פאַר אלע סוחרים — די וועלט וויל ער איינשלינגען! איז ער מגדל־כלבים, מען זאָל'ן נישט באַ'גנב'ענען, קומט צו איהם קיין איד נישט אריין! א טבע האָט ער, אז שבת און יום־טוב נאָך מעריב זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל איהם אהיים שיקען צוויי־דריי אורחים. וואַרטען אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאַלדאָן טראָגט'ן! אנטלויפט ער אינמיטען „עלינו". אין דער התחלה האָט מען איהם געשיקט. זענען די אורחים צוריק געקומען מיט צוריסענע מלבושים און צוביסענע; אזוינע כלבים האָט ער. און שריי „חי וקים" — אז טיר און לאָדען זענען פאַרמאַכט! האָט מען איהם טאַקע אויפ־געהערט צו שיקען. און ער טוט זיך זיינס: שיקט, זאָגט ער, וויפיעל איהר ווילט!

פאַר פסח זאָגט ער נאָך: „כל דכפין ייתי ויכול"! עברי קאָן ער!

הערען מיר אויס, וואָס דאָס מלמד'ל דערצעהלט, און וואַר־טען, וואָס דאָ וועט זיין נאָך הבדלה, ווייל דער בעל־שם האָט אונז געהייסען קומען הערען די „הגדה" פון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבען זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבדלה, דער עולם איז דאָ, דער אויפגעקומענער עושר זיצט. ער וואַרט. עס פאַר־דריסט'ן אביסעל, וואָס זיין „הגדה" מוז זיך טליקען ארום פרעמדע שטיבער; אביסעל אָבער גלויבט ער אין דער גאַנצער מעשה נישט. זיצט ער און שפּילט זיך מיט'ן גאָלדענעם שקעטעלע, און פּויקט אריין דערינען, און וואַרטשעט: וועל'מיר זעהן, וועל'מיר זעהן...

מען האָט שוין אָפּגעזונגען זמירות. שטעהט אויף דער בעל־שם און הייסט פאַרמאַכען די לאָדען און פאַרשליסען די טיר. ווערט דעם בעל־דבר אביסעל נישט היימליך! הויבט ער זיך אויף און האָט חשק צו מאַכען פּיס. לאָזט מען איהם נישט! נעהמט איהם עמיץ אַן פון הינטען און זעצט'ן צוריק אַראָפּ אויף דער באַנק. פאַלט ער אַראָפּ אויף דער באַנק, ווי אַ סנאָפּ תבואה. זיצט ער. הייסט נאָך דער בעל־שם אויסלעשען די ליכט. לעשט מען אוים די ליכט, און עס ווערט פינסטער. זיצט מען אזוי אַ רגע אין דער פינסטער. זיץ איך נעבען דעם קאָנסקיוואָלער עושר, פיהל איך, ווי ער ציטערט מיט'ן גאַנצען לייב. רופט־אוים דער נבאי (אַ פּנים, דער בעל־שם האָט איהם געהייסען):

— יאָקיל קאָנסקיוואָלער'ס „הגדה“, קום אַריין און לאָז דיך הערען!

און — זי לאָזט זיך הערען! מען דערקענט באַלד יאָקיל קאָנסקיוואָלער'ס קול, נאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פון כלבים!

„עבדים היינו — האאו, האאו! לפרעה במצרים — האאו, האאו! — און אזוי ווייטער... כל דכפין — האאו, האאו! ייתי ויכול — האאו, האאו!“

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדען די ליכט, איז שוין יאָקיל קאָנסקיוואָלער אין שטוב נישט געווען. און מעהר האָט ער זיך נישט געוויזען.

דער בעל שם טוב פיהרט אוים א שידוך.

געווידמעט אנסקי, דעם זאמלער.

האט אין א שטעדטעל ביים ברעג פון בוג געלעבט א פאר־פאלק, וואס זיין ליעבער נאמען האט מיט קינדער נישט געבענשט. און דאס פאר־פאלק — שמואל ווזוגתו טריינע מירל — האבען אפליו קיין קלער נישט געטאן וועגען א גט, און אלץ ווייטער און ווייטער געלעבט ווי אונטער דער זון.

און די שטאדט האט נישט געמורמעלט און דער בית־דין־צדק — נישט געוועהרט. מען האט געוואוסט, אז נפשו קשורה בנפשה און אזוי פארקעהרט, און זיי זענען איינס מיט אנאנדער אזוי פארבונדען און פארקניפט, אז רעדען פון א גט וואלט געהייסען צוגעהן מיט א חלף. —

פאר דאס איז דער שמואל — א דאנציגער סוחר — א גרויסער מוצלח געווען אין זיינע עסקים. און מען ווייסט אפילו, פון ווען אן די הצלחה האט זיך אנגעהויבען, פון וואנען זי שטאמט און אז וואס זי האלט זיך.

איינמאל, שמואל איז נאך אין די פעדערען נישט געווען. טריינע מירל איז נאך אין עזרת נשים ביי דער קראטע נישט געשטאנען, קיין בריליאנטענע הענגעל־אויערינג נישט געטראגען. — געהאנדעלט מיט א קליין ביסעל געהילץ, צונעבונדען צוויי דריי טראטוועס צו א גרעסערען סוחר׳ם טראנספארט און א קליין הייזעל געהאט, אויף הילצערנע פיסלעך, אונטער א שטרויען דעכעל. — טרעפט זיך א מעשה, ערב שבת, דער בעל שם פאהרט איבער׳ן שטעדטעל אהיים, און פונקט — ווי עמיצען איז באשערט! — פונקט פאר שמואל׳ם טיר צוברעכט זיך אן אקס. שמואל און

טריינע מירל זענען ארויס פאר דער טיר, אריינגענומען דעם בעל־שם — נישט וויסענדיג אפילו, ווער ער איז, נאר גלאט א איד! — צו זיך, געשיקט נאך א סטעלמאך, צו פארריכטען די אקס; אייד ער וואס, איידער ווען — נאך צוועלף, דער בעל־שם בלייבט שוין אויף שבת. און א מכנים אורח איז שמואל פון אייביג אויף, און טריינע מירל האט אויך א גוט אויג און אן אפען הארץ פאר'ן אורח, — האט זיי טאקע פון דאמאלט אן אנגעהויבען צו שיינען דער מזל. און אזוי ווי עס איז שוין געווארען א מנהג, אז ווען דער בעל־שם פאהרט דורכ'ן שטעדטעל, שטעלט ער זיך אפ ביים פאר־פאלק, האט טאקע דער מזל געשיינט, וואס אמאל שענער... וואקסט די צאהל טראטוועס, וואס שמואל שיקט קיין דאנציג, פון יאהר צו יאהר, און אזוי די צאהל פערעל פון טריינע מירל'ס האלז. און עס וואקסט דאס הויז, צוגעבויט א שטוב נאך א שטוב, און צוויי שטיבער פאר'ן גרויסען אורח — פאר'ן בעל־שם אפגעשטעלט, און דאס שטרוי פון דאך אויף שינדלען פארביטען, און א הויז געווארען — א פולער בעכער. און עס ווימעלט דאס הויז פון סוחרים. און געהט אפ דער שניי, קומען זיך צוזאמען פון די שטעדטלעך א מנין שיפערם, און פון די דערפער כהנה וכהנה, להבדיל, פליסאקעס, און פול די קאמערען צידה לדרך, און פון הויף שלעפט מיען און מען שלעפט באלקען און שוועלער צום ברעג... און דער טייסטער ביי שמואל איז בוזעם־טאש וואקסט אין דער דיק; אז אויף זיין געהילץ האט דאס וואסער ביי דער גרעסטער פארפלייצונג קיין שליטה נישט, דער גרעסטער ווינט צורייסט די טראטוועס נישט; און שיקט מען שפעט ארויס, און עס האט זיך א פריהער ווינטער געשטעלט, קירעוועט זיך עס עפעס אליין דורך צווישען אייז און עס קומט אן בשלום... און אונזער שמואל קויפט אלץ גרעסערע וועלדער, און האט שוין געלט ביי לייט, ביי דער מזרח־וואנט — א שטאדט, טריינע מירל איז עזרת־נשים — ביי דער קראטע... און קומט דער בעל־שם, זיצט ער אפ מיט דעם שמואל גאנצע שעה'ען אין חדר און מען שמועסט פה אל פה...

הויבט שוין אן צו נעמען א וואונדער?

— פון וואס רעדט דער שמואל מיט'ן בעל־שם? מן הסתם פון זיינע עסקים... קיין גרויסער למדן און קיין מקובל איז ער נישט... ווי בעט עס נישט א איד וועגען בנים?...

און זיכער איז מען, אז ווען ער ברענגט נאָר די פּאָרע פון מויל ארויס, וואָלט איהם דער בעל־שם נישט אפּגעזאָגט. א גרויסע זאַך ביי איהם א ברכה צו געבען... אלא וואָס? — טראַכט מען — דער איד איז אַזוי פאַרטון אין זיינע עסקים, אז ער פאַרגעסט גאָר, וואו ער האַלט... הויבט אַן צו פאַרדריסען. וואָס איז? ער איז דאָך שוין קיין יונגער מאַן נישט, און ווען מען גיט א רוף, קאָן קיינער נישט וויסען. גיט מען איהם אַנצוהערענישען. אין בית המדרש, צווישען מנחה ומעריב, כאפּט איהם אַמאָל אַן א גוטער פריינד אין מאַרק ביים עק לאַץ: היתכן? און אַז שמואל פארשוויגט און דרעהט זיך אויס מיט עפּעס א מאָדנע אומעטיג שמייכעלע אָדער פאָרדרעהט מיט עפּעס אַנדערש, קומט מען אַהיים און מען דערמאַנט דערפון אין שטוב: מנע, וואָס א איד קאָן... הערען די ווייבער, „מאַקע נישט גלייך“, נעמען זיך די ווייבער צו טריינע מירלען. מען טרעפט זיך אין דער ווייבערשער שול ביים דאַוונען. אויף א רומפּען, בשעת גוט־יום־טוב ביטען, — שוין א ווייבערישער „היתכן“... מילא, א מאַנספּאַרשוין איז א מאַנספּאַרשוין, פאַרנומען און פאַרגעסט, וואו ער איז אויף דער וועלט, אבער זי, טריינע! און מען גיט איהר צו פאַרשטעהן, אַז אייביג לעבט מען נישט, און נישט אייביג איז אַן אשה יונג. און חן ביי א מאַן איז אויך נישט קיין אייביגע זאַך. און וואָס שפּעטער ער וועט צום אמת'ען שכל קומען, איז אַלץ פאַר איהר ערגער. האָט טריינע מירל איהר מיאוס טבע: שמייכעלט און שווייגט, אָדער פאַררעדט מיט עפּעס אַנדערש...

און נישט אומזיסט שווייגט זי און שמייכעלט. זי ווייס, וואָס זי איז פאַר איהר מאַן שמואל — „א טעפּעל מיט א שטערצעל“... אין האַרץ דאַך, פּאָרט אַן אשה, הויבט אַן צו פּיקען: א קינד, א אינגעלע, א קדיש'ל... און עס פּיקט זיך אויס א בענקעניש און א שטיל האַרץ־וועהטאָג נאָך א קינד, און ס'הויבט זיך אַן אַלץ מעהר און מעהר גלייך מיט אַלע צו וואונדערען. ווי איז עס איהר שמואל אַזאַ עולם־הזה'ניק געוואָרען און רעדט אַלץ מיט'ן בעל־שם וועגען עסקים און עסקים, וועגען „קיי־און־שפּיי“ און קלערט נישט וועגען א תכלית?

זי, פון איהר זייט, וואָלט איהם אודאי מוחל געווען די פּערעל מיט די אוירינגלעך מיט'ן שטערן־טיכעל און ברוסט־טיכ[illegible]

דאָס גאַנצע צירונג, וואָס ער קויפט איהר, וואָס א יאָהר מעהר און טייערער... זי האָט טאַקע ליעב איהר מאַן שמואל, ער איז איהר בעסער, ווי צעהן זיהן, אָבער אַוועקגעהן פון דער וועלט, ווי אַן אָפּגעגאַנגענער שאָטען, ווילט זיך פאָרט נישט. אַ מאַמע זיין גלוסט זיך...

זי וועט שוין אַמאָל מיט איהם אַ שמועס טון, מיט גוטען, ווי זי קאָן... האָט זיך אָבער קיין געלעגענהייט נישט געמאַכט. זי וועט דאָך נישט אַרויס דערמיט פון דער העלער הויט.

טרעפט זיך אַמאָל, שמואל דאַרף קומען פון בית־המדרש, פון שחרית, זי גרייט צו טיש אויף אָנבייסען, וואַרפט פאַרבייגעהענדיג אַ בליק אין שפּיגעל אַריין און דערזעהט זיך עפּעס נישט ווי נעכטען און אייערנעכטען. זי געהט צו נעהנטער, קוקט זיך בעסער צו: יאָהרען שטעהען נישט; דאָס פּנים'ל שוין נישט אַזוי פריש, די אויגעלעך נישט אַזוי גלאַנצענדיג, און אונטער די אויגען קנייטש זיך עפּעס... זיפצט זי אָפּ, געהט אַוועק פון שפּיגעל פאַר'מרה־שחורה'ט און זעצט זיך ביים טיש און פאַרטראַכט זיך.

שמואל קומט מיט'ן טלית־ותפלין־זאַק; ווי זיין שטייגער איז:

— גוט מאָרגען!

טריינע מירל שטעהט איהם נישט אויף אַקעגען, ענטפערט שלאָבעריג „גוט־מאָרגען—גוט־יאָהר“, גיט אפילו נישט אַ שמייכעל.

— וואָש דיך! — און עפּעס נישט איהר קול.

פרעגט ער עפּעס אומרוהיג:

— ס'איז דיר עפּעס, טריינע מירל?

זי ענטפערט נישט און לאָזט די אויגען אַראָפּ.

טראַכט ער: מאַלע וואָס! וואַשט זיך, זעצט זיך צום טיש; טריינע מירל נעמט כמעט נישט אין מויל אַריין...

— טריינע מירל?

זי קוקט נישט אויף'ן. די ברעמען אַראָפּגעלאָזט, פון אונטער די ברעמען קייקלען זיך טרערען איבער די באַקען... איז דאָך עס נישט פּראָסט. שטעהט ער אויף, געהט צו צו איהר שטול, הויבט אויף די האַנט און וויל זי גלעטען איבער דער האָר־באַנד; מיין טריינע מירל גליטשט זיך אַרוים פון אונטער דער האַנט:

— לאָז מיך געמאַכט...

און הויבט זיך אויף און לויפט צו דער קאנאפע, און גיט זיך א וואָרף אויף דער קאנאפע און — מיט'ן פנים צו דער וואנט.

בלייבט שמואל שטעהן צומישט אינמיטען שטוב; צוגעהן האט ער מורא. ער איז גאָרנישט געוואוינט צו אזא אויפפיהרען און ווייסט נישט, וואס דאס באטייט:

— טריינע מירל, דו ביסט נישט בקו הבריאות? שיקען נאָכ'ן רופא? זאג... דיר פעהלט דאך עפעס...

דרעהט זיך טריינע מירל איבער כמעט מיט א כעס:

— און דו ווייסט נישט, וואס מיר פעהלט? און דיר פעהלט נישט, וואס מיר פעהלט?

און צוואויינט זיך:

— ווי איז עס א איד אזוי פארפלאָמט אין עסקים, ווי האט מען 'ס אזא תאוה צו געלט!

שטוינט שמואל:

— איך?

— ווער דען, איך?

און קעהרט זיך ווידער איבער אפ און טענה'ט שוין מכלומר'שט צו דער וואנט:

— א איד זאל האבען אזא תאוה צו געלט. אויף א איד זאל דער יצר הרע צו געלט אזא שליטה האבען...

— עס קומט א בעל שם... אז מען האט שוין די זכיה... און מען זיצט מיט א בעל שם שעה'ן לאנג אין חדר פארשלאסען... און ער לאזט זיך בעטען, אודאי לאזט ער זיך... רעדט א איד נישט א וואָרט וועגען תכלית... יאהרען שטעהען דאך נישט... א לעדיגע, א שטומע שטוב... קיין זכר פון א קינד... און ער וואס בעט? נאר געלט און געלט, רעדט נאר פון זיינע עסקים... פון זיין געהילץ, פון זיינע טראטוועס...

גיט זיך שמואל א רייב ביים שטערן, קוים פארשטאנען.

געהט ער נעהנטער צו, זעצט זיך נעבען טריינע מירלען, נעמט איהר האנט אין זיינע און זאגט:

— זיי וויסען, זוגתי טריינע מירל, אז איך האב נאך מיט'ן בעל שם הקדוש וועגען מיינע עסקים קיין וואָרט נישט גערעדט!

זעצט זיך טריינע מירל אויף מיט אן אפען מויל.

— גלויבסט מיר, טריינע מירל? בהן שלי זאג איך דיר!

איהר מאן גלויבט זי... מויערען צו שטעלען אויף שמואל'ס ווארט...

— פון וואס דען רעדסטו?

— איך מוז דאך דיר שוין זאגען — ענטפערט שמואל — פון פרעמדע עסקים... איך בעט טאקע, אבער נישט פאר מיר, פאר אנדערע! ווייסט דאך, אז ארעמע שטאדט אהן פרנסה, איז עס פעהלען נישט קיין אונטערגענג, קיין חולאת'ן, רחמנא לצלן... און דער איך האט א מיידעל חתונה צו מאכען, און יענער דאס און נאך איינער יענעס....

לייכטען אויף טריינע מירל'ס אויגען מיט שטאלץ אויף איהר שמואל'ן...

„אזוינער, שטאמעלט זי, ביסטו גאר!"... און שפארט אן דעם קאפ אויף זיין הארץ. און רוקט זיך באלד צוריק אפ:

— אבער א קינד, זאגט זי, וויל איך!

— א גאט זאך, טריינע מירל...

— איז דערויף דא א בעל שם...

— איך וויל איהם נישט דולען דעם קאפ מיט אזוינע זאכען...

— דו מוזט!

— איך מוז?

— ווייל איך וויל... דיין טריינע מירל וויל...

און אזוי ווייטער און ווייטער.. און דאס פאר־פאלק איז אזוי פארנומען און פארטיפט מיט זיך, און מיט'ן ענין, פון וואס מען רעדט, אז עס הערט נישט, ווי מען פארפאהרט פאר דער טיר, ווי עמיץ געהט אין פאדער־שטיבעל... און אומגעריכט גיט זיך אן עפען די טיר, דער בעל שם בכבודו ובעצמו באווייזט זיך... מוז מען דאך איהם שוין זאגען, וועגען וואס עס איז דא געגאנגען...

ווענדט זיך דער בעל שם מיט זיין זיס־אומעטיג קול צו טריינע מירלען:

— ווילסט דוקא, אשה?

קוקט אויף איהר שמואל צוטראגען, און זי:

— איך וויל, רבי, איך וויל!

— און ער אויך! — טייטעלט זי אויף שמואל'ן, וואס שטעהט שוין צומישט.

— אזוי? דו, שמואל, אויך? — צושמייכעלט זיך דער בעל־

שם, — נו, קום זשע מיט מיר אין חדר אריין... גיהען זיי, שמואל געהט נאָך דעם בעל שם און פארמאכט הינטער זיך די טיר. טריינע מירל, מיט הארץ־קלאַפּעניש פאר שרעק און פרייד, שטעלט זיך שטיל אויף די נעגעל צו צו דער טיר, און קאָן זיך נישט איינ־האַלטען און עפענט שטיל און אויף א שמאָלער שפּארע די טיר, זי קאָן זיך בשום אופן נישט איינהאלטען! און לעגט צו אן אויער און הערט אונטער. הערט זי, ווי דער בעל שם, אז ער האָט זיך געזעצט אין געהייסען שמואל'ן זיצען, זאָגט צו איהר מאַן מיט די ווערטער:

— זיי וויסען, שמואל — זאָגט דער בעל שם — אז פון הי־מעל פאר דיר האָב איך נאָר איין ברכה באַקומען. מיט'ן כח פון דער ברכה האָב איך דיר געגעבען עשירות... ווילסטו גאָר בנים... און אויב בנים איז אוים עשירות...

— איך האָב, רבי, קיינמאָל גאָרנישט געוואָלט קיין עשירות... זייט מיר מוחל, רבי...

„מיין טייערער שמואל", קלאַפּט מיט פרייד אין טריינע מירל'ס האַרץ...

מאַכט דער בעל שם:

— אויב נישט עשירות, איז אָרעמקייט...

— איז אָרעמקייט! — באשטעהט שמואל, און טריינע מירל'ס הארץ הינטער דער טיר וואַקסט...

— אָרעמקייט איז דלות...

— איז וואָס, רבי?

— קאָנסט ווערען, לא עליכם, א מחוסר לחם... אויסשטעלען די האַנט...

— כ'נעם אָן פאר ליעב...

טוט שוין טריינע מירל א צופּ ביים הארץ: איהר שמואל וועט חלילה אויסשטעלען א האַנט נאָך א מתנת בשר ודם...

— עס קאָן, לא עליכם, פעהלען ברויט אין מויל אריין... דיר, דיין ווייב...

שמואל כאַפּט א ציטער... „זיין טריינע מירל!"

— ווילסט?

פארגעסט זיך טריינע מירל און פאַלט אריין:

— ער וויל, רבי, ער וויל!

— יאָ? — ווענדט זיך דער בעל שם צו שמואל'ן — אפילו ווערן נע ונד, לאָזן זיך אין דער וועלט אריין?...

— ווי טריינע מירל באשטעהט!

— איך באשטעה, איך באשטעה!

— וועט אזוי זיין! — שטעהט אויף דער בעל שם, און טרייסט זיי באלד: ביז גאָט וועט זיך מרחם זיין...

— — — — — — — — — —

און אזוי איז געווען.

נישט אויסגעגאַנגען א יאָהר — א קינד אין וויג, א אינגעלע. און שיינען שיינט עס, זאָגט טריינע מירל און אַלע זאָגען, ווי די זון... מען זאָל נאָר דערהיטען, רבונו של עולם, פאַר עין הרע...

און עס האָדעוועט זיך דאָס קינד און וואַקסט... עס האָט אָפּגעפּאַקט און אָפּגעמאַזעלט און וואַקסט ווידער... פון וויג צום דרדקי־מלמד, פון דרדקי־ צום גמרא־מלמד, פון חדר אין בית המדרש אריין... און אַן עלוי וואַקסט, א צירונג און א שיינדעל פאַר טאַטע־מאַמע, פאַר דער קהלה און פאַר דער וועלט... אָבער מיט דוד'לם וואַקסען — אזא נאָמען האָט מען דעם קינד געגעבען, — אי שמואל'ם אי טריינע מירל'ם פאָטער האָבען געהייסען דוד! — צוזאַמען מיט דוד'לם וואַקסען פאַלט דער מסחר... אינגאַנצען דאָס רעדעל זיך איבערגעדרעהט!

אנגעהויבען האָט זיך עס באַלד ביים ברית...

דאָס געהילץ שוין אויף דער ווייקסעל, אין שטוב — נכבדים, א שמחה, א גדולה. מזל־טוב, מזל־טוב! דער קוואַטער גיט שוין צוריק איבער דאָס קינד, אריינצוטראָגען צו דער יולדת. קלאַפּט מען אַן אין פענסטער. קומט מען אריין אין טיר —

א בשורה רעה פון וואַסער:

— א ווינט די טראַטוועס צוריסען, דאָס וואַסער דאָס געהילץ צויאָגט... קיין שריד ופליט געבליבען.

הויבט אויף שמואל די אויגען צום הימעל:

— גאָט האָט געגעבען, גאָט האָט גענומען!

— געלויבט זאָל זיין זיין ליעבער נאָמען! — ענטפערט אָפּ די יולדת, פון איהר שטוב.

און צו וועקען דעם פאַרשטיינערטען עולם מאַכט שמואל:

— נאָך דאָ אביסעל געהילץ אין וואַלד, נאָך אביסעל געלט ביי לייטען... מאכט בּוּכה, אידען...

די לייט זענען במשך פון אַ קורצער צייט אויך יורדים געוואָרען; אַ גראָשען נישט אָפּגענומען; געבליבען נאָר דאָס ביסעל געהילץ...

קומט די צייט, וויקעלט שמואל איין זיין דוד'לען אין טלית און טראָגט איהם דאָס ערשטע מאָל אין חדר אריין צום דרדקי־מלמד. טריינע מירל שטעהט אין פענסטער און קוקט נאָך, מיט אַ נחת־שטראַלענדיג פּנים צו דער שויב צוגעקלעפּט. שוין נישט די גאַנצע טריינע מירל, אָבער די אויגען לייכטען!

באַגעגענט שמואל, דוד'לען איבער'ן מאַרק טראָגענדיג, אַ איד פון וואַלד, אַ באַקאַנטען איד, אַ שרייבער אין וואַלד, גיט ער איהם אין פאַרבייגעהן „שלום"; פאַרהאַלט איהם אָבער דער איד...

— אוי, שלעכט, שמואל, שלעכט... גאָר ביטער...

— וואָס איז? שמואל מיינט, דעם איד אליין איז עפּעס.

— געברענט — זאָגט דער איד — און געברענט; וועגען— גריבער און לעכער; וואו אַ שטיקעל שאָסיי — איבערגעקעהרט... אויף די שלאַכען צוואַוואַרפען געהילץ, צובראָכענע רעדער און אַקסען... אין וואַלד פוילט... דיין געהילץ אויך, שמואל...

שמואל קומט אהיים נישט פרעהליך. טריינע מירל פּאַלט ביי זיך נישט אראָפּ:

— ווייסט דו וואָס, שמואל? נעם און פאַרקויף מיין צירונג און דאָס ביסעל זילבער פון שטוב ארויס, מאַך צו געלט און האַנדעל...

— און ווייסט דו וואָס, שמואל? פּרואוו תבואה...

פאָלגט ער. האַנדעלט מיט אביסעל ווייץ, מיט אביסעל קאָרן, לאַנגזאַם, באַהיטזאַם, ער זעהט, דער מזל האָט זיך אָפּגעטאָן... שפּילען מיט'ן וואַסער וועט ער זיך אודאי נישט אונטערשטעהן...

הויבט אָן דערוואַקסן דוד'ל חומש...

פאַרגעסט מען אלץ. אַ שמחה, אַ גדולה! אַ סעודת־מצוה... אַ קניפּ אין באַק, און עס שטעהט די פאַרב: טריינע דעקט אַ טיש מיט כל טוב — איבער'ן שטאַנד... ארום טיש — דער פּער פון דער קהלה. שטעהט שוין דוד און זיין חבר — דער אויספרעגער אין דער מיט אויפ'ן טיש... לעגט איהם שוין דער חבר דער אויספרעגער

דאָס הענטעל איבער׳ן קעפּעלע:

— וואָס לערנסטו, דוד?

און ווי דוד׳ל וויל ענטפערען, ווערט פּלוצלונג טונקעל אין שטוב, חושך—אין דרויסען. א שוואַרצע כמאַרע אַנגעפלויגען, און א ווינט האָט זיך ווי פון א קייט אָפּגעריסען... און א האָגעל שלאָגט, שלאָגט די שויבען אויס...

פון שמואל׳ס ביסעל תבואה, וואָס ער האָט ביי פּריצים אויפ׳ן פעלד, אויף אייגען אחריות געקויפט, איז — קיין שריד ופליט געבליבען... קוים דאָס ביסעל שטרוי פאַר׳ן פּריץ.

נאָך אַלץ אָבער קיין סכנת נפשות נישט. פאַראַן נאָך א הויז, און דער שכן דער אינגי-ישראל האָט אַן אויג דערויף. פאַרקויפט מען איהם דאָס הויז, מען דינגט ביי איהם צוריק א דירה מיט א געוועלב און מען פאַרלעגט א שניט-קראָם. מאַטערט מען זיך נאָך עטליכע יאָהר... קומט ווייטער א שמחה — דוד׳ל הויבט אַן תפלין צו לעגען... ער וועט א דרשה זאָגען... אַט שטעהט ער אין בית המדרש אויפ׳ן בעלעמער. די עדה אידען קאָן פון איהם קיין אויג נישט אָפּרייסען. טריינע מירל, הינטער׳ן פאָרהענגעל אין עזרת נשים, ציטערט פאַר עין הרע... אָבער דוד׳לס קול פאַר־שכור׳ט זי מיט פרייד... ווי עס קלינגט זיין קול׳כעל...

פאַלט אריין א איד:

— עס ברענט! רב שמואל, אייער געוועלב ברענט...

באַלד קלינגט דער גלאָק פון קלויסטער, גוים מיט עמערס און העק לויפען ראַטעווען דאָס הויז. — שמואל פון דירה און געוועלב איז ארויס מיט גאָרנישט...

נעמט מען אַלץ אַן פאַר ליעב. א דירה קריגט מען. שמואל נעמט זיך צי לופט-שנאַפּען אין גאַס, שטופּט זיך אַמאָל צו צו א מעקלעריי, געהט אפילו אַמאָל אין שליחות... טריינע מירל לאָזט זיך אויך אַראָפּ און כאַפּט א כשר׳ע מציאה אין מאַרק... אייער, א הון א פעטע און פאַרקויפט שכנות... לאָזט זיך נאָך טיפער אַראָפּ-קויפט איין אויף באַשטעלונג פאַר בעל-הבית׳טעס און צוטראָגט אין די הייזער... אָרעם, קרוע, בלויע, פאַרשוואַרצט דאָס פּנים, נע־בעך. אָבער נחת אין די אויגען שטראַלט... אַזוי ביי איהר, אַזוי ביים אָפּגעמאַטערטען שמואל:

דוד׳ל קיין עין הרע, וואַקסט, שוין איבערגעגאַנגען אין בית

המדרש אריין. און ער שמ'ט — א מתמיד, אַן עלוי שבעלויים....
און א זיידען קינד, א פרום קינד... מאַמעס בענטשען זיך מיט איהם...
שדכנים ווייזען זיך, שדכנים האקען שוין אַפּ די שוועל... א לאַנד־
שדכן געקומען, מיט'ן בערדיטשעווער פּרנס א שידוך גערעדט. דער
בערדיטשעווער פּרנס, א איד א למדן, א מיוחס און א גביר, שיקט
אראַפּ א דיין פון שטאָדט, דעם חתן צו פאַרהערען. און אַט — גע־
קומען דער דיין, א איד מיט ברילען גרויסע, א ווייסער באָרד א
לאַנגער, א חשוב'ער איד, אביסעל א צוטראַגענער... און עס איז
ערב ראש חודש, וועט עסען סעודת ראש חודש. טריינע מירל קאָש־
פּערט ערגעץ אויס א הערינג און קוילעט... די מענער — דער אורח,
דער מאַן שמואל און דוד'ל — געוואַשען זיך, זעצען זיך צום טיש...
טריינע מירל שטעהט ביים אויוועז און וואַרט אויף נחת... זי זעצט
זיך שוין נישט צום טיש מיט אַזא איד... און אַט ווישט זיך אַפּ
דער דיין דאָס מויל, שמואל דערלאַנגט א גמרא, דער דיין עפענט,
רוקט צו צו דוד'לען:

— דאָס קאַנסטו?

— כ'קאַן — קלינגט דוד'ס קול...

— קוק נאָך אַמאָל דורך.

— כ'דאַרף נישט...

שמואל וואַרפט א בליק צו טריינע מירל, טריינע מירל רוי־
טעלט זיך און ענטפערט מיט א פאַרבאָרגענעם שמייכעל. נעמט
דער דיין צוריק די גמרא צו זיך און פרעגט א קשיא, אפנים זעהר
א האַרבע קשיא... טריינע מירל האָט בטחון אין איהר קדיש'ל...
און אַט פיהרט ער מיט'ן ענטעלע איבער'ן גלאַטען שטערנדעל,
דאָס פּנימ'ל רויטעלט זיך, אין די אויגעלעך צינדען זיך ליכטלעך
אָן, אַרום די ליפּלעך שפּילט א זיס שמייכעלע. און אַט עפענט ער
דאָס כשר'ע מיילעכעל אויף, באַלד וועט א זילבערען תאוה־גלעקעלע
קלינגען...

אבער פון דוד'לס מיילעכעל איז נאָר א פּאָרע אַרויס!
דוד'ל האָט פּלוצלונג דאָס לשון פאַרלוירען!

— — — — — — — — — —

מילא דלות — אויסגערעדט; די צרה איז אין די תנאים נישט
געשטאַנען. דער בעל שם קומט נישט. נעמט שמואל טריינע מירלען
זיין ווייב און דוד'ען זיין קינד און לאָזט זיך צום בעל שם; ער

וועט זיך מיט איהם אויס'טענה'ן. וואס איז עס פאר א פינסטערער צולאג?

שמייכעלט ער, דעם בעל שם.

— אזוי — זאגט ער — דארף זיין... ביז עס וועט — אונטערקומען די צייט.

און הייסען הייסט ער אזוי טון:

טריינע מירל, ביי וועלכער ער איז שוין אזוי פיעל מאל געווען א גאסט, זאל בלייבען ביי איהם אין שטאדט — זיין טאכטערס גאסט; עס וועט איהר, ברוך השם, גארנישט פעהלען. דוד'ל זאל אויך בלייבען און זעצען זיך ביי איהם אין בית המדרש לערנען.

— זאל ער דערוויייל לערנען אהן לשון...

הערט מען: „דערווייל", אטעמט מען שוין אפ.

— און דו, — ווענדט זיך דער בעל־שם צו שמואל'ן — מוזט זיין א צייט נע ונד. האסט פארלוירען דיין מזל אויפ'ן וואסער, מוזט דו דיר עס צוריקברענגען פון וואסער. מיט'ן ברעג פון וואסער, נאכ'ן שטראם, זאלסטו געהן. פון קהלה צו קהלה... און הער, שמואל, — קומסטו אין א קהלה אריין און דו זעהסט, מען קען מיך, מען האט מיין נאמען געהערט, אז דו זאגסט „בעל שם", ווייסט מען, וואס טייטש, גנעה ווייטער... ווען סטו אבער קומען צו אן ארט, וואו מען וועט עפענען מויל און אויערען, נישט אנהויבענדיג צו וויסען, ווער און וואס איך בין, — דארט, שמואל, וועסט דו אויפגעריכט ווערען...

און ער איילט איהם צו:

— שטעה נישט, שמואל! איך האב דאך דיר געזאגט: ...וויסט אויסשטעלען א האנט". נעה דיר אויף א טארבע, נעם א שטעקען און געה!

— מיט'ן בוג געה, דערנאך מיט דער ווייקסעל... — גיט ער ... אפגעהענדיג אין זיין חדר אריין.

— — — — — — — — — —

אז דער בעל שם הייסט, פאלגט מען; געזעגענט מען זיך. בלייבט טריינע מירל ביים בעל־שם אין הויז; זיין טאכטערס גאסט. זעצט זיך דוד'ל לערנען אין בעל־שם'ס בית המדרש, „דערווייל" אהן לשון. און שמואל נעהמט זיך און הענגט זיך א טארבע איבער די אקסעל און לאזט זיך ביים ברעג, מיט'ן וואסער...

נעהט ער. וואו ער קומט אין א קהלה אריין — עס קלינגט מיט'ן בעל שם. חולאים אויסגעהיילט, מיט קינדער געבענשט, גע־פּאַלענע אויף די פיס אויפגעשטעלט... עס רעדען דערפון אַלע מייַלער, עס לויבען און ווערען נישט מיד לויבענדיג אַלע צונגען...

איבערגעקומען דעם ברעג פון בוג, געהט ער מיט'ן ברעג פון דער וויקסעל... ווידער דאָסזעלבע... נישט לייכט צו געפינען אַן אָרט, וואו מען וויים נישט דעם בעל שם; אין פּאַרוואָרפענסטע העק! געהט ער און געהט, ביז ער קומט צו א גרענעץ. קיין פּאַס האָט ער נישט; דער בעל־שם האָט געהייסען געהן, — פּעקעלט ער זיך דורך און קומט בשלום אַריבער... געהט ער שוין, און די ביינער ברעכען, און פאַלט ממש פון די געשוואָלענע פיס, אויף יענער זייט גרענעץ. עס שרעקט איהם נישט אָפּ. ער מוז צוריק ברענגען זיין מזל און דוד'לען זיין לשון. קומט ער אַמאָל, פרייטאָג, שוין אויפ'ן טאָג, אין א דייטשער שטאָדט אריין. עפּעס אין א שמאָל געסעל אריינגעפאַלען; די פיס טראָגען נישט ווייטער. שטעלט ער זיך צו צו א מויער, שפּאַרט זיך אָן מיט'ן אַקסעל, און הויבט די אויגען צום הימעל ארויף: רבונו של עולם, וואו דאָ א מרחץ? וואו א מקום קדוש? און וואו וועט ער האַלטען שבת?

עפענט זיך אין דער זעלבער רגע פון א הויז קעגענאיבער א פענסטער, שטעקט א דייטש ארויס דעם קאָפּ, אַן אַלטער דייטש, אפילו נישט קיין גלות, אפילו מיט א יאַרמולקע איבער'ן קאָפּ, אבער א פנים פון אַן אמת'ן דייטש, דאָס בערדעל פיין פּאַרקעמט, און די יאַרמולקע איז גאַרנישט יאַרמולקע, וואָס שמואל קאָן, נישט שפּיציג, עפּעס קאַנטיג... א דייטשע יאַרמולקע...

כאַפּט שמואל א ציטער, ער וועט אוראי אַנשרייען, וואָס ער שטעהט דאָ, וואָס ער שפּאַרט זיך אָן אין מויער. דער דייטש אָבער בייזערט זיך נישט און רופט צו איהם אריבער עפּעס גאָר אידישליך, דייטשמעריש, אָבער מיט א אידיש הארץ:

— זי זינט י ו ד ע ?

שמואל שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יאָ; „א שאלה דאָס איז?“ טראַכט ער.

— דאַן קאָמען זי גיטיגסט נעהער...

נעהט שמואל קווער אריבער דער גאָס, עפענט זיך א הויז־טיר, קומט אַרויס א דינער, זאָגט, דער הער בעט אַרויף... פיהרט

ער איהם איבער געוועקסטע און מיט דיוואנס באַלעגטע טרעפּ. שמואל געהט אויף די שפּיץ קנעפּעל, וואָס וועניגער צייכען איבער־צולאָזען. קומט מען אויפ'ן שטאָק אַרויף, שטעהט שוין דער דייטש, און הינטער איהם אַ דייטשקע, אין דער אָפענער טיר. שטרעקט איהם דער דייטש אוים די האַנט:

— שלום עליכם!

אויך אַביסעל דייטשמעריש. די דייטשקע זאָגט:

— איין גאַסט אים הויזע — גאָט אים הויז...

די שטימען זענען עפּעס נישט קיין פרעהליכע, אָבער עס שמעקט מיט אמת'ער הכנסת־אורחים. מען פיהרט איהם אין שטוב אַריין. מען גיט איהם עפּעס לייכטס טועם צו זיין. דער דינער, וואָס איז אוועקגעגאַנגען, קומט באַלד צוריק און מעלדט:

— פערטיג!

ווייזט זיך אוים, אַז פאַרטיג איז פאַר שמואל'ן אַ וואַנע. געהט ער אַריין, וואַשט זיך אָפּ לכבוד שבת, געהט אַרוים, ווישט זיך אָפּ מיט האַנטיכער, וויל אָנטון די מלבושים, — קוקט זיך אום, דער משרת, אַפּנים אַרויסגעהענדיג, האָט איהם זיינע מלבושים צוגענו־מען... פאַר דאָס ליגען אויף אַ שטול — אַ פריש העמד מיט אַ טלית־קטן מיט אַלע אַנדערע זאַכען... כאַפּט ער אויף זיך דאָס העמד מיט'ן טלית קטן. וואָס אַנבאַלאַנגט דער רעשט, בלייבט ער שטעהן: אפשר שעטנז?

קלאַפּט אָבער אָן דער בעל־הבית:

— מיין הער, איילען זי גיטיגסט צו... צייט צו געהן צו קבלת שבת... און ווייטער עפּעס גאָרנישט קיין פרייע שטימע.

אָבער „קבלת שבת" — אוים פחד פאַר שעטנז... ער טוט זיך אָן. מען געהט דאַווענען, אַ דייטשע שול, אָבער אָהן אָן אָרגעל, אַ כאָר, אָבער אָהן נשים... און מען דאַווענט, עפּעס דייטשמעריש. אָבער פון סידור אַרוים... מען קומט צוריק אַהיים: שלום עליכם, קידוש... און אַ געדעקטער טיש, אויף אַלע אידען געזאָגט. עס בליצט פון די זילבערנע לייכטער און כלים און אַלערליי קריסטאַל און גלאָז־וואָרג... ביים עסען זינגט מען זמירות... ביים בענשען — די דייטשקע נעמט אַ סדור און בענשט אויך; דאָס טעכטערל, ער באַמערקט זי ערשט, אַ מיידעלע פון אַ יאָהר פופצעהן — בענשט אויך... נאָכ'ן עסען — מען פיהרט איהם אין אַ באַזונדער חדר

אריין, שלאָפען. זינט ער לעבט, האָט ער נאָך אַזאַ בעט נישט געהאַט...

אבער אין שלאָף טראַכט זיך איהם: וואָס קאָן עס זיין? אַזאַ עשירות — און קיין שמייכעל אויפ'ן פּנים. שבת, און אַז מ'עֶן פאַרגעסט זיך אַ ווײלע — זיפצט מען; אַזוי ער, אַזוי זי, אַזוי דאָס טעכטערל... דער שלאָף אבער איז גובר. אין דערפריה — אין שול אריין, דערנאָך עסען און ווידער אָפּרוהען אין באַזונדערען חדר.

— פיליכט ווילט איהר זיך אָפּשרײבען אַ ספר?

— אדרבא!

דערלאַנגט איהם דער בעל־הבית אַ מדרש.

ער עפענט און פאַרגעסט זיך און טראַכט, ווידער, וועגען דעם, וואָס עס קאָן פעהלען דעם דייטש, און דרימעלט איין. דאָס זעלבע ביים שלוש סעודות... שפּעטער ביי דער הבדלה... נאָך הבדלה ווערען די פּנים'ער עפּעס גאָר חושך... מען שווייגט, און אַז מען רעדט ארויס אַ וואָרט, איז עס, ווי פון אַ קבר ארויס...

מילא, פרעגען וועט ער דאָך נישט. אַן אורח מישט זיך נישט. און דערביי האָט ער דאָך זיינס אין זין. גיט ער אַ טאַפּ דעם דייטש נאָך ויתן לך, — דאָס ווייב מיט דער טאָכטער זענען ארויס.

— קענט איהר נישט, בעל־בית לעבי, דעם בעל שם?

— ווי?

זאָגט ער שוין דייטליכער:

— בעל שם!

— וואָס איזט זיין געשעפט?...

גיט שמואל'ן אַ פרעהליכען קלאַפּ אין האַרץ.

און דער דייטש זאָגט:

— איין אונבעקאַנטע פירמא!

און גיט צו:

— ניעמאַלס געהערט!

שפּרינגט שוין שמואל אויף דערפרעהט:

— דער מאַן איז קיין פירמא, זאָגט ער, ער פיהרט קיין געשעפטען נישט... הס ושלום!

זעהט ער אבער, אַז דער דייטש הערט איהם שוין נישט. זיצט

טיף אריינגערוקט אין פאטעל, פארטראכט. די אויגען אין אויער אריין...

— נעבעך, עפּעס א שרוי בצער! — טראכט שמואל און שארט זיך ארוים צו זיך אין חדר אריין אויף די נעגעל, און ווארפט זיך אין בעט אריין. שלאפען אבער קאן ער נישט. ליגט ער אזוי און ליגט, ביז עס ווערט גאר שטיל. די גאס ווערט שטילער און שטילער און גאר שטיל. מען לעשט אין גאס די לאמפען אויס. אין דער פינסטערער שטילקייט הערט ער, ווי די דייטשקע קומט צו דייטש און רופט איהם זעהר שטיל שלאפען. באלד קומט די טאכטער:

דער דייטש ריהרט זיך, אפנים, נישט... שטעהען זיי אדער זעצען זיך נעבען איהם. עפּעס הויבט מען אן זעהר שטיל צו רעדען, מעהר שטיל צו זיפצען...

דערנאך צואוויינט זיך דאס מיידעל אויף א קול און געהט ארוים; צואוויינט זיך די מוטער און געהט איהר נאך. און דער דייטש — דער פאטער קרעכצט! — שטעלט זיך אויף:

— אך, גאט, גאט! אך, דו ליעבער גאט! — און געהט נאך.

אין דערפריה, טראכט שמואל, וועט ער זיך ביים געזעגענען דורכרעדען מיט'ן דייטש... דאגה בלב איש ישיחנה... און שלאפט ווייטער איין...

אין דערפריה, ער וויל זיך געזעגענען, מען בעט איהם בלייבען אויף פריהשטיק, די דייטשקע מיט דער טאכטער געהען ארוים, וויל שמואל רעדען. וועט ער דאך נישט צוטרעטען מיט אמאל צו דער זאך, הויבט ער אן פון א זייט:

— האט איהר, ווירקליך, דייטש־לעב, נישט געהערט פון בעל־שם...

ענטפערט דער דייטש נאך אמאל:

— ניע פאן דער פירמא געהערט: גאנץ היער אונבעקאנט...

— אזוי! — מאכט שמואל מיט נאך א לייכטערען הארץ.

— עס איז אבער, זאגט ער ווייטער, דייטש־לעב, בעל־הבית־לעב, קיין פירמא נישט... עס איז א איד...

— א יודע? — פרעגט איבער דער דייטש שוין מעהר פאר־אינטערעסירט, און הויבט, אפשר דאס ערשטע מאל, די ברעמען אויף.

— א יודע! — זאגט שמואל נאך.

— און א איד — זאגט ער — מיט תורה ועבודה, מיט מצוות און מעשים טובים, און א הימעל־מאן —

— וואס?

— א געטליכער מאן!

— זא? — ענטפערט דער דייטש עפעס נישט זעהר גלויביג און וויל ווייטער פארזינקען אין זיינע מחשבות...

— איך וויל אוועקגעהן, רב דייטש...

— זא, זי איילען?

— איך וויל מיך געזעגענען...

— זא... און שטרעקט איהם אויס א האנט; ער וויל נאך רופען די פרוי און די טאכטער.

— אבער — זאגט שמואל — יאגט אייך נישט אזוי, רב דייטש; עס זאל אייך נישט פארדריסען, איך וויל אייך עפעס בעטען....

— אך, זא... זעהר גערן... פערצייהען זי, דאס איך עס פער־נעסען האב... איך בין, ליידער, זא...

און שטרעקט שוין די האנט אין טאש אריין...

— ניין, ניין, דייטש... נישט דאס האב איך אצינד געמיינט... עפעס אנדערש וועל איך אייך בעטען... איהר זייט דאך א איד!

— מיט לייב און זעל!

— איך אויך... זאגט מיר, וואס אייך פעהלט?

בלייבט דער דייטש דערשטוינט... באנוצט זיך דערמיט שמואל:

— עפעס דריקט דאך אייך אויף דער נשמה, אייך, אייער ווייב, אייער טאכטער... זאגט, וואס... עפענט דאס הארץ פאר א איד: א איד, א איד העלפט אמאל... קוקט נישט אויף מיין ארעמ־קייט...

— דאס ניכט — ענטפערט דער דייטש — אבער אונז קאן ניעמאנד העלפען...

און ער פארצעהלט איהם: ביי די גרעסטע דאקטוירים גע־ווען... ביי די גרעסטע פראפעסארען —

— א חולאת, לא עליכם?

— וואס?

— אַ קרענק ?

— אַ קראַנקהייט... יאָ, אַ געהיימע... איין אומגליק...

— איז דאָ — פאַלט איהם אַריין שמואל אין די רייד — איינער וואָס העלפט...

— יאָ, דער הער גאָט !

— גיכער אין זיין נאָמען דער בעל שם...

און דער דייטש לאָזט עפּעס צו זיך רעדען. און שמואל פאַר־צעהלט איהם פון בעל שם, פון זיינע נסים ונפלאות. און דאָס האַרץ ביים דייטש הויבט זיך אָן הויבט זיך, און דאָס פּנים לייטערט זיך צוביסלעך, און די אויגען קלערען זיך ביסלעכווייז, און ער זאַפּט איין שמואל'ס רייד, אַלע מאָל איבערפרעגענדיג, אַז ער פאַר־שטעהט נישט, ווי אַ שוואָם ; זאַפּט זיי, ווי אַ נחת, ווי אַ בשורה אַ גוטע...

— פאָלגט מיך — ענדיגט שמואל — איך וויל נישט און דאַרף נישט וויסען, וואָס, ווען ביי אייך אין הויז עס פעהלט, נאָר פאָלגט מיך, הייסט איינשפּאַנען אַ בויד און לאָזט אייך פיה־רען צום בעל שם...

וואַקעלט זיך דער דייטש... און נאָך אַ ווײַלע :

— יאָ... איך מוז אַבער מיט מיינער פרוי אונד טאָכטער שפּרעכען...

שרייט אויס שמואל מיט פרייד :

— געהט מיט'ן רעכטען פוס און שפּרעכט, און גאָט וועט העלפען...

האָבען אַבער אַלע ווייבער, זעהט אויס, איין טבע : די דייטש־קע איז אונטער דער טיר געשטאַנען, צו דער רעכטער מינוט אַריינ־געקומען, דאָס טעכטערל הינטער איהר... זי זאָגט, אַז פּרואוּוען דאַרף מען... אין אַ פּאָר שעה אַרום — די בויד געשפּאַנט, מען זעצט זיך איין, מען פאָהרט גאַלאָפּ. מען פאַרהאַלט זיך נאָר ביי דער גרענעץ... דאָ וועט שוין געדויערען ; שמואל האָט דאָך קיין פּאָס נישט...

— — — — — — — — —

איידער זיי וועלען אַריבער די גרענעץ, וועל'מיר זעהען, וואָ דערווייל ביים בעל־שם טוט זיך.

זיצט ער איינמאָל, דער בעל־שם, און צושמייכעלט זיך און זאָגט צום שמש:

— גנה, רוף מיר יונה דעם שניידער.

גנהט ער און ברענגט איהם.

— זאָג נאָר, יונה, קאָנסט נעמען א מאָס מיט'ן אויג, און יענער זאָל גאָרנישט וויסען, ווי דו נעמסט פון איהם א מאָס?

— אַזוי טו איך דאָך מיט אייך, רבי... אייער טאָכטער, זאָל לעבען, הייסט נעהען, קום איך און וואָרף אַן אויג...

— און פאַר נשים אויך אַזוי?

— אַלץ איינס, רבי!

— און ווילסט עפּעס טון פון מיינעטוועגען?

— עד חצי המלכות, רבי!

— איז גוט. דרעהט זיך דאָ ביי מיר אין שטוב אַרום א פרעמדע אידענע...

— אהא, טריינע מירל, מיינט דער רבי.

— יאָ. און איהר זוהן דוד'ל לערענט ביי מיר אין בית המדרש.

גנה און נעם פוןביידע אַראָפּ מיט'ן אויג א מאָס...

— אויף וואָס פאַר א מלבושים, רבי?

— שטעל דיר פאָר, יונה, ווי עס וועט זיין מיט דוד'לען תנאים. דאַרף ער מלבושים און די מוטער מלבושים... און — בעל הבת'ישע...

— און סחורה, רבי?

— נעם די בעסטע, אויף מיין חשבון, יונה...

— גוט, רבי!

— נאָר עס זאָל זיין פּונקט פון היינט אין א חודש אַרום.

— נישט א שעה לענגער, רבי...

פאַרנאַכט, אין א חודש אַרום, ברענגט דער שניידער די מלבושים. זיצט דערביי דעם בעל שם'ס טאָכטער, זאָגט ער צו איהר:

— נעם די מלבושים און גנה אַריין צו דיין גאַסט טריינע, און זאָל זי זיי אָנטון. איך האָב געהייסען. און זי זאָל נישט אַרויס פון שטוב און וואַרטען דאָ אין דיין צימער, ביז מען וועט זי רופען...

פרעגט זי נישט איבער קיין וואָרט, נעמט די מלבושים און געהט.

— און דו, — זאָגט דער בעל שם צום שמש, — נעם דוד'לס מלבושים און טראָג אין בית המדרש אריין. זאָג, איך האָב געהייסען, ער זאָל זיך אָפּוואַשען און אָנטאָן, און אריינגעהן און זיצען מיט זיין מאַמען ביז איך וועל זיי רופען.

וויל שוין דער שמש געהן.

— און דערנאָך — זאָגט נאָך דער בעל שם — זאָלסט דו מיר תיכף ומיד אהער רופען אונזער שכן דעם דיין און דעם סופר און רוף מיר אריין א מנין אידען, נאָר באַלד...

קומען באַלד אַלע גערופענע, בעט זיי דער בעל שם זיצען, און דעם צוריקגעקומענעם שמש הייסט ער אריינגעהן צו דער טאָכטער און הייסען אנגרייטען כיבוד.

— וואָס פאַר א כיבוד, רבי?

— ווי אויף תנאים... ווי אויף א געהויבענע תנאים.

געהט דער שמש, זאַמט זיך א ווייַלע און קומט צוריק:

— גרייט!

— אצינד ברענג אריין ליכט, מעהר ליכט.

טוט ער אַזוי, דער שמש. און ווי ער ברענגט אריין לייכטער מיט ליכט און צושטעלט אויפ'ן טיש, פאַרפאַהרט פאַר דער טיר א בויד, קריכט אַראָפּ פון דער בויד שמואל און דער דייטש, און די דייטשקע, און דאָס טעכטערל, און קומען אין שטוב.

שטעלט זיך אויף דער בעל שם:

— שלום עליכם, אברהם!

און דערלאַנגט דעם דייטש די האַנט.

— ס'קאַצעל־קומט, נשים! זעצט אייך.

ווערען זיי נבהל ונשתומם און זעצען זיך; די דייטשקע מיט דער טאָכטער, פאַרשטעהט זיך, ביי א באַזונדער טיש.

— און אצינד, דייטש־לעב, — שמייכעלט דער בעל־שם — אמונה, זעה איך אין אייערע אויגען, אין מיר האָט איהר שוין... פאַרצעהלט זשע אונז פריהער פאַר אַלעם — ווי אַזוי איהר זייט רייך געוואָרען. און דו, שמואל, עפען אביסעל די טיר, — שמייכעלט צו איהם דער בעל שם, — מאַך א שפּאַרע, דאָרט זיצט זוגתך טריינע מירל, און זי האָט ליעב צו הערען דורך א שפּאַרע.

שמואל פאָלגט גאַנץ גערן, און דער דייטש אברהם פאַר־צעהלט, דייטשמעריש, אָבער מען פאַרשטעהט איהם.

מיט יאָהרען צוריק איז ער געווען אַ גאַנץ אָרעמער דייטש... געהאַט עטליכע טאָלער און פּורכט געהאַט געשעפטען צו מאַכען. איינמאָל ביינאַכט, ער קאָן נישט שלאָפען פאַר זאָרג, קלאַפּט עמיץ אַן אין פענסטער... זומער־צייט, שטעהט ער שטיל אויף פון בעט, ער זאָל דאָס ווייב נישט וועקען, און עפענט דאָס פענסטער. אַ באַ־קאַנטער געווען פון הינטער דער שטאָדט, ביי דער אויסגוס פון ים... זאָגט איהם יענער אַזוי: אַ פאַרפלייצונג האָט אָנגעבראַכט געהילץ... פויערים האָבען עס אַרויסגעצויגען מיט אייזענס, און מען קאָן עס קויפען כמעט אומזיסט...

— הערסט, שמואל? — מאַכט דער בעל שם צו שמואל'ן, וואָס האָט שוין נישט אָפּגעטראָטען פון דער טיר מיט דער שפּאַרע — דיין געהילץ!

— איך הער, רבי, איך הער! — ענטפערט שמואל און ווענדט זיך פאָרט פון שפּאַרע נישט אָפּ.

און דער דייטש מיינט, ער דאַרף זיך פאַרענטפערען, און ניט צו פאַרשטעהן, אַז על פי דין איז אַזאַ געהילץ הפקר... און פאַר־צעהלט, ווי ביליג ער האָט דאָס האָלץ געקויפט... און וויפיעל ער האָט פאַרדינט דעריגען... אַ שפּאַר ביסעל געלט.

— און געלט—שלאָגט איהם איבער דער בעל שם—געהט שוין צו געלט... און באַלד איז דיר די בת יחידה נעבוירען געוואָרען... קיין עין הרע אַ בתולה נאה... אַ מיידעל, ווי מען זאָגט ביי אייך, ווי אַ גאָלד... שוין אַ כלה?

— דאָס איז דאָך, געטליכער מאַן, — פאַרברעכט דער דייטש די הענט — מיין אומגליק... זי קאָן ניכט פערלאָבט ווערען!

— פאַרוואָס?

פאַרצעהלט דער דייטש, אַז מען האָט זיין טאָכטער גערעדט די שענסטע און די בעסטע שידוכים, איז זי אָבער אַ קראַנקהייט באַפאַלען. אַזוי ווי מען ווייזט איהר אַ חתן, ווערט איהר איבעל, נישט גוט, און אַז מען פיהרט זי נישט שנעל אַרויס, פאַלט זי אין אָהנמאַכט.

— אַזוי ווי איהר זעהט, געטליכער מאַן, געזונט און פריש... און קוים דערזעהט זי אַ חתן — חלש'ט זי...

ער איז שוין געווען מיט איהר און גערופען צו איהר די בעסטע דאָקטוירים, די גרעסטע פּראָפעסאָרען...

— אזוי ? — שלאָגט איהם דער בעל שם איבער מיט א שמייכעל, — דאָס איז אינגאַנצען דיין צער און דיין צרה ? און איך, זעהסט דו, אברהם־דייטש, וועל איהר ווייזען א חתן, און נישט נאָר זי וועט נישט חלש'ן, עס וועט איהר נישט איבעל ווערען, זי וועט איהם אָקעגען לויפען מיט פאַרשפּרייטע הענט!

— שמואל, לאָז אריין דיין ווייב און דיין זוהן.

לאָזט אויף זיך טריינע מירל נישט וואַרטען און בלייבט שטעהן, ווי צוגעשמידט צום אָרט נעבען מאַן, קומט נאָך איהר אריין — דוד'ל... און דאָס אינגעל מיט'ן מיידעל דערזעהען זיך, און דערשרעקען זיך, איינס אויף אַנדערען קוקענדיג, און ווערען בלאָס, און ווערען באַלד רויט... און נישט ווילענדיג מאַכען דאָס אינגעל מיט'ן מיידעל עטליכע שריט זיך אַקעגען, און בלייבען שטעהן צומישט, פאַרשעמט, און רייסען קוים אָפּ איינס פון אַנדערען די אויגען מיט געוואַלד און לאָזען די קעפּ אראָפּ, צומישט.

— נו, מיידעל, — פרעגט דער בעל שם, — נישט איבעל דעם חתן ווילסטו ?

ציטערט זי און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יאָ...

— און דו, דוד'ל, ווילסט די כלה ?...

און געבעט איהם :

— ענטפער, דוד'ל !

ענטפערט דוד'ל בפירוש :

— יאָ, רבי !

— און דו וועסט נאָך, — זאָגט דער בעל שם, — א דרשה זאָגען. סופר, שרייב תנאים...

— — — — — — — — — — —

אין די תנאים האָט דער בעל שם געהייסען איינשרייבען, אז אברהם'ל דייטש גיט זיין גאַנץ פאַרמעגען אָפּ נדן דער טאָכטער... און הן אבות החתן ווי אבות הכלה וועלען עסען א י י ב י ג ע קעסט ב י י ד י ק י נ ד ע ר.

דרשה געשאנק.

דגָס, וואָס איך וויל אייך פאַרצעהלען, איז אין שבחי בעל־שם־טוב נישטאָ, אין קיין אַנדערער ספר פון סופרי־מעשיות נישט געדרוקט. און דאָך נכרים דברי אמת, ווי איהר וועט אַליין זעהן...

אַנגעהויבען האָט זיך די מעשה גאָר, גאָר פריהער, בשעת דער שוואַרצער מגפה. א פּופּצעהן מייל אונטער מעזשיבעזש איז פאַראַן א דאָרף, אַנהויבען הויבט זיך אָן דאָס דאָרף מיט א קרעטשמע. האָבען די קרעטשמע צוויי שותפים געהאַלטען. אַלטע אידען האָבען געדענקט, אַז די קרעטשמע ביים כראָביע האָבען געהאַלטען צוויי שותפים. מען האָט נאָך דאַמאָלט געוואוסט די נעמען זייערע: איינער האָט געהייסען דער קרומער אליה — א קרומען אקסעל געהאַט, דעם צווייטען האָט מען גערופען: דער ברייטער מיכל, א איד — א פּאַרנעם, קוים אריין אין טיר. די אידען האָבען געלעבט, געהאַנדעלט בשותפות, קינדער געהאַט...

איז אַרויס אויף דער וועלט די שוואַרצע מגפה, אריינגעכאַפּט זיך אין קרעטשמע, צוגענומען בײדע שותפים מיט די ווייבער און קינדער א סך. געבליבען איז נאָר נאָכ'ן קרומען אליה א אינגעלע און נאָכ'ן ברייטען מיכל א מיידעלע, אין די זעלבע יאָהרען, צוויי קליינע קינדער. דער ברייטער מיכל מיט'ן ווייב — דאַכט זיך, שיינדעל האָט זי געהייסען — זענען שפּעטער געשטאָרבען און פאַר'ן טויט האָבען זיי די בײדע קינדער פאַר'קנס'ט... די דערמאָנטע שיינדעל האָט דאַמאָלט פון אונטער'ן קישען אַפּיר גענומען א פינגערל א זילבערען — איהר טבעת קדושין געווען — און איבערגעגעבען דעם אינגעל, זאָגענדיג צו איהם כמעט ביי יציאת נשמה:

— אָט מיט דעם פינגערל זאָלסטו דערלעבען מקדש צו זיין דיין כלה...

אויסער די צוויי קינדער—חתן־כלה, איז געבליבען א משרת. האט דער משרת אפגעטאן אזא מעשה רע. ער האט מעלים געווען פאר'ן פריץ די קינדער, איבערגענומען די קרעטשמע. געצאהלט ארענדע דער פריצה. דאס האט איהר דער פריץ איבערגעגעבען, ווי עס הייסט ביי זיי — אויף שפילקעס. די קינדער געפייניגט, און ווי זיי זענען אויפגעוואקסען, האט ער איהם געמאכט ביי זיך פאר א משרת, דאס מיידעל פאר א קעכין. אין מעזשיבעזש האבען דאמאלט גערעדט דערפון פיעל: נאר פופצעהן מייל ווייט. דער ארענדאר איז געווארען א גבר אלים, א חשוב ביים פריץ און ביי דער פריצה, און דער פריץ איז געווען א כראביע, פון די שרי המלכות, קיין איד כמעט נישט צוגעלאזט, — זאל ער קומען אויף אנדערע הענט! האט מען גערעדט און גערעדט און פארגעסען. די קרעטשמע האט מען גלאט געמיטען: אן ארעמאן אורח פלעגט ער, דער געוועזענער משרת, נישט לאזען איבער דער שוועל, פון רייכערע — די הויט געריסען...

ארויסגעשוואומען איז די מעשה נאך אמאל ערשט אין פער־צעהן, פופצעהן יאהר ארום. עפעס עמיץ איז דורכגעפאהרען מע־זשיבעזש. געווען ביים בעל־שם, גלאט אזוי, אריינגעקומען און פאר־צעהלט, באשר בכן, דער ארענדאר פון יענער קרעטשמע, דער גע־וועזענער משרת, שדכנ'ט זיך צו דער יתומה. אניט, זאגט ער, וועט ערביידע ארויסטרייבען...

עס נעמט אן ביי דער לעבער, נאר אז דער בעל־שם הערט און שווייגט, שווייגט מען. זיפצט מען אפ, מען דערמאנט אמאל, און מען זיפצט ווייטער און מען פארגעסט ווידער...

דער בעל שם, אפנים, האט ניט פארגעסען, ווי איהר וועט זעהן...

איינמאל, ווינטער־צייט, איז א גרויסע זאווערוכע געווען. שניי און שניי. שבת פארנאכט איז פלוצלינג שטיל געווארען. מען קוקט ארויס פאר הבדלה: אן אויסגעשטערנטער הימעל. גוט. דער בעל שם מאכט הבדלה. הארעל, כמנהגה, האלט די הבדלה. די רבי'צין שטעהט אין טיר. אין שטוב—איבער דער וואך, צוליעב די שנייען, קיינער נישט געקומען — קוים א מנין.

נאָך הבדלה, מען ווארט, דער בעל שם זאָל אָנהויבען ויתן לך. דער בעל שם פארטראכט זיך. דערנאָך צושמייכעלט ער זיך און גיט אַ זאָג:

— ווייסט איהר וואס, רבותים? מיר וועל׳ מיר פאָהרען שפּאַצירען, די רבי׳צין מיט האדלען פאָהרען מיט. „ויתן לך" וועלען מיר זאָגען אויפ׳ן וועג. די אליהו׳ס וועל׳ מיר, אם ירצה השם, זינגען אין וואלד און „מלוה־מלכה" וועל׳ מיר פראַווען אין אַ קרעטשמע. אַ שמחה וועט זיין! זאָל וואסיל איינשפּאַנען דעם גרויסען שליטען.

לויפט מען ארויס אָנזאָגען וואסילין. און ער הייסט די רבי׳צין מיט האדלען איינפּאַקען אַ מלוה מלכה כיד המלך, נישט פארגעסען מיטצונעמען אביסעל לעקעך און בראַנפען, דאָס ביסעל וויין, וואס איז פון קידוש והבדלה געבליבען, אויך מיטנעמען...

ווי געזאָגט, אַ שמחה וועט זיין, זאָגט ער. ווערט שוין פרעהליך אויפ׳ן הארץ.

דערביי איז געווען דער סופר פון שטאָדט.

— האָסט נישט ביי דיר אַ גרייטע כתובה, נאָר אריינצושרייבען נעמען?

מען ווערט נתפּעל פון דער שאלה. דער סופר דערמאָנט זיך: ער האָט אין דער היים. הייסט ער איהם לויפען, ברענגען און מיטנעמען. ווערט מען נאָך מעהר נתפּעל, נאָר איבערפרעגען פרעגט מען נישט.

עס געהט נישט אַוועק אַ האַלבע שעה, וואסיל מיט׳ן ברייטען שליטען פארפאָהרט; אויפ׳ן ערשטען געזעס זיצט שוין די רבי׳צין און האדעל, די מלוה־מלכה אין אַ טישטוך געפּאַקט אין דערמיט. אויפ׳ן צווייטען געזעס — דער בעל שם צווישען צוויי עלטערע מקורבים. די רעשט כאַפּט זיך אויף, וואו עס איז, מיט די פיס פון שליטען ארויס. אַ יונגערמאַן האָט זיך ארויפגעכאַפּט, זיצענדיג. ווי זיין שטייגער איז געווען, מיט די פיס אויפ׳ן דישעל און מיט׳ן פּנים צום עולם, פרעגט:

— וואו אַהין?

דער בעל שם ענטפערט: פאָהר!

פרעגט שוין וואסיל נישט איבער, גיט אַ שמעק אריין אין היי אין ווינקעל די בייטש, בינדט צו די לייצען צום ראַנד פון וואָ־

סאנג, און — א הוק אויף די פערדלעך! הויבען אן די פערדלעך, איבער דער זאווערוכע־צייט אויסגערוהט, די פיסלעך מיט חשק, יאָגען אויף א שנייענעם שטויב פון אונטער זיך, און מען טראָגט זיך, ווי אין א ליכטיגען נעבעל, פון געסעל ארויס, פון מארק, פון שטאָדט, אין ווייטען, ברייטען שנייענעם רחבות אריין, און מען זאָגט „ויתן לך“...

אָפגעזאָגט „ויתן לך“ — הויבט זיך אן דער וואלד. דאמאלט אודאי פופצעהן מייל וואלד געווען... א שליאך א ברייטער, גלאטינ ווי איבער'ן טיש. און מען זינגט די אליהו'ס... דער נגון שטארקט זיך, דער אויסגעשטערנטער הימעל, זעהט מען בחוש, איז מקבל תענוג, ממש די שטערענדלעך טאנצען אונטער. די אלטע נאָדעל־בוימער — רעכטס און לינקס ציטערען אויף ממש, ווי פון שלאף, און באשיטען אונז מיט שנייעלעך, ממש ווי מען באשיט חתנים מיט האפינקע. אמאָל שפרינגט אויף א דערוועקטער שווארצער פויגעל און גיט א שאָס ערגעץ אוועק מיט א געשריי אין אויער אריין און ווערט נעלם... אמאָל וועקען זיך גאנצע שארען קליינע פייגע־לעך און פיפּץ, פיפּץ, פיפּץ — זיי האלטען אונטער, זינגען מיט... און אזוי ווי עס ענדיגען זיך די אליהו'ס, ענדיגט זיך אויך דער וואלד, ווייטער א רחבות, זעהט זיך פון ווייטען א דארף, פאר'ן דארף א גרויס הויז — די קרעטשמע. דערקענט מען די קרעטשמע מיט'ן דארף, ווייסט מען — פופצעהן מייל פון שטאָדט. פון דעם אבער רעדט מען נישט. מיט קפיצת הדרך, אז מען פאָהרט שפּאַ־צירען, איז מען געוואוינט.

— שטעה! — הייסט דער בעל שם. בלייבט מען שטעהן.

— דא, — זאָגט ער, — וועל' מיר ווארטען אביסעל.

ווארטען איז ווארטען. שפּרינגען טייל אראָפּ פון שליטען אויסגלייכען די פיס.

דערווייל דערהערט מען, עפּעס קאָפּיט זיך אליין נעהנטער און שניי. מען קוקט זיך צו — א פערד מיט א שליטעל. נעהנטער — זעהט מען — צוויי פארשוין פאהרען. א שפּאָדיקעל מיט א שאל. זיי ווילען פארביי, שמעלט זיי דער בעל שם אפּ.

— הער נאר דו, בחור איינער! — נאר אהן כעס, טאַקע מיט א שמייכעלע — ווי פאהרט עס א בחור מיט א בתולה אליין ביי דער נאכט?

דער בחור קוקט זיך צו, ווער פרעגט עס איהם. זעהט ער, אפנים, ווער. און אפשר אן קול דערקענט, אז עס איז נישט קיין פראָסטער בשר ודם.

— מיר זענען חתן־כלה, רבי!

— דאָס ווייס איך... אבער פאַר חופה וקדושין...

— דער בעל־הבית, רבי, האָט אונז ארויסגעטריבען. ווי מיר שטעהען און געהען. א מערכה, א פייער א שכן האָט אויף אונז רחמנות באַקומען, א פערד און שליטעל געבאָרגט און פעלצען, און געראַטען, איך זאָל אריינפאָהרען קיין מעזשיבעזש צום ראַבין, צום בעל־שם... ער וועט מיר העלפען...

— איז דיר — ענטפערט מען איהם אַלין מיט א שמייכעלע-- דער בעל שם אַקעגען געקומען...

ער גלויבט קוים זיינע אויערען און אויגען.

— און פאָהר צוריק! — זאָגט דער בעל שם.

— ער וועט אונז דער׳הרג׳ענען... ער האָט געזאָגט...

— פאָהר, אז מען הייסט!

דרעהט ער אוים און פאָהרט צוריק. דער גרויסער שליטען— נאָך... ווער ס׳איז אראָפ, כאַפט זיך צוריק אויף אדער געהט שוין דאָס שטיקעל צופוס...

און אז דאָס קליינע שליטעל פאַרפאָהרט פאַר דער קרעטשמע, לויפט ארוים דער ארענדאר מיט א דראַנג...

גיט מען אויף איהם א געשריי פון גרויסען שליטען. דערזעהט ער אן עולם, רופט ער מיט כעס:

— שלעפערס געקומען! פאָהרט ווייטער! נישטאָ. וואָס צו עסען, נישטאָ וואָס צו טרינקען, נישטאָ וואו צו נעכטיגען. היידא!

און לויפט צוריק און וויל פאַרשפאַרען די טירען.

טאַקע א גבר דער איד דער גזלן. פלייצעס, הענט און א דראַנג אין דער האַנט. איז דאָך אבער דאָ וואָסיל, און דער עולם קומט צוהילף... אין א מינוט אַרום זענען אַלע אין שטוב.

— דאָ נעכטיגען! — זאָגט צו איהם דער בעל־שם — וועל׳ן מיר נישט, עסען און טרינקען האָבען מיר, ברוך השם, מיטגעבראַכט. דו זוך אוים, געפין און צינד אן מעהר ליכט...

וואַרטשעט עפּעס דער גזלן אונטער דער נאָז, נאָר פאָלגען פאָלגט ער. עס ברענען שוין עטליכע ליכט אין מעשענע לייכטער.

— דערלאַנג נאָך אַ טישטוך!

— זאָל ער דערלאַנגען! — ברומט ער, דער גזלן, מיט אַ בייזען בליק צום אַרויסגעטריבענעם בחור.

— דו ביסט זיין משרת! — שרייט איהם אָן דער בעל־שם. כמעט דאָס ערשטע מאָל האָט מען איהם געהערט אַנשרייען. און עס האָט אַ פּעולה געהאַט. דער אַרענדאַר איז מיט אַמאָל איינגע־צויגען, קליין געוואָרען, ממש איינגעשרומפּען, צוריק משרת גע־וואָרען. און ער געהט און ברענגט אַריין פון צווייטען שטוב אַ טישטוך.

— דרענגלעך האָסט דו? — פרעגט דער בעל־שם.

ער ענטפערט שוין, ווי אַ משרת:

— איינהייצען אין אויווען, אָדער אויפ׳ן קוימען?

— ניט צום הייצען. ברענג פיער גלייכע דרענגלעך...

ברענגט ער.

זאָגט דער בעל שם צום סופר: נעם אַרויס די כתובה און שרייב איין די נעמען פון חתן כלה...

און דערנאָך:

— זאָל עמיץ פון טישטוך מיט די דרענגלעך מאַכען אַ חופּה. דער סופר שרייבט. די חופּה ווערט געמאַכט. חתן־כלה שטעהען שוין אונטער דער חופּה. דער בעל־שם איז שוין מסדר קדושין... מזל־טוב, מזל־טוב! און מען זעצט זיך צו מלוה־מלכה, וואָס די רבי׳צין מיט האדלען האָבען דערווייל אויסגעפּאַקט און צום טיש געגרייט...

מען עסט, מען טרינקט, מען זינגט אונטער... — רופט זיך אָן דער בעל־שם:

— אַצינד דרשה־געשאַנק! די נאַכט שטעהט נישט פאַר ביי־דע, חתן׳ס צד און כלה׳ס צד מיט אַמאָל. און ער צושמייכעלט זיך און רופט אויס:

— איך פון מיין צד גיב דעם פּאַר־פאָלק די אַרענדע פון דער קרעטשמע!

— די קרעטשמע איז מיין! — צינדט זיך אָן דער געוועזע־נער משרת.

— נאַרישער רשע! אַצינד בין איך פריץ, און די קרעטשמע איז מיין, און איך גיב זי איבער דעם פּאַר־פאָלק.

— און ווענדט זיך צו דער רבי'צין:

— און דו, רבי'צין, וואָס גיסט?

גלייך מיט אַלע נעמט עס די רבי'צין אַן פּאָר אַ שפּאָס, דעם גזלן להכעיס, און רופט זיך אָן:

— אַז דער מאַן איז אַ פּריץ, איז דאָס ווייב אַ פּריצה, און אַזוי ווי דעם אָפּצאָהל פון קרעטשמע (אַ דבר ידוע געוועזן) נעמט די פּריצה אויף שפּילקעס, שענק איך זיי דרשה־געשאַנק — דעם אָפּצאָהל אויף אייביגע יאָהרען!

— אויב אַזוי — מאַכט האָרעל — אַז דער טאַטע איז אַ פּריץ און די מאַמע אַ פּריצה, בין איך דאָך דעם פּריצ'ס איינציגע טאָכטער, האָב איך אויך אַ שטיקעל דעה.

— אודאי, אודאי!

— גיב איך פון מיין צד פון גאָרעלנע דעם פּאָר־פּאָלק 300 וויאָדער בראָנפען.

— רבותי, מיר וועלען בענשען!

בענשט מען נאָכ'ן שפּאַס, ווי מען האָט געמיינט...

נאָכ'ן בענשען מאַכט דער בעל־שם צום פּאָר־פּאָלק:

— אַצינד מעגט איהר שוין פאָהרען צוזאַמען. וואו אַהין ווילסט דו פאָהרען?

— איך האָב דאָ אַ פעטער נישט ווייט, אינ'ם וואַלד... אַ סמאָלע־מאַכער...

שמייכעלט דער בעל־שם און זאָגט:

— אַ מענש פאָהרט, און גאָט פיהרט... פאָהרט געזונטערהייט. נאָר די שיריים, זאָגט ער, מיט'ן טישטוך צוזאַמען נעמט אייך מיט. דער עיקר, פאַרגעסט נישט דאָס איבערגעבליבענע ביסעל ווייַן. עס וועט אייך צוניץ קומען...

געשיהט אַזוי. פאָהרט דער קליינער שליטען אָפּ אין איין זייט, מיר אויפ'ן גרויסען צוריק קיין מעזשיבעזש... מן הסתם וועט זיין קפיצת הדרך. שוין זיצענדיג אויפ'ן שליטען, ווענדט זיך דער בעל־שם צום אָרענדאַר:

— און דו, גזלן, זאָלסט תשובה טון! פון קרעטשמע וועסט דו אַרויס, זיין נע ונד, פּראָוועזן גלות. דערנאָך וועט דיר גאָט העלפען, און וועסט אָנקומען צו מיר נאָך תשובה... פאָהר, וואַסיל...

דער שליטען ריהרט, דער אָרענדאַר בלייבט ווי פאַרשטיי־

נערט... נאך ביים וואלד ארייגפאהרענדיג, האט מען זיך אומגע־
קוקט און געזעהן, ווי ער שטעהט נאך אלץ און רייבט די אויגען.
גלייך ווי ער וויל זיך אויפכאפען פון א בייזען חלום...

און וואס דער בעל־שם האט געזאגט, איז, פארשטעהט זיך, מקוים געווארען...
אין עטליכע יאהר ארום איז דער ארענדאר געקומען און מקבל תשובה געווען... עס איז איהם שוין ניט געווען צו דערקענען. דאס איז שוין אן אנדער מעשה. הערט בעסער, וואס עס איז געשעהען מיט'ן דרשה־געשאנק. מען האט דאך געמיינט: א שפאס...

פאהרט דער יונגערמאן מיט'ן ווייבעל אין וואלד אריין, דאס טישטוך מיט די שיריים פון מלוה־מלכה, מיט'ן ביסעל וויין איז פלעשעל איינגעפאקט. דארפען זיי פאהרען צום סמאלע מאכער לערך א האלבע שעה. פאהרען זיי שוין א שעה און אנדערהאלבען. און דעם פלאץ מיט'ן שווארצען הייזעל זעהט מען נישט. קיין וואונדער נישט, אנגעפאלען אזא שניי, געה דערקען א וועג! אבער אומרוהיג ווערט מען, און אביסעל שרעקט מען זיך אויך. דערווייל שטעלט זיך דאס פערדעל, זאל עס אפכאפען, ס'האט שוין לאנג אין מויל נישט געהאט. זאגט דאס ווייבעל:
— א צער־בעלי־חיים, אפשר געבען איהם א שטיקעל חלה פון די שיריים...
— מהיכא תיתי...
געהט דאס ווייבעל אראפ פון שליטעל, פאקט אויף, דער־לאנגט צו א שטיק חלה און גיט דעם פערד צום מויל; קייט עס. שפרינגט דער יונגערמאן אויך אראפ פון שליטעל; די פיס אויסגלייכען. אגב, מענ מען געהן אביסעל צו פוס.
דאס פערד האט אפגעקייט, אפגעטשוכעט זיך. מען וויל ריה־רען פון ארט, דערהערען זיי פון הינטער די בוימער א טיפען קרעכץ. און נאך א קרעכץ...
— אזא חיה? — פרעגט דאס ווייבעל.
— ניין, דאכט זיך, א מענש.

— געווים אַז אומגליק געשעהען...

— לאָמיר זוכען!

געהען זיי נישט לאַנג נאָכ׳ן קרעכץ און טרעפען אַ ליגענדיגען מענש, אַ פאַר׳חלש׳טען. אַ יונגער מענש, קענטיג, אַ פּריץ אַ יונגער. נעבען איהם די ביקס. נישט ווייט אַ געשאָסענער האָז.

— אַ פאַרבלאָנדזשעטער, פאַר׳חלש׳טער יעגער, טרעפט דאָס ווייבעל.

— אודאי אַזוי, ברענג דאָס ביסעל ווייןׂ...

דערמאָנען זיי זיך, דער בעל־שם האָט געזאָגט: עס וועט צו־ניץ קומען...

ברענגט דאָס ווייבעל דעם וויין, אַ שטיקעל לעקעך. דער יונגערמאַן האָט זיך דערוויילע אַנידערגעזעצט און דעם פאַר׳חלש׳־טענס קאָפּ צו זיך אויף די קניהען גענומען. דאָס ווייבעל באַשמירט איהם די ליפּען מיט וויין. ער עפענט קוים די אויגען אויף:

— וואו בין איך?

גיסט זי איהם אַריין עטליכע טראָפּען אין מויל אַריין, שלינגט ער. דערלאַנגט איהם צום מויל אַ שטיקעל לעקעך — בייסט ער איין. קומט צו זיך.

ווער איז עס געווען, מיינט איהר?

טאַקע דער יונגער כראַביע אליין. שוין דריי טאָג איז ער אַרום מיט יונגע פּריצים אויפ׳ן געיעג. אַז אַ זייט זיך גענומען. וואָס? ער קען נישט דעם וואַלד? און פאַרבלאָנדזשעט. פריהער האָט ער נאָך געהערט שיסען, דערנאָך האָט אויפגעהערט. זיי האָבען אודאי באַמערקט, אַז ער פעהלט. און געלאָפען איהם זוכען, און זענען זיך נאָך מעהר צוגאַנגען... הונגעריג און דורשטיג, האָט ער זיך, נאָך אַ לאַנג אומזיסטיג אַרומבלאָנדזשען, אַנידערגעזעצט אונטער׳ן בוים... אוועקגעשליידערט פון זיך דעם געשאָסענעם האָז, כראַי געוועזן צו־ליעב איהם צו פאַרבלאָנזשען... אַזוי פיעל נאַכצולויפען!... דער־נאָך האָט ער שוין שוואַך געהערט טרומייטערען ערגעץ ווייט און רופען און הוקען אין וואַלד. געהן האָט ער שוין נישט געקאָנט, און זיין שוואַך געשריי האָט מען נישט געהערט... דערנאָך איז שטיל געוואָרען... ער איז, דאַכט זיך, איינגעשלאָפען, אַפּנים, מיט אָפענע אויגען... ווייל אין אַ צייט אַרום האָט ער געזעהן, ווי מען־שען—פויערים און יענער מיט ברענענדיגע שטורקאַצן איז די

הענט לויפען ארום איבער'ן וואלד, טרומייטערען, רופען, הוקען...
ער הערט, זעהט, וויל און קאן זיך נישט אויפכאפען...

א מערכה, זיי האבען איהם געפונען, ער וואלט שוין מעהר נישט אויפגעשטאנען.

נעמען זיי דעם יונגען כראביע, וואס איז שוין צו זיך געקומען, מאכען איהם אין שליטען א באזונדער געזעס, זעצען איהם און זיך אויף, צום פאהרען.

— מערקווירדיג, מאכט ער, דער יונגער כראביע, אצינד זעה איך באשיימפערליך, וואו איך בין. אט דארט, — ווייזט ער מיט'ן פינגער — איז דער פאלאץ. פאהרט אהין גלייך צווישען די בוי־מער...

— עפעס א פארבלענדעניש געוועז! — מורמעלט ער און בלייבט שטיל, נאכטראכטענדיג, וואס אין דער היים ביי פאטער און מוטער טוט זיך... און זיי פאהרען, ווי ער האט זיי געוויזען, גלייך צום פאלאץ צו...

נישט ליכטיג איז אין פאלאץ, אין איין פענסטער אינגאנצען שיינט דורך דער פארהאנג. אין דער רעשט חושך.

מען פאהרט אריין אין טויער. לויפען מענשען אקעגען: ווער קאן עס פאהרען ביי דער נאכט?... א נעבילעריי ווערט פון הינט. איינער שפרינגט צו, דערקענט, ווער עס איז אין שליטעל, און לאזט ארויס גאר אן אנדער ביל, א ביל פון פרייד, פון א גוטער בשורה. לויפט נעהנטער צו א דינער:

— דער פריץ, דער יונגער פריץ!...

לויפט מען צום פאלאץ, טוט מען צו וויסען. לויפען ארויס פאטער און מוטער און געסט...

— מיין זוהן, מיין זוהן, מיין ברודער!

— סטאש, סטאש, ער לעבט! — שרייען די יונגע פריצים, וואס האבען נאך די יעגערישע קליידער נישט אראפגעווארפען. מען כאפט דעם פאן סטאניסלאוו אויף די הענט, מען טראגט איהם אין פאלאץ. מיט אמאל ווערט ליכטיג אין אלע פענסטער, דער גאנצער הויף — באלויכטען.

דער פאן סטאניסלאוו פארצעהלט. אלע רינגלען איהם ארום און הערען מיט א פארכאפטען אטעם... דערווייל איז שוין געדעקט דער טיש: וויין, פארבייסעכטס. מען זיצט שוין, מען עסט, מען

טרינקט, מען פרעהט זיך, און דאמאָלט גיט עמיץ א פרעג:

— און ווער האָט דיך אויפגעהויבען, ווער האָט דיך געבראַכט. טייערער סטאַש?

זענען אַלע פארשעמט געוואָרען. מען האָט גאַר אַן די, וואָס האָבען דעם בן־יחיד׳ס לעבען מציל געווען, פארגעסען!

— אזא אומרעכט! פארברעכט דער פּריץ די הענט.

— וועה מיר! — קרעכצט די פּריצה: — גאָט וועט עס מיר ניט מוחל זיין...

— אויף א שליטעל געווען, געמוזט אוועקפאהרען. גארנישט אין מויל אריין גענומען, דאָס הארץ נישט אונטערגעלעגט, נישט אנגעוואָרעמט זיך, קיין דאנק נישט געהערט — זאָגט מיט שמערצ־ליכע טרערען די טאָכטער.

דאמאָלט קומט צו דער קאָמערדינער און ראַפּאָרטירט:

— ער האָט אַלץ געטאָן, וואָס מען דאַרף. דאָס פערדעל אויסגעשפּאַנט און אין שטאַל אריין גענומען, פרישען האָבער גע־שיט. זיי—א אינגעל, דאכט זיך, און א מיידעל, אפשר שוועסטער און ברודער, אפשר חתן־כלה... זיי האָט ער זיך אין קיך באַ־שערט, זיי זאָלען זיך אָנוואָרעמען, עסען האָבען זיי זייער אייגענס מיט זיך געהאַט. זיי זענען אידישע קינדער, זיי ווילען אונזער נישט פארזוכען...

— אהער ברענג זיין אריין, אהער! — רופט אויס דער פּריץ.

— אליין וועל׳ מיר זיי ברענגען, אליין! — רופט אויס דעם יונגען כראַביעס מוטער און שוועסטער... און זענען ארויס און דאָס יונגע פּאָר־פאָלק געברענגט אין זאַל אריין...

— א דאנק, א דאנק... א דאנק...

די אַלטע פּריצה פרעגט: וואָס זייט איהר: שוועסטער און ברודער, חתן־כלה?... ביי אייך פאָהרט מען דאָך נישט אזוי...

— ניין, — זאָגען זיי, — מאַן און ווייב ערשט נאָך דער חופּה! צו א פעטער אין וואַלד זענען מיר געפאָהרען... צום סמאָלע־מאַכער...

— אויב אזוי, — רופט מען פון אַלע זייטען: — מזל־טוב אייך, מזל־טוב! זאָל זיין מיט גליק, הייסט עס אויף זייער לשון...

— קומט דאָך אייך, — רופט זיך אָפּ דער יונגער כראַביע,— מתנות... דרשה־געשאַנק, אויף זייער לשון, חתונה־געשאַנק.

רופט זיך באַלד אָפּ דער אַלטער פּריץ:
— איך גיב זיי אַוועק די בעסטע קרעטשמע אין מיינע גיטער.
און די פּריצה זאָגט:
— און איך שענק זיי די אַרענדע אויף אייביגע יאָהרען!
און די טאָכטער רופט זיך אָן:
— איין איינציגע טאָכטער בין איך, אייסער מיין ברודער.
האָב איך אויך אַ שטיקעל דעה!
— האָסט, גיב — זאָגען פאָטער און מוטער — וואָס דו ווילסט!
— גיב איך 300 וויאָדער אָקעוויט פון גאַרעלנע.
וכך הוה... דער יונגער פּריץ האָט נאָך עפּעס אַריינגעשטופּט אין די הענט אַריין...
איך האָב נישט געצעהלט...
דערווייל איז אַריין מוזיק, מען האָט אָנגעהויבען טאַנצען...
אונזער פּאָר־פּאַלק האָט זיך שטילערהייט אַרויסגע'גנב'עט און געפאָהרען צוריק—צו זיך אין קרעטשמע אַריין...
דער אַרענדאַר איז שוין דאָרט נישט געווען... שוין געגאַנגען לײַדען גלות.

מסירת נפש.

מיט דורות צוריק האט גע׳שם׳ט אין צפת א איד — **א גביר** און א גרויסער בעל־מזל, וואס האט געהאנדעלט מיט צירונג און אלערליי אבנים טובות ומרגליות. און געווען איז דער איד אן עושר אן אמת׳ער, נישט קיין אויפגעבלאזענער, ווי היינטיגע צייטען.

און געהאט האט ער זיין אייגענם א פאלאץ, וואס האט ארויסגעקוקט מיט ליכטיגע פענסטער־אויגען אויפ׳ן ים־כנרת; און ארומגערינגעלט האט דעם פאלאץ א גארטען א גרויסער, מיט אלערליי גלוסטיגע בוימער, מיט כל המינים פרות און זינגענדיגע פייגעל, און מיט אלערליי שמעקעדיגע קרייטעכצער און אנדערע געוויקסען, הן לנוי והן לרפואה. —

און געהאט האט דער גארטען וועגען ברייטע, אויסגעשיטע מיט גאלדענעם זאמד, און די בוימער איבער די וועגען האבען זיך אין דער הויך צוזאמענגעטראפען מיט די קרוינען, און צוזאמענגעפלאכטען און פארשאטענט די וועגען.

און סוכות זענען צוזיים און צושפרייט געווען אויף אלע עקען פון גארטען צום אפרוהען, און וואסערלעך, איבער וועלכע די מייערסטע ווייסע גענז — בר־אווזות — זענען ארומגעשוואוימען, האבען געגלאנצט ווי די שפיגלען, — ממש א גן־עדן התחתון.

און געהאט האט דער איד זיינע אייגענע אייזלען און קעמלען, צו פאהרען איבער דעם מדבר; און אן אייגען שיף, מיט אייגענע שיפסלייט און א שיפס־קאפיטאן — צו פאהרען אויפ׳ן ים...

מיט איין ווארט: אויף כל ישראל געזאגט...

און דער איד האט נישט געקארגט די מטבע, און **האט זיך** משדך געווען מיט רבנים, ראשי־ישיבות און אזוי גאונים פון בבל און ארץ־ישראל, און האט אוועקגעשיקט די קינדער למקום תורה; און וואס א זוהן ער האט אוועקגעשיקט, האט ער איהם באלד אפגעטיילט בכסף מזומן זיין חלק ירושה, אויסער נדן, כיד הגביר.

און מיט דער צייט איז ביי איהם געבליבען נאָר די אינגסטע טאָכ־טער מיט'ן נאָמען שרה, דאָס געליעבטע מוזיניקעל, וואָס ער האָט געהיט, ווי דעם שוואַרץ־אַפּעל פון אויג.

די שרה איז געוועזן א גרויסע יפה־פיה, און א לב טוב, און א מזג טוב — אין לשער.

און פאַר דער בת יחידה, אַז עס איז געקומען די צייט, האָט ער זיך אַראָפּגעבראַנגט פון נשיא פון בבל'ס ישיבה א טייערע כלי, מיט'ן נאָמען חייא.

און געשריבען האָט דער ראש ישיבה אויפ'ן בחור צום צפת'ער רב נישט מעהר און נישט ווייניגער, ווי עטרת ראשי ועטרת הישיבה; דאָס הייסט: די קרוין פון ראש ישיבה'ס קאָפּ, און די קרוין פון דער גאַנצער ישיבה. און דאַצו נאָך — ו„שלשלת היוחסין“. ד. ה.: גאָר דאָס אויבערשטע פון שטייסעל — יחוס שביחוס.

און א קלאַנג איז געגאַנגען איבער דער וועלט, אַז אותו הבחור חייא קומט אַרויס „מזרע המלוכה“; נייערט בשעת חירום אין בבל, ווען מען האָט דעם חייא'ן גע'הרג'עט פאָטער און מוטער און אומגעבראַכט שוועסטער און ברודער, און ער אַליין איז נצול גע־וואָרען, ממש על פי נס, — איז דער יחוס־בריעף פאַרלוירען גע־וואָרען... האָט אָבער ר' חייא, דער גרויסער עניו, דערפון קיינמאָל נישט גערעדט, ווייסט מען נישט. — זיכער איז אָבער, אַז מענ־שען, וואָס האָבען דעם בחור חייא אין גאָס געזעהן, האָבען זיך אָפּגעשטעלט קוקען אויף איהם, ווי אין א שיינדעל אַריין, און נישט איינער האָט א ברכה געמאַכט איבער זיין שעהנקייט. וואָרים א פּנים האָט דער חייא געהאַט פון אַן אמת'ן בן־מלך; די שכינה האָט אויף איהם גערוהט...

באַזעצט זיך דער חייא ביים שווער אין צפת — על התורה ועל העבודה...

נישט לאַנג אָבער האָט זיין מנוחה געדויערט; דער שווער, דער אַלמן, איז א צייט נאָך חייא'ס חתונה נפטר געוואָרען. דער יונגערמאַן האָט געמוזט איבערנעמען די גרויסע עסקים און מאַכען נסיעות איבער ווייטע מדינות. מיט איין וואָרט, ער איז געוואָרען א גרויסער סוחר פון די גרעסטע אויף דער וועלט.

דאָס האָט אָבער איהם, חלילה, צו בטול־תורה נישט געבראַכט. דער קעמעל, אויף וועלכען ער איז געריטען איבער דער־

מדבר, האט עמיץ פון דער קאראוואנע ביים ציימעל געפיהרט. און ר' חייא האט נישט ארויסגעלאזט דעם ספר, וואס ער האט גע־האלטען, פון האנט, און נישט אראפגענומען קיין אויג פון ספר.

און אין שיף האט ער געהאט א חדר מיוחד (קאיוטע בלע"ז). וואו ער איז געזעסען ביחידות און עוסק געווען בתורה, הן בנגלה, הן בנסתר.

און ער האט נאך אפילו געפונען צייט, צו לערנען זיך שבע חכמות ביי די אלטע שייכען, מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ'ן וועג, ווי חכמת הרפואה, שיחת חיות ועופות און אפילו אביסעל אצטגנינות, וכדומה...

און א בעל־צדקה איז ער געווען, אין לשער ואין לספר. ובכל מקום בואו — וואו ר' חייא האט זיך ערגעץ אפגעשטעלט אין א קהלה, — פזר נתן לאביונים — האט ער קודם כל מפריש געווען מעשר־עני פון ריוח אויפ'ן וועג, אחוץ פדיון שבוים לפי הצורך.

און אזוי פלעגט ער אויך טון גרויסע טובות דעם כלל ישראל.

ווארים דער מסחר מיט אבנים טובות ומרגליות האט איהם מקרב געווען צום מלכות מיט איהרע שרים. און מיט דער שעהנקייט און עהרליכקייט, און אפשר מעהר נאך מיט זיין חכמה, האט ער שטארק נושא־חן געווען אין זייערע אויגען, און זיי פלעגען אין איהם אמונה האבען, גלויבען לכל היוצא מפיו, און אלץ צוליעב טון...

פלעגט ער זיין א שתדלן און א מליץ יושר על כל צרה שלא תבא... און ברוח פיו האט ער מבטל געווען בלבולים נוראים: ארויסגענומען פון תפיסות, באפרייט פון מלקות און קייטען; און נישט איינמאל און אין דער לעצטער מינוט, — פון תלינ'ס הענט; אחוץ כמה וכמה יונגע נפשות, וואס ער האט ארויסגענומען פון מעטשעטען, וואס מען האט זיי געוואלט אפ'שמד'ען איבערגע־וואלט...

און איבער דער צייט, וואס ר' חייא איז געווען א מהלך בדרך, פלעגט שרה די צדקת ממלא מקומו זיין אין דער היים אין צפת לכל דבר שבצדקה, ווי עס פאסט פאר אן אמת'ער אשת־חיל. ובטח בה לב בעלה, — האט זיך ר' חייא אויף איהר פארלאזט און איז זיכער געווען, אז דער הונגעריגער, וואס וועט אריינקומען אין

זיין הויז, וועט ארויסגעהן א זאטער; און דער דורשטינגער — אז
אנגעטרונקענער. ווי אויך, אז זי וועט זייער בת יחידה, מרים,
מגדל זיין לצדקה ולמעשים טובים און מדריך זיין אין כשר׳ן וועג.
וכך הוה: דער פאלאץ איז שטענדיג פול געווען מיט אורחים
און ארעמע לייט. און תלמידי חכמים, רבנים און ראשי ישיבה,
וואס פלעגען ארויסגעהן לחוץ לארץ וועגען צרכי הצבור און צו־
ריקפאהרען, האבען זיך, אהין־צו־וועגס, ווי צוריק־צו־וועגס, אפּ־
געשטעלט — אזוי פלעגט מען שוין זאגען — ביי ר׳ חייא׳ם וויב.
און זי פלעגט זיי מקבל זיין בסבר פנים יפות, און שפּייזען מיט
אל־דאס גוטס, און פלעגט נאר פארלאנגען, זיי זאלען ארויפלעגען זיי־
ערע הענט אויף דער בת יחידה׳ס קעפּעלע און בענשען זי מיט מזל...

און די ברכות האבען אנגעהויבען מקוים צו ווערען: די איינ־
ציגע טאכטער מרים איז געווען אן אויסטערליש געראטען קינד,
א ברכה פון זיין ליעבען נאמען. און גאנץ צפת פלעגט זיך בענשען
מיט איהר, מען זאגט: „חייא׳ס טאכטער לייכט ווי די זון“. „איז
קלאר ווי דער טאג“; „עס ליגט אויף איהר אסתר המלכה׳ס חן
וחסד“; און זי איז ווירקליך געווען א יפה־פיה — די מוטער
אויס׳ן אויג.

זענען דאך אבער גאטס דרכים נישט צום פארשטעהן; און
צוריק געשמועסט, האט דאך שוין שלמה המלך, עליו השלום, גע־
זאגט: „את אשר יאהב... יוכיח“ — וועמען זיין ליעבער נאמען
ליעבט, דעם שטראפט ער; טיילמאל ברענגט דער רבונו של עולם
גאר אויפ׳ן צדיק א נסיון; ער פּרואווט מיט יסורים דעם צדיק, צו
זעהן, ווי ווייט, ווי טיף, און ווי שטארק דעם צדיק׳ס בטחון איז,—
סיי ווי סיי, שרה די צדקת פאלט פלוצלונג אוועק. ר׳ חייא בא־
קומט די בשורה־רעה אויף א ווייטען וועג. און לב יודע מרת נפשו—
פיהלט ער, אז עס איז שלעכט, ווארפט ער אוועק אלע עסקים און
לויפט אהיים. איבער טאל און איבער בערג, מדבריות און ימים,
באגעגענען איהם אלערליי מניעות. פאלען אונטער איהם אין מדבר
אייזלען און קעמלען פאר דורשט; שטורעם־ווינטען ווילען איהם
צושלאגען דאס שיף אויפ׳ן ים, — איז איהם אבער דער זכות
התורה והעבודה בייגעשטאנען. האט ער גובר געווען אלע מניעות
און איז אהיים געקומען בשלום... האט ער אבער שוין געטראפען
די צדקת שרה כמעט ביי יציאת נשמה... נאר ווי די צדקת האט

איהם דערזעהן, האט זי זיך געשטארקט און אויפגעזעצט אויפ'ן בעט, און נאך אפגעגעבען א שבח והודיה צום בורא עולם, וואס האט אויסגעהערט איהרע תפלות, זי זאל זעהן איהר כשר'ן צדיק פאר דער פטירה; און דרעהט זיך איבער צו ר' חייא'ן, און טרייסט איהם און איז איהם מבטיח, אז זי איז מקבל די יסורי־מות באהבה... און רעדט מיט איהם נאך א ווארט וועגען דער בת יחידה מרים, וואס מען האט ארויסגעפיהרט א פאר'חלש'טע... און ר' חייא זאגט איהר צו, אז ער וועט זיין פאר איהר אי א טאטע, אי א מאמע; אז קיין פרעמדע הענט וועלען דאס יונגע ביימעלע נישט בויגען, נישט קרימען, נישט, חס ושלום, ברעכען... וכנגד זה, זאגט זי איהם צו, אז זי וועט אויפ'ן עולם־האמת קיין רגע אז זיי נישט פארגעסען. אז זי וועט זיך שטענדיג מיהען פאר דער בת יחידה וועגען א זווג, עס זאל זיין לפי כבודה ומעלתה... און אויב עס וועט זיך מאכען, חס ושלום, א סכסוך, א ספק, צי א מניעה, וועט זי אלץ אנווענדען און באקומען רשות, צו באווייזען זיך ר' חייא'ן אין חלום, און זאגען וואס מען דארף... אזוי האט זי זיך מיט ר' חייא'ן געזעגענט, געזאגט נאך אמאל שמע ישראל (עס איז שוין געווען נאך ודוי) און נאך אמאל געעפענט די אויגען און א קוק געטאן אויף ר' חייא'ן באהבה רבה און מיט חן והסד, און געהייסען גריסען די טאכטער, און געבעטען איהם, ער זאל מקבל זיין דעם גזר־דין פון זיין ליעבען נאמען באהבה, און האט זיך אראפגערוקט פון קישען, איינגעצויגען די פים און איבערגעדרעהט זיך צו דער וואנט — ויצאה נשמתה בטהרה...

און באלד נאך שלשים האט ר' חייא, אהן א רגע ישוב הדעת, מיט אמאל אפגעשניטען פון אלע מסחרים, פארקויפט די פערעל און בריליאנטען און אלערליי אנדערע צירונג כמעט בחצי חנם, און האט זיך באזעצט במנוחה על התורה והעבודה אין צפת... און אין פאלאץ זיינעם האט ער זיך געעפענט א ישיבה, און האט אויס־געזוכט און פארזאמעלט אין איהר פון צפת און פון דער סביבה אלע בחורים — וואויל־לערנער, און האט געזאגט באר זיי, וואס נאט גיט א טאג, דעם שעור. און זיי האבען דורשטיג געטרונקען זיינע רעד, און די ארעמע בחורים פון צווישען זיי האט ער גאר

אינגגאַנצען אויף זיך גענומען. און זיי אײַפגעהאַלטען ביי זיך אין פּאַלאַץ, צו צוויי און צו דריי בחורים אין אַ חדר מפואר. און האָט זיי מפרנס געווען בעין יפה, און האָט זיי מלביש ומנעיל געווען כבני הגבירים. וכל מחסורם עליו — פאַרזאָרגט אפילו מיט קליין־געלט. אַ בחור זאָל זיך קאָנען אַמאָל אַנטון אַ נחת און נישט פאַרשעמט ווערען פאַר זיינע בעל־הבתי׳שע חברים...

וכשהגיע התור, אַז אַן אָרעם־בחור איז געקומען צו שמונה־עשר־לחופה, פלעגט ר׳ חייא שיקען נאָך שדכנים און אויסקלייבען איהם אַ שדוך מיט קעסט און אַנהאַלטעניש, לפי כבודו ומעלתו, און פלעגט געבען נדן, הלבשה ומתנות און נעמען אויף זיך כּמעט האלב הוצאות החתונה מיט רח״ש, און פלעגט אַליין פיהרען צו דער חופה, נאָך דער חופה משמח זיין חתן־כלה כדת וכדין. און וואָס אנבאַלאַנגט זיין טאָכטער מרים, האָט ער געהאָפט, אַז עס וועט זיך איהם טרעפען גאָר אַ כלי יקר — טאַקע, ווי מען זאָגט, פאַר גאָט און פאַר לייט.

וועגען דעם ענין האָט ער אַמאָל געשריבען בדרך משל צו זיין מחותן דעם נשיא פון בבל, מיט וועלכען ער פלעגט זיך דורכשריי־בען, הן אין דברי תורה, הן אין עניני משפחה, אויף לשון קודש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי־טייטש, כּמעט אין עברי־טייטש פאַרלירט עס אַסך פון מתיקות.

און אַזוי שרייבט ער:

„מיט׳ן הילף פון זיין ליעבען נאָמען האָב איך מיר געפלאַנצט זעהר אַ שעהנעם גאָרטען (דאָס מיינט ער די ישיבה), מיט כל המינים בוימער, וואָס טראָגען כל המינים פּרות (דאָס מיינט ער — די תלמידים) און אַז אַ פּרי ווערט צייטיג און זאַפטיג, (דאָס מיינט מען: ראוי לחופה) זוך איך איהם אויס אַן אדם הגון (אַ שעהנעם מחותן) און היים איהם אַ ברכה מאַכען (ברכת נשואין), און אַז גאָט וועט מיר העלפען, — שרייבט ער — און עס וועט זיך באַ־ווייזען אַן אתרוג׳ל אַ הדר, גאָר אָהן אַ פּגימה, וועט שוין אין דעם הדר׳ל זוכה זיין בתי היחידה מרת מרים, תחי׳“.

און אַז דער נשיא פון בבל האָט איהם צוריק געשריבען מיט זיין לשון בקצור נמרץ:

— היכא דמי, עס זאָלען אין דיין ישיבה נישט זיין קיין לומדים מופלגים?

גיט איהם ר' חייא אַנצוהערען, אַז „לא המדרש עיקר“.

— אין תורה — שרייבט ער איהם בדרך המליצה — אלא מים; תורה איז געגליכען צו וואַסער. אָבער נישט אַלע וואַסערען פליסען אַרוים פון "גן־עדן. (נישט יעדערער, הייסט עס, לערענט לשם שמים)... איינער לערענט לשם תאוות הנצחון: ער וויל אי־בערזאַגען און מנצח זיין זיינע חברים; אַ צווייטער מיינט נאָר צו באַנוצען זיך מיט'ן כבוד פון דער תורה—נישט ער זאָל מכבד זיין די תורה, נאָר די תורה זאָל איהם מכבד זיין; אַ דריטער האָט צום לערנען גאָר אַן אַנדער מין יצר הרע — ער האָט ליעב שכל'־דיגס! ער פרעהט זיך נישט מיט גאָטס תורה, נאָר מיט ז י י ן אייגענער! מיט זיינע חדושי־תורה, מיט זיינע המצאה'לעך; ער קוועלט פון זיינע אייגענע אויפטועכצער. פון זיינע קונצען, וואָס ער באַווייזט אין דער תורה! און, צוליעב אַ קונץ, איז ער אפילו גרייט מגלה פנים צו זיין בתורה שלא כהלכה. טייל זענען מעהר מגושם, מאַכען זיי זיך פון דער תורה אַ האַק, צו גראָבען אין מיסט, און צו געפינען אַ שווער — אַז אַנהאַלטעניש, קעסט — דיין קישקע מיט שמאַלץ, און, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, — אַ ירושה!... און ווען אפילו מתוך שלא לשמה קומט אַמאָל לשמה, — בלייבט אַלץ אויף דער נשמה אַ פלעק, אַן אַפּזאַץ, אַ טעם לפגם! הכלל אתרוגים כשר'ע זענען פאַראַן פיעל, וויל אָבער ר' חייא אַ הדר: עס זאָל זיין תוכו כברו, און דעם תוך פון אַ מענש — איז נישט אַזוי לייכט צו דער־קענען... כבדהו וחשדהו; און ער וויל גלאַט כשר!

איז איהם דער ראש־ישיבה מודה, און ענטפערט איהם, כדרכו, בתכלית הקצור:

— „יגעתי ומצאתי תאמין“.

ווי אַזוי אָבער זוכט מען?

הוא היה אומר, אַ מענש — פלעגט ר' חייא זאָגען — וואָלט לייכט געווען צו דערקענען אין די אויגען... די נשמה אין גוף זיצט, ווי אין תפיסה; האָט דער בורא עולם, מיט זיין גרוים רחמנות, געעפענט דער נשמה אין דער תפיסה צוויי פענסטערלעך. דאָס זענען די אויגען פון אַ מענש, זי זאָל דורך זיי אַרויסקוקען,

זעהן די וועלט, און לאָזען זיך דערקענען דער וועלט! וואָלט מען אין די אויגען יעדען דערקענט, האָט אבער א מענש פאַרהענגלער צו די פענסטערלעך — ברעמען, מיט וועלכע ער קאָן ווי פארשטע־לען... און, א מענש, וואָס האָט א נשמה מיט א פּנם, באהאלט ער זי, ווי מען באהאלט קודם א חופּה א כלה מיט א מום, און ווען די נשמה וויל זיך באַווייזען, לאָזט ער די פאַרהענגלער אראָפּ; מכלומר׳שט פאַר עניוות...

לייכטער — זאָגט ר׳ חייא — וואָלט שוין געווען צו דערקענען א מענש אַזין׳ם קול. אין דעם האָט ער געהאַט זיין אייגענע שטה:

„משול — פלעגט ער זאָגען — כחרס הנשבר“ — א פּראָס־טער מענש איז נישט מעהר ווי אַ ערדענער שארבען. און דער גאַנצער מענש, דער אדם השלם — צו אַן ערדענער כלי, וואָס קאָן אין זיך מקבל זיין די תורה און פארלירט נישט קיין טראָפּען. הני מילי? ווען דער טאָפּ איז גאַנץ... ווי אַזוי דערקענט מען אָבער, צי דער טאָפּ האָט נישט קיין שפּעלטעל, כאָטש עס איז נישט מיט׳ן אויג צו דערזעהן? מוז מען אָנקלאַפּען אַן דעם טאָפּ און הערען זיין קלאַנג — האָט דער טאָפּ א ריינעם, פולען קלאַנג, מה טוב! אַנים, איז טאַקע משול כחרס הנשבר... און אַזוי אויך דער מענש.

א מענש, וואָס איז נישט גאַנץ, קאָן האָבען אַן אויבער־קול, אַן אונטער־קול, א ביי־קול, א צושפּאַלטען קול, א ציטערדיג קול, אָבער נישט קיין ריינעם, קלאָרען קלאַנג; קיין רעכט קול האָט ער נישט! איז אָבער א מענש קיין טאָפּ נישט; אַז מען קלאַפּט אַן, און ער האָט נישט זיין אייגען קול, מאַכט ער נאָך א פרעמד קול... טוט ער ווי א פּאַפּוגיי! דו הערסט אַמאָל פון ווייטענס א קול, מיינסט, דער און דער פויגעל, און אַז דו קומסט צו — א נאָכגע־מאַכט קול, א פּאַפּוגיי.

וכה יעשה כל הימים — לויט דער שיטה פלעגט ר׳ חייא זיך נוהג זיין אַזוי:

דעם שעור פלעגט ער זאָגען פאַר וואָרמעס; און א פּאָר שעה פאַר מנחה פלעגט ער ארויסלאָזען די תלמידים אין גאַרטען אריין; זאָלען זיי מטייל זיין אין שאָטען פון די בוימער, טועם זיין פון זייערע פּרות און א ברכה מאַכען, און אויך נהנה זיין פון די ריחות פון אַלערליי הרייטעכצער, און שפּאַצירענדיג, איבער׳־חזר׳ען דעם שיעור בעל־פּה, אָדער גלאַט רעדען פון תורה; אפילו

שיחת רעים איז אויך קיין סכנה נישט... און ער פלעגט זיך דאָ־מאָלט מתבודד זיין אין זיין חדר, און לערנען סתרי תורה... און זיין חדר האָט געהאַט אַ פענסטער אין גאַרטען אריין, מיט אַ שווער זיידענע פאָרהאַנג פאַר דער זון. און פון צייט צו צייט פלעגט ר׳ חייא אראָפנעמען די ברילען, לעגען אויפ׳ן ספר און נאָך צודע־קען מיט׳ן פולאַרענעם טיכעל און ארויפלעגען דאָס טאַבאַק־שקע־טעלע, — און צוגעהן צום פענסטער, און שטעלען זיך אַ ווײַלע הינטער דעם פאָרהאַנג, און איינהערען זיך צו די קולות פון זיינע תלמידים, וואָס געהען ארום אויף די שפּאַציר־וועגען, פאָרען־אָדער קופּקעלעך־ווייז, און רעדען צווישען זיך ווי חברים, און האָבען קיין סבה נישט צו היטען זיך און בייטען די קולות...

וואָס זיי האָבען געשמועסט, האָט ער נישט געוואָלט און נישט געקאָנט הערען: ארויף ביז צו זיין חדר איז צוגעקו־מען פון די בחורים נאָר דער קלאַנג אליין, אהן אַ התוך הדבור... און אז עס איז אוועקגעגאַנגען אַ צייט, און ר׳ חייא האָט קיין אמת רעכט קול נישט געהערט, איז ער ארייננעפאַלען אין עצבות.

איינמאָל האָט ער זיך אפילו געקלאָגט פאַר זיין ליעבען נאָ־מען:

— רבונו של עולם! — זיפצט ער — די פייגעלעך אין גאָר־טען, וואָס האָבען נאָר אַ נפש חיה, זינגען דיין שבח, און די תלמידים מיינע, וואָס האָבען אַ נשמה און אַ יחידה, לערנען דיין תורה... פאַרוואָס איז דער קול פון דיינע פייגעלעך אזוי גאַנץ, אזוי ריין, אז עס גיסען זיך אין זיי אוים גאַנצע נשמות, בשעת ווען מיינע תלמידים — — —

געענדיגט אָבער האָט ער נ י ש ט: מקטרג זיין אויף זיינע תלמידים האָט ער נישט געוואָלט... די עצבות אָבער טרעט נישט אָפּ!

פון צייט צו צייט קומען אַן נייע תלמידים, נייע קולות, אָבער אַלץ קיין קמח־סולת נישט!

און איינמאָל שטעלט ער אָפּ די טאָכטער מרים, קוקט אויף איהר אַ ווײַלע מיט גרוים ליעבשאַפט און רחמנות, און גיט זי אַ פרעג:

— געהסט אמאָל, טאָכטערשי, אויף דער מאַמעס קבר?

קושט ער זי אויפ'ן שטערן, און גלעט זי הארציג איבער'ן קאפּ, און בענשט זי דערביי, און פרעגט דערנאָך:

— און וואָס בעטסט דו ביי איהר, טאַכטער?

הויבט זי צו איהם אויף איהרע געטרייע אויגען און זאָגט:

— פאַר דיין געזונט, טאַטעשי, בעט איך! ביסט טיילמאָל אַזוי טרויעריג... און איך, נעבעך, ווייס נישט, מיט וואָס דיך משמח צו זיין... זי, די מאַמע עליה השלום, האָט געוואוסט... בעט איך ביי איהר, זי זאָל עס מיר אריינגעבען אין הארץ אריין, אָדער צו חלום קומען און אויסלערנען, ווי אַזוי דיך משמח צו זיין...

גלעט ער זי איבער די סאַמעטענע בעקלעך און זאָגט איהר:

— איך בין, ברוך השם, טאָכטער, בקו הבריאה! עפּעס אַנדערש דאַרפסטו בעטען ביי דער מאַמען!

— וואָס, טאַטעשי?

— אז דו וועסט געהן, טאָכטערשי, אויף דער מאַמעס קבר, בעט זי, זי זאָל זיך מיהען, שטאַרק מיהען און זעהן, עס זאָל מקוים ווערען דאָס, וואָס איך טראַכט וועגען דיר.

ענטפערט זי איהם בתמימות:

— גוט, טאַטעשי!

ויהי היום — איינמאָל, זיצענדיג פאַר מנחה אין ערשטען חדר, דערהערט ר' חייא פון פאַדערהויז א וכוח, עס הערען זיך צוויי קולות: א קול א בייזערדיגס, דעם ריש־דוכנא'ס קול, און א צווייט קול, א יונגס, א פרעמדס — מן הסתם, פון א פרעמדען בחור. און דער קול פון פרעמדען בחור מאַכט אויף ר' חייא'ן א גרויסען רושם. אויף אַזא קול האָט ער געהאַפט, אויף דעם האָט ער מתפלל געווען! פאַרמאַכט ר' חייא דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר זיך, און וויל זיך לענגער איינהערען, האַקט זיך אָבער דער צווייטער, בעטענדיגער קול איבער, און עס הערט זיך נאָר דעם ריש־דוכנא'ס קול, וואָס מוסר'ט און בייזערט זיך. גיט ר' חייא א קלאַפּ אין טיש, פאַר א סימן, אז ער רופט. עפענט זיך די טיר, און עס באַווייזט זיך פאַר איהם דער ריש־דוכנא, א צו־רודערטער, א דערשראָקענער, און שטעלט זיך פאַר ר' חייא'ן כעבדא קמיה מריה, און זיין אַלט פנים איז נאָך בלאַס, די אויגען

— יאַ, טאַטעשי! — ענטפערט זי איהם און קושט איהם דערביי מיט גרוים ליעבשאַפט די האַנט.
שפּריצען נאָך מיט פייער, און די נאָז־פליגעל טאַנצען — אַזאַ כעסן איז ער געווען.
ווארענט איהם ר׳ חייא: כל הכועס!...
— ניין, רבי! — בלאָזט זיך אָפּ דער ריש־דוכנא — עס איז משיח׳ס צייטען — אַזאַ חוצפּה! אַזאַ חוצפּה פון אַ בחור!
— נו, נו, — וואָס וויל ער, דער בחור?
— ער וויל אַ קלייניגקייט: אריין צו אייך אין ישיבה!
— נו?
— פרעג איך איהם: קאַנסט „ש״ס ופוסקים״? זאָגט ער: ניין! — כאָטש „משניות״? — פרעג איך ווייטער — ניין! — מאַך איך מיר אַ שפּאַס: און „עין יעקב״? — אויך נישט! — שפּאַס איך שוין ווייטער: און דאַווענען? צואַוויינט ער זיך! — וואָס איז? דאַוונען אין סדור קאָן ער, נאָר פּירוש המלות האָט ער פאַרגעסען! שוטה, וואָס־זשע ווילסטו? — צו ר׳ חייא׳ן וויל ער!
— נאָך וואָס? זאָגט ער, אַז ער וויל אייך בעטען, איהר זאָלט איהם לאָזען זיצען אין ישיבה און צוהערען זיך צום שיעור, אפשר וועט איהם גאָט העלפען, ער וועט זיך דערמאָנען!
— געקאַנט, הייסט עס, און פאַרגעסען, — זיפצט ר׳ חייא אָפּ, — אַ חולה, נעבעך; און וואָס איז דער כעס?
— וואָס דער כעס איז? אדרבא — זאָג איך איהם, — איך וועל דיך אריינלאָזען צו ר׳ חייא׳ן. טראָגט אָבער דער בחור אַ ליינוואַנטען מלבוש. ארומגעבונדען איז ער מיט אַ האַנפענער שטריק איבער די לענדען און האַלט נאָך אין דער האַנט אַ וואַלד־שטעקען, ווי אַ גזלן, — אַן אָפּגעשיילטע צווייג פון אַ מאַנדעל־בוים. זאָג איך איהם: גוט, בחור, איך וועל דיך אריינלאָזען צו ר׳ חייא׳ן, נאָר טו דיך איבער. האָסט אַנדערע מלבושים? — נישט ער האָט, נישט ער וויל זיך איבערטון... ער טאָר נישט, זאָגט ער.
— לעג כאָטש אַוועק דעם שטעקען! דאָס אויך נישט! ער טאָר דעם שטעקען נישט ארויסלאָזען פון האַנט, נישט ביי־טאָג, נישט ביינאַכט; ער שלאָפט מיט׳ן שטעקען!
פארשטעהט ר׳ חייא, אַז עס איז אַ בעל־תשובה, זאָגט ער:
— יבא, זאָל אריינקומען דער בחור.

קומט ער אריין א בלאסער, א מאגערער; אנגעטאן, ווי דער ריש דוכנא האט איהם אויסגעמאלט, און שטעלט זיך ביי דער טיר.

רופט איהם ר' חייא צו צו זיך נעהנטער, דערלאנגט איהם „שלום“, לאזט זיך נישט פאלען צו די פיס, נישט קושען די האנט. און אז ער זעהט, אז דער בחור הויבט אויף איהם זיין אויג נישט אויף, פרעגט ער:

— קינד מיינס, וואס לאזט דו די אויגען אראפ פאר מיר? באהאלסט דו פאר מיר דיין נשמה?

— יא, רבי — ענטפערט דער בחור — מיין נשמה איז א זינדיגע... איך האב מיך מיט איהר וואס צו שעמען...

זאגט ר' חייא: אין אדם משים עצמו רשע... איך הייס דיך אויפהויבען די אויגען.

פאלגט דער בחור.

און ר' חייא, קוקענדיג איהם אין די אויגען אריין, זוערט פארציטערט, א פארשאלטענע נשמה האט ער דערזעהן.

— קינד מיינס — פרעגט ר' חייא — עס שטעקט א קללה אין דיינע אויגען. ווער האט דיך פארשאלטען?

— דער ראש־ישיבה פון ירושלים!

ר' חייא ווייסט, אז דער ראש־ישיבה פון ירושלים איז ערשט נישט לאנג נפטר געווארען, פרעגט ער: ווען?

ענטפערט דער בחור: — שוין צוויי חדשים.

„ריכטיג! — טראכט ר' חייא — דאמאלט האט ער נאך געלעבט“... און הויך פרעגט ער:

— פארוואס?

— אויף דעם האט מען מיך געהייסען, איך זאל פאר אייך זיך מתודה זיין.

— גוט... און ווי הייסט דו, בחור?

— חנניא...

— נו, בחור חנניא, — מאכט ר' חייא און שטעלט זיך אויף — אצינד קום דאווענען מנחה ומעריב, דערנאך וועט דיר דער ריש דוכנא ווייזען אן ארט ביים טיש... נאכ'ן עסען, וועסט דו אראפגעהען אין גארטען אריין, איך וועל דיך אויפזוכען און אויס־הערען דיינע רייד.

און ער נעמט איהם אַן ביי דער האַנט, און פיהרט איהם מיט זיך צום בית־המדרש'ל ביי דער ישיבה.

און געהענדיג, טראַכט ר' חייא:

— אַזוי יונג, אַזאַ קול... און אַ בעל־תשובה... און אין די אויגען אַ קללה... וואונדערליך זענען דעם בורא'ס דרכים.

שפּעט ביינאַכט געהט ר' חייא מיט'ן בחור חנניא אַרום אין גאַרטען. פון צייט צו צייט גיט ר' חייא אַ קוק צום הימעל אַרויף און זוכט עפּעס אַ צייכען על פּי האיצטגנינות, עפּעס אַ סימן; אין אָבער דער הימעל פאַרשטעלט מיט אַ שטומען גרויען נעבעל; אַ נאַכט אָהן לבנה, אָהן שטערען... עס שטראַלען נאָר די שויבען פון די פענסטער אין פּאַלאַץ, און מיט זייער ליכט פיהרט ר' חייא דעם בחור חנניא מיט זיך אין סוכה אַריין, און זיי זעצען זיך.

„ופתח פיו בחכמה", און ר' חייא הויבט אָן:

— אין „פּסוק" שטעהט — זאָגט ער צו חנניא'ן — „דאגה בלב איש — ישיחנה"...

— רבי, וואָס איז דער טייטש? — בעט זיך דער בחור.

טייטשט איהם ר' חייא אויס וואָרט ביי וואָרט:

— דאָס איז טייטש: „דאגה" — אַ זאָרג (חנניא חזר'ט איבער), „בלב" — אין האַרץ, „איש" — פון אַ מענש, „ישיחנה" דאָס איז טייטש: ער זאָל אויסזאָגען אַן אַנדערען, — ער זאָל זיך אויסגיסען דאָס האַרץ. און כאַטש דער בחור איז תופס נאָר טייטש־ווערטער, הויבט זיך איהם אָן דאָס בלאַסע פּנים צו רויטלען, ווי ביי אַ פאַר'חלש'טען, ווען מען ראַטעוועט איהם און די נשמה קומט פּאַמעלעך צוריק אין גוף אַריין.

קריגט אויף איהם ר' חייא גרויס רחמנות און זאָגט איהם:

— פּתח פיך, בני, — עפען דיין מויל, חנניא. ויאירו דבריך— און זאָלען לייכטען דיינע ווערטער, און זיי דיך פאַר מיר מתודה...

האָט איהם חנניא דערצעהלט אַ מעשה נורא.

קומען קומט ער אַרויס פון ירושלים... זיין מאַמע איז אַ רייכע אַלמנה, וואָס האַנדעלט מיט בשמים...

און זי האָט נאָר צוויי קינדער געהאַט, אַן עלטערע שוועסטער מיט'ן נאָמען אסתר, און איהם, חנניא.

האָט זי, פאַרשטעהט זיך, ליעבער געהאַט חנניא'ן, דעם קדיש, פאַר זיין שוועסטער. בפרט, אַז חנניא האָט זיך באַוויזען אַ אינגעל אַן עלוי...

און כאָטש אסתר איז שוין אַלט געוואָרען אַ יאָהר זעכצעהן, האָט די מוטער זיך נישט געזאָרגט און נישט געטראַכט וועגען אַ שדוך פאַר איהר. און אַז שכנות דערמאָנען זי, האָט זי אַ גרייטען ענטפער: עס וואַקסען איהר נאָך, ברוך השם, קיין גרויע צעפּ נישט! און אָפּגעגעבען איהר גאַנץ האַרץ האָט זי חנניא'ן. זי האָט איהם געדינגען גוטע מלמדים, און וויילזי איז דעם ראש־ישיבה'ס אַ וויימע קרובה געווען, און האָט געהאַט אַ דריסת הרגל אין זיין הויז, פלעגט זי אַלע עטליכע שבתים פיהרען חנניא'ן צו דער רבי'צין, און די רבי'צין פלעגט איהם אַריינפיהרען צום ראש־ישיבה צום פאַרהערען.

האָט דער בחור ביים ראש ישיבה שטאַרק נושא חן געווען. שטעהט די מוטער הינטער דער טיר און הערט, ווי מען לויבט איהם; און קוקט אַריין דורך אַ שפּאַרע און זעהט, ווי דער ראש ישיבה קנייפּט איהם אין בעקעל אַריין מיט גרויס ליעבשאַפט, און איז איהם מכבד מיט'ן שענסטען עפּעל פון שבת־אויבס — קוועלט זי!

נאָך מעהר וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ, אַז די רבי'צין זאָגט איהר, אַז דער ראש־ישיבה וויל דעם בחור אַריינגעמען צו זיך אין ישיבה אַריין, אַבוואָל זי איז דערויף נישט באַשטאַנען, ווייל זי וויל זיך מיט איהם נישט צושיידען. איהר שיינדעל, וויל זי האָבען ביי זיך אין דערהיים; זי זאָל קאָנען וואָס אַמאָל מוסר זיין די השגחה אויפ'ן געוועלבל אַ שכנה, און אַריינלויפען אויסקושען איהר בן יחיד אַלע אברים. נעמט זי איהם צו נאָך אַ גרעסערען תלמיד חכם, ער זאָל לערנען מיט'ן בחור אין דערהיים.

און אינ'ם גרויסען תלמיד־חכם איז זי נכשל געוואָרען...

עס איז געווען איינער פון די פאַלשע תלמידי חכמים, וואָס לערנען נישט תורה לשמה, און האָבען נאָר אין זין זיך צו הויבען און צו קרוינען אויפ'ן חשבון פון דער תורה; האָט ער געפיהרט

חנניא׳ן אויף דעם אייגענעם דרך. ער האָט מיט איהם געלערענט נאָר פּלפּול און קונצען, ווי אַזוי אַלץ אָפּצואווענדען. און האָט געפּלאַנצט אין חנניא׳ס הארץ די ביטערע קריטעכצער פון גאוה און נצחון. און חנניא האָט זיך געשווינד אויסגעלערענט די חכמה; ווארים באמת איז עס נאָר אַ חכמה, אָבער קיין תורה נישט. נישט דאָס האָט מען אויפ׳ן בארג סיני געמיינט. — נאָר דאָס האָט די מוטער און דער עולם ארום נישט פאַרשטאַנען. האָט מען חנניא׳ן נאָך מעהר געליובט, און די מוטער — וואָס ווייסט אַ נארישע אידענע? — האָט דערפון נאָך מעהר נחת געהאַט...

און אין אַ צייט ארום האָט חנניא מקבל געווען די גאַנצע תורה פון תלמיד חכם, און האָט געזאָגט דער מוטער, אַז ער דאַרף שוין קיין מלמד נישט האָבען, האָט די נארישע אידענע געמיינט, אַז עס עפענען זיך פאַר איהר אַלע שבעה רקיעים...

און חנניא איז געגאַנגען אויפ׳ן דרך השקר שוין אויף דעם אייגענעם חשבון, און פלעגט האָבען וואָס אַמאָל מעהר וכוחים מיט בחורים פון ישיבה און גלאַט לומדים, און אַלע גובר זיין און מבייש זיין, און מאַכען פאַר עם הארצים... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס איז אַנגעקומען צום ראש ישיבה, האָט דער ראש־ישיבה גע־זאָגט: מעשה ילדות! דערפון וואַקסט אַ תלמיד חכם אוים! און האָט נאָר געהייסען געהן אין זיין נאָמען און זאָגען דער מוטער, זי זאָל איהם דערלאַנגען אַ פּעטשעל דערפאַר.

— אַ מאַמע — זאָגט ער — מעג!

געהט, מן הסתם, די מוטער און גיט איהם אַ קוש פאַר׳ן פּעטשעל, און קויפט איהם נאָך אַ שעהנע מתנה פאַר זיין חכמה...

זעהט חנניא, אַז עס איז גוט אַזוי, ווערט ער נאָך מעהר מחוצף. לויפט ער ארום אין שולען און בתי־מדרשים, און מאַכט זיינע קונצען. וואו עס זיצט אַ מתמיד און לערענט, שטעלט ער איהם אָפּ אין דער אייגענער סוגיא, וואָס יענער לערענט, און פרעגט קשיות, הערט תירוצים. און ווענדט אָפּ... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז יענער ווערט פאַרטומעלט, און חנניא ווייזט פאַר׳ן גאַנצען עולם, אַז דער מתמיד האָט קיין שום השגה נישט...

אַמאָל טרעפט ער, ווען אַ בחור זאָגט אַ חלוק, אָדער עס דרשנ׳ט אַ תלמיד חכם, — און נאָך איידער יענער זאָגט „ובא לציון“, שפרינגט ער שוין ארויף אויפ׳ן בעלעמער, און מאַכט פון

חלוק אשפה, און צושניידט מיט'ן מויל, ווי מיט א שער, דעם דרש אויף פיצלעך, און צורייסט איהם ווי א שפינגוועבס, און מאכט אלע פאר עם־הארצים.

לויפט מען ווייטער צום ראש ישיבה, גיט ער ארויס א הארט־בערען פסק: געהט, זאגט ער, צו דער מוטער און זאגט איהר, אז איך האב געהייסען איהם אפשמייסען...

קריגט חנניא פון דער מוטער נאך שענערע מתנות און נאך מעהר ממתקים; טוט ער נאך מעהר מעשים רעים. דערצעהלט מען ווייטער דעם ראש ישיבה, זיפצט ער אפ און זאגט, אז ער האט איהם מורא מעניש צו זיין, אזא למדן איז ער, אז נאר א מאַ־מע מעג. דערצעהלט מען איהם, וואס די מוטער טוט, הייסט ער, מען זאל ארויפשיקען חנניא'ן אליין. קומט חנניא אריין מיט עזות. און אז דער ראש ישיבה הויבט אן א שמועס וועגען תורה, האקט ער איהם איבער מיט חוצפה און פרעגט שפיציגע קשיות, און קשיות אויף קשיות, און וויזט זיין גבורה, און מישט צונויף ש"ס ופוסקים... איז אבער דער ראש־ישיבה א גרויסער עניו געוועזן, ביי־זערט ער זיך נישט, און זאגט איהם געלאסען:

— הער, חנניא! דיין גאנצע חכמה איז נאר אויף אפווענדען, אלע קשיות און תירוצים — אויף נישט אזוי, אלץ „ניין" און „ניין"... הייסט עס, אז דו האסט קיין גאנצע תורה נישט... ווייל די תורה האט דאך עשה'ן און לא תעשה'ן, האלב הן און האלב לאו, און דו האסט נאר: לאו און לאו... מעהר ווי העלפט וועסטו קיינמאל נישט האבען. א והא ראיה: זאג עפעס דיינס, דיין איי־גענם אויף יא...

שווייגט חנניא; אין דעם איז זיין כח נישט געוועזן. זיין כח איז געוועזן „סתירה, נישט „בנין"...

פארענטפערט ער זיך:

— דאס האט מיך דער מלמד נישט געלערענט!

זאגט איהם דער ראש ישיבה: דיין מלמד, חנניא, איז נפטר געווארען, און עס ברענט איהם דאס פייער אין גיהנום און דער זכות פון דער תורה קאן איהם נישט מציל זיין, — און ער וועט אזוי ברענען, כל זמן דו, חנניא, וועסט נישט תשובה טון און אויסרייסען פון הארץ דאס שלעכטס, וואס ער האט אין דיר פאר־זייהט...

— דארפסטו — זאָגט דער ראש־ישיבה ווייטער: — רחמנות האָבען אי אויף דיר, אי אויף יענעם תלמיד חכם, און תשובה טון און לערנען תורה לשמה...

לויפט חנניא אויפ׳ן בית עלמין ארוים און פרעגט זיך נאָך, צי דער און דער מלמד איז באמת נפטר געוואָרען? און ווען? ווייל ער האָט דערפון נישט געהערט. זאָגט מען איהם: יאָ, און די קבורה איז געווען ערשט נעכטען, און מען ווייזט איהם דעם וועג צום קבר. זעהט ער, חנניא, ווי דער קבר איז איבער נאכט פאַר־וואַקסען געוואָרען מיט שטעכעדיגע און ברענענדיגע דערנער... פארשטעהט ער, וואָס דאָס באטייט, און באשליסט זיך תשובה צו טון...

מאכט זיך אָבער, מעשה שטן, אזא מעשה:

אין יענער צייט האָט געלעבט אין ירושלים א געוועזענער קצב, וואָס דער בית־דין־צדק האָט איהם ארייננעזעצט א תלמיד חכם פאַר א נאמן, ווייל ער, דער קצב, איז געווען א חשוד על הטרפות; און אז דער נאמן וויל ממלא זיין משלחתו באמונה און באמת משגיח זיין אויף דער יאטקע, כאפט דער קצב די האַק און וואַרפט דעם תלמיד חכם אין קאָפּ אריין, און נעמט איהם אז א פארוואונדעטען, און וואַרפט איהם ארוים אין גאַס אריין. נסים מן השמים, וואָס מען האָט איהם אָפּגעראַטעוועט. ווערט א רעש, געהט דער בית־דין־צדק און הייסט אויסרופען, אז דעם קצב׳ם פלייש איז פגול, טרפה ונבלה, ערגער ווי חזיר... איז אָבער דער קצב פון טרפות שוין א גביר געוואָרען, פארמאַכט ער גאָר איננאַנצען די יאטקע, און ווערט א מלוה ברבית, און מסר׳ט דעם בית־דין־צדק למלכות. כאַפּט מען די דינים און מען וואַרפט זיי אין תפיסה אריין, און מען איז זיי מחייב מלקות און גלות... און וואָס זאָל מען טון, אז ער האָט שוין קיין כשר׳ע יאטקע נישט? — דאנקט מען און מען לויבט גאָט, אז דער רשע האָט זיך דאָס הארץ געקיהלט, און עס וועט שטיל ווערען.

איז נאָך דער עושר א רע לב און האָט אויף זיין אייגענער פּרוטה קיין שליטה נישט געהאַט, און פלעגט נישט עסען, נישט טרינקען, און ארומגעהען קרוע בלוא. און אז א מלבוש איז איהם אראָפּגעפאַלען פון לייב, האָט ער עס אויך נישט אָוועקגעשענקט קיין אָרעמאַן, נאָר פארקויפט בפּרוטה אויף לאַטעס... און מגדל

נעווען האָט ער כּלבים, עס זאָלען קיין אָרעמע לייט נישט מאַכען זיך קיין דריסת הרגל אין זיין הויז...

און קיין בנים זכרים האָט דער רשע נישט געהאַט. נאָר איין איינציגע טאָכטער חנה. ווייל אַ ווייב האָט ער געהאַט אַן אשה צנועה און אַ צדקת, און נאָך דעם, ווי חנה איז געבוירען געוואָרען, און זי האָט אָנגעהויבען צו פאַרשטעהן דאָס התנהגות פון מאַן, האָט זי געבעטען גאָט, ער זאָל איהר טראָכט פאַרשליסען, זי זאָל כאָטש קיין בנים זכרים נישט האָבען, ווייל ברא כרעיה דאבוהו, און וועלען בודאי אַרויסגעהען לתרבות רעה. האָט זי מעהר ווי די איינע טאָכטער נישט געהאַט און דעם מאַן מחזיר למוטב זיין האָט די צנועה נישט געקאָנט, האָט זי פריהער מקבל געווען אויף זיך די יסורים באהבה, וכאשר כשל כח הסבל — ווייל ער פלעגט זי פייניגען און רודפ'ן, האָט זי אויף זיך אַליין געבעטען דעם טויט... און פאַר דער פטירה האָט זי באַשוואוירען די קרובים, זיי זאָלען זיך אַליין מתעסק זיין אין איהר קבורה, און דער מאַן זאָל אפילו פון איהר קבר נישט וויסען.

און דער רשע איז שוין אַן אַלמן געבליבען. קיינער וויל איהם נישט געבען קיין טאָכטער פאַר אַ ווייב. וואוינט ער אַליין מיט דער בת יחידה חנה. און הפלא ופלא — זי, די בת יחידה זיינע, האָט ער דוקא שטאַרק ליעב געהאַט, און געהאַלטען, ווי אַן אויג אין קאָפּ. און האָט געוואָלט זי מהנה זיין מכל המיני עולם הזה, און איז גרייט געווען פאַר איהר מבזבז צו זיין דאָס גאַנצע געלט, כאָטש דאָס געלט איז איהם טייערער געווען פאַר דער נשמה.

ווייל אָבער די טאָכטער נישט נהנה זיין, זי האָט אַ צוואה פון דער מוטער, זי זאָל, אויסער ברויט מיט וואַסער, אין פאָטערס הויז נישט עסען... און קיין טייערע קליידער וויל זי נישט און דאַרף נישט, ווייל זי קומט נישט אַרויס מפתח ביתה, זי זאָל נישט הערען, ווי מען שילט דעם פאָטער און מען איז איהם מבזה אין אַלע גאַסען.

און וואָס ווענינער די טאָכטער וויל נהנה זיין פון זיין גוטס, מעהר חשק און תאוה האָט דער עושר איהר טובות צו טון.

און אַז עס העלפט קיין איבעררעדען נישט, טראַכט ער: איין טובה וועט זי וועלען; איך וועל איהר געבען אַ מאַן אַ תלמיד חכם. וכשהגיעה לפרקה, וויל ער פאַר איהר אויסזוכען אַ חתן, דאָס

אויבערשטע פון שטויסעל — א למדן שבלמדנים; גיט ער לאַנד־שדכנים גרויסע רשימות, און ער אַליין לויפט אַרום אין ירושלים און אין דער סביבה אין אַלע ישיבות, און איז פּוסק אַ הון רב פאַר אַ גוטען בחור. און אַלץ איז אומזיסט. קיינער וויל זיך נישט משדך זיין מיט דעם מנוול — ווארים פון קרן האָט דאָך קיין שום בן אדם נישט געוואוסט.

ווערט דער עושר מלא חמה, בפרט אז עס איז צו איהם גע־קומען אַמאָל אַ שדכן און געזאָגט איהם, ער זאָל אוועקלעגען די גאוה און טון, וואָס עס לאָזט זיך, און דערצעהלט איהם, אַז בשכנות וואוינט אַ בעל מלאכה — אַ נהנה מיגיע כפּו, אַז עהר־ליכער מאַן, וואָס וויל זיין טאָכטער, און וויל אפילו קיין גראָשען געלט נישט, ווערט ער גאָר אונטערגעצונדען!

וואָס דען טוט ער?

פאַלט ער אויף אַ עצה און זוכט אויס צוויי תלמידי חכמים אביונים, און גיט זיי געלט אויף הוצאות הדרך אויף צוויי יאָהר, אחוץ פּרנסה, איבערצולאָזען פאַר ווייב און קינד אין ירושלים, און הייסט זיי אַרויסגעהען אין גאַנץ תפוצות ישראל, וואו זיין שלעכטער נאָמען האָט נאָך נישט דערגרייכט, און ברענגען איהם אַן איידעם אַ תלמיד חכם, אַ מופלג.

אידען — אביונים, באַשטעהען זיי, — און נעמען צידה לדרך, און לאָזען זיך אין וועג אַריין; און מעסטען אויס אין דער לענג און אין דער ברייט גאַנץ ארץ ישראל — און אַלץ בחנם.

און — אַ פּשוט'ע זאַך: די תלמידי חכמים האָבען אַלץ גע־רעדט וועגען נדן, קעסט און מתנות, און פון מחותן נישט גערעדט אַ וואָרט. און אַז מען האָט זיי געפרעגט וועגען מחותן, האָבען זיי זיך געמאַכט נישט הערענדיג, ווארים קיין ליגען זאָגען האָבען זיי נישט געוואָלט; פאַרשטעהט מען, אַז עס איז מיט אַ גרויסע סירכא, וויל מען נישט...

געהט אַוועק די צייט, וואָס דער עושר האָט זיי געגעבען. גע־העז די תלמידי חכמים צוריק בידים ריקות, און שטעלען זיך אָפּ ביי די טויערען פון ירושלים מיט גרוים פּחד; ווען נישט וואָס זיי האָבען איבערגעלאָזט קינדער — לעבעדיגע יתומים און ווייבער—עגונות, וואָלטען זיי בעסער אויף דער מדינה אַרוים, און אַהיים נישט געקומען, ווארים זיי ווייסען, אַז דער עושר וועט זיי נישט

גלויבען, און מיינען, אז זיי האבען זייערס נישט געטאן בשלמות. און וועט זיי רודפ'ן עד חרמה און חס ושלום נאך איבערגעבען אין גוי'שע הענט... זיצען זיי אזוי און טרויערען.

און ווי זיי זיצען אזוי פאר'ן טויער פון שטאדט ירושלים און טרויערען, גענעהנט זיך צו זיי אן ארעם־בחור, אנגעטאן אין ווייסע ליינוואנט מיט א האנפענעם שטריק ארום די לענדען, און א פראסטען וואלד־שטעקען פון א מאנדעל־בוים אין דער האנט; און ער געהט צו צו זיי, און גיט זיי שלום, און פרעגט זיי, צי זיי ווילען נישט טרינקען, און וואס זיי זיצען אזוי פארשמאכט; און זאגט זיי, אז ער וואוינט דא אין דער מדבר און ער ווייסט פון א באר מים חיים, און עס איז נישט זעהר ווייט פון דאנען, און אויב זיי ווילען, וועט ער זיי פיהרען צום קוואל... ווייל ער האט קיין כלי נישט אהער צו ברענגען וואסער. זאגען זיי איהם, אז דארשטיג זענען זיי נישט, נאר זיי האבען אזוי עגמת נפש, און עס מאכט זיך א שמועס. פרעגען זיי ביי איהם, ווער ער איז; זאגט ער זיי, אז ער איז א נע ונד, ווייל ער איז א יתום אהן טאטע־מאמע, לעבט ער חוץ לישוב און שפייזט זיך פון קרייטעכצער...

— און ווילסט גארנישט לערנען קיין תורה?

ענטפערט ער זיי, אז ער לערענט תורה; אז אלע נאכט, ווען עס ווערט פינסטער אין מדבר, קומט צו איהם אן אלטער מאן, און לערענט מיט איהם בעל פה... און ער דערזעהט דעם אלטען מאן נאר פון ווייטענס, ווייל עס לייכטען איהם די אויגען אין דער פינסטער ווי די שטערען, און די ווייסע בארד זיינע איז בלאנק ווי שניי, און דער אלטער מאן קומט צו איהם נאכט אויף נאכט און זעצט זיך נעבען איהם און לערענט מיט איהם ש"ס ופוסקים, ספרי, ספרא און תוספתא... ווילען זיי איהם פארהערען, צו זעהען אויב ער זאגט אמת. ווייזט ער זיך א גאון עולם... פערעל שיטען זיך איהם פון מויל... פרעגען זיי איהם, פארוואס ער האט פארלאזט די מדבר, און וואס ער טוט הינטער די טויערען פון ירושלים? דערצעהלט ער זיי בתמימות, אז נעכטען האט זיך מיט איהם דער אלטער מאן געזעגענט און געזאגט, אז ער וועט שוין מעהר צו איהם נישט קומען, און ער האט איהם געוויזען דעם וועג קיין ירושלים, און געהייסען איהם געהן אין דער הייליגער שטאדט אריין, וואו ער וועט געפינען זיין זווג און זיין מזל, און

וועט זיצען על התורה ועל העבודה. און איך — זאגט ער — מוז דעם אלטען פאָלגען... ווערען זיי, די תלמידי חכמים, דערפרעהט, און זאגען איהם: קום, בחור, מיט אונז, מיר האָבען פאַר דיר אַ וואוילען שדוך. געהט ער מיט זיי...

פיהרען זיי איהם גלייך אריין צום גביר, און זאגען איהם: „אל תבט אל מראהו" — עס איז אַ גאון עולם; אליהו הנביא אליין האָט מיט איהם תורה געלערענט. גלויבט זיי דער גביר און דערפרעהט זיך, און מאַכט באלד אַ סעודה, און שרייבט תנאים און איז מגביל זמן החתונה אינגאנצען אויף צוויי וואָכען. ער האָט מורא פאַר אַן עין הרע און אַ בייז וואָרט... און קודם כל נעמט ער פון חתן אראָפּ די קליידער און נעמט צו דעם שטעקען, און איז איהם מלביש ומנעיל כיד הגביר, און די אַלטע קליידער באהאַלט ער צום פּאַרקויפען, תיכף ומיד נאָך דער חתונה, דעם ערשטען בעסטען אויף לאַטעס פאַר אַ פּרוטה... און די זאַך באַקומט איין שטאָדט אַ שם. טייל זאָגען: דער ערגסטער הונט כאַפּט דעם בעס־טען ביין... אַנדערע הענגען עס אָן אין דעם זכות פון דער כלה'ס מוטער. דאָס האָט די צנועה אויסגעבעטען. נאָך אַנדערע — אַז בכלל זענען גאָטס דרכים נישט צו פארשטעהן.

די צוויי וואָכען געהען בשלום פאַרביי, און עס קומט דער טאָג פון דער חתונה. און צוליעב דער טאָכטער האָט ער אוועקגע־נומען די האַנט פון האַרץ, און געמאַכט אַ הילולא, וואָס די וועלט זעהט עס נישט. און לכבוד דעם חתן, זענען אַלע נכבדים פון ירושלים געקומען אויף דער חתונה. און צום חתן'מאָל — אַלע בחורים פון די ישיבות...

— און די צייט פון פאַר'ן באַדעקענס — דערצעהלט חנניא ווייטער — איז געקומען, דער חתן זאָגט פאַר אונז בחורים און במעמד תלמידי חכמים, דיינים און דעם ראש ישיבה — אַ שאַר־פען חלוק... אין דער צווייטער שטוב איז מען שוין גרייט צו באַ־דעקענס... די כלי־זמר שפּילען שוין מוסר, און די אונטערפיהר־רערס פון חתן'ס צד, דער רב און דער ראש ישיבה, האַלטען שוין הבדלות אין די הענט און דעם חתן'ס תורה גיסט זיך נאָך אַלץ ווי בוימעל, און צוגעהט זיך, ווי אַ ריח פון בשמים, און די אויגען זיינע לויכטען ווי די שטערען... אַלע גאַפּען און הערען, חנניא אויך. ער האַלט וואָרט. עס פאַלט איהם גאָרנישט איין איהם אָפּ־

צואווענדען. אדרבא, ער האט נחת פון פרעמדען חלוק: ער פרעהט זיך, אז פון אצינד אן וועט ער האבען א חבר, מיט וועלכען עס וועט כדאי זיין צו לערנען און צו רעדען וועגען לערנען. און עס האט זיך שוין אין איהם דערוועקט אפילו א ליעבשאפט צום חתן, א הייסע ליעבשאפט. עס פארגלוסט זיך איהם דוקא אויפצושטעהן און צוגעהן און קושען דעם חתן... און ער טוט עס. אבער אין גאנג האט ער זיך אויסגעגליטשט! פארביינגעהענדיג דעם עולם, הערט ער, ווי איין בחור זאגט צום צווייטען: דער חתן קאן בעסער לערנען פאר חנניא'ן. און יענער ענטפערט: חנניא איז א נולם קעגען איהם... און דאס איז שוין פאר חנניא'ן א צו גרויסער נסיון געווען... עס האט איהם אנגעכאפט ביים הארץ, עס האט אויפגעפלאקערט אין איהם א וואונד, גלייך א שלאנג וואלט איהם א ביס געטאן — הוא הנחש — הוא היצר־הרע! און ער בלייבט שטעהן, שטעלט זיך אויף די נעגעל, הויבט פלוצלונג אן רעדען, אפּ־צואווענדען, און פון מויל שיט זיך איהם פעך און סמאלע... פלוצלונג דערפיהלט ער, אז ער פארזינדיגט זיין נשמה, אז ער געהט געגען אליהו הנביא'ס תורה, געגען תורת אמת... אז ער שטעכט דער תורה אין הארץ אריין שפּיזען און שווערדען, אז ער טויט די תורה. און ער דערשרעקט זיך און וויל אויפהערען רעדען, און קאן נישט... עס רעדט זיך שוין אהן זיין רצון, געגען זיין ווילען, עס רעדט פון איהם א נישט־גוטער ארויס! און ער זעהט, ווי דער חתן ווערט בלאס פאר שרעק, ווי ער וואקעלט זיך און פאלט פאר חולשות הדעת אויף א שטול...

און באותו הרגע ווערט א גיהנום אין שטוב. דער סקנער ווערט מלא חימה און ברילט ווי א לייב: מקח טעות! מקח טעות!... און לויפט ארום ווי משוגע, און ער זוכט און כאפט די ארעמע תלמידי חכמים, די שליחים און שדכנים זיינע, און שלאגט זיי און רייסט זיי אוים די בערד, און לויפט קעגענאיבער צו די כלי־זמר און רייסט זיי די כלים פון די הענט ארויס, און ווארפט און צושמעטערט זיי. און לויפט־צו צו דער כלה אינמיטען שטוב און רייסט זי אוועק פון בארעקענס. און לויפט ערגעץ אין א קאמער ארוים און ברענגט אריין דעם חתן'ס אלטע מלבושים: דאס ליינוואטענע מלבוש מיט'ן האנפענעם שטריק און ווייסען וואלד־שטעקען. און רייסט אראפּ פון פאר'חלש'טען חתן די נייע מלבושים. און שטופּט איהם

ארוים א נאַקעטען פון מיר, און וואַרפט איהם נאָך די אַלט־ע מלבושים... און די אנשים חושבים פון ירושלים און אַלע חתונה־געסט אנטלויפען פאַר שרעק... איין חנניא בלייבט. ער שטעהט נאָך אַלץ פאַרשטאַרט אויפ׳ן אָרט, און הערט, ווי דער עושר שרייט: א שאָד די סעודה! ברענגט מיר אריין דעם סטאַליאַר — שרייט ער — האַלט גרייט די חופה!... רייסט ער קוים די פיס אָפּ פון פאַדלאָגע און אנטלויפט פון שטוב ארוים. און באַלד איז גאָס איז איהם אַקעגען געקומען דער ראש־ישיבה; ער שטעלט איהם אָפּ און זאָגט איהם: חנניא, דו קאָנסט חרוב מאַכען א וועלט, פאַרגעס בעסער דאָס לערנען!...

— און באותו הרגע — דערצעהלט חנניא, — האָט מיר עפּעס א קנאַק געטאָן אין מח, עפּעס האָט דאָרט געפּלאַצט, און איך בין געבליבען ווי א לערע שטייג אָהן טויבען, אָהן א וואָרט תורה! פאַל איך דעם ראש ישיבה צו די פיס, און בעט א תשובה. זיפצט ער: — ווער ווייסט, צי עס וועט העלפען.

הויב איך אָן שטאַרק צו וויינען, ווייזט ער מיר, אז נישט ווייט, הינטער א ווינקעל פון א הויז, שטעהט דער חתן, וואָס ווייסט נישט, וואו אוים און וואו איין אין דער פרעמדער שטאָדט.

— צום אַלעם ערשטען — זאָגט ער — געה צו איהם צו און בעט ביי איהם מחילה...

האָב איך מורא צו געהן, שטופּט ער מיך אונטער:

— געה און פּועל ביי איהם, ער זאָל מיט דיר אַהיים געהן צו דיין מאַמען... איך וועל אויך אונטערקומען...

געה איך צו צום מבויש׳ן חתן; דערזעהט ער מיך, און לויפט מיר אַקעגען, און לאָזט מיך צום וואָרט נישט קומען, און רופט צו מיר:

— מוחל. מוחל! במחילה גמורה; עס איז קיין זווג נישט געווען!

געוואָלט וואָלט איך בעסער, ער זאָל מיך דורס׳ן; און ער לעגט מיר די האַנט אויף מיין אַקסעל און רופט מיך: חבר!

זאָג איך: וואָס פאַר א חבר קאָן זיין אַן עם הארץ מיט א תלמיד חכם? גאַפט ער. און איך דערצעהל איהם פון דער קללה, מיט וועלכער דער ראש ישיבה האָט מיך פאַרשאָלטען. ענטפערט ער מיר:

— אז עס וועט זיך מיר באווייזען מיין אַלטער רבי (אליהו הנביא, הייסט עס), וועל איך איהם בעטען פאַר דיר!

פיהר איך איהם צו מיין מאַמען, און לייד אויפ׳ן וועג חבוט הקבר! ער רעדט צו מיר תורה, און איך פאַרשטעה נישט א וואָרט... און עס וויינט מיר דאָס הארץ פאַר בענקשאַפט צו דער תורה... און אין דער נשמה איז פינסטער און וויסט, ווי ביינאַכט אין א חורבה... קומען מיר אריין צו דער מאַמען, פאַל איך איהר אויפ׳ן האַלז מיט א געוויין:

— מאַמעשי, גאָט האָט מיך און דיך געשטראָפט... אצינד האָסטו א זוהן אן עם הארץ!

ווערט איהר נעבעך נישט גוט און עס ציטערט איהר קול:

— ווי הייסט... ווי אזוי? ווער האָט עס דיר אן עין־הרע געטאָן?

דערצעהל איך איהר די גאַנצע מעשה, און ווייז איהר, אז דאָס איז דער חתן, וואָס איך האָב איהם פאַרשעמט. פאַרברעכט די מאַמע איהרע הענט און וויינט מיט א פאַרביטערט קול, און אסתר, די שוועסטער מיינע, שטעלט זיך אין א ווינקעלע מיט׳ן פּנים צו דער וואַנט, און גיסט טרערען... באותו הרגע קומט אריין דער ראש־ישיבה און ווענדט זיך קודם כל צו אסתר׳ן:

— הער, כלה, געה אין קיך אריין, און מאַך עפּעס צו עסען פאַר דעם תלמיד חכם... — ווייזט ער אן מיט דער האַנט אויף דעם פרעמדען בחור — און אז דיין מזל וועט שיינען, — לעגט ער צו — וועט ער זיין דיין זווג.

פאַרצאַגט קוקט זיך אסתר אום אויף דעם חתן און זיין הולך, נאָר דעם ראש־ישיבה פאָלגט זי און געהט ארויס...

און דער ראש־ישיבה ווענדט זיך צו דער מאַמען:

— אצינד — זאָגט ער — איז נישט קיין צייט פון וויינען... און דו האָסט דיך אויך פאַרזינדיגט דערמיט, וואָס דו האָסט פאַר אסתר׳ן נישט געזאָרגט און חנניא׳ן נישט געשטראָפט... נישט גוט! נישט גוט!

הויבט די מאַמע אָן נאָך שטאַרקער צו וויינען.

— נישט וויינען, — זאָגט נאָך אַמאָל דער ראש־ישיבה — מען דאַרף מען.

— וואָס? וואָס? — קלאָגט די מאַמע.

— און דו וועסט מיך פאָלגען ? — פרעגט דער ראש־ישיבה.
— פאָלגען, פאָלגען ! — איילט זיך די מאמע צו זאָגען.
זאָגט דער ראש־ישיבה אַזוי :
— קודם מאך חתונה אסתר'ן... אָט איז איהר זווג !
רייסט זיך אַרויס פון דער מאַמעס האַרץ אַ געוויין :
— דער בחור אין ליינוואַנט, מיט'ן שטעקען ?
— דאָס איז דער בחור, וואָס אליהו הנביא האָט מיט איהם תורה געלערענט. אַזוי פאָלגסטו, קרובה ?
— זייט מיר מוחל, רבי... איך פאָלג שוין, איך פאָלג...
— און דיין זוהן, — זאָגט ער ווייטער — מוז געהן גלות אָפּ־ריכטען ; ביז דעם רחמנ'ס רחמנות וועט זיך אויף איהם דערוועקען, און דו וועסט פון איהם אויך נחת האָבען, נאָר שפּעטער... עלטער איז אסתר !...
— און דו, — ווענדט ער זיך צו מיר — דיר וואָלט אפשר קיין תשובה נישט געהאָלפען פאַר דיין גרויסע זינד... האָסטו אָבער אַ נס, וואָס עס איז קיין זווג נישט געווען, און עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ טובה, אי פאַר'ן חתן, אי פאַר דער כלה !
— דער כלה אויך ?... — וואונדערט זיך די מאמע.
ענטפערט דער ראש ישיבה :
— זיי וויסען, אַז חנה, דעם רשע'ס טאָכטער, איז אַ באַהאַלטענע צנועה, און איהר מוטער די צדקת האָט זיך פאַר איהר געמיהט אין די עולמות העליונים, און אויסגעבעטען פאַר איהם אַ למד־ואו'ניק... און דאָס איז ער טאַקע, דער סטאָליאַר, וואָס דער עושר האָט איהם געשלעפּט צו דער חופה, די סעודה זאָל נישט קאַליע ווערען. נאָר דאָס, בעט איך, זאָל בלייבען בסוד סודות, ביז ער וועט נישט אַליין נתגלה ווערען !...
— גאָטס נסים ! — זאָגט די מאמע, שוין אביסעל געטרייסט.
— און אַצינד — זאָגט ער ווייטער צו מיר און צום חתן — אַצינד, מיינע ליעבע קינדער, טוישט אייך מיט די מלבושים !..
— און דו, — זאָגט ער צו מיר — געה תיכף ומיד אין גלות אַריין... און דעם שטעקען נעם אין היט איהם, ווי אַן אויג אין קאָפּ. ביינאַכט האַלט איהם צוקאָפּענס, וואו דו וועסט שלאָפען. און איך וועל מתפלל זיין, עס זאָל קומען דיין הילף און דער שטעקען זאָל אויפבליהען, און דאַמאָלט וועט דיין נשמה אויך אויף־

בליהען און דו וועסט דיך אלץ דערמאנען. נאר געדענק, ערשט דאמאלט וועסטו מעגען אנטון אנדערע מלבושים, און אצינד גער און געזעגען דיך נישט מיט קיינעם.

כהרף עין האב איך מיך איבערגעטאן אין דעם חתן׳ס קליי־דער, און באותו רגע קומט אריין מיין שוועסטער מיט א פאנקוכען אויף א טעלער אין דער האנט, און ווי זי דערזעהט אונז אין די פארטוישטע מלבושים, האט זי פאר שרעק אראפגעלאזט דעם טע־לער מיט׳ן פאנקוכען, און דער טעלער האט געפלאצט מיט א הויך־כען קלאנג, און דער ראש ישיבה האט אויסגערופען: — „מזל טוב, מזל טוב!“

מעהר האב איך שוין נישט געהערט, איך בין באלד ארוים פון שטוב.

און אזוי ווי ער איז ארוים פון ירושלים, — דערצעהלט חנניא — האט ער תיכף ומיד פארבלאנדזשעט אין א מדבר, אהן ברויט און אהן וואסער, נאר נישט צו ברויט און וואסער האט ער געגלוסט, פאר׳ן גוף האט חנניא יוצא געוועזען מיט גרעזלעך, וואס געפינען זיך אמאל אין מדבר... און געוועזען איז ער שטענדיג בחזקת סכנה, צווישען אלערליי חיות, נחשים ועקרבים, נאר זיי האבען איהם גארנישט געטאן... פלעגען עפעס ברומען צווישען זיך און אראפגעהען פון וועג. האט ער, חנניא, פארשטאנען, אז זיי האבען אויף איהם קיין שליטה נישט, ווייל זיין פסק איז נאר „נע ונד“. און איינמאל האט ער אפילו געהערט בחוש, ווי א קול רופט אויס — „זה שייך“... — נאר צו וועמען, האט ער נישט דערהערט...

און אזוי האט ער ארומגעבלאנדזשעט טאג און נאכט, און גע־טראכט און געטרויערט האט ער אויף זיינע יונגע יאהרען, וואס געהען אוועק אהן תורה, אהן ליכט, אהן א שטראל פאר זיין פינס־טערען מח... וואלט ער כאטש אווארט תורה געהערט! כאטש א סדור ער זאל האבען... בעל פה קאן ער אפילו נישט דאווענען, גאר־נישט.

איינמאל, דערצעהלט ער, האט ער זיך געשאטען זאמד אויפ׳ן קאפ, און לשם צער זיך געשטעלט אויף איין פוס, און אלץ אינ־איינעם געשריען אין הימעל אריין „תורה!“ „תורה!“, נישט מעהר

ווי דאס איינע ווארט... און געשריען האט ער מיט מסירת נפש... לאנג, לאנג, ביז די זון איז אונטערגעגאנגען, און ער איז געפאלען אויף דער ערד און איז איינגעשלאפען פארשמאכט, און געפיהלט, אז ער וויינט אין שלאף אויך און שרייט: תורה! תורה!... באַ־ווייזט זיך איהם דער ראש־ישיבה, אנגעטאן אין תכריכים און א גאלדענע קרוין אויפ'ן קאפ, און האט איהם אזוי געזאגט:

— שטעה אויף, חנניא, דיין רפואה הויבט זיך אן... גאט האט געהערט דיין געבעט, און אליהו הנביא האט זיך פאר דיר געמיהט, שטעה אויף און געה פאר דיר, וואו די אויגען וועלען דיך טראגען. וועסטו קומען קיין צפת, און זאלסט אריינגעהען צום לב־טוב, ר' חייא'ן, און וועסט זיך פאר איהם מתודה זיין, און בעטען, ער זאל דיך אריינגעמען אין זיין ישיבה, און ער וועט דיר נישט אפזאגען, און אז דו וועסט אלט ווערען אכצעהן יאהר, וועט ער דיר געפינען דיין זווג, און ער וועט מתפלל זיין פאר דיר, און זיין תפלה מאכט שטענדיג א רושם פאר'ן כסא הכבוד. אחוץ דעם — איז חופה מכפר, און שבע ברכות אויך... וועסטו געהאלפען ווערען... און צום אכטען טאג נאך דער חופה וועסטו זיך אויפכאפען אין דערפריה, וועט דער שטעקען ביי דיר צוקאפענס שוין האבען אויפגעבליהט און שפראצען מאנדלען, און בליהען און שפראצען וועט אויך אין דיר די נשמה...

— און דו וועסט זיך אלץ דערמאנען, אויסער דעם שלעכטען. און וועסט זאגען פאר ר' חייא'ן א חלוק, א בנין, נישט קיין סתירה; און ר' חייא וועט פון דיר נחת האבען... נאר צי וועסטו לאנג לעבען, — זאגט ער — ווייס איך נישט...

און ער איז נעלם געווארען, און איך האב מיך אויפגעכאפט פארטאג און געגאנגען, ביז איך בין געקומען צו אייך, רבי...

אזוי דערצעהלט חנניא, און ר' חייא קוקט אויף איהם מיט גרויס צער און פרעגט:

— און ווי אלט ביסטו, חנניא?

— זיבעצעהן יאהר און צעהן חדשים.

פארטראכט זיך ר' חייא... „נעבעך — טראכט ער — אהן אריכת ימים"! דערווייל הויבט חנניא אויף זיינע גרויסע אויגען אויף ר' חייא'ן און זאגט מיט א הארציג געבעט, שטיל און פאר־ציטערט:

— רבי, וועט איהר מיך אריינגעמען אין דער ישיבה?

„א לערע נשמה, — טראכט ר׳ חייא — אהן א ווארט תורה, און פון האלז שפּילט ארויס דוד המלך׳ס פידעלע" — און הויך זאגט ער:

— גנעה, מיין קינד, שלאפען... זאג דעם ריש דוכנא, ער זאל דיר ווייזען וואו, און קום מארגען פריה צו מיר נאך תשובה. אצינד גנעה, מיין קינד...

חנניא גנעהט ארויס, און ר׳ חייא בלייבט נאך א ווײלע אין סוכה, ער קוקט דורכ׳ן פענסטערל אין הימעל אריין און פרעגט:

— זאל עס זיין ד ע ר?...

נאר דער הימעל איז פארוואלקענט און שווייגט.

און פארוואס ר׳ חייא׳ן איז שווער געווען צו געבען חנניא׳ן תשובה באלד אויפ׳ן ארט, וועט מען זעהען אין שמועס מיט חנניא׳ן צומארגענס אין דערפריה.

— חנניא בני, — זאגט ער איהם אין א באזונדער חדר — זיי וויסען, מיין קינד, אז בנוגע צו דיין בקשה, איך זאל דיך אריינ־נעמען אין מיין ישיבה אריין, איז פון מיין צד קיין מניעה נישט. נאר...

הויבט חנניא אן אויפ׳ן גאנצען לייב צו ציטערען.

— רבי, — זאגט ער — לאזט מיך זיצען, ווי אם ווייטסטען פון אייך, ערגעץ אין אן עק באנק, אין א פינסטער ווינקעלע, איך וויל נאר הערען, וואס איהר וועט זאגען פאר זיי, פאר די תלמידים... נאר ה ע ר ע ן וויל איך...

— איך האב דאך דיר געזאגט, אז איך וויל. — טרייסט איהם ר׳ חייא — נאר, זאגט ער, איך האב פחד, עס זענען דאך פארט יונגע לייט, מעשה נערות, זיי וועלען אויס דיר, חס־ושלום, חוזק מאכען... און דערצו, לאמיר זיך נישט נארען, חנניא, תלמידי חכמים זענען זיי דאך, און דו דערוויל... און די שנאה פון א תלמיד חכם צו אן עם הארץ איז גרויס... וועסטו ליידען יסורים פון זיי, דאס האב איך מורא...

שרייט אויס חנניא מיט פרייד:

— אדרבא, רבי, איך דארף ליידען און אפּקומען, וואס מעהר ביזש, וואס מעהר יסורים; וועט געשווינדער אראפּ די קללה.

— זאל זיין אזוי, — איז ר׳ חייא מרוצה — האב איך אבער

מורא, עס זאָל זיי, חס ושלום, נישט שאַטען, המלבין פני חבירו ברבים...

באַווייזען זיך דערווייל פּייערלעך אין חנניא׳ס אויגען:

— וואָס איז טייטש, רבי?

— עס איז טייטש, אַז איינער פאַרשעמט זיין חבר, ברבים — צווישען מענשען — פאַרלירט ער זיין חלק עולם הבא!

ווערט חנניא נאָך מעהר דערפרעהט.

— הייסט עס — זאָגט ער — רבי, אויב איך וועל אַפּקומען, און די קללה וועט אראָפּ פון מיין נשמה, וועל איך אַלץ קיין חלק לעולם הבא נישט האָבען און לערנען וועל איך תורה טאַקע לשמה, נישט האָפענדיג אויף שכר...

— הלואי, רבי, הלואי!

ר׳ חייא׳ס הארץ זאַפט איין זיינע ווערטער ווי אַ שמעקענדיגען בוימאויל.

— אָבער זיי, — טענה׳ט ער — די תלמידים? ווי קאָן איך זיי לאָזען שטרויכלען און פאַרלירען עולם הבא?

בלייבט חנניא אַ ווייַלע שטיל און דערנאָך פרעגט ער:

— און ווי איז, רבי, אַז איך בין זיי מוחל, פאַראויס מוחל...

— „למפרע", הייסט עס! — טייטשט זיך אוים ר׳ חייא, און נעמט חנניא׳ן אַן ביי דער האַנט און פיהרט איהם מיט זיך אין ישיבה אריין, און זעצט איהם לויט זיין פאַרלאַנג באַזונדער, גאַר אַן אַ זייט פון די תלמידים.

און ר׳ חייא זאָגט דעם שעור, און, פון צייט צו צייט, וואַרפט ער אַן אויג אויף חנניא׳ן. זעהט ער, ווי דער בחור זיצט מיט פאַרמאַכטע אויגען, נאָר אָפענע אויערען, און הערט זיך איין צום שעור. און זיין פּנים רויטעלט זיך, ווען ער כאַפּט אַ וואָרט, און ווערט בלאַס פאַר שרעק, אַז עס ווערט איהם עפּעס פאַרלוירען. און טייל־מאָל פאַלט אויף איהם אַ מרה שחורה, ווען ער קאָן אפילו דאָס טייטש־וואָרט נישט כאַפּען. דערמאָנט עס ר׳ חייא׳ן אַן אַ פאַרשמאַכטען קעמעל, וואָס בלאָנדזשעט אין מדבר, און האָט יסורים פון דורשט, און נחת דערפון, וואָס עס הערט פון ווייטענס אַ קלאָר ריזלען פון אַ קוואַל...

און אַמאָל הערט ער, ווי די תלמידים מורמלען צווישען זיך וועגען חנניא׳ן, טייטען אויף איהם מיט די פינגער, און זיין

אויער כאפט בלבולים ווי בור, עם־הארץ... האט ר׳ חייא גרויס צער דערפון, און דאך שרייט ער אויף זיי נישט אן, ווייל ער זעהט, ווי חנניא הויבט דאמאלט אויף די אויגען, און קוקט אויף די תלמידים, וואס ווילען איהם פייניגען דערמיט, מיט פרייד, מיט ליעבשאפט, גלייך זיי וואלטען איהם די גרעסטע טובה געטאן... זאגט ער ווייטער דעם שעור...

און ר׳ חייא זאגט, און די תלמידים פרעגען קשיות, און ר׳ חייא ענטפערט, און מען אמפערט זיך, נאר איין חנניא שווייגט, ער זאל קיין פארע פון מויל נישט ארויסלאזען, און פיהרט מיט קיינעם קיין חברותא נישט. און דאס מסירת נפש, מיט וועלכען ער לאקערט אויף יעדעס ווארט, איז צוגאסען אויף זיין פנים... און אז דער שעור ענדיגט זיך, געהט ער ארויס דער לעצטער, און די פאר שעה פאר מנחה, געהט ער אביסעל ארום איינער אליין און אויף אפגעלעגענע און פארוואקסענע וועגען, ביז ער קומט צו צו א פארגעסענער סוכה צווישען אלעאנדער בוימער, און זעצט זיך דארט אין התבודדות און קומט ערשט ארויס צו מנחה־צייט.

איינמאל קומט דער ריש־דוכנא צו ר׳ חייא׳ן, זיך אן עצה האלטען, צי ער איז נישט מחויב, געהען איבערבעטען דעם בחור חנניא.

— וואס איז פאר א נייס? — פרעגט ר׳ חייא — האסט זיך ווייטער געבייזערט?

— חס ושלום! — זאגט דער ריש־דוכנא — און דערצעהלט איהם, אז ווען עס קומט איהם אוים פארבייצוגעהן ביי דער סוכה צווישען די אלעאנדער בוימער, הערט ער פון סוכה ארוים חנניא׳ס קול — אדער ער חזר׳ט זיך איבער די ווערטער פון שעור מיט עברי־טייטש, אדער ער איז מתפלל צום הימעל מיט גרוים געבעט און דבקות, און רופט אלץ אינאיינעם! תורה — תורה — תורה! ווי א הונגעריגער בעט זיך ברויט...

— זעה איך, — זאגט דער ריש־דוכנא, — אז עס איז א גרויסער בעל־תשובה, האב איך מורא, צי האב איך איהם דאמאלט נישט מבייש געשטעלט און צי איך וועל נישט האבען קיין עונש דערפאר.

האַלט איהם ר׳ חייא דערפון אָפּ, ווייל ער ווייסט, אז חנניא דאַרף נאָך אַלץ אָפּקומען; נאָר ער האָט גרויס הנאה דערפון, וואָס מען הויבט־אָן אויף׳ן בחור חנניא אַ מבין צו זיין; בפרט, אז ער האָט באַמערקט, אז אפילו די תלמידים פון ישיבה קריגען פאַר איהם, נישט ווילענדיג, דרך־ארץ...

און ער קלערט ווייטער: צי איז עס נישט מרים׳ס באַשער־טער? און ענטפערט זיך מיט צער: פאַרט אַן עם־הארץ.

איינמאָל געהט ר׳ חייא אומישנע פאַר מנחה אַראָפּ צו חנניא׳ן אין סוכה, אויסצופאָרשען, וואו ער האַלט אין למוד.

— ביסט שוין עפּעס תופס? — פרעגט ער.

— דערווייל נאָך נישט, רבי! די זכיה האָב איך נאָך נישט געהאַט, נאָר הערען הער איך, וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל שאַר־פער און באַהאַלט אין זכרון וואָס אַמאָל מעהר טייטש־ווערטער.

שוויינט ר׳ חייא און זיפצט.

און חנניא בעט זיך רחמים:

— רבי, איהר האָט דאָך געזאָגט „ישיחנה“ — דאָס וואָרט איז מיר געבליבען אין זכרון, עס לייכט אין מיין פינסטערער נשמה, ווי אויסגעזעצט מיט בריליאַנטען... לאָזט מיך רעדען פאַר אייך!

— אדרבא! — איז ר׳ חייא מסכים.

— רבי, מיט מיר געשעהט עפּעס וואונדערליכעס! אין אָנ־הייב, באַלד דעם ערשטען טאָג, אז איך בין געזעסען פאַר אייך מיט פאַרמאַכטע אויגען און האָב געלאָקערט מיט אָפענע אויערען, זיי זאָלען, חלילה, קיין וואָרט נישט פאַרלירען, — אַזוי ווי איך האָב די אויגען פאַרמאַכט, האָט זיך מיר אָנגעהויבען דאַכטען, אז איך געה נאָך אַלץ אַרום און בלאָנדזשע אין מדבר, און בין פאַר־שמאַכט, און די צונג איז מיר צוגעקלעפּט צום גאָמען פאַר דורשט... נאָר פון ווייטענס הער איך, ווי עס ריזעלט אַ קלאָר, קלאָר וואַ־סער, מיט אַ זיס, היימיש קול, וואָס קלינגט ווי אַ בשורה טובה, אַ פריש נחת פאַר דער נשמה... און איך האָב געפיהלט, אז גאָטס רחמנות וועקט זיך איבער מיר, און פיהרט מיך אויף׳ן גלייכען וועג צום קוואַל, און איך גענעהן מיך צו איהם, צום לעבעדיגען וואַסער, און דער קוואַל גענעהנט זיך אויך צו מיר און קומט מיר אַקעגען! און איך ווייס דאָך, ווער דער קוואַל מיט זיין לעבעדי־

וואַסער איז, איך האָב דאָך אַמאָל פון איהם געטרונקען, נאָר אַ שלעכטער מענש האָט מיך איבערגעדרייבערט און אַוועקגעפיהרט פון קוואַל צו שלעכטע וואַסער, צו פאַר׳סמ׳ט וואַסער, און איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז טוי פון הימעל... און אַצינד האָט מיר גאָט געהאָלפען. איך געה צוריק, און דער קוואַל קומט מיר אַקעגען, ער אַליין העלפט מיר, און דער בטחון שטאַרקט זיך אין מיר, איך געה מיט אַלע כחות... און כאָטש איך קלעטער איבער שטיינער, ביי־נער און דערנער, פרעה איך מיך און געה... און געה... און אַזוי ווי איך געה צום קוואַל, אַזוי גענעהנט זיך דער קוואַל צו מיר.

— אמן, זאָל דיר גאָט העלפען! — ווינשט איהם ר׳ חייא.

— און זיצענדיג אַליין אין סוכה, פאַרטראַכט איך מיך אַמאָל, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך בין געווען ווי אַ שטייג, פול מיט זינגענדיגע פייגעל, און די פייגעל האָבען גאָטס לויב געזונגען, זיין שבח געשפּילט... דערנאָך איז געקומען אַ כשוף־מאַכער, און האָט די פייגעל אַ כשוף אָפּגעטאָן, און זיי האָבען אָנגעהויבען אַנדערע נגונים צו זינגען... חוצפּה׳דיגע, אויסגעלאַסענע... דער פּראָסטער עולם האָט זיך נישט פאַרשטאַנען דערויף, און געגלויבט די שטייג און די פייגעל אין שטייג, ביז עס איז אַמאָל דורכגעגאַנגען אַ צדיק אַ גרויסער, און איז צוגעגאַנגען זעהן, וואָס מען זינגט פון שטייג אַרויס פאַר׳ן עולם. האָט ער געהערט, און זיין אויער האָט באַלד געכאַפּט דעם אמת׳ן תוך פון די נגונים. ער האָט דערהערט אין זיי אַלערליי קולות פון תאוה, פון נבול־פּה, און ער איז צוגעגאַנגען נעהנטער צו דער שטייג און געזאָגט: איידער אַזוי צו זינגען, פאַר־שטומט בעסער, פייגעל! און ער האָט אַ בייזען בלאָז געטאָן אין דער שטייג אַריין מיט אַ בייזען, קאַלטען אָטעם, און תוך כדי דבור זענען די פייגעל ווי פאַר׳כשופ׳ט און פאַרשאַלטען געוואָרען, און זענען פאַרשטומט און פאַרפרוירען אַראָפּגעפאַלען אויף דער פּאָדלאָ־גע פון שטייג, און זיי ליגען דאָרט צונויפגעקנוילט, מיט פאַרווי־קעלטע פליגעל, מיט פאַרשלאָסענע שנאָבלען און פאַרמאַכטע אוי־גען, ווי די טויטע...

און אַז איך הער מיך איין צו אייער שעור, און כאַפּ אַ וואָרט נאָך אַ וואָרט, וועקט יעדעס וואָרט אין מיר אויף אַן אַנדער פייגעלע, עפענט עס זיינע אייגעלעך און זיין מיילעכעל און הויבט אָן זינגען מיט אַ שוואַך קול, מיט אַ שטילס, נאָר גוטע נגונים; פרו־

מע, עהרליכע נגונים... און ריהרט שטיל מיט די פליגעלעך... אָט, אָט וועט עס פליהען.

— זעהסט, חנניא, גאָט האָט רחמנות — טרייסט איהם ר׳ חייא.

לאָזט זיך אָבער חנניא נישט טרייסטען.

— דאָס אַלץ, — קלאָגט ער זיך, איז אָבער נאָר ביימאָג... און אַזוי ווי די זון לאָזט זיך אַראָפּ, לעגען זיך די שאָטען פון דער נאַכט צוריק אויף מיין נשמה... אַלץ אין שטיל ווערט צוריק פאַר־שטומט, פאַרפרוירען, און וואָס עס האָט מיט אַ פליגעל געריהרט, ווערט געלעמט און פאַלט צוריק אַראָפּ ווי טויט, מיט אַ פאַר־שלאָסען מיילעכעל, מיט פאַרמאַכטע אויגען...

האָט ר׳ חייא דערפון גרויס צער, זאָגט ער איהם: געה, מיין קינד, דאַווענען מנחה... איך וויל דאָ בלייבען און אויף דיר מתפלל זיין...

קוקט אויף איהם חנניא מיט גרויס ליעבשאַפט און דאַנק, און געהט אַרויס פון סוכה.

ר׳ חייא בלייבט אַליין, ער דאַווענט אָפּ מנחה ומעריב אין סוכה און וויל אַרויסגעהן אין גאָרטען אַריין, מתפלל צו זיין פאַר חנניא׳ן אונטער׳ן הימעל. קומט ער צו צו דער שוועל פון סוכה, דערזעהט ער, אַז אַ פּאָר טריט אינגאַנצען פאַר דער סוכה האָבען זיך צוויי שלאַנגען אַרומגערינגעלט אַרום צוויי נאָהנטע אַלעאַנ־דער בוימער, און זיי האָבען איינע קעגען דער אַנדערער אויסגע־בויגען די פּיסקלעך אַזוי, אַז די גיפט־געפעלעך האָבען זיך כמעט אַנגעריהרט.

קאָן ר׳ חייא אַלע חיות ועופות פון זיין גאָרטען: הן די, וואָס פליהען הויך אונטער׳ן הימעל; הן די, וואָס ליגען אויף די בוי־מער צווישען די צווייגען; הן די, וואָס קריכען אַרום איבער די בלעטער פון אַלערליי נידעריגע פלאַנצען און אויף די בייטען פון אַלערליי קרויט; ווי אויך די, וואָס פּרוכפּערען זיך נידעריג אין גראָז. דערקענט באַלד ר׳ חייא, אַז איין שלאַנג איז אַ היימישע שלאַנג, די צווייטע, וואָס הייסט „עכנאי״, איז אַ פרעמדע שלאַנג, וואָס ער האָט נאָך דאָ נישט געזעהן. וויל ער וויסען, נאָך וואָס זי איז אַהער געקומען. ציהט ער זיך צוריק אַריין אין שאָטען פון דער

סוכה, הערט ער, ווי דאס זעלבע פרעגט די היימישע שלאנג, און ווי די פרעמדע ענטפערט איהר:

— איך בין געקומען דא עמיצען בייסען.

שמייכעלט די היימישע שלאנג:

— אומזיסט איז דיין טרחא: איך בין דא שוין לאנג א היי־מישע, און געקומען בין איך א ברענענדיגע שלאנג, א מרשעת, און פלעג בייסען די תלמידים פון ישיבה. מיט דער צייט האב איך אבער אויפגעהערט צו בייסען. און ווייסטו פארוואס? ווייל ר' חייא, דער ראש פון דער ישיבה, איז אמאל א סוחר געווען, און געמאכט אמאל ווייטע נסיעות איבער דער וועלט, און פון אלטע שייכען, וואס האבען שבע חכמות בירושה, און מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ'ן וועג, האט ער זיך אויסגעלערנט צווי־שען אנדערע חכמות אויך חכמת הרפואה... און זיי האבען איהם אנגעוויזען, און ער האט זיך געבראכט פון ווייטע אינזלען גראז אויף רפואות געגען אונזער בייסען... איך בייס, און ער היילט... זעה איך, אז איך ארבייט אומזיסט, האב איך אינגאנצען אויפגע־הערט צו בייסען...

— נאריש! — ענטפערט די פרעמדע שלאנג. — גראזען — זאגט זי — העלפען נאר דאמאלט, ווען א שלאנג בייסט מדעת עצמה, פאר שנאה, וואס קומט נאך ארויס פון דעם „ואיבה אשית“ — פון דער גאטס קללה אויף מענשען און שלאנגען, פאר'ן חטא אין גן־עדן... האט ער אבער, דער רבונו של עילם, א טבע, מקדים צו זיין רפואה למכה, און נאך איידער ער האט באשאפען דעם גיפט פון שלאנגען, האט ער געהייסען, אז די ערד אויף די אינז־לען, וואו אלע שלאנגען זענען זיך פרה ורבה, זאל ארויסשפראצען אלערליי גראזען אויף רפואה... דערפאר אבער האב איך קיין פחד נישט: איך קום נישט מיט מיין אייגענעם ווילען, נישט אויס רשעות וועל איך בייסען; איך קום אין שליחות פון מלאך המות, וואס האט מיך געשיקט מקיים צו זיין א פסק אויף א חייב־מיתה.

— וואו האסטו דא א חייב־מיתה? סאמע תלמידי חכמים, צדיקים!... — וואונדערט זיך די היימישע שלאנג.

— אט דער בחור חנניא, וואס האט יערען טאג דא התבודדות אין סוכה, איז חייב מיתה.

— ווי איז מעגליך?

— זעהסט דאָך! ער האָט מבייש געװעזען אַ תּלמיד־חכם, אליהו הנביא׳ס אַ תּלמיד... און — ברבים... אין טאָג פון תּלמיד חכם׳ס חופּה! און אַ שטיקעל פּסק האָט ער באַלד באַקומען: דער ראש־ישיבה פון ירושלים, וואָס איז דערבײַ געװעזען, האָט איהם פאַר־שאָלטען, ער זאָל פאַרגעסען דאָס לערנען, און אַרויסגעגעבען אַ תּשובה, ער זאָל ווערען אַ נע־ונד, טראָגען לײַנוואַנטענע קלײדער, מיט אַ פּראָסטען האַנפענעם גאַרטעל אויף די לענדען. און האָט איהם נעגעבען אין דער האַנט אַרײַן אַן אָפּגעשײלטען צווײַג פון אַ מאַנדעל־בוים, און געזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט דערמאַנען דאָס לערנען, ביז דער שטעקען וועט נישט אויפבליהען!

— הייסט עס — לעולם ועד! — מאַכט די היימישע שלאַנג.

— דאָס קאָן מען נישט וויסען! — ענטפערט די פרעמדע,— נאָר אין הימעל איז מען אויף דעם פּסק נישט באַשטאַנען! דאָס איז ווענינ, האָט מען געזאָגט; מען דאַרף איהם צונעמען דעם חלק לעולם הבא. האָט זיך אָבער דער שר־התורה אַנעגען געשטעלט. ניין און ניין! איז געבליבען, אַז מען זאָל איהם געבען אַ כּפּרת עון... זאָל דער בחור חתונה האָבען מיט אַ בת טובים, לפי מעלתו, און צום אַכטען טאָג נאָך דער חופּה זאָל ער שטאַרבען... האַלב וועט מכפּר זײַן די חופּה מיט די שבע ברכות, די אַנדערע העלפט — די מיתה... און ווײַל אַ בת־ישראל וועט ווערען, אָהן איהר חטא און שולד, אַ פריהע אַלמנה, על כּן זאָל זי דערפאַר געבענשט ווערען מיט אַ בן זכר, וואָס וועט אַרויסקומען אַ גאון עולם, אַ מאור הגולה באמת...

די שלאַנג איז שוין מיד געוואָרען רעדענדיג, זי האָט נאָך אפשר קײנמאָל נישט מיט אַמאָל אַזוי פיעל גערעדט. בעט זי זיך בײַ דער חבר׳טאָרין, זי זאָל זי פיהרען צום וואַסער. וויקלען זיך די שלאַנגען אָפּ און געהען אַוועק... און אויף ר׳ חייא׳ן פאַלט אַ גרוי־סע שרעק...

וואָרים ר׳ חייא איז צו אַ גרויסען נסיון געקומען: וועט ער חנניא׳ן נישט חתונה מאַכען, וועט ער געהן נעגען דער השגחה פּרטית, און חנניא וועט זיך קײנמאָל נישט דערמאַנען דאָס לער־נען... יאָ, חתונה מאַכען? טויט ער איהם מיט די אײגענע הענט! און ווי קאָן ער נעמען אַ בת־ישראל און ברענגען פאַר אַ קרבן? מאַכען אַכט טאָג נאָך דער חתונה פאַר אַן אַלמנה?

קוקט ער און קוקט אין הימעל אריין; דער הימעל שווייגט.
נאר דאס הארץ אין ר׳ חייא׳ן הויבט אן שטארק צו קלאפּען און צו צאפּלען; און ער הערט בחוש א קול פון הארץ ארויס:

— חייא, זיי מקריב דיין טאכטער, דיין בת יחידה מרים... אברהם אבינו וואלט זיך נ י ש ט מישב געווען...

נישט אזוי לייכט איז אבער מקריב צו זיין אן איינציגע טאכטער. דערמאנט ער זיך, אז שרה די צדקת האט איהם צוגע־זאגט צו קומען צו חלום, ארויסצופיהרען פון ספקות. הויבט ער אויף צום הימעל די אויגען און איז מתפלל וועגען דעם...

און אזוי ווי ער איז מתפלל, וויקעלט זיך אפ דער וואלקען פון הימעל, און עס באווייזען זיך מיליאנען שטערענדלעך מיט אמאל, און זיי ווינקען צו איהם מיט חסד, מיט בטחון, מיט א גוטען צוזאג!

ר׳ חייא׳ס תפלה איז אויסגעהערט געווארען. איינמאל פאר־נאכט, נאך א תענית, זיצט אזוי ר׳ חייא אויף דער שטול, קומט אויף איהם א חולשות הלב, פארמאכען זיך איהם די אויגען, און ער דרימעלט איין, און באותו הרגע באווייזט זיך איהם שרה די צדקת. זעהען זעהט זי אויס פונקט ווי בשעת פטירה, און קוקט אויף איהם מיט די זעלבע חן־וחסד־שטראלענדיגע אויגען, און זי לעגט איהם מיט גרוים ליעבשאפט די רעכטע האנט אויפ׳ן אק־סעל, און זאגט איהם:

— זארג נישט, חייא, אונזער טאכטערס מזל שיינט ווי די זון, פארלאז דיך אויף א י ה ר...

וויל ער זי איבערפרעגען, ווערט די צדקת פארשוואונדען, און עמיץ, פיהלט ער, וועקט איהם... עפענט ער די אויגען אויף, דער־זעהט ער, אז מרימ׳ל, זיין איינציגע טאכטער, שטעהט פאר איהם, און לעגט איהר רעכטע האנט אויף דעם אייגענעם אקסעל, וואו איהר מוטער די צדקת האט איהר האנט געהאלטען, און זי זאגט איהם:

— טאטעשי, זיי מיר מוחל, וואס איך האב דיך געוועקט... די זון איז שוין לאנג אונטערגעגאנגען, די לבנה איז שוין ארויפגע־שוואומען אויפ׳ן הימעל און די שטערענדלעך האבען זיך צופלא־קערט, — שוין צייט, זאלסט עפּעס טועם זיין, טאטעשי...

זעהט ר׳ חייא, אז עס איז א המשך פון חלום; נעמט ער זי

אַז מיט ליעבשאַפט ביי דער האַנט, און דריקט זי צו צום האַרץ, און זאָגט איהר:

— טאַכטערשי, איך וועל נישט טועם זיין, ביז איך וועל דיך נישט פרעגען, און דו וועסט מיר נישט ענטפערען דעם אמת.

זעהט ר׳ חייא, ווי זי רויטעלט זיך, זאָגט ער ווייטער:

— טאַכטערשי, דער סדר עולם איז, אַז בנוגע צו געוויסע מחשבות אַנטפּלעקט אַ בתולה איהר האַרץ נאָר פאַר דער מוטער. ביסטו דאָך אָבער, טאַכטערשי, אַ יתומה, בין איך דיר, — ווי איך האָב דיין מוטער, דער צדקת, צוגעזאָגט, — אי אַ פאָטער אי אַ מוּ־טער, מוזט דו מיר דעם גאַנצען אמת זאָגען. גאַרנישט איבערלאָזען אין האַרץ...

באַהאַלט מרים׳ל איהר פּנים אויף זיין ברוסט און זאָגט שטי־לערהייט:

— פרעג, טאַטעשי.

זאָגט ער איהר:

— זעה, טאַכטער מיינע! יאָהרען ציהען, איך בין שוין נישט יונג... די באָרד מיינע איז ווייס ווי דער שניי אויפ׳ן באַרג חרמון — און וואָס וועט זיין, טאַכטער, אַז מען וועט מיך רופען צום בית־דין של מעלה, און צו דער מאַמען דיינער,— אויף וועמעס באַראַט וועל איך דיך איבערלאָזען?

— טאַטעשי, רעד נישט דערפון... איך וועל שטענדיג טון דיין רצון...

פרעגט ער זי:

— מרים׳ל, ווילסט זיין מעהר צדקת, ווי רבקה?

שמייכעלט מרים׳ל: ניין.

— און אַז אליעזר עבד אברהם איז געקומען רעדען רבקה׳ן אַ שדוך מיט יצחק׳ן, שטעהט: „וישאלו את פי הנערה“, האָט מען רבקה׳ן געפרעגט, צי זי וויל געהען מיט דעם מענש, מיט אליעזר׳ן, הייסט עס. האָט זי זיך נישט געשעמט און געענטפערט: הן, — איך וויל!

— פרעג, טאַטעשי! אַז דו הייסט, וועל איך דיר ענטפערען.

פרעגט ער זי בהאי לישנא:

— זאָג מיר דעם אמת, מרים׳ל: וועלכער פון מיינע תלמידים וואָלט דיר אַמבעסטען געפעלען פאַר אַ מאַן?

— חנניא! — ענטפערט מרים'ל שטיל. אזוי שטיל, אז נאר א פאטערם אן אויער האט געקאנט אויפכאפען דעם נאמען.

ווערט ר' חייא נבהל ונשתומם און פרעגט:

— און מיט וואס געפעלט ער עס דיר, טאכטער? האסט גע־רעדט מיט איהם?

ענטפערט זי:

— חס ושלום! און — ער וואלט מיר דען געענטפערט?

שמייכעלט ר' חייא און פרעגט:

— וואס דען, קינד? אדרבא, דערצעהל.

און אז ער זעהט, אז עס איז איהר נישט לייכט צו רעדען, זאגט ער:

— איך בין אויף דיר גוזר בכבוד אב!

דערצעהלט זי איהם, אז באלד אין דער ערשטער רגע איז ער איהר געפעלען. ערשטענס — דער קול; ער גיסט זיך אין איהר הארץ אריין, ווי כשר'ער בוימאויל! צווייטענס — די גבורה!

— גבורה? — וואונדערט זיך ר' חייא.

— אודאי איז א גבורה, אז א בחור געהט ארום אין ליינ־וואנטענע קליידער צווישען לייטישע חברים און שעמט זיך נישט, און האט קיין מורא נישט...

— און שוין? — וואונדערט זיך ר' חייא.

— און פאר זיין גוט הארץ, וואס קוקט איהם, ווען ער הויבט די ברעמען אויף, פון די אויגען ארויס. און זיין טרויער... עס כאפט אן ביים הארץ...

— קינד, ער קומט אפ... א זינד ליגט איהם אויף דער נשמה!

— גאט מיז איהם מוחל זיין! — רייסט זיך איהר ארויס פון מויל מיט בטחון — איך געה אמאל פארביי דער סוכה, וואו ער זיצט פאר מנחה... הער איך זיינע תפלות! טאטעשי, איז א מענ־ליבע זאך, מען זאל אזוינע הארציגע תפלות נישט הערען?

— גאט איז א בעל רחמים, טאכטער!

— איך וויים נישט זיין זינד... נאר זיין תשובה איז גרויס! עס ליגט אויף זיין פנים אזוי פיעל חרטה, אזוי פיעל הארץ־וועה־טאג... טיילמאל — אזא מרה־שחורה! מען מוז אויף איהם רחמנות האבען!...

— האסטו נאר רחמנות, טאכטער?

— דאָס איז געווען דער אנהויב, טאַטעשי... איך זאָל זיין— האָב איך אמאָל געטראַכט — אויף דיין אָרט, טאַטעשי, וואָלט איך פאַר איהם שטענדיג מתפּלל געווען... דערנאָך האָב איך אַזאַ געדאַנק געהאַט: איך זאָל זיין אַ ברודער זיינער, וואָלט איך מיך פאַר איהם מוסר נפש געווען... און פּלוצלונג, טאַטעשי, — דו הייסט דאָך מיר זאָגען דעם אמת — האָט מיר אַ שטראָם הייס בלוט צוגעשלאָגען צום הארץ... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז באמת מוסר נפש זיין קאָן זיך נאָר אַ ווייב! אַז דו ביסט אויף מיר גוזר, דערצעהל איך דיר!...

— און איינמאָל, טאַטעשי, האָב איך וועגען דעם אַ חלום גע־האַט.

עס איז געווען ל"ג בעומר. דו ביסט מיט דיינע תלמידים שפּאַצירען געפאָהרען אויף דער שיף איבער'ן ים... חנניא אויך; דו האָסט איהם געהייסען... און געזעהן האָב איך דורכ'ן פענס־טער, ווי טרויעריג ער איז ארויף אויף דער שיף...

און איך בין אליין געבליבען... עס איז מיר אומעטיג געוואָ־רען איינע אליין אין הויז און אַזוי טרויעריג... בין איך אראָפּגע־גאַנגען אין גאָרטען אריין. אין גאָרטען איז אויך געווען שטיל— קיין פויגעל האָט נישט געזונגען... עס האָט קיין וואָרים אין קיין בוים נישט געקלאַפּט... און איך בין וואונדערליך טרויעריג און מיד געוואָרען... געה איך צו די בלומען... שטעהען זיי אַלע פאַר'חלש'ט און געבויגען; עס איז אַ הייסער טאָג געווען... לעג איך מיך אויף אַ בייט ביי די ווייסע ליליען, מיט די הענט אונטער'ן קאָפּ, און קוק אַזוי אין הימעל אריין... און ווער אַזוי איינגעדרימעלט, חלומ'ט זיך מיר אַ חלום:

עס פליהט אונטער'ן הימעל אַ טויב... אַ ווייסע, שטילע, טרויעריגע טויב. און הינטער איהר, — די טויב זעהט עס נישט, — פליהט נאָך אַ שוואַרצער פויגעל, מיט אַן אויסגעשטרעקטען שאַרפען שנאָבעל און וויל שטעכען די טויב... קריג איך אויף דער טויב אַ ווילד רחמנות און הויב אָן רופען, שרייען. די טויב הערט מיך נישט, שווימט ווייטער אין דער לופט, נאָר דער שוואַרצער פויגעל דערשרעקט זיך און ווערט פארשוואונדען אויף אַ ווייל'ע... ער קומט אָבער צוריק, פליהט האַסטיגער, הויבט אָן דעריאָגען די טויב... וועקט זיך אין מיר נאָך אַ שטאַרקערע, נאָך אַ ברענענדיגע־

רער רחמנות; שריי איך נאך העכער. דער שווארצער פויגעל דער־שרעקט זיך נאך אמאל, רוקט זיך אביסעל הינטערוויילעכטס צו־ריק... און פליהט נאך אמאל צו... שריי איך נאך הארצרייסענדי־גער... און אזוי עטליכע מאל, ביז די טויב האט מיך אויך דער־הערט, און לאזט זיך אראפּ צו מיר און מאכט צו מיר טרויעריג:

— וואס שרייסט דו, קינד!

ענטפער איך:

— איך יאג אפּ פון דיר דעם שווארצען פויגעל, וואס דו זעהסט נישט, און וואס וויל דיך טויטען!

ענטפערט מיר די טויב מיט מרה־שחורה:

— נישט ער וויל, ער מוז מיך טויטען... איך בין א חייב מיתה... און ער וועט מיך טויטען, אויב עמיץ וועט זיך נישט פאר מיר מוסר נפש זיין! דאס אבער — זאגט זי טרויעריג — וועט קיינער נישט טון!

— איך! — שריי איך אויס צו דער טויב. — איך וועל עס טון!

— און וועסט קיין חרטה נישט האבען?

— ניין! — און איך שווער צו, אז ניין...

ניקט זי צו מיר, די טויב, מיט ליעבשאפט, שטעהט א ווײלע און פליהט אוועק. און אז איך האב מיך אויפגעכאפּט, האב איך פארשטאנען, וואס עס באטייט...

— די טויב איז ער — חנניא... און מוסר־נפש זיין, טאטעשי, קאן זיך נאר א ווייב... און געשוואוירען האב איך!

ווערט ר׳ חייא זעהר טרויעריג און פרעגט:

— און ווי איז, אז דעם חנניא איז קיין אורך ימים נישט באשערט? עס דארף נאר פון זיינע לענדען ארויסקומען א גאון. אבער ער מוז אוועקגעהען יונגערהייט פון דער וועלט?

ענטפערט זי:

— וויפיעל עס איז איהם יאהרען באשערט, אזוי פיעל גוטע זאל ער האבען...

טרויעריג לייכטען אויף ר׳ חייא׳ס אויגען, און ער פרעגט:

— און ווי איז, אויב עס איז איהם נאר באשערט ארויסצו־געבען פון זיך א גאון־עולם... א גרויסען, נאר א גרויסען — זיין

לעבען אבער איז אין הימעל גערעכענט נישט אויף יאהרען, נאר פון דער חופּה אן — אויף טעג —

— זאָל זיין טעג! אבער גוטע טעג זאָל ער האבען.

— און דו ווילסט א יונגע אלמנה בלייבען?

— אבער א געבענשטע פון גאָט!

בלייבט ר' חייא זיצען, נישט פארשטעהענדיג די גבורה פון יונגען קינד.

„א הימעל־זאך," טראכט ער.

און זי לעגט איהם נאך אמאָל די האנט אויף'ן אקסעל און מיט אויפגעהויבענע אויגען, און מיט א קול פון א נביאה זאגט זי:

— איך האָב אבער, אז דער גזר דין, וואס הענגט איבער איהם, וועט בטל ווערען! — איך וועל פאר איהם מיין לעבען אװעקגעבען.

— ווי אזוי, טאָכטערשי?...

— איך אליין ווייס נישט, ווייל איך ווייס דאך נאך נישט. פארוואס פאר א זינד ער דאַרף אפּקומען. שפּעטער, וועט ער מיר שוין זאגען...

און ר' חייא'ס שווערען הארץ בלייבט שוין קיין ספק נישט, אז עס איז א זווג פון גאָט... „און גאָט — טראכט ער — פּרואווט מיך, נאר איך וועל דעם נסיון ביישטעהן." און הויך זאגט ער:

— מזל־טוב דיר, טאָכטער! אם ירצה השם וועלען מיר מאָר־גען שרייבען תנאים.

מרים בייגט זיך איבער'ן פאטערס האנט, און אז זי האט זיך צוריק אויפגעהויבען, האט זי ר' חייא כמעט נישט דערקענט. זי איז מיט אמאָל אזוי גליקליך געװאָרען... שטראַלענדיג איז זי מיט אמאָל געוואָרען.

— האסט גאר קיין פּחד נישט, מרים!

— ניין, איך פארלאָז מיך איינגאנצען אויף גאָט!

און איהר קול האט געקלונגען אזוי קלאָר און אזוי ריין, ווי קריסטאָל...

ר' חייא'ס הארץ איז אבער דאך נישט אזוי רוהיג... און אז די טאָכטער איז אוועקגעגאנגען, האט ער געשריבען בריעף צום ראש ישיבה פון ירושלים און צום נשיא פון בבל.

און ער גיסט פאר זיי אויס זיין פארביטערט הארץ:
„מארגען — שרייבט ער — וועלען זיין ביי מיין טאכטער, מרים שתחי׳, תנאים... טיילמאל דאכט זיך מיר, אז איך זעה איהר ארויף א קרוין אויפ׳ן קאפ, און טיילמאל — אז איך פיהר מיין איינציג וויים שעפעלע, רחמנא לצלן, צו דער שחיטה...
„געגען גאט וויל איך אבער נישט געהן — שרייבט ער; — מנביל זיין דעם זמן החתונה וועל איך אויף א חודש...
„איבער דער צייט ווארט איך פון אייך אן עצה, א ראט — און זייט פאר מיר מתפלל, און פאר מיין טאכטער, און פאר׳ן בעל תשובה חנניא...“
אן עומד בדבורו איז ר׳ חייא געוועזן.
דעם צווייטען טאג האט מען תנאים געשריבען. דער עולם האט נענאפט. די בחורים פון דער ישיבה זענען אויסער זיך: דעם עם־הארץ זאל אזוינס קומען! פאר דרך ארץ אבער שווייגט מען.
און דער חודש געהט פארביי... קיין תשובה פון ראש ישיבת פון ירושלים און פון נשיא פון בבל האט ר׳ חייא נישט באקומען; נעמט ער עס אן פאר א שלעכטען סימן, רופט ער אין טאג פון דער חופה אריין די טאכטער, און זאגט איהר:
— זיי וויסען, מרים, אז אויף דיין חתן חנניא איז נגזר גע־ווארען אוועקצוגעהען פון דער וועלט דעם אכטען טאג נאך דער חופה...
און ער דערצעהלט איהר, וואס ער האט געהערט פון דער שלאנג, און אז ער האט קיין תשובה נישט פון די גדולי הדור, און זאגט איהר, אז אויב זי איז נישט פעסט אין דער דעה, קאן זי נאך חרטה קריגען.
ענטפערט איהם מרים׳ל:
— איך בין פעסט, און מיין הארץ איז פעסט, און אז איך וויים דעם גזר דין, וויים איך שוין, ווי אזוי איך וועל איהם מבטל זיין!
— דו! אין וועמענס זכות, אין וועמענס כח? — קאן זיך נישט אויסוואונדערען ר׳ חייא...
און מרים׳ל זאגט:
— אין כח פון מיין אמונה... און אין זכות, דיר, טאטעשי, צו לאנגע יאהר, פון מיין מאמען דער צדקת, עליה השלום! און אין

זכות, טאַטעשי, אין זכות פון דיין תורה, מצוות און מעשים־טובים.

בלייבט צו שטעלען אַ חופּה...

און עס איז אַ חתן־מאָל, זיצט דער חתן אין זיינע מלבושים, און רעדט נישט אַ וואָרט...

ר׳ חייא האַלט פאַר איהם אַ דרשה, און ער הערט זיך איין, מיט נחת און צער צוזאַמען...

פיהרט מען דעם חתן צו קבלת פּנים, זיצט די כלה אין ליינ־וואַנטענע קליידער, אַפּנים, שלא לבייש את החתן, און מיט אַ פּראַסטען טוך איבער'ן קאָפּ...

און אז מען הויבט אויף דאָס טוך, שיינט אויף אַ פּנים, ווי אַ זון, אויגען קלאָרע, גלויבענדיגע, שטילע, נאָר טיף גליקליכע!

לויפט זיך גאַנץ צפת צוזאַמען צו דער חופּה — שטעהט דער חתן אונטער דער חופּה אין ליינוואַנטענע קליידער, מיט אַ האַנפּע־נעם שטריק אויף די לענדען, און מיט אַ וואַלד־שטעקען אין דער האַנט...

און מען פיהרט ארום איהם די כלה אין וואָכעדיגע קליידער, שלא לבייש את החתן... און ר׳ חייא שטעהט און שעפּט נחת און וויינט.

און אז ער וויל פאַרזאַגען דעם חתן „הרי את“ — פרעגט ער:
— וואָס טייטש?

און ר׳ חייא געהט צו און פאַרטייטשט איהם וואָרט ביי וואָרט... און אזוי, פאַרטייטשט ער איהם די ברכות און די כתובה... גאַפט מען.

נאָר אז ר׳ חייא טוט אזוי, מן הסתם ווייסט ער, וואָס ער טוט...

נאָך מעהר נעגאַפט האָט מען איבער דעם, וואָס דער חתן האָט קיין וואָרט תורה נישט געזאָגט, אפילו נישט ביי דער סעודה, און מען האָט דעריבער נישט אויסגערופען קיין דרשה־געשאַנק, אפילו נישט פון כלה'ס צד...

און די שבע ברכות — עס איז געווען זומער־צייט — זענען אין גאָרטען געווען... אויף דער מיטעלער ברייטער אַלעע זענען געשטאַנען טישען פאַר זכרים באַזונדער, און פאַר ווייבער באַזונ־דער, און די כלה איז געזעסען, ווי אַן אָרעמע כלה צווישען רייכע

געסט; און דער חתן איז געזעסן ווי א שטומער צווישן אלע למדנים און רבנים, וואס האבן גע׳דרש׳ענט און גערעדט תורה, און איבער אלע — ר׳ חייא...

און ר׳ חייא, צי ער אליין האט געזאגט, צי אנדערע, איז אלץ געזעסן אומרוהיג, און האט עפעס געזוכט ארום און ארום מיט די אויגן אויף דער ערד. צי האט ער נישט חרטה אויפ׳ן שידוך? חס ושלום! ער זוכט נאר מיט די אויגן די פרעמדע שלאנג, און זעהט, ווי דער „עכנאי“ דרעהט זיך ארום שטילערהייט צווישן די געסט, פון קיינעם נישט געזעהן, און לאזט קיין אויג נישט אראפ פון זיין קרבן — פון חתן חנניא...

און אין אווענט, נאך די לעצטע שבע ברכות, האט ר׳ חייא צוגערופן די טאכטער און האט איהר געזאגט מיט א משונה׳דיג קול:

— טאכטער, מארגען איז דער יום הדין. שטארק זיך!

— איך בין שטארק! — ענטפערט דאס יונגע ווייבעל, — איך בין געבענשט פון גאט! און — גיט זי צו מיט בטחון — איך וועל איהם אויסלעזען פון טויט...

— זאל דיר גאט העלפען! — ווינשט איהר ר׳ חייא מיט הייסע טרערען.

— נאר געדענק, — זאגט זי, — טאטעשי, אז מארגען דארף פריהער זיין דער נס! — דער שטעקען דארף בליהען, זיין נשמה אויך! ער דארף זאגען פאר דיר א חלוק! קום צו אונז, טאטעשי, גאנץ פריה. פארשלאף נישט!

טראכט ער: צי וועל איך דען שלאפען? און הויך זאגט ער איהר צו.

און צומארגענס, אז ר׳ חייא איז געקומען צום פאר־פאלק, איז שוין מרים געווען אנגעטאן. נאר חנניא איז נאך געלעגען אין בעט.

— זייט מיר מוחל, שווער, — זאגט ער, — איך פיהל מיך נישט בקו הבריאה... — און ער פארמאכט צוריק די אויגען.

קוקט ר׳ חייא אויפ׳ן ווייסען שטעקען, וואס שטעהט חנניא׳ן צוקאפענס, גלויבט ער זיינע אויגען נישט — דער שטעקען באַ־דעקט זיך מיט א גרינער הויט, די הויט — ווערט אנגעדראלען מיט א־ערלער, באדעקט זיך מיט קנאספען און הויבט אן בליהען... וויל

ער זיך אויפהויבען און געהנטער זיך צוקוקען צום נס. דערזעהט ער אָבער, ווי חנניא׳ס פנים פאַרענדערט זיך, רויטעלט זיך, און ער עפענט אויף אַ פּאָר שטילע, קלאָרע, געבענשטע אויגען, אָהן אַ צייכען פון אַ קללה. — קוקט ער און גאַפט, זוכט ער מיט די אויגען די טאַכטער, צי זי זעהט, איז אָבער מרים׳ל שוין נעלם געוואָרען. און דערווייל עפענט חנניא די ליפּצען און הויבט אָן דרש׳ענען, און ר׳ חייא הערט און פאַרגעסט אָן אַלעם: אָן נס פון שטעקען, אָן דער טאָכטער, אָן „עכנאי“ — דעם שליח פון מלאך המות: פּערעל שיטען זיך חנניא׳ן פון מויל: תורה און סתרי תורה, און ער עפענט פאַר ר׳ חייא׳ן די טויערען פון אַ נייעם עולם התורה — אַ וואונדערליכער גאָרטען — אַ גן־עדן מיט׳ן עץ הדעת, מיט׳ן עץ החיים, און אַלערליי אַנדערע פּרות, און די ריינע ליכט פון שבעת הימים באַשיינט אַלץ און באַשיט מיט ריין גינגאָלד, און אַלע ביימער בליהען, און מחנות פייגעל זינגען צווישען די בלעטער און פּרות אויף די צווייגען — און עס בליהט, און שפּראָצט, און זינגט, און שפּילט... חנניא רעדט, און ר׳ חייא׳ן דאַכט זיך, אַז די נשמה פון דער וועלט רעדט! צי חלומ׳ט ער נישט? ווייט און ברייט עפענט ער די אויגען — די אויערן זאַפּען־איין וואונדערליכע קולות. און מיט׳ן אָפענעם מויל שלינגט חנניא די ווערטער פון די ליפּען אַראָפּ, און אַ הייליגער, שטילער נחת צוגעהט זיך איהם אין אַלע גלידער.

נאָר דעם תענוג פון ר׳ חייא׳ן קאָנען מיר נישט באַשרייבען, בפרט נאָך — אויף עברי טייטש. די סודות התורה, וואָס חנניא האָט מגלה געווען, הלא הם כתובים על ספר הישר — אין חנניא׳ס ספר, וואָס ר׳ חייא האָט אַרויסגעגעבען מיט׳ן גאָלדענעם שניט. וועלען מיר דעריבער פאַרלאָזען די גאונים, און זעהן, וואָס די צדקות מרים׳ל טוט.

אַזוי ווי זי האָט דערזעהן, ווי דער שטעקען הויבט אָן בליהען, און דער פאָטער, ר׳ חייא, איז פאַרקוקט אויפ׳ן שטעקען, האָט זי געכאַפּט דעם מאַנס לייגוואַנטענע מלבושים און איז פון שטוב אַרויס... שטיל און לייכט געהט זי אַרויס פון חדר, דער דיוואָן זאַפּט איין זיך איין איהרע לייכטע טריט... און זי לויפט איבער אַלע חדרים ביז צום לעצטען חדר, פאַר דער פאָדער־שטוב... קיין שום בן־אדם טרעפט זי נישט איבער׳ן וועג. זי האָט נאָך נעכטען

אנגעזאגט, עס זאל זיך דא קיינער נישט באווייזן, ביז זי וועט רופן. און אז זי קוקט זיך אום און זעהט, אז זי איז אליין, ווארפט זי פון זיך אראפ איהרע קליידער, „גאט! — שעפטשען איהרע ליפען — עס איז פקוח נפש, זיי מיר מוחל „שמלת־גבר“... — און כאפט אויף זיך דעם מאנס ליינוואנטענע מלבישים, און לויפט צו און עפענט די טיר, און זעצט זיך אויף דער שוועל פון פאדער־שטוב אין גארטען אריין. אזוי זיצט זי א ווײלע שטיל און קוקט אויף די אלעע, וואס ציהט זיך פון דער הויז־טיר, ווייט, ווייט און ווערט פארלוירען צווישען די אלעאנדער־בוימער...

און איהרע ליפען שעפטשען תפלות ותחנונים צום בורא עולם, ער זאל אננעמען איהר קרבן; און אז זי דערזעהט, ווי דער „עכנאי“ וויקעלט זיך אפ פון אלעאנדער־בוים און לאזט זיך איבער'ן וועג, נעמט זי געשווינד און פארשטעלט זיך דאס פנים מיט די הענט. זעהט זי אוים כהויה ווי דער מאן חנניא. און לאזען לאזט זי נאר איבער א דין שפעלטעל צווישען די פינגער, און קוקט, ווי די שלאנג רוקט זיך און רוקט זיך... און דער „עכנאי“ רוקט זיך פאַ־מעלעך, בנעימות, נאר זיכער. ער ווייסט, אז דער קרבן וועט איהם נישט אנטרינען! — און אז ער דערזעהט חנניא'ן (אזוי מיינט ער), ווי ער זעצט זיך רוהיג אויף דער שוועל, דאס פנים פאר־שטעלט, טראכט ער: דער קרבן זיצט שטיל. און דאס הארץ זאגט איהם שלעכטע נביאות. און ער איז מתפלל, אדער ער זאגט ודוי... שטעקט ער דאס ניפט־געפעלע פון מויל ארוים און האלט עס גרייט, דאס כלי זין! און מרים'ל זעהט עס. און זעהט, ווי דער „עכנאי“ הויבט זיך אן שטארקער צו רוקען; די תאוה פון א שלאנג צו בייסען, האט זיך אין איהם דערוועקט; און זי הערט שוין דאס רייבען מיט'ן בויך איבער'ן זאמד, און זיין סאפען... און אז ער קומט נאהנט, און זיינע הויט־פלעקען זעהען זיך שוין קלאר, פאר־מאכט מרים'ל דאס דינע שפעלטעל פון צווישען די פינגער, און בעט אין שטילען הארץ אהן אטעם: — „רבונו של עולם, נעם אן מיין קרבן“... און הויבט אן ודוי זאגען... שטיל, אהן אטעם, אהן א ציטער מיט די ליפען... נאר איידער זי ענדיגט ודוי, דערפיהלט זי דעם בים... און פאלט ארונטער אויף דער שוועל און רופט:

— רבונו של עולם, זיי מיר מוחל פאר'ן גאזן, וואס דו האסט מיר נעוואלט נעבען!... זאל לעבען חנניא אויף זיין ארט! און

הויבט אָן גוסס'ען, און די נשמה שיידט זיך אָפּ מיט גרויס יסורים פון יונגען גוף.

איז אבער גאָט — דער גאָט פון משפּט!

און אַז די נשמה מרים'לס איז אַרויף אויפ'ן הימעל, האָט מען געוואָרט אויף איהר, דאָס הייסט: אויף חנניא'ס נשמה... צדיקים זענען פון גן־עדן אַרויס!

און אַז מען פיהרט זי צום בית־דין, גיט מען זי אַ פרעג, — אבי מקיים צו זיין דעם מנהג, ווייסען ווייסט מען דאָך:

— עסקת באמונה?

ענטפערט מרים'ל:

— איך האָב קיינמאָל נישט געהאַנדעלט.

— האָסטו געלערענט תורה?

צושמייכעלט זי זיך מיט אַ חן:

— רבונו של עולם, האָסטו דען געהייסען, אידישע טעכטער זאָלען לערנען דיין תורה?

ווערט אַ גערודער.

— ווער ביסטו? ווער ביסטו?

זאָגט זי:

— מרים בת שרה וחייא, אשת חנניא!

ווערט אַ רעש... דערגעהט מען, אַז זי האָט זיך עס פאַר איהר מאַן מוסר נפש געווען! אַז „עכנאי“ האָט זיך געלאָזט נאַרען, שרייט מען צו דער נשמה:

— געה, לויף געשווינד צוריק אַראָפּ, געה צוריק אין דיין גוף אַריין, איידער מען ריהרט איהם פון אָרט!

וויל זי נישט, מרים'ל! צוויי מאָל ליידען יסורי מות — זאָגט זי — איז קיינער נישט מחויב... נייערט, — שטעלט זי אַ תנאי — אַז מען וועט אַננעמען איהר טויט פאַר חנניא'ס טויט! ער זאָל לעבען!

ווערט אַ געשריי אין פמליא של מעלה:

— מסכים! מסכים! — מען האָט מורא צו פאַרשפּעטי־גען!... און מרים'לס נשמה קומט תוך כדי דבור צוריק אין גוף אַריין, און זי הויבט זיך אויף אפילו אויסגעהיילט פון וואונד, כלא

היה, און זי לויפט אריין מיט פרייד צו די צדיקים, מיט גרוים שמחה, און דערצעהלט זיי, וואס מיט איהר האט זיך געטראפען. און באותו הרגע זענען אנגעקומען צוויי משולחים מיט צוויי בריף, איינער פון דעם ראש־ישיבה אין ירושלים, און דער צווייטער פון נשיא פון בבל, און אין ביידע בריף איז מעהר נישט געשטאנען ווי איין וואָרט:

— מזל טוב!...

ווענען דעם גאון וואס איז ארויסגעקומען פון דעם זווג, און ווענען נחת, וואס ר׳ חייא האט נאך פון איהם דערלעבט, וועלען מיר, אם ירצה השם, דערצעהלען אן אנדערש מאל.

מיר וועלען נאר צוגעבען, אז „עכנאי׳ן״, וואס האט זיך געלאזט נארען, האט מען פון דאמאלט אן אפגעשאפט, און מען זעהט איהם נישט...

שטומע נשמות

צוויי וועגען — צוויי משלים

אַ קאַפּיטעל תהלים

„שמע ישראל“

נסים אויפ׳ן ים

צוויי וועגען — צוויי משלים.

שני דרכים — צוויי וועגן פיהרען צו זיין ליעבען נאָמען, וואָס איז די נשמה פון דער וועלט און דער תוך פון דער וועלט.

איז איינער פון זיי דער וועג פון שכל, אויב דער בשר ודם שארפט זיין מוח אין דער תורה הקדושה; און דער צווייטער — דער וועג פון הארץ פון א בשר ודם, אויב ער רייניגט עס און היי־ליגט עס לעבודת הבורא.

נתעלה — על פי דרך הטבע ווערט געהויכט און געהויבען א מענש נאָר דורך דעם שכל; דורך דעם שכל לערענט ער די תורה הקדושה, וואָס איז דער חוק ומשפט — דאָס געזעץ פון דער וועלט, און ער דערקענט דורך איהר דעם פּלאַן, לויט וועלכען דער בורא עולם האָט זי, די וועלט, ארויסגעפיהרט פון תהו ובהו. און ער ווייסט, אויף וואָס זי שטעהט, און וואָס עס קאָן זי חרוב מאַכען. און אז ער קומט צו דער השגה, קריגט ער אליין אויך שוין א שטי־קעל דעה אין דער הנהגה פון דער וועלט, און ווערט, כביכול, א שטיקעל שותף צום הקדוש ברוך הוא אין מעשי־בראשית...

צו א גאַנץ הויכער מדרגה קאָן אָבער אויך קומען א מענש דורכ׳ן הארץ, אויב די כונה איז גוט און דאָס הארץ איז גוט, און עס ברענט אין דעם הארץ דאָס פייער פון גרוים ליעבשאַפט צום בורא עולם, און עס רויכערען זיך דערויף מצוות און מעשים טובים ווי קרבנות אויפ׳ן מזבח...

און אשרי — וואויל איז טאַקע דעם מענש, וואָס געהט אויףביידע דרכים, וואָס עפענט זיך דעם הימעל מיט ביידע שליסלען. ווארים ער איז זוכה: אי צו דער גרויסער השגה, אי צו דער גרוי־סער ליעבשאַפט, — דאָס איז אָבער — לאו כל אדם זוכה...

על פי רוב זענען די תלמידי־חכמים סאַמע דין, ווייל זיי געהען נאָר מיט׳ן וועג פון שכל; און דער שכל איז דין. זענען זיי טאַקע „נוקם ונוטר כנחש“, און וואָלטען בהבל פיהם די וועלט פאַרברענט.

ווארים — מי יעמוד ? על פי שלחן ערוך קאן די זינדיגע וועלט קיין רגע קיין קיום נישט האבען ; די זינדיגע וועלט דארף דערי־בער רחמים.

און פון דער צווייטער זייט זענען די ל"ו צדיקים פון יעדען דור, כאטש עס ווארטען אויף זיי גאלדענע שטולען און קרוינען אין גן עדן און די וועלט וואלט אהן זיי קיין קיום נישט געהאט — דוקא נישט קיין גרויסע למדנים... זיי זענען יוצא מיט א פרק משניות, מיט א קאפיטעל תהלים, אפילו מיט תפלה בכונה...

דער עיקר איז ביי זיי דאס הארץ. ווארים פון אמת'ן צדיק'ס הארץ שטראלט און פליסט ארויס דאס גרויסע, הארציגע רחמנות אויף דער וועלט...

אל יאמר — זאל דעריבער נישט זאגען דער עם הארץ : „הן אני עץ יבש“ — איך בין א טרוקען שטיקעל האלץ ; אויף מיר קאנען נישט בליהען נישט בליטען, נישט קיין מצוות, נישט קיין מעשים טובים — —

„נסתרה דרכי מה׳“ — מיין וועג איז פארוואגעלט פון גאט... זיין אויג, כביכול, זעהט מיך נישט, ווייל איך געה ארום אין חשך און מיין נשמה איז איינגעהילט און איינגעוויקעלט אין א פינסטערען וואלקען — —

און איך קאן אפילו נישט נצול ווערען פון גיהנום. ווייל, ווי אין פרק אבות שטעהט : „ולא עם הארץ חסיד“. דער, וואס לערענט נישט די הייליגע תורה, קאן נישט זיין קיין אפגעהיטענער איד, ווייל ער ווייסט נישט, וואס א מצוה איז, ער זאל זי מקיים זיין, און וואס אן עברה איז, ער זאל פאר איהר אנטלויפען, וואו דער פעפער וואקסט, און ער איז גאר נישט מבחין — ער קאן נישט אונטערשיידען בין מוב לרע — צווישען גוטס און שלעכטס.

דאס זענען גאר קיין טענות און קיין דבורים נישט.

ווארים סיף כל סוף קוקט גאט, ברוך הוא, אויפ'ן הארץ. און „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא“ : סיי די וואויל־לערנער, סיי די נישט וואויל־לערנער, וואס קאנען נאר „שמע ישראל“. און „שערי תפלה אינן ננעלין“ — די טויערען פון תפלה ווערען נישט פאר־שלאסען אפילו פאר ש ט ו מ ע נ ש מ ו ת, וואס פארשטעהען נישט אפילו די טייטש־ווערטער פון די תפלות און קאנען זיך נישט אויסרעדען דאס הארץ פאר גאט...

וואָרים גאָט איז אַ בעל־רחמים, און אַזוי ווי אַ באַרמהאַרציגע מאַמע שטעקט אַריין דעם וואָרצעל פון דער ברוסט דעם הונגעריגען קינד אין מויל אַריין ביים ערשטען קרעכץ, און וואַרט נישט, ביז דאָס קינד וועט שאַרף אַרויסזאָגען: מילך, אַזוי ווייסט דער רבונו של עולם, וואָס אַ מענש וואָלט געבעטען, ער זאָל קאָנען, און טוט מיט גרוים רחמים זיין רצון...

און ער פאַרהאַלט נישט דעם שכר פון קיין שום בריאה, וואָס מיינט, אַז ער טוט אַ מצוה און האָט אַ טעות, עס איז קיין מצוה נישט. ועל אחת כמה וכמה, אַז זיין ליעבער נאָמען שטראָפט נישט פאַר אַן עברה, וואָס אַ זינדיגער מענש טוט בשוגג, האָבענדיג אין זינען אַ מצוה...

און אין דעם ענין געפינען מיר צוויי טייערע משלים ביים של"ה הקדוש.

דער ערשטער משל איז: משל למלך — צו אַ מלך, וואָס איז געוועזען אַ מושל איבער אַ ווייטער מדינה, וואָס איז געוועזען אָפּגעשלאָסען, און תרפ"ט אלפים מיילען אָפּגעלעגען פון אַנדערע מדינות, און האָט געהאַט גאָר אַנדערע געזעצען ווי אַלע מדינות. איז איינמאָל צו דעם מלך אַריינגעקומען דער ערשטער מיניסטער מיט אַ פּאַפּיר אין דער האַנט, און ער האָט, זיך בוקענדיג, דערלאַנגט דעם מלך דאָס פּאַפּיר; דער מלך זאָל עס חתמ'ענען מיט זיין אייגענער האַנט אָדער צולעגען דעם טבעת המלכות. נעמט איהם דער מלך אַרויס דאָס פּאַפּיר פון דער האַנט, און לעגט עס פאַר זיך אויפ'ן טיש, און זעצט זיך אויפ'ן כסא המלכות, און נעמט אין דער האַנט אַריין די פעדער און וויל אונטערשרייבען דאָס פּאַפּיר. ווייל דער מלך האָט, ווי דער סדר עולם איז, אמונה צו זיינע שרי מלכות, בפרט צום ערשטען מיניסטער, און ווייסט, אַז מען וועט איהם קיין עולה צום אונטערשרייבען נישט דערלאַנגען.

האָט אָבער דער מלך געהאַט אַ שאַרפע ראיה, און ווי ער וויל שוין מאַכען דעם צוק, וואָס איז דער אַנהויב פון מלך'ס חתימה, דערזעהט ער, אַז עס שטעהט אין כתב: „חיב מיתה" — „מורד במלכות", נעמט ער תיכף ומיד און לעגט אַרויס די פעדער פון דער האַנט, און פרעגט:

— וועמען און פאַר וואָס האָט עס מיין בית־דין־צדק אַזוי שאַרף פאַר'משפט?

זאגט איהם דער ערשטער מיניסטער:

— אדוני קעניג, עס איז א מורד במלכות, וואס האט זיך נישט געבוקט און נישט געבויגען פאר דיינע שרי מלכות. און איז ארומגעגאנגען אויף אזוינע מקומות, אויף וועלכע מען טאר קיין פוס נישט שטעלען — אויף די וואלען פון דיין פעסטונג. און פאר'ן צעכהויז, וואו עס ליגט דאס פולווער צום שיסען, איז ער ארומגע־גאנגען מיט פייער, כאטש עס שטעהט אויפגעשריבען שווארץ אויף ווייס איבער'ן טויער, מען זאל זיך היטען פאר פייער — — איז א סימן, אז ער האט קיין דרך ארץ נישט פאר'ן מלך, ווארים ער ניט נישט אפ כבוד די שרי מלכות; און אז ער האט געוואלט אויס־זעהן די שאנד פון דיין מלוכה'ס פעסטונג און איבערגעבען דיין שונא; און האט נאך ברעה געהאט אונטערצוציגדען דעם מלך'ס אוצרות מיט פולווער...

— און דאס אלץ — גיט צו דער מיניסטער — האט ער גע־טאן אין שעהנעם העלען טאג, פאר אלע אין די אויגען, גלייך ווי די וועלט וואלט געווען הפקר, און עס וואלט קיין מלך און קיין מלוכה נישט געווען. און אפשר נאך גאר — להכעיס.

טראכט דער מלך: ווער ווייסט, צי עס איז קיין משוגע'נער נישט? און ער פרעגט:

— און וואס האט דער פארזינדיגטער גע'טענה'ט פאר'ן בית־דין? האט ער גערעדט צו דער זאך?

ענטפערט דער מיניסטער, אז דאס קאן מען נישט וויסען; ווייל דער פארזינדיגטער איז פון א ווייטער מדינה, און דאס בית־דין האט זיין לשון נישט פארשטאנען, אזוי ווי ער האט נישט פארשטאנען דאס לשון פון בית־דין.

זאגט דער מלך צום ערשטען מיניסטער:

— דער מענש, וועלכען איהר האט גע'פסק'עט מיתה, איז קיין שולדיגער נישט... צו וואס זאל ער מיר טון להכעיס?

— ער איז נאר א פרעמדער, וואס האט נאך אונזערע מונדיי־רען נישט געזעהן און ווייסט נישט, ווי אונזערע שרי־מלכות זעהען אויס, און דערקענט זיי נישט.

— אוי ער ווייסט נישט דעם פלאן, לויט וועלכען אונזער שטאדט איז געבויט, און וואו די פעסטונג איז און וואו די וואלען זענען; און ער האט געוואלט מאכען חשבון הנפש און האבען

התבודדות, איז ער אהין געגאנגען, וואו מען טאָר נישט, ווי איינער, וואס געהט הינטער דער שטאָדט...

— און ער קאָן די שווארצע אותיות אויף דער ווייסער שילד פון צעכהויז נישט לייענען, און היט זיך דעריבער פאַר'ן פייער נישט!...

פארשעמט זיך דער ערשטער מיניסטער און לאָזט די אויגען אראָפּ; און דער מלך נעמט און צורייסט דאָס פּאַפּיר און גיט א באַפעהל:

— לויף, ערשטער מיניסטער, געשווינד אין תפיסה אריין, און נעם אראָפּ די קייטען פונ'ם ארעסטירטען, און הייס איהם אָפּגאָ־לען און אָפּוואשען, און אויסשמירען מיט'ן פיינסטען בוימאויל, און אָנטון די טייערסטע מלבושים, און באצאָהל איהם פון אוצר המלכות צער און רפוי, און שבת, און בושת, און לאָז איהם פריי... און טאָמער וויל ער דאָ אין דער מדינה בלייבען, שיק איהם צו מיר, וועל איך איהם אליין מוסר זיין די סימנים פון אונזער לשון און די דינים פון אונזער מלכות...

און אז מען האָט די זאַך חוקר ודורש געווען, האָט זיך ארויס־געוויזען, אז דער מלך איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט. עס איז נאָר א פרעמדער געווען. און אויב ביי א מלך בשר ודם איז אזוי, על אחת כמה וכמה ביים מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואס דאַרף נישט חוקר ודורש זיין און שטויסען זיך. ווארים פאַר איהם איז אָפען דאָס הארץ פון א בשר ודם און ער לייענט דערינען, ווי אין אן אויפגעוויקעלטער מגילה...

נאָך מעהר, דער רבונו של עולם לעגט צו די עברות, וואס אז עם הארץ טוט צוליעב א מצוה, צו דעם חשבון המצוות און אויף דעם האָט דער של"ה הקדוש אויך א משל למלך, נאָר א שענער משל.

— אמאָל איז געווען — דערצעהלט דער של"ה הקדוש — א מלך, נאָר נישט, ווי דאָס רוב מלכים, א בייזער מלך, נאָר א גוטער מלך — א מלך חסד.

האָט דער מלך חסד — דער גוטער מלך — אמאָל געדאַרפט פייער. ער האָט, מאָלט אייך, געוואלט זיך פאררויכערען די ליולקע. ניט ער א זאָג: פייער! דאָס הייסט, ער באַפעהלט, מען זאָל איהם ברענגען פייער.

איז איינער אבער פון זיינע שרים־משרתים, מרואי פני המלך,
— פון די, וואס שטעהען פאר'ן מלך, געווען, צי פון געבוירענהייט
אן, צי, רחמנא לצלן, מחמת א קרענק, אין וועלכער ער איז אריינ־
געפאלען, אביסעל טויבליך, האט ער נישט רעכט דערהערט. און
ווייל עס איז געווען אינמיטען ווינטער, ווען דער מלך האט זיך גע־
יאגט נאך חיות־רעות, זיי צו פארטיליגען, און עס איז געווען אינ־
מיטען זומער, און די היץ צווישען די בוימער איז געווען זעהר
גרויס, און ער אליין איז געווען דורשטיג, — האט ער געטראכט,
אז דער מלך וויל אויך אודאי א פרישען טרונק וואסער! איז ער
תיכף ומיד ארויסגעלאפען פון מלך'ס געצעלט נאך פריש וואסער.

איז אבער גראד אין דעם ארט, וואו דער מלך האט זיך גע־
יאגט נאך די חיות רעות, און וואו זיין געצעלט איז געשטאנען,
קיין וואסער נישט געווען, — איז דער שר געלאפען, נישט גע־
שלאפען, נישט געגעסען, נישט געטרונקען, דריי טעג און דריי
נעכט, ביז ער האט זוכה געווען צו קומען צו א קוואל וואסער.

איז אבער ארום קוואל געשטאנען א חברה גזלנים מיט כלי
זין. און די גזלנים זענען נאך געווען גרויסע מכשפים דאצו, זענען
איבער זייערע קעפ ארומגעפלויגען רוחות רעות זיי צו העלפען;
האבען זיי, די גזלנים, נישט צוגעלאזט דעם שר צום קוואל. האט
אבער דער שר געהאט גרויס אמונה און בטחון אין מלך, האט ער
קודם כל מיט'ן כח פון זיין אמונה און בטחון פארטריבען די רוחות
רעות, און דערנאך האט ער געגען די גזלנים ארויסגעצויגען זיין
שווערד און איז אויף זיי ארויפגעפאלען מיט א גרויסען אימפעט,
און מיט התלהבות פון דער ליעבשאפט צום מלך. און ער האט
מלחמה געהאלטען שעה'ן־לאנג מיט די גזלנים, און האט זיי סוף
כל סוף, נאך גרוים מיה און מאטער און סכנת נפשות, גובר געווען,
און האט זיי פאריאגט פון קוואל! און ער האט זיך נישט אפגע־
שטעלט צו היילען אדער כאטש ארומצובינדען זיינע וואונדען, וואס
ער האט פון די גזלנים באקומען. און האט תיכף ומיד אנגעשעפט
א קריגעל פריש וואסער פון קוואל, און אליין נישט געטרונקען,
כאטש עס האט איהם געברענט פאר דורשט. און איז געלאפען א
פארבלוטיגטער צום מלך אין געצעלט אריין, און האט מיט שמחה
און מיט גרוים התלהבות א געשריי געטאן: נא דיר, גרויסער קע־
ניג, וואסער!

האבען דאך אבער די אנדערע שרי־מלכות געהערט, ווי דער מלך האט בפירוש געזאָגט „פייער", נישט קיין וואסער; האבען זיי אנגעהויבען צו לאכען און הוזק צו מאכען פון טויבען שר. און איינער פון די שרים איז געווען א רשע בטבע, האט ער געזאגט, אז לויט זיין מיינונג, איז דער שר גאר חיב מיתה, ווארים ער האט מורד געווען אין מלכות...

וואס אבער האט דער מלך, וואס איז געווען א מלך חסד, גע־טאן? קודם כל האט ער אפגעריסען די עפאָלעטען פונ׳ם שר, וואס האט מקטרג געווען און געמאכט דעם טויבען משרת פאר א מורד במלכות. און ער האט איהם אפגעריסען די גאָלדענע קייט פון האלז, און אלע אָרדערען און מעדאלען, וואס ער האט געהאט אויפ׳ן הארץ, און ארויסגעטריבען פון שטאדט און פון לאנד ארויס. —

און א באפעהל האט ער געגעבען, דער מלך, מען זאל תיכף ומיד רופען זיינע בעסטע דאקטוירים, זיי זאלען אויסהיילען דעם געטרייען משרת׳ס וואונדען. און דער מלך אליין איז בכבודו ובעצמו אויפגעשטאנען פון זיין כסא המלכות, און איז צוגעגאנגען צום געטרייען משרת, וואס איז איהם געפאלען צו די פיס, און האט איהם אויפגעהויבען, און א קוש געגעבען אין שטערן אריין.

און צו זיינע איבעריגע שרים האט ער אזוי געזאגט: כדי דעם מלך׳ס געטרייער דינער זאל מעהר קיין טעות נישט האבען, און אנדערע שרים זאלען פון איהם נישט לאכען, הויב איך פון היינט אן זיין שטול איבער די שטולען פון אלע שרי־מלכות, ער זאל זיצען נעהנטער פאר אלע שרים צום מלך, און הערען פון מויל איז אויער זיין געבאט.

ועל אחת כמה וכמה — גיט צו דער של"ה הקדוש, — דער מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואס דארף בעצם נישט קיין פייער, נישט קיין וואסער, און האט געגעבען די תרי"ג מצוות נישט, חלילה, פאר זיין איינענע טובה וועגען, נאר מזכה צו זיין ישראל, זיי זאלען נעמען שכר, נישט קיין מתנת חנם; איז טאקע א קל־וחומר, אז ער איז גומל־חסד פאר אזוינע טעותים...

און איהר זאלט קלארער זעהן דעם אמת דערפון, וועל איך אייך דערצעהלען עטליכע מעשיות פון שטומע נשמות, איהר זאלט זעהן, צו וועלכע מדרגות זיי זענען געקומען.

א.

א קאפיטעל תהלים

אדער

יוחנן וואסער-טרעגער און דער „אורח-חיים“.

און די ערשטע מעשה, וואס איך וויל אייך דא דערצעהלען, האב איך בקבלה פון מיין זיידען, עליו השלום, וואס האט די זכיה געהאט צו זיין אן איינגעהער ביים „אורח חיים“ אין שטוב, און האט עס, במעמד פון נאך בעלי־בתים חשובים, געהערט מפיו הקדוש — פון „אורח חיים׳ס“ הייליגע לעפצען.

און אנגעהויבען האט זיך די מעשה אזוי:

אין דער פריה, באלד נאך שחרית, זיצט זיך דער „אור־חיים“, כמנהגו, אין קליינעם בית־המדרש׳ל פאר׳ן אנבייסען, און קוקט אין א ספר אריין. נישט ווייט פון איהם זיצען און רעדען צווישען זיך שטיל די דיינים; עס איז גראד קיין דין תורה נישט געווען. און נאך אביסעל ווייטער — די תלמידים, דעם „אורח־חיים׳ס“: איי־נער חזר׳ט זיך איבער די נעכטיגע סוגיא, אן אנדערער קוקט זיך דורך דעם מהרש"א צו דער היינטיגער, א דריטער זאגט זיך א לייענען.

אינמיטען דערהערט זיך פון גאס א קול: „צדקה תציל ממות“ און א קלונג מיט דער פושקע. זאגט מען „ברוך דין אמת“. מען וויסט, וואס עס באטייט: נאך פאר שחרית האט מען גענעבען צוויי קלעפ אין טויער און געזאגט, אז יוחנן וואסער־טרעגער איז נפטר געווארען אין הקדש.

ווערט אבער דער „אורח־חיים“ פארענדערט אויפ׳ן פנים, הייסט זיך דערלאנגען דעם שטעקען מיט׳ן ספאדיק, און זאגט — ער געהט צו דער לויה.

פילא, אז דער „אורח־חיים“ געהט, געהען די דיינים אויך

מיט; נעמען די תלמידים רשות און געהען אויך. און אזוי — אַנ־דערע, וואָס זענען גראַד געוועזן אין קליינעם בית־המדרש׳ל. קומט מען אין גאָס אריין. זעהען די גאַס־מענשען, ווער עס געהט, געהט מען מיט; פארמאַכט מען די קלייטען און מען געהט. קוקט עמיץ פון בית־המדרש דורך א פענסטער ארויס און זעהט די לויה, איז ער מודיע דעם בית המדרש־עולם, פארמאַכט מען די גמרות און מען לויפט אראָפּ צו דער לויה. הכלל — די שטאָדט געהט, קינד און קייט געהט!

מען געהט און מען חדוש׳ט זיך: וואָס איז?

— דער נפטר איז געוועזן, ער זאָל אונז מוחל זיין, א פשוט׳ער איד... אמת, געדאַווענט ותיקין; מנחה ומעריב — אין גרויסען בית־המדרש; דערנאָך ארומגעטראָגען קאַלט וואַסער פאר די לומדים. אבער אזא לויה?

געוועזן נאָך א תהלים־זאָגער. אבער די עברי זיינע! מען פלעגט זיך קוים איינהאַלטען פאר געלעכטער... איינמאָל האָט איהם דער „וחלקלקות" בשום אופן נישט געקאָנט פון מויל ארויס; האָט מען זיך נעקייקעלט... אמת, דער „אורח חיים" איז געוועזן דערביי, ער איז אין כעס געוואָרען און אנגעשריען...

און וואָס נאָך? א נהנה מיגיע כפּו; ביז אין דער לעצטער רגע קיין מתנת בשר ודם נישט גענומען — נו הכלל?

און דער „אורח־חיים" געהט... איין גאָס, נאָך א גאָס... א ווינט און א גליטש, עס קיהלט אין אלע אברים, און ער געהט ארויס פון שטאָדט, לעגט די האַנט אויף א מטה־שטאַנג און פיהרט די מטה אויפ׳ן בית־החיים, געהט אריין צו דער טהרה... נעמט ביים קבר אַן ביים ליילעך און העלפט אראָפּלאָזען... נעמט ארויס די לאָפּעטע פון א קברן׳ס האַנט און שיט א שאָל ערד, הערט אויס קדיש, זאָגט הויך „אמן" — —

פארשטעהט מען, אז עס איז נישט פשוט!

און געוועזן איז דאָס דאָנערשטאָג. פרייטאָג איז פרייטאַג; דער עולם איז פארנומען, מען גרייט זיך צו לכבוד שבת; מען געהט אין מרחץ אריין; נאָכ׳ן מרחץ געהען נאָך לייטישע בעלי־בתים אויף א גלעזעל מעד. שבת איז שבת... געלויבט איז גאָט — מוצאי שבת, קוים דערלעבט, מאַכט דער זיידע, עליו השלום, געשווינד

אפ הבדלה, זאגט אפ „ויתן לך“ און לויפט צום „אורח־חיים“. און קומען קומט ער צום „אורח־חיים“ נישט אליין; אויפ'ן וועג האַ־בען זיך צו איהם מצרף געווען נאך עטליכע בעלי־בתים. און לומדים... קומען זיי צום „אורח־חיים“ אין שטוב אריין, זאגט ער נאך „ויתן לך“, ווארט מען. דערנאך: „גוט וואָך, רבי!“ „גוט יאהר, בעלי בתים!“ די רבי'צין איז מיט עפעס וואס מכבד. זעצט מ'זיך צום טיש; די רבי'צין געהט זיך צו זיך אין שטוב אריין,— מילא, מען וועט דאך נישט ארויס פון דער העלער הויט מיט'ן עצם־ענין — מאכט מען פריהער א שמועס מכח דער קהלה. צי עס איז נישט א חשש אויפ'ן ערוב, דערפון איז מען ארויף אויף אן עגונה, איבער וועלכע א וועלט מיט רבנים האבען זיך דאמאלט געהאמפערט, וכדומה. און אזוי ווי אלע שמועסען ענדיגען זיך סוף כל סוף מיט'ן טויט, האט מען שוין געקערעוועט צו דער זאך.

איז דאך דער אורח־חיים א קלוגער איד געווען, שמייכעלט ער: ער האט באלד געוואוסט נאך וואס זיי זענען געקומען...

זענען זיי זיך מודה: אמת — זאגען זיי — אזא מעשה נורא...

זאגט זיי דער אורח־חיים:

— זייט וויסען, רבותי, אז עס איז נפטר געווארען א איד, וואס האט געהאט א חוש הריח צו דערקענען לומדי תורה, וואס אן אורח־חיים האט עס נ י ש ט. און דערצו א איד, וואס האט מעהר גע'פועל'ט מיט דער האק אין דער גראבער האנט, ווי דער אורח־חיים מיט די כונות אין מח...

גאפט מען: מען האט פון קיין פתרון, פון קיין חלום נישט געוואוסט... דער אורח־חיים האט גאר קיינמאל דערפון קיין ווארט נישט גערעדט:

— עס איז געווען א סוד, — זאגט דער אורח־חיים.

דער איד—זאגט ער—האט נישט געוואלט נתגלה ווערען, און אז עס איז געשעהן א מעשה, און ער האט מיר געמוזט אנטפלע־קען, האט ער גענומען ביי מיר דאס ווארט, אז בחייו וועל איך שווייגען.

נאך איינער איז געווען דערביי, אויך להבדיל בין החיים והמתים, דער געוועזענער בית־דין־שמש, כאטש ער איז געווען אין

דרויסען און האָט וועניג וואָס געזעהן, האָט ער געגעבען א תקיעת־כף, אז ער וועט שווייגען, און האָט געהאַלטען וואָרט.

אָבער אַציגר, זאָגט דער „אורח־חיים“, איז אוים סוד, און אז איהר ווילט, מהיכא תיתי.

מילא — שטעלט מען אויף מויל און אויערען.

— עס איז שוין דערינגען — הויבט אָן דער אורח־חיים צו דערצעהלען — א יאָהר פינף־און־צוואַנציג. ער איז דאַמאָלט נאָר וואָס אָנגעקומען אין קהלה אריין.

נאָר וואָס אָנגעקומען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן צו מעריב אין גרויסען בית־המדרש אריין, זעהן ווי מען דאַווענט און לערענט אין גרויסען בית־המדרש.

קומט ער צו מעריב; געהט צו עפּעס א קרעמפּע אידעל צום עמוד.

פרעגט ער, ווער עס איז? זאָגט מען איהם: איינער יוסל דבשה׳ס — א גאַנץ עהרליכער איד.

דאַווענט ער, דער יוסל דבשה׳ס, גאַלאָפּ — א מיהל מאַהלט...

אַרט עס איהם: א בעל־הבית, זאָגט ער זיך אַזוי צו דער וועטשערע... מן הסתם ווייסט ער, אז מען קאָכט קליסקעלעך מיט באָבעלער...

וויל ער שוין אָנקלאַפּען אין שטענדער: איז ער אָבער בטבע א רוהיגער, וואַרט ער; וואַרטענדיג דערהערט ער, אז עס שטעקט עפּעס אין בעל־תפלה׳ס קול — ער כאַפּט, און דער קול כאַפּט אָן ביים הארץ...

שווייגט ער.

צו שמנה עשרה, דרעהט ער זיך איבער צו דער מזרח־וואַנט. זעהט ער „הבחור יחיאל בן דבשה לרפואה שלמה“, אויפגעשריבען מיט קרייד אויף דער וואַנט! פאַרשטעהט ער שוין, וואָס דער איד, נעבעך, זאָגט זיך! צום קראַנקען קינד.

איז ער זיך מחיה מיט זיין אָפּגעהיטקייט, און האָט זיך אין איינוועגס א הרהור תשובה געטהאָן דברים שבלב. וואָרים אין הארץ האָט ער דאָך דעם איד, וואָס האָט זיך געאיילט צום קראַנקען

קינד, חושד געווען, אז ער איז איבערגעגעבען דער שיסעל... קומט ער, דער אורח־חיים, צו „רפאנו ה׳ ונרפא" — איז ער זיך טאקע מתכוון צו הבחור יחיאל בן דבשה... און האט, ברוך השם, גע־פועל׳ט! א שעת רצון.... נאך די אייגענע נאכט האט דער בחור געשוויצט, איז אריבער בשלום דעם קריזים; דעם שוחט׳ס איידעם איז ער היינט; קאן לערנען...

נאך דער הקדמה, גנעהט דער אורח חיים איבער צום עיקר המעשה.

מען האט אפּגעדאווענט מעריב, אפּגעזאגט רבנן־קדיש און דער שמש איז צוגעגאנגען צום ארון טיילען ליכטלעך. טיילט ער און טיילט, און קאן זיך ניט דערטיילען, אזא עולם, קיין עין הרע!

און דער עולם צוגעהט זיך אויף זיינע ערטער. זיצט שוין יע־דער ביי זיין ליכטעל און פאר זיין גמרא אויפ׳ן שטענדער. הינטען ביים שלחן — א חברה ש"ס! ספּאדיק ביי ספּאדיק!

מיט איהם, דעם אורח־חיים, טאקע שטארק הנאה — ליכט־לעך און פלעמלעך, ווי די שטערען אין הימעל; אויף כל תפוצות ישראל געזאגט! —

ווען דער רבונו של עולם וואלט אראפּגעקוקט מיט נחת אויף אונזערע ליכטלעך אין די בתי מדרשים, ווי מיר קוקען צום הימעל ארויף מיט נחת צו זיינע ליכטלעך, וואלט גוט געווען.

און ווי ער זיצט און טראכט אזוי, קומט צו איהם צו דער שמש און פרעגט איהם, וואס פאר א ספר ער וויל. זאגט דער אורח־חיים „מועד"; ער האט דאמאלט עוסק געווען אין אן ענין פון „מועד"; געווען עפּעס א שאלה פון א גדול הדור. שטעהען אין גרויסען בית־המדרש די ש"ס־גמרות הויך אויף דער שאנק אי־בער׳ן שלחן פון דער חברה ש"ס. האט דער אלטער שמש געמוזט מבטל זיין די לומדים, און נעמען און ארויפקריכען אויף א לייטער... און דער שמש איז אן אלטער איד... א בחור האט אפילו געוואלט ממלא מקומו זיין, וויל ער אבער נישט, דער אלטער... האט שוין דער אורח־חיים חרטה, נאר פארפאלען; ער האט נישט געוואוסט, וואו די ש"ס גמרות שטעהען... דאך קוקט ער זיך דער־ווייל אום איבער׳ן בית־המדרש און הערט זיך צו צו די קולות: עס זשומט, און ברומט, און זינגט, אז עס גייען דורך.

מיט אַמאָל דערזעהט ער, ווי אַ וואַסער־טרעגער (דערנאָך ערשט איז ער געוואָר געוואָרען, אַז ער הייסט יוחנן) געהט אַרום מיט אַ קאַן און טראָגט צו צו די שטענדערס קאַלט וואַסער. געפעלט איהם זיין התנהגות: אַז ער קומט צו צו אַ שטענדער, שטעלט ער זיך אָפּ, וואַרט ביז דער לומד־תורה וועט דערזעהן, און אויסשטרעקען די האַנט צו דער קוואָרט; מבטל זיין פון תורה וויל ער נישט... און ווער עס נעמט די קוואָרט, זעהט ער, שמייכעלט און מאַכט פאַר איהם הויך אַ ברכה. און יוחנן וואַסער־טרעגער ענטפערט מיט'ן גאַנצען האַרץ: אָמן! זאָגט נאָך: אַ שעהנעם דאַנק! און קוקט אויפ'ן לומד־תורה מיט גרויס ליעבשאַפט, און געהט ווייטער...

ווערט דער אורח־חיים אַביסעל נתפעל פון דער התנהגות פון אַ פּראָסטען איד. פרעגט ער, ווער איז ער. זאָגט מען איהם, יוחנן וואַסער־טרעגער. גוט. קוקט ער אַזוי ווייטער, דערזעהט ער פון דעם אייגענעם יוחנן וואַסער־טרעגער אַ משונה־ווילדע זאַך, וואָס קיינער האָט דאָס גאָר נישט באַמערקט. נישט ווייט פון אורח־חיים'ס אָרט, אויף דער מזרח־וואַנט, איז געזעסען אַן אַ זייט איינער אַ בלאַסער יונגערמאַן, צי אַ בחור, — שפּעטער האָט זיך אויסגעוויזען אַ פּרוש, — איבער אַ קבלה־ספר זיצט ער. דער אורח־חיים האָט געהאָט זעהר אַ שאַרפע ראיה, און פון דערווייטענס האָט ער דערזעהן, אַז אויפ'ן אָפענעם בלאַט זענען אויסגעמאָלט ספירות, — עס איז אודאי געווען דער „עץ־חיים". און צו דעם שטענדער, זעהט ער באַשיינפּערליך, ווי יוחנן וואַסער־טרעגער וויל צוגעהן מיט וואַסער, און קאָן נישט! וואָס ער נענעהנט זיך צום שטענדער, פאַלט ער צוריק, גלייך עפּעס וואָלט איהם אָפּגעשטויסען. יאָ אַ פּלא?! איז ער דאָך אָבער אַן אָפּגעהיטענער, דער אורח־חיים. וואַרט ער... ברענגט איהם דער שמש די גמרא „מועד", פאַרהאַלט ער איהם, און פרעגט איהם אויפ'ן מקובל. זאָגט איהם דער שמש מיט אַביסעל גאוה: אָ, דאָס איז, רבי, אונזער פּרוש! אַ גרויסער מקובל, זיצט גאַנצע טעג אין תעניתים, לערענט שטענדיג ביחידות... און שטילער גיט ער צו: וואוינען וואוינט ער אין עק שטאָדט, אין אַ חורבה... גאַנצע נעכט הערט מען פון חורבה אַרויס משונה'דיגע קולות און זמירות... אָפּנים, מען קומט צו איהם לערנען און זמירות זינגען...

וואס זאל ער טראכטען, דער אורח־חיים?

טראכט ער, אז בשעת׳ן למוד איז דער פרוש אויף אזא הויכער מדרגה, אז דער פראסטער וואסער־טרעגער האט די זכיה נישט צו שטעהן אין זיינע ד׳ אמות, צו קומען אין זיין מחיצה אריין; שטויסט עס איהם אפ.

איז ער דאך א לב טוב, דער אורח־חיים, קריגט ער רחמנות אויפ׳ן ארעמען איד, וואס וויל א מצוה טון, און קאן נישט. דאס איז איינס; און צווייטענס, וויל זיך דער אורח־חיים באקענען מיט׳ן פרוש, איבעררעדען דערפון. איז ער דאך אבער מרא־דאתרא, וויל ער אנזאגען דעם פרוש דורכ׳ן שמש, אז ער וויל מיט איהם רעדען... אבער ווי ער האט דאס נאר א טראכט געטאן, דערזעהט ער עפעס נייעס: יוחנן וואסער־טרעגער געהט פארביי דעם פרוש׳ס שטענדער, דער פרוש דערזעהט איהם, און שטרעקט אויס די האנט נאך דער קווארט, און הויבט די אויגען אויף מיט א בקשה צו א טרונק... און יוחנן וואסער־טרעגער דערשפירט עס, דרעהט ער זיך צו איהם צוריק אויס, וויל דערלאנגען די קווארט, און ווערט נאך אמאל ווי אפגעשטויסען, גיט א מאך אוועק מיט דער האנט, געהט זיך זיין וועגס, און דער פרוש בלייבט זיצען ווי דערשראקען.

דערווייל קומט אונטער אן אנדער וואסער־טרעגער, נאך א פשוט׳ערער איד, וואס הערט נישט אויס קיין ברכה, ענטפערט נישט אמן, קוקט אויף די לומדי־תורה גאר אהן ליעבשאפט — א מענש מיט א מגושם פנים, טוט א מצוה אין פשטות אריין... און דער מגושמ׳ער וואסער־טרעגער האט יא שליטה צום פרוש, עס שטויסט איהם נישט אפ; פארקעהרט, ער שטעלט זיך אפ, שטעלט אוועק די קאן, שפארט אן די האנט אויפ׳ן שטענדער, רעדט עפעס צום פרוש, קענטיג, ער פרעגט איהם, צי ער וויל א טרונק וואסער, און דערלאנגט איהם. און דער פרוש איז דורשטיג, לויפט מיט׳ן מויל אקעגען דער קווארט. דער אורח־חיים דערזעהט אפילו נישט, ווי ער מאכט די ברכה...

וואס, נאך מעהר וואונדער?

טראכט דער אורח־חיים, אז יוחנן וואסער־טרעגער מוז האבען עפעס א שנאה צום פרוש; האלט די שנאה צום פרוש מלחמה מיט׳ן חשק צו טון א מצוה, און די שנאה פון עם־הארץ צום תלמיד חכם

איז גובר... און דאָס שטויסט איהם צוריק, דאַרף מען עס אמאָל חוקר ודורש זיין...

האָט אבער אַז אורח־חיים וויכטיגערע ענינים אויפ'ן קאָפּ, פאַרגעסט ער... איבע'ר דער צייט מאַכט זיך אבער ווידער אַ מעשה:

איינמאָל ערב ראש־חודש קומט דער אורח־חיים אביסעל צו־פריה צו יום־כפור־קטן; אין שול אריין, איז די שול נאָך לעדיג. אין דער הויך, אין אָפענעם פענסטער, פּישטשען פייגעלעך; אַ מחנה שיוואַלבען פליהט ארויס, און אנדערע מחנה שוואַלבען קומט אַן. און אונטען אין שול, אין אַ ווינקעל ביים בעלעמער, שטעהט יוחנן וואַסער־טרעגער און זאָגט תהלים. געהט דער אורח־חיים פאַרביי — לאָ קם ולאָ זע — אזוי פאַרטיפט איז ער אין תהלים. שטעלט ער זיך, דער „אורח־חיים", אָפּ נישט ווייט, הערט ער זיין עברי... וויל ער שוין שמייכלען... פּלוצלונג, דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער, וואָס קומען מיט די גרייזען פון יוחנן וואַסער־טרעגערס מויל אַרויס, זענען נישט קיין פּשוט'ע ווערטער. נאָר לעבעדיגע ווערטער, עס פיהלט זיך אין זיי אַ חיות... ווייטער דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער פליהען איהם פון מויל צום באַלקען ארויף, און ריהרען זיך אַז אַז די אויסגעמאַלטע כלי־זמר פון דוד המלך'ס „הללויה"... און די כלים, גלייך די ווערטער קלאַפּען אַז זיי, צי־טערען; דאָ רופט זיך אַז אַ פּייקעל, דאָרט אַ פליוט, אמאָל אַ סטרונע פון אַ פידעל, אבער אזוי שטיל, אַז נאָר דאָס אויער פון דער נשמה הערט... און פון דאָרט ערשט פליהען די ווערטער מיט שטילע קולות צו צום פענסטער, און אַ מחנה פייגעלעך פון דרויסען פלי־הען זיי אַקעגען מיט גרויס שמחה, און כאַפּען זיי אויף, און פלי־הען מיט זיי ארויס, און צום הימעל ארויף, און אַ נייע מחנה פייגעלעך קומט אַן אויף זייער אָרט. נאָך אנדערע ווערטער, נאָך אנדערע קולות...

צי האָט ער נישט קיין טעות? זיין אויער הערט אבער די קולות!

קומט ער, דער אורח־חיים, נאָך יום כפור־קטן אהיים, פרעגט ער די רבי'צין, ווער עס טראָגט צו איהר וואַסער? ווייסט זי נישט. דאַרפסט דען וויסען? פרעגט זי.

זאָגט ער: אודאי! אז איך פרעג, מז הסתם דאַרף איך וויסן.
לויפט די רבי'צין אין קיך אריין און קומט צוריק מיט א תשובה: איינער א יוחנן.
זאָגט דער אורח־חיים:
— אז ער וועט קומען, זאָל מען איהם שיקען צו מיר אין חדר אריין. ער האָט מיט איהם וואָס צו רעדען.
נאָפט זי, די רבי'צין, נאָר איבערפרעגען וועט זי נישט.
אין א פּאָר שעה אַרום, דער אורח־חיים זיצט ביי זיך אין שטוב, הערט ער: עמיץ הוסט. קוקט ער זיך אום: יוחנן וואַסער־טרעגער.
בעט ער איהם זיצען, וויל ער נישט.
זאָגט ער: איך הייס! זעצט ער זיך אויף אַן עק פון א בענקעל.
— יוחנן — הויבט אָן דער „אורח־חיים“ — איך האָב גע־הערט דיין תהלים־זאָגען...
זיפצט יוחנן אָפּ.
— הלואי וואָלט איך עברי געקאָנט.
און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַזוי פּראָסט, אז דער אורח־חיים מיינט שוין זיכער, אז ער האָט א טעות געהאַט. ווייסט ער שוין נישט, וואָס צו טון מיט דעם יוחנן. דערמאָנט ער זיך אָבער די מעשה, מיט'ן פרוש, זאָגט ער:
— יוחנן, וואָס האָסט דו אַזוינס צום פרוש, וואָס דו ווילסט איהם קיין וואַסער נישט געבען?
ווערט יוחנן צעדרודערט, דאָס פּנים ווערט איהם ווייס ווי קאַלך, און שווייגט:
פרעגט דער אורח־חיים נאָך אַמאָל, ענטפערט יוחנן הייזעריג:
— רבי, איך דאַרף נישט זאָגען... עס איז א סוד...
— און אז איך וועל הייסען?
ענטפערט יוחנן:
— וועל איך קיין ברירה נישט האָבען!
זאָגט דער אורח חיים:
— בין איך אויף דיר גוזר...
— מוז איך!
— זייט וויסען, רבי, — הויבט יוחנן אָן צו דערצעהלען, —

אַז זייז ליעבער נאָמען האָט מיך געלייטזועליגט מיט אַ חוש הריח, צו דערקענען אַ תלמיד חכם... איך אַליין לערנען — קאָן נישט, נאָר אַ חוש הריח האָב איך און איך דערפיהל פון ווייטענס אַ תלמיד חכם, צי ער איז תוכו כברו...

— פון וואַנען קומט עס צו דיר?

— איך בין, זייט איך לעב, משמש תלמידי חכמים, דאָס איז מיין עבדות... האָב איך אָבער מורא געהאַט, איך זאָל נישט נכשל ווערען אין אַ פאַלשען תלמיד חכם, האָב איך מתפלל געווען דע־רויף צו גאָט, און עס איז געווען אַן עת רצון, און מען האָט מיר געגעבען אַ חוש, צו דערפיהלען דעם ריח פון דער תורה... פון דאַ־מאָלט אַן, אַז איך געה פאַרביי אַ תלמיד חכם, דערפיהל איך זיין מדרגה. פאַראַן אַ תלמיד חכם, וואָס די תורה זיינע שמעקט מיט'ן ריח פון פריש ברויט פון אויוועז אַרויס — דער לערענט אין פשטות אַריין... איז ער גרעסער במעלה, פיהל איך זיין תורה, ווי פרישע עפּעל... טיילמאָל ווי בלומען אויפ'ן פעלד, טיילמאָל אויך — ווי פרישע בשמים...

— און ביים פרוש, וואָס פיהלסט דו, יוחנן?

— סמאָלע! ברענענדיגע סמאָלע פון גיהנום...

גלויבט נישט דער אורח־חיים; שווייגט ער.

און יוחנן זאָגט:

— רבי, עס איז אפשר גלייכער, אַז איהר ווייסט, איהר זענט דאָך מרא דאתרא... און ווען איהר וועט מיך דאַרפען, וועל איך אייך קומען צו הילף!

גאַפט ער, דער „אורח־חיים“, און דער וואַסער־טרעגער נעמט ביי איהם רשות און געהט אַרויס.

„מען דאַרף חוקר ודורש זיין“ — זאָגט זיך צום צווייטען מאָל דער אורח־חיים און פאַרגעסט ווייטער.

איינמאָל דערמאָנט ער זיך דערינען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן אין גרויסען בית־המדרש אַריין נאָך מעריב און אויס־פּרואוּוען. קומט ער, זיצט שוין דער עולם און לערענט, דער פרוש, ווי געוועהנליך, אויף זיין אָרט. געהט ער, דער אורח־חיים, אומישנע האַרט פאַרביי פאַר'ן פרוש, זעהט ער, ער איז עוסק אין קבלה

מעשות... ריהרט ער זיך אז אומישנע אפילו אז שטענדער — גאר נישט, ער פיהלט נישט...

באפאלט איהם אביסעל חולשות הדעת.

סטייטש? ער, דער „אורח־חיים“ פיהלט נישט, און יוחנן וואַסער־טרעגער פיהלט? ווי אזוי קאן דאס געמאלט זיין? קלערט ער ווייטער: עס מוז זיין א טעות...

זעצט ער זיך לערנען, לערענט זיך נישט. פארמאכט ער דעם ספר, געהט אהיים צו דער וועטשערע; עסט זיך נישט. וואשט ער זיך, עסט א כזית, פון ברכה וועגען, און בענשט... נעמט ער זיך אנשרייבען א תשובה; פיהלט ער, אז דער מח איז איהם נישט קלאר, אז ער איז נישט בקו הבריאה. גיט איהם די רבי'צין עפּעס א היימישע רפואה; לייענט ער אפּ „קריאת־שמע“ און לעגט זיך אין בעט אריין. קוים ער שלאפט איין, אזוי קענען האלבער נאכט, חלום'ט זיך איהם א שרעקליכער חלום.

עמיץ וועקט איהם, עפענט ער די אויגען אויף, שטעהט פאר איהם דער פאטער, עליו השלום, און זאגט איהם:

— דיין קהלה ברענט און דו פארלעשסט ניט דאס פייער! און ווערט נעלם.

שפּרינגט דער אורח־חיים פון בעט ארויס און לויפט צו צום פענסטער, זעהט ער, אז פון דערווייטענס, פון דער חורבה הינטער דער שטאדט, וואו עס וואוינט, לויט דער שמש האט איהם געזאגט, דער פרוש, רייסט זיך ארויס א פייער, א רויט־פלאמענדיג פייער, און ציהט זיך אין שטאדט אריין. קוקט ער ווייטער, זעהט ער, ווי איין פייערדיגע צונג לעקט דעם דאך פון שול און די צווייטע פון גרויסען בית־המדרש, און ארום איבער די דעכער פון די בעלי־בתים פליהען פונקען און עס דויערט אזוי א ווילע און ווערט פארשוואונדען.

ווערט ער, דער אורח־חיים, פארציטערט.

פארשטעהט ער, אז דאס איז אן התראה. אז אין דער חורבה מוז זיין א גרויסע זינד, אז ער איז מחויב עפּעס צו טון; ווייסט ער אבער נישט וואס. דערמאנט ער זיך, אז יוחנן וואסער־טרעגער האט איהם געזאגט, אז ווען ער וועט איהם דארפען, וועט ער איהם קומען צו הילף. כאפּט ער, דער „אורח־חיים“, שטילערהייט, די רבי'צין זאל נישט הערען, אויף זיך די בגדים און געהט אויף די

נענעל איז דער ערשטער שטוב אריין, וואו דער בית־דין־שמש האָט געגעבטינגט, און וועקט איהם, און פרעגט איהם, צי ער ווייסט גישט, וואו יוחנן וואסער־טרעגער וואוינט? מוז ער איהם דריי מאָל איבער׳חזר׳ן, איידער דער בית־דין־שמש געטרויט זיינע אייגענע אויערען און אויגען... ער גלויבט נישט, דער „אורח־חיים“ זאָל האָל־בע נאכט דארפען יוחנן וואסער־טרעגער, און שטעהט און רייבט זיך אָלץ די אויגען. קוים מיט צרות איז ער צום גלויבען געקומען. און ער ווייסט, וואו ער וואוינט — געהען זיי ביידע ארוים אהן א לאָמטערען, און אין גאס איז חשך, אז איינער זעהט נישט דעם צווייטען, און קיים, קוים זיי טרעפען, נאָך מיה און מאטערניש, צו יוחנן וואסער־טרעגערס דירה. קומען זיי צו צום פענסטער און ווי־לען אנקלאָפּען, עפענט זיך דערווייל די טיר פון אינעווענינג און יוחנן קומט ארוים...

איך האָב, זאָגט ער, געוואָרט אויף אייך, רבי... שוין צייט צו פארלעשען דאָס פייער.

זעהט דער אורח־חיים, ער ווייסט...

תוך כדי דבור שפאַלט זיך דער וואָלקען אין הימעל און עס באווייזט זיך א שטראַל־ליכט, דערזעהט דער אורח־חיים, אז יוחנן געהט מיט א האַק. פרעגט ער, וואָס באטייט די האַק? ענטפערט יוחנן, אז זי וועט צוניץ קומען.

געהען זיי צו צו דער חורבה, וואו דער פּרוש וואוינט... קומען זיי צו נאָהנט, דערפיהלען אָלע דריי א ריח פון ברענענדיגער סמאָ־לע, וואָס רייסט זיך פון דער חורבה ארוים. און וואָס נעהנטער צו דער חורבה, ווערט דער ריח גערוכטער, ביז עס פארכאַפּט דעם אָטעם... קומען זיי צו נאָך נעהנטער, רייסען זיך ארוים פון דער חורבה משונה׳דיגע קולות, קולות פון נשים, וואָס זינגען, און פון כלי־זמר, וואָס שפּילען, און א טופּען מיט די פיס פון טענץ, און אז מען קומט נאָך נעהנטער צו — זעהט מען ווי פּעדים פון ליכט שפּאַרען זיך ארוים פון די שפּאַלטען...

הויבט אָן דער בית־דין־שמש צו ציטערען אויפ׳ן גאַנצען לייב פאַר שרעק. וויל איהם דער אורח־חיים מאַכען א לב. זאָגט ער איהם, האַלט זיך אָן ביי מיין גארטעל, ציטערן אָבער אונטער׳ן שמש די קני; פאַלט ער אַנידער אין מיטען גאַס.

זאגט יוחנן צום „אורח־חיים“: רבי, לאזט איהם ליגען אח קומט אין חורבה אריין, מיר זאלען, חס ושלום, נישט פארשפע־טיגען...

פרעגט דער „אורח־חיים“, צי ער ווייסט, וואו די טיר איז

ענטפערט יוחנן: מיין חוש הריח וועט מיך פיהרען.

געהען זיי.

— און וואס וועל איך דארט טון? — פרעגט דער אורח־חיים שטיל.

זאגט יוחנן: יעדערער זאל טון זיינס. איהר, רבי, וועט מלחמה האלטען מיט אייערע כונות אין מח, איך — מיט דער האק! האלט איהר נאר די חברה פון דערווייטענס מיט השבעות; די רעשט פארלאזט אייך אויף מיר...

און באותו הרגע עפענט ער די טיר אויף.

און זיי דערזעהען א חתונה.

די חורבה איז באלייכט.

אין דער הויך, און ארום אויף אלע ווענט, הענגען שארבענס פון מתים, און אין די לעכער פון מויל און אויגען ברענען פלעמלעך פון רויט פייער... אן א זייט שטעהען שווארצע כלי־זמר און שפי־לען אויף שווארצע כלים; און פון די שווארצע כלים פליהען ארוים די קולות מיט פייערדיגע צונגען צוזאמען... און נאקעטע נקבות, מיט קרענץ פון רויטען מאן אויף די שווארצע קעפ, און פייערדיגע גארטלען אויף די לענדען, טאנצען ארום און ארום א ראד, און פון אונטער די בארוועסע פיס, ציגענע פיס מיט פאדקאוועס — שפריצען פייערדיגע פונקען... און א מהומה פון פלאמען שלאגט זיי פון די אויגען, און פון די פייערדיגע גארטלען, און פון די מיר־לער צוזאמען מיט'ן געזאנג...

א בדחן שטעהט אויף און רופט: שבת! שבת! אז עס הילכט...

און אינמיטען ראד געהט א כלה־טאנץ...

אויף א וויים טיכעל טאנצט דער פרוש מיט לילית דער כלה— ער זינגט: באי כלה, באי כלה, און ציהט איין צו זיך דאס טיכעל. לילית לאכט און זיי טאנצען שוין האנט אין האנט — —

— שבת! שבת! — רייסט זיך דער בדחן. שטארקער הילכען

די כלים, ווילדער דרעהט זיך דאָס ראָד, שרעקליכער לויפען און וויקלען זיך די פלאַמען. און לילית וויל שוין פאַלען דעם פּרוש אויפ׳ן האַרץ אַרויף. באותו הרגע אָבער האָט מען דערשפּירט די נעסט, די נישט־געבעטענע פרעמדע געסט, און מען איז פאַרצוי־מערט געוואָרען.

עס ווערט אַ ליאַרם, אַ געשריי, אַ גערויש, אַ געקריצעריי מיט די ציין, דאָס ראָד צולאָזט זיך, אַלע מאַכען פויסטען און ווילען צולויפען צו די נישט־געבעטענע געסט...

נאָר דער אורח־חיים מיט זיינע כונות האַלט זיי פון ווייטען, מיט אויפגעהויבענע איינציגע פיס אין דער לופטען שטעהען זיי אויף דער גרענעץ פון זיינע ד׳ אמות, און איבערטרעטען זיי קאָנען זיי נישט — זיי ווערען אַזוי ווי פאַרשטאַרט, ווי פאַרשטיינערט, נאָר אויסגעצווייגען זענען די הענט, די ציין קריצען און אין די אויגען פלאַמט די שנאה — —

— צו הילף, צו הילף! — שרייט לילית אַרויס פון דערמיט.
און באותו הרגע הערט זיך אַ רעש, אַ געטומעל פון דרויסען... אַ שטורעם־ווינט האָט זיך פון ערגעץ אויסגעריסען און לויפט אַרום דער חורבה און זוכט, ווי אַרום זיך אַריינצורייסען אין איהר, און קאָן נישט... די גאַנצע חורבה ציטערט, אין שטורעם־ווינט הערען זיך טויזענטער געשרייען, — אַריינרייסען קאָן מען זיך אָבער נישט. דער „אורח־חיים“ האַלט אָפּ מיט זיינע כונות, מיט זיינע השבעות... און פול ווערט די חורבה מיט כונות און השבעות און דער שוואַרצער עולם שטיקט זיך אין דער לופט, מיילער עפענען זיך ברייט, רויטע צונגען שטעקען זיך אַרויס... און זיי טרעטען אָפּ, און רוקען זיך אין די ווינקעלעך אַריין, ווערען איינגעשרומפּען.

און באותו רגע כאַפּט יוחנן די האַק און צילט מיט איהר, און וואַרפט און טרעפט לילית׳ן אין מיטען קאָפּ אַריין, און די האַק שפּאַלט זי איבער פון קאָפּ ביז אַראָפּ צו די פיס — — —

און באותו הרגע פאַלט דער פּרוש מיט׳ן פּנים צו דער ערד... די ווינטען הערען אויף, די געשטאַלטען פאַרשווינדען, די כלים פּלאַצען, די לעמפּלעך לעשען זיך אויס, די שאַרבענס פאַלען אַראָפּ פון וואַנט און באַלקען און צופאַלען אויף שטויב — שטיל... און אַ שוואַרצע בריאה מיט שוואַרצע פליגעל כאַפּט דעם ליגענדיגען

פרוש פון דער ערד, רייסט, פליהענדיג מיט איהם, אויף א פענס־
טער, און ווערט מיט איהם נעלם...
דורך דעם פענסטער רייסט זיך אריין א פרישער פארטאג...

— אזוי, אזוי, רבותי! — זיפצט אפּ דער „אורח־חיים“.
נעלם איז געווארען דער פאלשער פרוש; ווער ווייסט, אויב
ער איז געקומען לקבורת ישראל. אין שטאדט האט מען געמיינט:
ער איז געגאנגען אפּריכטען גלות...
דעם בית־דין־שמש האבען מיר, יוחנן און איך, קוים דערמינ־
טערט און אהיים געפיהרט — עס האט קיין בן אדם נישט גע־
זעהן...
די רבי'צין האט פון גארנישט געוואוסט. זי האט נישט גע־
זעהן, ווי איך בין ארוים און ווי איך בין געקומען... אין דער־
פריה פרעגט זי מיך, וואס איך בין אזוי בלייך; מאך איך מיך נישט
הערענדיג... אז יוחנן וויל, עס זאל בלייבען בסוד...
אצינד ווייסט איהר שוין, וואס אזא יוחנן קאן באטייטען?
אזא פראסטער איד האט א חוש הריח און פיהלט, וואס אן
„אורח־חיים“ פיהלט נישט...
און ווען אן „אורח־חיים“ האט מחשבות, כונות, השבעות,
האט דער פראסטער איד א יד, און א האק אין דער יד, און קלערט
נישט, און ווארפט וואו מען דארף, און טרעפט...
און דאס אלץ מיט'ן כח פון א קאפּיטעל תהלים...
איהר פארשטעהט?
און אז יוחנן וואסער־טרעגער קומט אויף יענער וועלט, ווער,
מיינט איהר, קומט איהם אנטקעגען? דוד המלך מיט'ן פידעלע!
דאס האט מען מיר אין חלום געוויזען...
אזוי האט דער אורח־חיים פארצעהלט.

ב.

„שמע ישראל“
אדער
דער באס.

אין טאמאשאוו—א קליין פויליש שטעדטעל, וואס ליגט אויף דער גאליצישער גרענעץ — האט זיך אמאל, אין א שעהנעם העלען טאג, באוויזען א בחור, אן ארעמער בחור, וואס קיינער האט נישט געוואוסט, פון וואנען ער איז געקומען, וואו ער טאגט און וואו ער נעכטיגט, און וואס פלעגט זיך פון צייט צו צייט באווייזען און בעטען עסען.

מילא „כל הפורש יד“ — ווער עס שטעלט אויס א האנט, דעם גיט מען. בפרט אז דער בחור נעמט נישט, נישט קיין פרוטות, נישט קיין מאכלים, נאר א שטיקעל טרוקען ברויט, איז דאך אודאי „אין בודקין למזונות — פרעגט מען נישט, ווער און וואס; עסען קומט יעדער לעבעדיגער נשמה. באמערקט מען אבער, אז עס איז א משונה'דיגער בחור. אויגען האט ער, וואס קוקען, דאכט זיך, וייט־ווייט, און וואס אין די ד' אמות טוט זיך, זעהען זיי נישט; און מיט די לעפלער פון די אויערען ריהרט ער שטענדיג, ווי אנדערע מיט די ברעמען איבער די אויגען, גלייך ער וואלט שטענדיג געכאפט קולות פון דער לופט; כאטש עס איז שטיל, ווי פאר שופר־בלאזען. און דעריבער, ווייל ער זעהט, מכלומר'שט, אזוי ווייט און הערט אזוי ווייט, איז ער שטענדיג פאר'חוש'ט. אז מען גיט צו איהם א רעד, ווערט ער פארציטערט, גלייך מען וואלט איהם געוועקט פון יענער וועלט, און אז ער ענטפערט, ענטפערט ער אדער „יא“ צי „ניין“. אניט — פארפלאנטערט ער זיך אין די אייגענע רעד, ווי אין נעץ; עס קומט איהם דער שוויים אויפ'ן שטערן ארויס, און קאן זיך נישט ארויסארבייטען...

און פלעגט אמאל א בעל־הבית, צי א בעל הבית'טע, וועלען זיך

באנוצעז מיט'ן בחור און שיקען איהם א גאנג, פלעגט דער בחור פארלוירען ווערען אויף עטליכע טעג און קומען צוריק מיט א תשובה קאפויר, נישט געפלוינען, נישט געשטויגען. און נישט חלילה, פאר פוילקייט, נאר פאר פאר'חוש'טקייט.

— האסט געטראפפען דעם און דעם? (צו וועלכען מען האט איהם געשיקט).

— ערשט היינט.

— און ביז אהער?

וווייזט זיך ארויס, אז ער איז ארויסגעגאנגען אין שליחות, האט ער אויפ'ן וועג געטראפפען א מייזעל, האט דאס מייזעל גע־פישטשעט, עס האט אודאי נישט געקאנט טרעפען אהיים... דערנאך האט מען איהם צוגערופען פון דער הויך, עפעס א פויגעל, — איז ער נאכגעלאפען, וכדומה. און ער איז ערשט היינט געקומען, וואו מען דארף; און מען האט איהם וואס געזאגט—און דאס וואס מען האט איהם געזאגט, אדער ער האט פארגעסען, אדער באלד נישט פארשטאנען. אזוי קומט אלץ ארויס קאפויר, און ער שמייכעלט בתמימות, און שטרעקט אויס די דארע האנט נאך א שטיקעל ברויט — ער האט איבער דער גאנצער צייט אין מויל נישט געהאט.

אין אן ארעם שטעדטעל אהן עסקים, זומער־צייט, גרויסע לע־דיגע טעג, זיצען בעלי־בתים ביי די פענסטער און גענעצען, און קוקען ארויס אין מארק אריין, עס זאל זיך עפעס באווייזען, עס זאל זיין אן וואס זיך אנצוכאפען. שטעהט אזוי א בעל־הבית ביי א פענסטער, דערזעהט ער דעם פרעמדען ארעם־בחור, רופט ער איהם צו. ער האט נישט, וואס צו טון, שוין אלע פליגען אויסגעכאפט. וועט ער איהם חוקר ודרוש זיין.

— קום נאר, בחור, אין שטוב אריין.

שאקעלט דער ארעם־בחור מיט'ן קאפ אין דער ברייט; ער וויל נישט.

— פאר וואס?

— אזוי! — זאגט ער.

לאכט דער בעל־הבית און פוילט זיך נישט, און נעהט ארויס

צום בחור פאר דער טיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הויבט אן.

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס? — חזר׳ט דער בחור איבער. — אברהם! דאכט זיך מיר, אברהם; יא — אברהם!

— דו ווייסט נישט אויף זיכער.

ער איז קיינמאל נישט זיכער. ווי קאן מען זיין זיכער? עס דאכט זיך אזוי פיעל.

קייכט דער בעל־הבית.

— און אויפ׳ן צונאמען?

פון דעם ווייסט שוין דער בחור גארנישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דארף א צונאמען.

זאגט דער בעל־הבית:

— אודאי, עס קאן זיין א סך אברהם׳ס, קאנען זיי זיך אויסמישען...

— נו, וואס איז?

— און וועמעס ביסט דו, בחור?

— דעם טאטענס.

— און ווי הייסט דיין טאטע?

— טאטע הייסט ער.

— און וואו וואוינט דיין טאטע?

— דא, וואו דיין טאטע וואוינט! — און דער בחור הויבט אויף א פינגער און ווייזט אין דער הויך ארויף צום הימעל.

— א שעהנע פרי! — שמייכעלט דער בעל הבית, און פרעגט ווייטער:

— און קיין אנדערען טאטען האסטו נישט?

—ניין!

— און א מאמען?

— מען דארף דען?

קייקעלט זיך דער בעל־הבית פאר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:

— מעג איך שוין געהן?

— באלד, באלד! — ענטפערט דער בעל־הבית, וואס שמעלצט

זיך פאַר נחת, — און פון וואַנעט קומסטו דו, חכם איינער?

— פון דאָרף!

— ווי הייסט דאָס דאָרף? וואו ליגט עס?

דאָס ווייס ער נישט, דער בחור.

— ווייט פון דאַנען?

ער איז געגאַנגען און געגאַנגען, און געגאַנגען...

און דער בחור חזר'ט אַזוי פיעל מאָל איבער דאָס וואָרט „געגאַנגען", ביז די ליפּען ווערען איהם מיד און ענדיגט: און נאָך געגאַנגען!

— וויפיעל טעג און וויפיעל נעכט?

ער האָט נישט געצעהלט.

פאַלט איין דעם בעל־הבית צו פרעגען:

— און דאַווענען קאָנסטו?

דאַווענען? מוז איהם דער בעל־הבית פאַרטייטשען, וואָס מען מיינט „דאַווענען". און נאָך ניין מאָל פון בעלי־בת'ישע רייד, שטויסט זיך דער בחור אָן, אַז ער מיינט: שמועסען מיט'ן טאַטען.

— יאָ, יאָ! — זאָגט דער בעל־הבית, און עס דאַכט זיך איהם, אַז די געדערים דרעהען זיך איהם אום פאַר געלעכטער.

ער קאָן „שמע ישראל".

— ווער האָט דיך געלערנט?

דערצעהלט דער בחור, אַז געהענדיג, פון דאָרף דורכ'ן וואַלד, אין שטאָדט אַריין, האָט איהם געטראָפען זעהר אַן אַלטער מאַן, האָט איהם דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאַטע איז. און האָט איהם אויסגעלערענט רעדען מיט'ן טאַטען, זאָגען „שמע ישראל". און כאָטש ער פאַרשטעהט נישט, וואָס ער רעדט צום טאַטען, זאָגט אָבער דער אַלטער, אַז דער טאַטע פאַרשטעהט און האָט הנאה דערפון!

— און ווען רעדסטו מיט'ן טאַטען?

— צוויי מאָל אין טאָג.

און דערביי שפּילט ער.

— דו שפּילסט? אויף וואָס?

— אויף וואָס עס איז.

אין דאָרף פלעגט ער שפּילען אויף גרעזלעך, אויף שאַוועך; דערנאָך האָט מען איהם אויסגעלערענט מאַכען אַ הילצערנע פייפערל.

האָט ער געשפּילט אויפ'ן הילצערנעם פּייפערל... אין שטאָדט האָט מען איהם געשענקט אַ ליימען פּייפערל, שפּילט ער דערויף...

— און מען זאָל דיר, למשל, געבען אַ פידעל?

פלאַמען אויף דעם בחור'ס אויגען: אי, וואָלט ער געוואָלט אַ פידעל, ווי די שטאָדטיגע כלי־זמר האָבען. בפרט אַזאַ גרויסע, גרויסע כלי, וואָס מען טראָגט אויף אַ רימען... אי, וואָלט ער גע־שפּילט — —

— נאַר, — טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער בעל־הבית'ישער חוקר ודורש — אפשר וועט מען דיר קויפען אַזאַ כלי, ווייז נאָר פריהער, וואָס דו קאָנסט!

נעמט דער בחור אַרויס פון בוזעם אַ ליימען פּייפערל און פּייפט.

ווי ער פּייפט, ווערט אַ גערודער אונטער'ן הימעל, עס קומען זיך צולויפען מחנות פייגעל און פליהען אַרום אין דער הויך, און דער בחור קוקט אַרויף צו זיי און שמייכעלט און באַהאַלט צוריק דאָס פּייפערל.

דער בעל־הבית האָט אָבער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבען און דאָס אַלץ נישט געזעהן. צום קול פון פּייפערל איז אַרויס פון שטוב די בעל־הבית'טע. הינטער איהר — די דינסט, צום פענסטער זע־נען צוגעקומען צוויי פּאַר־פאָלק און קוקען אַרויס. וויל דער בעל־הבית ווייזען זיין חריפות און פאָרשט ווייטער דעם בחור —

— און פון וואָס האָסטו געלעבט אין וואַלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

אָ, ער איז כאָטש אַ מבין אויף שוואָמען!

— און פריהער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט איהם געגעבען!

— ווער האָט דיר געגעבען?

אַ פּויער, אַ פּויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעטשמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבען?

און דער בעל־הבית האַלט איין דעם אָטעם; ראַ דאַרף אַרויס די נאָל פון זאַק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אַז מען האָט איהם געגע־בען, אַ קרויט, אַ באָרשט, אַ פליישׁ, אַ ברויט — נאָר געגעסען

האט ער נאר ברויט, — אנדער עסענוואַרג האט ער גענומען און געוואָרפען: די פייגעל.

— און פאַרוואָס — נאָר ברויט?

ער האט ליעב נאר ברויט; אנדערע מאכלים האט ער פיינט.

וואָס ער עסט, האט איהם געפרעגט דער אלטער אין וואַלד אויך. און אז ער האט איהם דערצעהלט, אז ער עסט נישט מעהר ווי ברויט, האט דער אלטער געזאגט, אז ער האט איהם ליעב דער־פאַר; און האט איהם דערפאַר אויסגעלערענט רעדען מיט'ן טאַ־טען. — און דעם אלטען האט ער אזוי ליעב, אזוי ליעב... און זאָ־גענן זאָגט ער אזוי ערנסט „שמע ישראל", ווייל דער אלטער האט איהם געהייסען...

לאָזט איהם נאָך דער בעל־הבית נישט אָפּ און פרעגט:

— און ווען דער אלטער זאָל דיך הייסען גנב'ענען?

וואָלט ער גע'גנב'עט.

— און גזל'ען?

וואָלט ער גע'גזל'ט...

נאָר ער וועט נישט הייסען, ער איז א גוטער, דער אלטער.

— אבער פאַרט, ווען ער קומט און הייסט דיר, הרג'ענען א מענשען?

וואָלט ער גע'הרג'עט.

— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאַט פאַר'ן טאַטען?

פאַר וואָס זאָל ער מורא האבען?

— פאַר זיין שטראָף.

דאָס ערשטע מאָל האט זיך דעם בחור'ס פנים צושמייכעלט:

— איהר מאכט חוזק; א טאַטע שטראָפט נישט!

דערווייל האט מען געקלאַפּט אין שול אריין צו מנחה, איז דער בעל־הבית געלאָפען אין בית־המדרש אריין, דערצעהלען צווי־שען מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האט אויסגעפרעגט דעם בחור...

עס וואָלט, פאַרשטעהט זיך, געווען פאַר'ן שטעדטעל אַ עסק, ווען נישט, וואָס עס האט זיך געמאַכט אַן אַנדער מעשה.

די קהלה האט געהאַט א קאַפּעליע: צוויי פידעל, א פלייט, א קלאַרנעט, א „באַמציקצאַק" אדער א „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט

דאָס אין אַנדערע מקומות. און צום רומעל, ווי דער שטייגער איז, — אַ באַס. אַז אַרעמע קאַפּעליע, שפּילט אויף אידישע פאַרשפּילען און חתונות, מאַכט אַ פּאָר גראָשען פּורים און חנוכה. און טיילמאָל, אַז אַנדערע קאַפּעליעס זענען פאַרנומען, נעמט מען זיי צו קלענערע פּריצים אויף אַ באַל. קיין חריפות אין שפּילען האָט די קאַפּעליע נישט באַוויזען.

מאַכט זיך אַ מעשה: ווינטער־צייט, די קאַפּעליע געהט פאַר־טאָג צוריק פון אַ קליין פּריץ׳ישען באַל. אַ קאַפּ האָט מען גענומען, עסען ווי עס דאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאַרט, קוים פאַרבי־סען מיט אַ בראַקען ברויט, — געהט דער עולם צואַוואָרפען, האַלב־זינגענדיג, ברומענדיג, שילטענדיג, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטען. קוים, קוים וואָס ער ציהט אויס־און־איין די פיס פון שניי, — אַז אַלטער מאַן געוועזן און אַ שוואַכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט אַנטלויפען פון איהם, הערט מען איהם „ווי דעם רב“; דער עולם געהט צואַוואָרפען. אינמיטען הויבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שילטען, עס קומט זיי גאָר אויס אינמיטען וועג אַ סכסוך אין חשבון. און ניכטער, ווי געזאָגט, איז מען נישט... דערווייל בייט זיך דאָס וועטער; עס גיט אַ יאָג אַן אַ פרישער שניי. מאַכט דער עולם פּיס; ווערט מען אַביסעל אויסגעניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָדט אַריין, כאַפּט זיך יעדערער צו זיין הייזעל. פאַלט יעדער איינער, ווי אַ הרוג, אויף זיין בעט — שלאָפען שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באַס איז נישט אַהיים געקומען, און דאָס ווייב זיינס לויפט אַרום צו די כלי־זמר מיט אַ געוואַלד, רייסט זיי פון די בעטען אַרויס: וואו איז מיין מאַן? וואו איז מיין מאַן?

קוים די פּאָר׳שכור׳טע פון בראַנפען און פון שלאָף קומען צו זיך און פאַרשטעהען, וואָס מען רעדט צו זיי, כאַפּט זיי אַן אַ שווי־דער. כאַפּט מען און מען לויפט אַרויס זוכען דעם באַס; קיין וועג, קיין שטעג — ווייסע, גלאַטע תכריכים — פריש אַנגעפאַלענער אומשולדיגער שניי, געה ווייס וואו דער באַס ליגט — —

קומט מען צוריק מיט גאָרנישט. איין האָפנונג איז נאָך, אפשר האָט ער, דער באַס, שכל געהאַט און אַראָפּגעכאַפּט זיך אין אַ דערפעל אַריין...

עס געהט אוועק א טאג און נאך א טאג, דער פראסט האט שוין נעלאזט, דער שניי איז האלב צוגאנגען; עס איז פרייטאג, דער עולם געהט, לכבוד שבת אין באד אריין, מען פרעגט זיך נאך אויפ'ן באס און קיינער ווייסט קיין נייעס נישט. פלוצים קומט אן צופאהרען און שטעלט זיך אפ אינמיטען מארק א פויערשע פוהר מיט'ן פארפרוירענעם, מיט'ן באס... מען האט געכאפט דעם בר־מנן און געשווינד קובר געווען פאר ליכט־בענשען... מען האט מורא געהאט פאר פאלמעסען... מען איז שיער נישט אריינגעפאהרען אין שבת אריין. צומארגענס לאזט די אלמנה נישט אויסנעמען,—פינף קליינע ווערים האט ער איבערגעלאזט, דער באס. מוצאי־שבת איז אן אסיפה, מען רופט די כלי זמר. קהל האט קיין פונדוש נישט און וויל, די כלי זמר זאלען זיך באגעהן אהן א באס און צאהלען דער אלמנה; די כלי זמר טענה'ן: לא כי! א קאפעליע אהן א באס איז קיין קאפעליע נישט,—אויף אידישע שמחות וואלט מען זיך, מיט קהל'ס הרשאה, אפשר באגאנגען, נאר א פריץ וועט אהן א באס נישט אויסשטעלען קיין פוס צום טאנצען... טענה'ט דער רב, אז מקיים צו זיין א נפש מישראל איז מעהר ווערט ווי א קאפעליע מיט א פריצ'ישען טאנץ; טענה'ן די כלי־זמר, אז דער רב, זאל ער זיי מוחל זיין, איז אין מוזיק־זאכען קיין בר הכי נישט. ווערט א געשריי — שקצים! —

גיט דערווייל אונזער חוקר ודורש, דער בעל־הבית, וואס האט אזוי קלוג אויסגעפרעגט דעם בחור, א קלאפ אין טיש אריין:

— שאט, רבותים!

ער האט אן עצה. ער האט א בחור, וואס גלוסט צו א באס און קאן אודאי שפילען... זאל מען דעם בחור חתונה מאכען מיט דער אלמנה, וועט זיין אי דער וואלף זאט, אי די ציג גאנץ, און קהל וועט א דרייער נישט קאסטען...

ער האט אפשר געמיינט אויף קאטאוועס, נאר קהל און רב פון איין זייט און די כלי־זמר פון דער צווייטער זייט האבען זיך אנגעכאפט אן דער עצה, ווי א טרינקענדיגער אן א ברעט; די אלמנה האט אויך באשטאנען, אברהם'ל בחור אויך, און מען האט נאך דעם זעלבען חודש געשטעלט א חופה...

און אומגעריכט האט אברהם'ל בחור באקומען א ווייב מיט פינף קינדערלעך מיט אמאל, און א באס מיט א סמיטשיק.

מיט'ן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אריין; נעכטיגט פאר דער טיר; דרעהט זיך גאנצע טעג ערגעץ ארום, אויסער, אז עס מאכט זיך א שמחה אין שטעדטעל אדער א באל ביי א פריץ און ער שפילט. ווערט ער הונגעריג, קלאפט ער אן צום ווייב אין פענסטער, דערלאנגט זי איהם ארויס א שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריג... שכנות פרעגען די באסיכע וועגען שלום-בית, לאכט זי: עס איז איהר וואויל ווי די וועלט! וואס דארף אן אלטע אידענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאגט איהר נישט א שלעכט ווארט; חשבונות מיט דער קאפעליע האט זי, דעם חלק פארדינסט גיט מען א י ה ר אין האנט אריין... וואס פעהלט איהר?

און אברהם'לען, זעהט אויס, האט אויך נישט געפעהלט. אין דער התחלה האט ער געהאט צרות פון די כלי-זמר, ווייל ער פלעגט קיינמאל נישט איינטרעפען אין נגון אריין; דער באס שפילט פאר זיך... זיי הערען שוין אויף צו שפילען, און אברהם'ל טוט זיך ווייטער זיינס בשלמות, גלייך ער וואלט אונטערגעהאלפען גאר אן אנדער קאפעליע, וואס שפילט ערגעץ ווייט, ווייט, און קיינער הערט ניט, נאר ער אליין. נאר מיט דער צייט האט מען זיך צו איהם צוגעוואוינט... ביי א פריץ האט מען שוין געוואוסט, וואס צו טון. אז דער נגון האט זיך געדארפט ענדיגען, האט איהם איינער פון די כלי-זמרים אנגעכאפט ביים סמיק און ציגעהאלטען, — און אויף אידישע חתונות האט מען איהם אומישנע געלאזט ווייטער שפילען און דער עולם פלעגט פלאצען פאר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאר שטארק משמח זיין דעם עולם, בפרט ביי דער גרויסער וועטשערע צום טיש!

און קהל איז אודאי צופרידען געוועזן פון אברהם'לען. שטיל און ציכטיג, זיצט ער שטענדיג אויסגעדרעהט מיט'ן פנים צו א וואנט און מיט די פלייצעס צום עולם, ער זאל קיין נקבות נישט זעהן... נעמען אין מויל אריין אויף א חתונה פלעגט ער בשום אופן נישט; ער האט מיט זיך זיין שטיקעל ברויט. מען זעהט אפילו נישט, ווען ער עסט, און א גאנץ געהענדיג יאהר קאן מען יוצא זיין מיט איהם פאר א שול-קלאפער; ווארים א מנהג האט ער געהאט, דער אברהם'ל, אז דריי מאל אין טאג פלעגט ער זאגען „שמע ישראל" אויפ'ן באס. אין דערפריה, ווען די זון האט אויפ-

געשיינט, פּאַרנאַכט, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, און צו חצות... אין דערפריה און פאַרנאַכט פלעגט ער עס טון ביים וואַסער אויף דער לאַנקע הינטער דער שטאָדט, און צו חצות — אינמיטען מאַרק, און די קולות פון זיין באַס פלעגען זיך צושווימען אין דער שטילער מוטער־נאַכט און אריינרייסען זיך דורך טיר־טויער און לאָדען אין די שטובען, אין די הערצער אריין... און איז די קולות האָט געשטעקט אַזאַ ערנסט־כונה'דיג תמימות. אז ווען דער שוהל־האַמער האָט נישט געוועקט, דער האָט זיך אויפגע־כאַפּט פון באַס, פון די קולות: בו, בו, בוהה, בוהה.... און אידען פלעגען זיך, נישט ווילענדיג, ארויסרייסען פון די בעטען לעבודת הבורא, אַנצינדען ליכט און לויפען צו חצות.

אַ פּריץ פלעגט אַמאָל אַפּלאָזען אַ פּריצה אינמיטען טאַנץ און צולויפען צו אברהם'לען און אויסרייסען איהם אַ פּאַה פּאָר; שלעכטען אריינפּאַהרען אין נגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהם'לען געלאַכט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר, אויפכאַפּענדיג זיך פון זיין באַס צו חצות, — אָפּזיפצען:

— געבעך, אַ תם, נאַר אין זיינע קולות שטעקט עפּעס. עס מוז עפּעס שטעקען.

אַנדערע האָבען געזאָגט:

— נעבעך, אַ שטומע נשמה, וויל רעדען מיט'ן בורא און האָט קיין אַנדער לשון נישט.

איינמאָל האָט זיך אין טאָמאַשאָוו געמאַכט אַ גרויסע חתונה. אַזאַ חתונה טרעפט זיך אַמאָל אין אַ יובל!

אַ שפּאַס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובלינער פּרנס מיט'ן קראָקאָווער רב, און טאָמאַשאָוו איז אינמיטען וועג!

וויל דער לובלינער פּרנס מהנה זיין דעם קראָקאָווער רב מיט אַ חתונה — ער זאָל וויסען, מיט וועמען ער האָט צו טון.

הייסט ער ארויסקייקלען פון קעלער אַ פּעסעל רענדלער אויף הוצאות החתונה; שיקט ער אַראָפּ סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו, מען זאָל אַלץ אַנגרייטען כיד המלך — ווי עס פּאַסט פּאַר אַ לובלינער גביר אַ פּרנס, וואָס האָט זוכה געווען צו טון מיט'ן קראָקאָווער רב!

קומען די לובלינער סאַרוועדם קיין טאָמאַשאָוו און זוכען זודם כל אויס אַן אָרט פֿאַר דער חתונה: עס וועלען זיין לובלינער, קראַקאָווער און אַ היימישער — טאָמאַשאָווער עולם! עס וועלען קומען גבירים, בעלי־בתים, מיוחסים, לומדי תורה, רבנים און דינים...

און דריי קאַפּעליעס וועלען שפּילען. די לובלינער, די קראַקאָווער און די טאָמאַשאָווער קאַפּעליע וויל אויך נישט אָפּטרעטען.

שטענדיג שטעהט, כמעט שוין הינטער דער שטאָדט, אַ שאַפּע אַ גרויסע, וואו עס האָט זיך איבער'ן ווינטער געטריקענט סוחר'יש האָלץ, וואָס איז שוין היינט ביי דער ווייקסעל, צו שווימען קיין דאַנציג, דינגען די סאַרוועדם אָפּ אויפ'ן גביר'ם חשבון די שאַפּע — אַ תיבה אַ גאַנצע, און לאָזען זי אויסמאָלען פון אויסענווייניג מיט אַלערליי בילדער, און הענגען זי אינעווייניג אויס, ווי אַ סוכה, מיט טייערע יריעות — געשפּונענע פאָרהאַנגען, און מען שטעלט טישען פון עק תיבה צום עק תיבה, פאַר מענער באַזונדער און פאַר ווייבער באַזונדער, און די ווענט באַהענגט מען מיט העסעם און פּאַפּירענע לאַמטערנעס — אַ רחבות פאַר פיערציג מניגים. און אַן אַריינגאַנג, באַזונדער פאַר ווייבער, באַזונדער פאַר סאַרוועדם, עקסטראַ פאַר די כלי־זמר, און אַ גרויסער טייער אין דער מיט, מיט אַן אויסגעמאָלטען כתר־תורה אין דער הויך פאַר'ן קראַקאָווער רב און אַנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער חתונה איז געקומען, געסט קומען נאָך אַלץ און קומען, מען צושטעלט זיי ביי בעלי־בתים אין די הייזער, יעדערער האַלט זיך עס פאַר'ן גרעסטען כבוד און טרעט אָפּ די שענסטע שטיב. און אַז מען זעצט זיך צו דער גרויסער וועטשערע ביי די טישען, און אַז עס צוברענען זיך די ליכט אויף די טישען אין שבת'ניקעס און אויף די ווענט אין העסעם און פּאַפּירענע לאַמטערנעס, און עס צופינקלען זיך ביי די ווייבער די אוירינגלעך מיט די שטערנטיכלעך און ברוסט־טיכער — איז די שאַפּע פול געוואָרען מיט ליכט פון דער תורה — קראַקאָווער און לובלינער לומדים; טאָמאַשאָווער אין דערמיט... אויבען־אָן דער קראַקאָווער רב.

נעהען אַ שורה סאַרוועדם מיט גרויסע טעלער פיש, הויבען אָן קלינגען זילבערנע גאָפּעל־מעסער, מישט זיך אויס מיט'ן פרעהלי־

כעז זשומען פון די ווייבער ביי זייער טיש, — שווימט איבער אלעם א שמועס פון תורה ביים קראָקאָווער רב׳ס טיש — פאַלט איבער אינמיטען אריין די מוזיק מיט א פרעהליכם... דריי קאַפּעליעס, עס הילכט, עס ציטערען פאר פרייד די פלעמלעך אויפ׳ן טיש, ארום אויף די ווענט, שפּאַרט זיך אַז דער קראָקאָווער רב אויפ׳ן אנלעהן און שעפּט נחת, א גרויסער מבין געוועזן אויף מוזיק...

און פון „פרעהליכם“ געהען די קאַפּעליעס איבער אויף א „וואלאך“, פּשוט איבערגעשוואוּמען, מען האט דעם איבערגאנג נישט געפיהלט — עס שווימט, עס פליסט א „וואלאך“ — א קראָקאָווער פידעל שפּילט, רעדט דבורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אריין... און דריי קאַפּעליעס האלטען שטיל און ציכטיג אונטער... און עס דאכט זיך, א וואסער פליסט, א ווייקסעל האט זיך אויסגעגאסען גלענצענדיג, און וויגט זיך שטיל, און ברומט, און ציטערט לכבוד דעם חתן מיט דער כלה און לכבוד דעם קראָקאָווער רב מיט די טייערע געסט, און איבער׳ן וואסער פליהט ארום, הפלא ופלא, א פויגעל און שפּילט, און שפּילט אזוי זים־חנ׳ודיג־וויינענדיג — א שטילע „יעלה“ נאך א „יעלה“ און אינמיטען אויסגעשרייען, לוסטיגע, פרעהליכע, געהויבענע — און ווייטער אראפּ צו א „יעלה“ — עס איז טאקע א שמחה, נאר מען טאר אין גלות נישט פארגעסען אז גלות השכינה — און ווייטער אַז אויסגעשריי פון שמחה: פּאַרט אזא חתונה, א קבוץ פון לומדים, און דער קראָקאָווער רב בראש (א לובלינער חזן האט עס אויסגעשטעלט), און די קאַפּעליע ווערט פלוצלונג ווי מיטגעריסען, אלע כלים שפּילען, הויך, הויך, ארויף, ארויף, גלייך מען קלעטערט מיט גרוים שמחה ארויף פון א מדרגה צו א מדרגה, עס רוישט, עס טאנצט, עס בליצט —

און פּלוצלונג ווערט אלץ אפּגעריסען מיט אמאל, גלייך אלע סטרונעס און אלע כלים וואלטען געפּלאצט — שטיל, נאר אין דער שטילקייט הערט זיך: בו, בו, בוהה... איין אברהם׳ל שפּילט ווייטער. אלע אויגען ווענדען זיך צו זיינע פּלייצעס, — שטיל, קיינער ריהרט מיט קיין ברעם נישט, נאר אברהם׳לם האנט ריהרט זיך. ציהט זיך אוים, ציהט זיך איין מיט׳ן סמיטשיק:

— בו, בו, בוה, בוהה...

דאָס האָבען די כלי־זמר אומישנע געטאָן, משמח צו זיין דעם עולם אויף אברהם׳לס חשבון...

עס איז זיי אָבער נישט גערואָטען...

די כלי־זמר קוקען און וואַרטען, דער עולם זאָל ארויספּלאַצען מיט א געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהם׳לען און פיהרט איבער די אויגען צום קראָקאָווער רב; מען וועט אין זיין געגענוואַרט נישט לאַכען; די פּנימ׳ער רונצלען זיך, די ליפּען קריי־מען זיך אויס, פון די אויגען שפּאַרט ארויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפ׳ן קראָקאָווער רב און מען וואַרט, און דער קראָ־קאָווער רב זיצט אָנגעשפּאַרט מיט׳ן שטריימעל אויף דעם אָנלעהן פון שטול און די ברעמען זענען אַראָפּגעלאָזט איבער די אויגען— צי האָט ער נישט איינגעדרעמעלט, דער קראָקאָווער רב?

און דער באַס שפּילט נאָך אַלץ:

— בו, בו, בוה, בוהה...

אומהיימליך ווערט דעם עולם.

פּלוצלונג ווענדען אַלע די אויגען אָפּ פון קראָקאָווער רב צו דער מיטעלסטער טיר. עס הערט זיך פון הינטער דער טיר א גע־רויש, טריט הערען זיך, סאָרווערס לויפען צו, עפענען און רופען דערשראָקען ארויס:

— ניין, ניין; עס וועט זיין פאַר אייך אַן אָרעמע וועטשערע...

פאַרשטעהט מען, אָרעמע לייט ווילען אריינקומען, דער קראָ־קאָווער רב עפענט די אויגען אויף און וויל עפּעס זאָגען, מן הסתם, מען זאָל אריינלאָזען, ווי דען?

נאָר באותו הרגע באַווייזט זיך אין טיר אַן אַלטער מאַן אין א צוריסענעם ספּאָדעק, מיט צושויבערטע, גרויע באָרד און פּאות, א בעטלער, ווי אַלע בעטלער, נאָר מיט אויגען, וואָס קוקען מיט דער גדולה פון א מלכות, מיט א תנועה פון דער האַנט פון א מלכות— סאָרווערס דערשרעקען זיך און רוקען זיך אָפּ פאַר זיין בליק, נישט ווילענדיג, מיט גרויס דרך־ארץ; ער מאַכט מיט דער האַנט — און זיי מאַכען איהם, נישט ווילענדיג, א וואָרע, — דער אַלטער, אָנגע־

טאַן און בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגען און תנועור פון א מלך, קומט אריין, הינטער איהם געהט א חברה בעטלער, און דער אַלטער קומט אינמיטען שאַפּע אריין, און שטעלט זיך אַפּ. הינטער איהם שטעלט זיך אַפּ די גאַנצע חברה קבצנים — אַלע קוקען פארבליפט און שווייגען, דער קראָקאָווער רב אויך, נאָר אברהם'ל טוט זיך זיינס, די איבערגעבויגענע פּלייצע, זעהט מען, ציטערט, די האַנט פיהרט אויף און אַפּ דעם סמיטשיק; און דער באַס קרעכצט האַרציג און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוההה...

און דער אַלטער מלך אין בגדי קבצנים עפענט נאָך א ווײַלע דאָס מויל — די געסט בויגען זיך איבער'ן טיש פון פאַרענט, פון אַנדערע טישען שפּרינגט מען פּלוצלונג, גאָר אָהן א שום גערויש, אויף די נעגעל — מען ווערט צוגעצויגען צום אַלטענס מויל, ווי א מאַגנעט, אַלע אויגען בלייבען הענגען אויף זיינע ליפּען —

און דער אַלטער זאָגט איין וואָרט: חצות!

— קראָקאָווער רב, — מאַכט ער ווייטער, — אברהם'ל שפּילט צו חצות... איהר גלויבט נישט, קראָקאָווער רב, וועט איהר הע־רען... איהר זאָלט זוכה זיין צו הערען, ווי אברהם'ל שפּילט צו חצות, איז אייך באַשערט געווען צו טון מיט'ן לובלינער פּרנס, טאַמאַשאָוו זאָל זיין אינמיטען וועג... און אייך צוליעב וועלען אַלע הערען, נאָר נישט אַלע אַזוי ווי איהר! איהר זענט א מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפּילט זיך אברהם'ל זיינס — און דער עולם שווייגט פאַרגאַפּט, ווי פאַר'כשופ'ט. און דער אַלטער בעטלער הויבט אויף די רעכטע האַנט און גיט א צייכען צום בע־ליק, נעמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לעגט זיך אויס, איין העלפט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פּליגעל פון א סוכה.

און עס באַווייזט זיך דער הימעל, אַן אויסגעשטערנטער, אויסגעפינקעלטער הימעל. איבער דער עפענונג פון דער שאַפּע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אַריבערגעשוואומען. און אַזוי ווי זי איז אַריבערגעשוואומען, גיט דער אַלטער בעטלער

נאָך אמאָל א מאך ארויף מיט דער האַנט, שפּאָלט זיך דער הי־מעל — שווימט אין דער הויך א רחבות פון סאַמעראָרנער ציטער־דיגער ליכטיגקייט, און אין דער ליכטיגקייט, וואָס ציטערט און וויגט זיך, הערט זיך זינגען און שפּילען, די פּמליא של מעלה זאָגט חצות, מלאכים־משוררים זינגען, קאַפּעליעס־מלאכים שפּילען, און אַלע שפּילען איין נגון און אברהם׳ל באַס פּאַסט צו צום נגון, שווימט מיט אין זמר פון דער ליכטיגקייט, וואָס וויגט זיך און הויבט און ציטערט אין דער הויך — —

און פאַרציטערט בלייבט דער עולם...

און נאָך א וואונק ארויף גיט דער אַלטער, און דער הימעל שליסט זיך. אויפגעהערט האָט די מוזיק, שטערענדלעך שווימען און פינקלען, ציטערענדיג, ווי פון שטילען, טרויערינגען נחת — —

און נאָך א וואונק טוט דער אַלטער און ביידע העלפטען פון דאַך איבער דער שאַפּע פאַלען צוריק צו און פאַרשליסען און באַ־העפטען זיך — פאַרשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען אָטעמט. און עס הערט זיך צוריק אברהם׳לס באַס.

— בו, בוה, בוהה, בוהההה...

און פּלוצלונג פאַלט דער סמיטשיק מיט׳ן באַס פון אברהם׳לס האַנט ארויס, ער שטעלט זיך אוועק, דרעהט זיך איבער צום עולם און הויבט אָן: שמע ישראל! און זאָגט עס מיט דערזעלבער נגינה, מיט וועלכער ער האָט געשפּילט אין הימעל... און ער האָט גענענדיגט און איז געפאַלען חלשות —

דער אַלטער האָט איהם אין דער לופטען געכאַפּט...

— טראָגט איהם אין הקדש אריין! — האָט ער געגעבען די סאַרווערס א באַפעהל...

און זיי האָבען איהם גענומען און ארויסגעטראָגען...

— יוֹראַקאָווער רב, — רופט זיך אָן דער אַלטער, אז מען האָט שוין אבויהם׳לען ארויסגעטראָגען — נישט אויף א חתונה זענט איהר געקומען, נאָר אויף א לויה. אברהם׳ל איז נתבקש געוואָרען צו דער פּמליא של מעלה, עס האָט דאָרט א באַס געפעהלט...

און דער אַלטער איז נעלם געוואָרען מיט אַלע קבצנים...
וכך הוה.
אברהמ'ל באָס איז דעם צווייטען טאָג אין בית־המדרש נפטר געוואָרען און דער קראָקאָווער רב מיט אַלע געסט זענען געווען אויף זיין לויה, און דער אַלטער, זאָגט מען, איז געווען ר' לייב שרה'ס...
אַ כבֿרא איז עס...

ג.

נסים אויפ'ן ים.

אין דער מדינה האלאנד, אין א האלב איינגעזונקען הייזעל ביים ברעג פון ים, האט געוואוינט אויך א שטומע נשמה — א אידישער פישער מיט'ן נאמען „סאטיע“. אפשר נאך אן עלטער־זיידען סעדיה; נאר פון דעם האט ער נישט געוואוסט, ער האט בכלל זעהר ווייניג געוואוסט פון אידישקייט. פון אבות אבותיו א פישער, פארברענגט טעג און יאהרען אויפ'ן ים, געלעבט — איין איינציגע אידישע משפחה צווישען ניט־אידען, וואס זאל ער ווי־סען? סאטיע באפט פיש, דאס ווייב זיינס שטריקט נעצען און פיהרט די שטוב, די קליינע קינדער וואלגערען זיך אין זאמד און זוכען בורשטין... און אז סאטיע געהט אויפ'ן ים און עס מאכט זיך א שטורעם־ווינט, עס ווערט סכנות נפשות, האט — נישט ער אויפ'ן ים, נישט דאס הויזגעזינד אין שטוב, נישט געקאנט אפילו קיין שמע ישראל מתפלל זיין... האט סאטיע געקוקט שטום אין הימעל אריין; דאס ווייב זיינס שלאגט זיך אין קאפ אריין, אדער שליידערט נאך אפשר א בייזען בליק צום בייזען, פינסטערען הימעל ארויף, און די קינדער ווארפען זיך אויפ'ן זאמד און רופען גלייך מיט אנדערע קינדער: סאנטא מאריא, סאנטא מאריא!

און פון וואנען האבען זיי געזאלט וויסען מעהר? צופוס געהן אין קהלה אריין — איז ווייט, פאהרען האט די ארעמע פאמיליע, וואס האט קוים פרנסה געהאט, נישט געקאנט, און, אחוץ דעם, לאזט דער ים נישט אוועק. סאטיע'ס פאטער, סאטיע'ס זיידע און עלטער־זיידע זענען אומגעקומען אויפ'ן ים, נאר אזא כח האט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענשענס געפעהרליכסטער שונא, און גאנץ אפט א פאלשער שונא, און — ליעב האט מען איהם, און ציהען ווערט מען צוגעצויגען צו איהם ווי מיט צוואנגען... און

מען קאן זיך פון איהם נישט אפרייסען, ווייל מען לעבען אויף איהם און אונטערגעהן אין איהם...

א

נאר איין אידישער מנהג איז אין דער משפחה געבליבען— יום־כפור!

ערב יום־כפור אין דערפריה האט מען אויסגעקליבען דעם גרעסטען פיש, און די גאנצע משפחה איז געגאנגען מיט'ן פיש אין שטאדט אריין, און אפגעגעבען האט מען דעם פיש דעם קהל'־שען שוחט, ביי וועלכען מען פלעגט פארפאסטען און עסען נאכ'ן תענית.

איבער'ן מעת־לעת פלעגט די משפחה זיצען אין האלענדישען מקום־קדוש, צוהערען זיך ווי דער כאר זינגט, ווי דער ארגעל שפילט, ווי דער חזן זאגט אויף זיין אופן און שטייגער... פאר־שטאנען אווארט האט מען נ י ש ט. געקוקט האט מען נאר צום ארון־קודש, צום פרעדיגער אין דער גאלדענער יארמולקע. האט זיך די גאלדענע יארמולקע אויפגעהויבען, האט מען זיך אויך אויפ־געשטעלט; האט זיך די גאלדענע יארמולקע אראפגעלאזט, האט מען זיך צוריק געזעצט. טיילמאל פלעגט סאטיע פאר מידקייט איינדרימלען, האט איהם א שכן מיט אן עלענבויגען צום אויפ־שטעהן געוועקט...

אט דאס איז געווען דער גאנצער יום־כפור. אז עס איז א יום־הדין, אז א פיש אין וואסער ציטערט, און וואס אין הימעל טוט זיך, — פון דעם האט סאטיע נישט געוואוסט. עס איז ביי איהם א מנהג געווען, יום־כפור צו הערען כאר און ארגעל א ו מ ג ע ג ע־ס ע ן. און אז נאך „נעילה" (ער האט אפילו נישט געוואוסט, אז עס הייסט „נעילה") געהט מען צום שוחט אויף וועטשערע... אסד מעהר האט דער שוחט אליין אפשר אויך נישט געוואוסט — האָ־לאנד!

און באלד נאכ'ן שווארצען קאפע, פלעגט סאטיע מיט'ן ווייב און מיט די קינדערלעך זיך אויפהויבען, געזעגענען זיך מיט'ן שוחט און זיין הויזגעזינד, און אנווינשעווען זיך, און אוועקגעהן און וואנדערען א גאנצע נאכט צום ים. נישט „אהיים" פלעגט מען זא־גען, נאר — „צום ים".

און אויפהאַלטען לאָזט מען זיך נישט.

— סטייטש, — טענה'ט דער שוחט מיט דער שוחט'קע: — איהר האָט דאָך אפילו די שטאָדט נישט געזעהן.

פֿאַרקרימט זיך סאָטיע:

— די שטאָדט!

קיין בעל־דברן איז סאָטיע נישט; דער ים לערענט שווייגען. נאָר די שטאָדט האָט ער פֿיינט. ענג. אהן לופֿט און אהן הימעל. אַ פּאַסיקעל צווישען דאָך און דאָך... אויפ'ן ים אָבער — אַ רחבות... עס אָטעמט זיך...

— עס איז דאָך אייער שונא... אייער טויט! — טענה'ט מען צו איהם.

— אָבער אַ גוטער טויט!

ער וויל האָבען זיין פֿאָטערס און זיין זיידענס סוף — איינ־געשלונגען ווערען געזונטערהייט פֿון ים, נישט קרענקען און גוסס'ען אַ צייט לאַנג אויף אַ בעט... הערען ווי מען וויינט... און דערנאָך באַגראָבען ווערען... אין דער האַרטער ערד... ברר!

קאַלט ווערט איהם, אז ער דערמאָנט זיך פֿון אַזאַ קבורה...—

און מען געהט צופֿוס אַהיים, צום ים...

און אז מען געהט צופֿוס איבער נאַכט, און עס הויבט אַז גרויען דער טאָג, און מען דערזעהט דעם גאָלדענעם אָפּגלאַנץ פֿון זאַמדיגען ברעג, און דערנאָך בליצט־אויף דער שפּיגעל פֿון ים, דער־פֿרעהט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענט...

אַ חתן מיט אַ כלה פֿרעהט זיך נישט אַזוי...

און אַזוי געהט עס פֿון יאָהר צו יאָהר...

עס בייט זיך דער פֿישער, זעלטענער — דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז אַ סכום הכולל פֿון פֿאַסטען, כאַר און אַר־נעל, אויסגעמישט מיט'ן גרויסען פֿיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה ביים שוחט, מיט'ן געזעגענען אין אַנווינשען זיך...

דאָס אַלין צוזאַמען איז דער איינציגער פֿאָדים, וואָס בינדט צו סאָטיע'ן צום כלל ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פֿאַרטאָג, קוים געגרויטעלט האָט זיך דער

מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער אָטעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציהט זיך פויל און נאָך פאַר'חלומ'ט אויס, און ציהט זיך איין... וואו־ניט־וואו פלאַטערט איז דער בלוי־ער לופט אַ ווייסע פּאָר פליגעל, שרייט־אויף אַן עוף... און ווייטער שטיל... שטילע גלאַנצען פליהען איבער'ן ים, גאָלדענע פלעקען גלי־טשען זיך איבער'ן געלען זאַמד, פאַרמאַכט זענען די שיפער־שטיב־לעך איבער'ן ברעג, נאָר אַ טיר סקריפּעט, — סאַטיע געהט אַרויס...

ערב־יום־כפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פּנים. שטיל לויכטען איהם די אויגען: ער געהט טון אַ מצוה, כאַפּען אַ פיש אויף יום־כפור!

און ער געהט צום שיפעל צו און נעמט אָן די קייט, מיט וועל־כער עס איז געווען צוגעבונדען צום באָרט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערען זיך רעכטס און לינקס:

— ניט'ע, ניט'ע!

דאָס רופען צו איהם די שכנים, וואָס האָבען אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענסטערלעך.

רוהיג און שטיל ליגט ווייט און ברייט אויסגעגאָסען דער ים. צוזאַמענגעגאָסען מיט'ן זוים פון פריש־מאָרגענדיג לאָכענדיגען, פרעהליכען הימעל... קוים ער אָטעמט, דער ים, קוים ער רונצעלט זיך ביים ברעג, און ווי ביי אַ גוטער באָבען, טאַנצען ליכטיג־גלאַנ־צענדיגע שמייכלען צווישען די רונצלען... און עפּעס מורמעלט ער, אַ באָבע־מעשה דערצעהלט דער ים די צאַוואָרפענע, מיט לאַנגע וואַסער־פלאַנצען, ווי מיט האָר באַוואַקסענע שטיקער פעלזען, און ער גלעט זיי איבער די האָר שמייכלענדיג, שפּילענדיג — דער פּי־שער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלויבט איהם נישט.

— ניט'ע...

דער ים וויגט זיך און וועט זיך צאַוויגען, און פּלאַצען וועט דער ליכטיגער שפּיגעל, און פון שפּיל וועט ווערען אַן ערנסט, פון שטילען ברומען — געשריי און געפּילדער, און פון רונצלען וועלען אויפשטעהן וואַלען, וואָס וועלען שלינגען שיפלעך און שיפען, ווי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניט'ע...

און אַ באַרוויסער אַלטער מאַן, מיט אַ פלאַטערדיגען גרויען קאָפּ אָהן אַ היטעל, מיט אַן איינגעשרומפּטען פּנים, ווי דער ים.

נאָר אָהן זיין פּאַלשעו, זיסען שמייכעל, — קומט ארויס פון א שטיבעל, געהט צו סאַטיע׳ן צו און לעגט איהם ארויף די האַנט אויפ׳ן אַקסעל:

— זעה!

און ער ווייזט איהם א קליין שוואַרץ פּינטעלע, וואָס נאָר א פישער־אויג קאָן דערזעהן, אויפ׳ן זוים פון הימעל.

— פון דעם וואַקסט ארויס א וואָלקען...

— כ׳וועל פריהער צוריק אין דערהיים זיין, — ענטפערט סאַטיע — איין פיש וויל איך נאָר כאַפּען.

און ערנסטער ווערט דאָס פּנים ביי זיין אַלטען שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און א גאָט אין הימעל! —ענטפערט סאַטיע מיט בטחון— ער געהט ז י י ן מצוה טון... און ער שטופּט אָפּ דאָס שיפעל און שפּרינגט אריין...

און לייכט ווי א פעדער טראָגט זיך סאַטיע׳ס שיפעל איבער׳ן ים, און דער ים וויגט עס ארום, זיס־ברומענדיג, אַזוי ליעבליך, און זוימט עס און וויקעלט עס ארום מיט די שענסטע פּערעל, וואָס ער פאַרמאָגט — און דער אַלטער פישער שטעהט אויפ׳ן ברעג און מורמעלט:

— סאַנטאַ מאַריאַ, סאַנטאַ מאַריאַ!

לייכט טראָגט זיך סאַטיע׳ס שיפעל איבער׳ן ים — געשיקט וואַרפט סאַטיע אַראָפּ זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כחות ציהט ער זי קוים־קוים ארויס און געפינט אין איהר וואַסער־פלאַנצען, ים־שטערען, — נאָר נישט קיין איינ־ציגען פיש...

דער אַלטער פישער אויפ׳ן ברעג האָט דאָס שיפעל שוין פאַר־לוירען פון אויג. סאַטיע ציהט שוין צום דריטען מאָל און צום פיערטען מאָל ארויס די נעץ: נישט לייכט איז זי ארויסצוציהען, אַלערליי וואַסער־פלאַנצען האָבען זיך אין איהרע אויגען פאַרפלאָכ־טען — נאָר קיין איינציגער פיש...

און דער ים ווינט און צוואַווינט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער. און אויפ׳ן הימעל איז שוין ארויפגעשוואומען די זון, נאָר פייכט

איז איהר גלאַנץ — אַ פּאַרווײַנטע זון; און דאָס שוואַרצע פּינטע־לע אין עק הימעל האָט זיך אויסגעצויגען אונטערווײַלעכץ אונטער דער זון, ווי אַ ברוינע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער. און רוקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט. פּרוּווט און פּרוּווט דאָס מזל. —

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָהר מקיים זײַן די מצוה, מען מוז צוריק! און טרויעריג ווערט איהם אויפ'ן האַרצען: ער האָט געמוזט עפּעס זינדיגען נעגען גאָט, וועלכער באַ־וויליגט ניט היי־יאָהר זײַן קרבן. און ער נעמט דעם רודער פעסט אין דער האַנט אַרײַן און וויל שוין אויסדרעהען דאָס שיפעל צוריק. נאָר אין דער זעלבער רגע באַקומט ער אַ שפּריץ אין פּנים אַרײַן. און ער דרעהט זיך אוים און דערזעהט, ווי אַ גרויסער גאָלדענער פיש וואַרפט זיך, שפּילענדיג, איבער'ן ים און שפּריצט מיט'ן וויי־דעל איבער'ן וואַסער.

עה! דעם פיש מוז ער כאַפּען, דעם פיש האָט איהם גאָט באַ־שערט, גאָט, וואָס האָט זײַן עגמת־נפש געזעהן, זײַן בענקען, מקיים צו זײַן די מצוה. — און ער דרעהט צוריק אוים, און יאָגט נאָך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צואַווינגט, כוואַליעס הויבען זיך העכער און העכער... אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואָלקען באַדעקט, בונ־טע וויַיסע שטראַלען רײַסען זיך קווער אַהער פון הינטער'ן וואָל־קען, און דער פיש שווימט איבער די פּלײַצעס פון די כוואַליעס, און סאַטיע'ס שיפעל נאָך, גאָך... און פאַרשוואונדען ווערט פּלוצ־לונג דער פיש, צווישען איהם און סאַטיע'ס שיפעל הויבט זי אויף אַ וואַל, אויפגעבלאָזען, אויפגעיאָגט פון ווינט...

— עס נאַרט מיך, עס בלענדט מיר די אויגען! — טראַכט סאַטיע און וויל ווייטער אויסדרעהען דאָס שיפעל און שווימען צו־ריק. אין דער זעלבער רגע לעגט זיך אָבער די כוואַליע, ווי זי וואָלט מיטאַמאָל אײַנגעזונקען געוואָרען; כמעט צום שיפעל צו־שווימט צו דער פיש און קוקט אויף איהם מיט גרויסע אויגען. גלייך ער בעט זיך: נעם מיך, נעם מיך... זײַ מקיים מיט מיר די מצוה, זײַ מיך מזכה מיט איהר...

דרעהט סאַטיע צוריק אוים,—פאַרלוירען ווערט דער פיש! אַ

נייע כוואַליע שווימט אויף צווישען איהם און דעם שיפעל, און עס הויבט זיך ווידער אָן דער „ירגזון“ פון ים! נישט קיין ליעבליך ליעדעל זינגט ער, דער ים, ער כעס'ט זיך: אַ העזה, אַצינד אויף איהם צו שווימען! אויף זיינע כוואַליעס צו טרעטען! און גלייך זי וואָלט זיך פאַר'ן ים דערשראָקען, באַהאַלט זיך הינטער'ן וואָל־קען די זון... אויף דעם, זעהט אויס, האָט נאָר געוואַרט דער ווינט — ער איז באַפרייט געוואָרען, און צויאָגט זיך מיט אַן אויס־געלאַסענעם צאָרן, און ער שמייסט, און פּאַטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מעהר אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלייך טויזענטער באַסען שפּילען אין זיינע געדערים, קע־סעל־פּויקען — אין זיינע כוואַליעס...

— אַהיים, אַהיים! — קלאַפּט ביי סאַטיע'ן דאָס האַרץ, און ער נעמט צוזאַמען די נעצען איז שיפעל אריין, און כאַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבייט מיט אַלע קרעפטען. די אַרערען אין דער האַנט ווילען פּלאַצען. ווי אַ הוילע נוס וואַרפט זיך דאָס שיפעל אויף און אַפּ איבער די כוואַליעס, פאַרשוואַרצט איז דער הימעל. ברוין־צאַרניג דער צובראָכענער ים — און ער אַרבייט אַלץ — אַהיים, אַהיים...

פּלוצלונג דערזעהט ער, עפּעס שווימט צו איהם צו פון דער זייט — אַ מענשליכער קערפּער שווימט, אַ דערטרונקענער — אַ פרוי איז עס — פאַר איהר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר — זיין ווייב האָט אַזוינע האָר... פון אונטער די האָר באַווייזען זיך ווייסע הענט — זיין ווייב האָט אַזוינע הענט... און אַ קול רופט:

— ראַטעווע! — זיין ווייבס קול... די מוטער פון זיינע קינדער... זי האָט איהם געמוזט נאָכשווימען אויפ'ן צווייטען שיפעל. זי טרינקט זיך, זי רופט נאָך זיין הילף...

און ער דרעהט דאָס שיפעל אוים רעכטס און וויל צו צום קער־פּער, — דער ים לאָזט נישט! כוואַליעס הויבען זיך אין דער מיט. דער שטורעם רייסט און וואַיעט — נאָר אין דעם שטורעם הערט ער איהר קול: — העלף! העלף! סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטען צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסען פּלעק; די האָר זעהט ער שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיגע, זינקענדינע קלייד... מיט'ן רודער צו דערלאַנגען... נאָר אין דער מיט, צווישען איהם און זיין ווייב.

הויבט זיך אויף א וואל, שטויסט זי אפ אין איין זייט, דאס שי־פעל — אין דער צווייטער — — —

— א פארבלענדעניש! — טראכט ער, זיך דערמאנענדיג, אז דאס זעלבע האט ער געהאט מיט'ן גאלדענעם פיש; און נישט ווי־לענדיג ווארפט ער אן אויג צום ברעג, זעהט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער־הייזלעך די פענסטער!

— יום־כפור! — דערמאנט ער זיך, און לאזט פלוצלונג ארויס דעם רודער פון דער האנט.

— טו מיט מיר, — שרייט ער צום הימעל ארויף, — וואס דו ווילסט, יום־כפור רודער איך נישט!...

און דער ווינט רייסט, אין כף־הקלע ווארפען די כוואליעס דאס שיפעל; און סאטיע, ווי ער האט ארויסגעלאזט דעם רודער פון דער האנט, אזוי זיצט ער רוהיג, און קוקט מיט אפענע אוי־גען אמאל צום פארשלאסענעם הימעל ארויף, אמאל צום קאכענדיג־שווימענדיגען ים אראפ.

— טו מיט מיר, גאט, וואס דו ווילסט! זאל דיין רצון גע־שעהן...

פלוצים דערמאנט ער זיך א ניגון פון כאר, אונטערגעהאלטען פון ארגעל, און ער הויבט אן נאכצוזינגען דעם ניגון. די דאזיגע שטומע נשמה האט נאר דאס איינציגע לשון צו רעדען מיט גאט— און ער זינגט. דער הימעל ווערט שווארצער און שווארצער, די כוואליעס הויבען זיך העכער און העכער, שארפער נאך בלאזט דער ווינט... דאס שיפעל ווארפט זיך בארג־אויף, בארג־אפ, איין כוואליע ווארפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט איהם ארויס און שליידערט איהם אוועק דעם רודער, א צווייטע קומט אן פון הינ־טען און יאגט זיך נאכ'ן שיפעל מיט אן אפענעם מויל... דער ווינט רייסט ווי טויזענטער וועלף — און אין דעם גערודער אריין זינגט סאטיע דעם ניגון פון „מי ינוח ומי ינוע"... ווי דער כאר, אונ־טערגעהאלטען פון ארגעל...

די כוואליע שלאגט אין שיפעל אריין. סאטיע וויל שטארבען זינגענדיג. נאר דאס שיפעל קעהרט זיך איבער, אבער סאטיע'ן איז נאך דער טויט נישט באשערט...

צוויי ווייסע געשטאלטען, ווי פון נעבעל געוועבטע, געהען, האלטענדיג זיך ביי די הענט, בארוועס, מיט צופלאסענע האר און

לייכטענדיגע אויגען, איבער'ן ים, און ווי סאטיע דרעהט זיך אי־בער מיט'ן שיפעל, קומען זיי צו, הויבען איהם אויף, נעמען איהם צווישען זיך, און געהען מיט איהם אונטער די אָרעם, און טרעטען מיט איהם איבער די כוואַליעס, ווי איבער בייטען און בערגלעך, און פיהרען איהם אַזוי געאָרעמט צווישען ווינט און געטומעל. ער קוקט און וויל רעדען, עפּעס פרעגען וויל ער — נאָר זיי זאָגען איהם:

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פון ים...

זיי געהען מיט איהם, און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפעל זיינס געהט איהם נאָך... ער דרעהט זיך אום — דאָס שיפעל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פאַרוויקעלט דער גאָלדענער פיש...

און אַז זיי האָבען איהם צוגעפיהרט צום ברעג און געלאָזט איהם אַהיים, האָט ער געטראָפען ביי זיך דעם שוחט מיט דער שוחט'קע...

אין שטאָדט איז אַ שרפה געווען, זענען זיי געקומען צו איהם צו גאַסט...

האָט מען געקוילעט דעם פיש, און — מנהג איז געבליבען מנהג...

מלוה־מלכת

איך וויל אייך דערצעהלען א שעהנע, וואונדערליכע מעשה:
פון דער פיערטער סעודה פון שבת קודש — מלוה מלכה, וואס דוד המלך, עליו השלום, האט מתקן געווען...
פון א פשוט'ען עהרליכען איד, וואס האט אויף זיך גענומען די מצוה פון מלוה־מלכה;
פון יענע לייט, וואס האבען דוקא געוואלט אראפפיהרען דעם איד פון זיין דרך, ער זאל כאטש איינמאל אין לעבען נישט קאנען מקיים זיין די מצוה —
און ווי אזוי דער איד איז נצול געווארען פון זייערע הענט.
און א מעשה איז עס מיט א מוסר־השכל:
דער פשוט'ער איד וועט זיך דרש'ענען א קל־וחומר: מה דאך אזא קליינע מצוה, שאדם (וואס א מענש) דש (טרעט) בעקביו (מיט זיינע טריט) מאכט אזא רושם, ברענגט צו אזא נסיון. אנ־דערע, גרעסערע מצוות. אויף וועלכע די וועלט שטעהט באמת, על אחת כמה וכמה.
און דער יודע חן, וואס האט א ידיעה אין ענין פון סעודת דוד המלך, עליו השלום, — דעם וועט דאס גאר אויפגעהן א ליכט אין די אויגען!
ער וועט, נעמליך, זעהן באשיינפערליך, ער היכן הדברים מגיעים, און וואס א נדר, וואס א איד נעמט אויף זיך, באטייט— ווי מען וועט, בעזרת השם, זעהן פון גוף המעשה.
און אצינד הויב איך אן:

1.

פארצייטענס, אין א גאליצישען שטעדטעל אין קיר"ה זענען געווען צוויי שותפים.
תבואה־סוחרים זענען זיי געווען; היבשע תבואה־סוחרים:

געפיהרט גרויסע פאַדריאַדען פאַר'ן מלכות, געהאַלטען אייגענע פערד און וואַגען, און א יונג — א שמייסער. און צוויי מויערען געהאַט אין שטאָדט, יעדערער זיין מויער.

און די שותפים, וואָס זענען געווען גלייך אינ'ם מסחר, זענען נישט גלייך געווען אין יהדות.

איז נעמליך איינער פון די צוויי שותפים געווען א חסיד, א ירא שמים און א למדן א גרויסער דערצו, און דער צווייטער — אזוי, א פשוט'ער איד, אן עהרליכער מאַן.

פלעגט דער שותף דער למדן זיצען אין דער היים על התורה ועל העבודה און קוים אַפּשפּאַרען א שעה צי צוויי שעה אין טאָג אויף עצות און חשבונות מענין המסחר. און דער צווייטער פאַר דאָס, דער פשוט'ער איד, פלעגט א גאַנצע וואָך באַדען זיך אין עסק.

פאָהרט מען א גאַנצע וואָך ארום: פון פויער צו פויער, פון פריץ צו פריץ — אויפקויפען קאָרן; אין די מיהלען אריין — מאָלען דאָס קאָרן; אויף די פונקטען דערנאָך, צוצושטעלען די מעהל פאַר די חיילות.

און די חיילות זענען צוזוואָרפען אין דער גאַנצער סביבה, איבער אַלע דערפער, — פלעגט טאַקע דער איד אהיים קומען קוים צום מרחץ אויף שבת.

און וואָס האָט ער, אומשטיינס געזאָגט, פון שבת? קוים ער קאָן מקיים זיין די מצוה פון „שינה בשבת תענוג"... אוים מענש קומט ער אהיים.

מיד, און דער גאַנצער „הו־הא" אין קאָפּ.

ווייס דאָך אבער א איד, וואָס דער תוך און דער עיקר איז. נעהט ער און נעמט אויף זיך די מצוה מקיים צו זיין ברוב פאַר והדר די מצוה פון מלוה־מלכה!

צו דער מלוה־מלכה פלעגט דער שותף דער חסיד קומען זעהר זעלטען: א פאָר מאָל אין יאָהר, שלא לבייש.

ער פלעגט בעסער זיצען צווישען זיינס גלייכען אין שטיבעל, און עוסק זיין אין ז י י נ ע זאַכען.

פאַר דאָס פלעגען קומען א נ ד ע ר ע שעהנע אידען, אפילו לומדים און אזוי אָרעמע לייט, וואָס פלעגען אפשר א גאַנצע וואָך

ווארטען אויף דער מלוה־מלכה, זיך כאַטש איינמאָל אַנצועסען זאַט.

און באַלד טאַקע נאָך הבדלה, דער פּשוט׳ער איד זאָגט זיך „ויתן לך", זינגט זיך זמירות (פון געשעפט, ביז נאָך דער מלוה־מלכה, רעדט ער נישט), און אין קיך ברענט שוין אַ פייער, וועל־נערט מען שוין פרישע לאַקשען, קאָכט מען פרישע פיש, זענגט מען אָפּ פרישע עופות, וואָס מען האָט נאָר־וואָס געבראַכט פון שוחט, — אביסעל משקה וועט, פאַרשטעהט זיך, אויך נישט פעה־לען — אויף אַ גביר׳שער חתונה דאַרף מען נישט — נישט שענער, נישט בעכער...

און ביי דער מלוה־מלכה איז ששון ושמחה.

ווייס־געדעקטע טישען, אַז עס בלאַנקט. אויסגעשטעלט כלי כסף וזהב, אַלערליי קאָלירטע גלעזערנע כוסות, ווי צו׳ן אַ סדר. און ליכט אַנגעצונדענע אַסך: הן אויפ׳ן טיש אין די זילבערנע לייכטער, הן אַרום די װענט אין די זילבערנע העסען.

און די בני בית מיט די אורחים זעצען זיך אַרום, אנשים לחוד ונשים לחוד. די מענער אין בגדי שבת ויו"ט, די ווייבער אין טייערע קליידער, אבנים יקרות ותכשיטין, און מען עסט, און מען טרינקט, און מען רופט: דוד המלך, עליו השלום, חי וקים! און — מען לאָזט זיך אַ טענצעל...

מן הסתם געפעלט עס נישט יענע לייט!

הצ־ז מען אויף דעם עהרליכען איד אין זיין מלוה־מלכה אַן אויג.

2.

ויהי היום — עס איז געקומען אַ צייט, און די שותפים זע־נען געשטאַנען אין אַ גרויסער סכנה.

געהאַט האָבען זיי אַ גרויסען פּאַדריאַד, אויף כמה וכמה אלפים כור קמח פאַר׳ן חיל אין דער סביבה, און אין קאָנטראַקט, וואָס מען האָט געמאַכט מיט׳ן מלכות, איז געשטאַנען, ווי דער סדר־עולם איז, שחור על גבי לבן, אַ תנאי, אַז אויב, חס־ושלום, מען וועט עובר זיין איין טערמין פון שטעלונג, וועט ווערען פאַר־פאַלען דער גרויסער זאַלאָג, און דאָס מלכות וועט נאָך צונעמען ביי די שותפים זייערע מויערען, מיט׳ן כלי בית און אַלע מטלטלין,

ביז פערד און וואגען; און האט נאך פראוו, ווי פארצייטענס דער מנהג איז געווען, זיי אליין צו נעמען און ווארפען אין קייטען אריין, און פארשיקען, וואו דער פעפער וואקסט...

און געווען איז עס פונקט נאך א שוואכען ווינטער; געלעגען אין ערד — א נאקעטע. אהן שניי. דער זאמען פון קארן איז אויס־געליפטערט געווארען —

איז נאך ווייניג?

לאזט זיך נאך, באלד נאכ'ן ווינטער, ארויס א קול, אז קיר"ה איז זיך מכין למלחמה געגען תוגר! ווערט נ א ר געלד און טאלער קארן! און נישט בנמצא.

איין פריץ אין דער סביבה, א שררה א גרויסער, האט יא עטליכע הונדערט קארץ קארן, און נישט צוצוטרעטען. ער האט געלאזט זאגען, אז אויב מען וועט איהם נישט ברענגען א דריי, צי גאר א פיער־פאכיגען פרייז פאר'ן קארן, וועט ער ארויסטרייבען פון פאלאץ, נאך אנרייצען די כלבים...

מיט איין ווארט — סכנות נפשות: בדיל הדל, און נאך פאר־פאלען צו ווערען אויף כף הקל...

מילא, איז דאך אבער א איד געוואוינט צו צרות, צו סכנות נפשות, איז דאך אויף דעם פאראן בטחון... זיצט זיך מוצאי־שבת קודש דער שותף דער למדן אין שטיבעל און הערט און דערצעהלט מעשיות פון לאדירער. און דער שותף — דער עהרליכער, פשוט'ער איד — ווארט אויף דער מלוה־מלכה, און אויף אורחים, און געהט זיך אזוי אויף און אפ איבער דער שטוב, און ברומט זיך די אליהו'ס...

און ווי ער ברומט אזוי די אליהו'ס, דערהערט ער פלוצלונג פון דרויסען א געזעצעריי איבער'ן ברוק אין גאס; די שויבען קלינגען אונטער: א רייטער יאגט זיך צו צום הויז.

וואס קאן עס זיין? א רייטער פון פאלק? אצינד? פאר מלוה־מלכה?

א רגע כמימרא — דער רייטער איז שוין פאר'ן הויז. ער שפרינגט שוין אראפ פון פערד, בינדט עס צו ביים ציימעל צום דראנג פאר דער שטיב, ער עפענט שוין די טיר — דעם שותפ'ס ווייב רעדט שוין צו איהם.

ער, פאר מלוה־מלכה, ריהרט זיך נישט פון ארט.

ווייזט זיך אוים: עס איז נישט פון פאלק — עס איז א שטאַ־פעט פון א פריץ. טאקע פון גרויסען שררה, וואס האט דאס קארן — א בריף האט ער אין גרוים איילעניש נעשיקט. און דער בריף איז א ישועה פון הימעל: באשר בכן, דער פריץ איז פלוצלונג גע־רופען געוואָרען קיין וויען, תיכף ומיד צו קומען צום מלכות, האל־בער נאכט מוז ער ארויספאהרען, נו — פעהלט איהם הוצאות הדרך (פריצים האבען קיינמאל קיין בארען גראשען נישט). על כן, אויב „יאש" (יוסף האט דער איד געהייסען, מילא: יוסף—יוסל, יאש...) אויב יאש וועט תוך כדי דבור קומען מיט מזומנים, קריגט ער דאס קארן בחצי חנם. א מקח, וואס מען הערט עס נישט אין גרעסטען זול.

האט די אידענע איבערגעלייענט דעם בריף אין דער ערשטער שטוב, פאלט זי אריין מיט דער בשורה צום מאן, לויפענדיג צו דער צווייטער שטוב, שרייט זי אין קיך אריין צום משרת, ער זאל גע־שווינד איינשפאנען פערד און וואגען און —

— הערסט, מיין מאן!

וויל דער מאן אבער נישט הערען.

שרייט זי אוים די בשורה אויף א קול:

— כאפ, מיין מאן, פאהר!

להד"ם! מיין אידעל וויל פאר „מלוה־מלכה" נישט פאהרען. ער וועט צוליעב מסחר נישט מבטל זיין זיין מצוה, נישט עובר זיין אויף א נדר!

דער אידענע געפעלט עס אפילו; פונדעסטוועגען זאגט זי:

— נארעלע איינער, אינגאנצען א מייל וועגס. און די פערד זענען אויסגערוהט... און דא שאבט מען ערשט די פיש, מען איז נאך נישט צוריקגעקומען פון שוחט... וועסט נאך, אי"ה, צוריק־קומען צו דער צייט... און ווען אביסעל שפעטער? —

ענטפערט דער מאן יוסף, אז פ א ר מלוה־מלכה מאכט ער קיין מחסרים נישט.

זאגט זי, אז זי וועט שיקען נאכ'ן שותף. אז עהרליכער איד, א למדן, זאל ער זאגען...

און איידער זי רעדט ארוים דאס ווארט — אצבע אלקים! דער שותף דער חסיד איז פונקט געקומען צו מלוה־מלכה.

הערט ער, דער למדן — דער חסיד, וועגען וואס עס געהט.

לאַכט ער! — פּע, זאָגט ער, אַפּשטויסען בידים אַ ישועה פון זיין ליעבען נאָמען? און — אַ דבר האבוה, און אַזאַ נס! משוגע מיינע שונאים!"

הויבען זיך אָן צוזאַמענצוקומען אורחים. העלפען זיי אונטער: באַשיינפּערליך, אַ גאָט־זאַך!

ווערט דער פּשוט'ער עהרליכער איד בטל ומבוטל פאַר די לייטישע אורחים, דער עיקר פאַר'ן שותף דעם ירא שמים, דעם חסיד און דעם גרויסען למדן; בפרט אַז דער רופט זיך נאָך אויס, אַז ער פאַהרט מיט.

דערווייל פאַהרט, פאַרביי פאַר דער טיר, דער וואָגען מיט'ן קנאַק. דער יונג שפּרינגט אַראָפּ, גלייכט אויס דאָס געזעס; דער חסיד כאַפּט זיך אַרויף און זיצט שוין. דער פּשוט'ער עהרליכער איד קריכט אַרויף — הייסט מען דעם שטאָפּעט רייטען פאַראויס, רייט ער. הילכט ווייטער די גאַס פון די טריט פון פערד. שפּרינגט אַרויף דער שמייסער אויף דער קעלניע, נאָך אַמאָל אַ קנאַק מיט דער בייטש, די בני בית מיט די עטליכע, שוין אַנגעקומענע אורחים רופען נאָך: אין אַ מזל'דיגער שעה! דאָס ווייב: פאָהר געזונטערהייט און קום געזונטערהייט! דער וואָגען ריהרט. דער פּראָסטער איד — דער שותף לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ. עס צופּט איהם עפּעס ביים הארץ, עפּעס שלעכטע נביאות זאָגט איהם דאָס הארץ, נאָר ער שעמט זיך אויסצוזאָגען דעם למדן, — זיפצט ער אָפּ און שווייגט.

די אורחים מיט די בני בית זענען צוריק אין שטוב אַריין, זינגען זמירות...

3.

און נאָר איינגאַנצען איז דעם פּראָסטען אידו'ס הארץ קיין שער נביא נישט געווען...

אַרויסגעפאָהרען זענען זיי אין אַ לבנה־נאַכט: שטערען כחול־הים. אָבער קוים האָבען זיי געהאַט די שטאָדט הינטער זיך, האָט זיך דער הימעל פאַרוואָלקענט. טונקעל איז געוואָרען און וואָס אַמאָל טינקעלער.

דער רייטער איז שוין לאַנג פאַרשוואונדען געוואָרען; אַ

פּריצ'יש פּערד! די פּערדס־טריט הערעז זיך נאָך א ווײַלע און — פאַרהילכען!

דערווייל ווערט נאָך טינקעלער, עס הויבט אָן בלאָזען א צפון־ווינט און יאָגט אָן נ י י ע עננים. די שטערען לעשען זיך. איינס נאָכ'ם אַנדערע ווי קליינע קינדער־לאָמטערענדלעך פון ווינט.

עס ווערט חושך, מען פאַרלירט דעם וועג, מען שניידט זיך עפּעס אריין אין א וואַלד, אויפ'ן וועג דאַרף גאָר קיין וואַלד נישט זיין; פון וואַנען האָט זיך גענומען א וואַלד?

דערווייל פאַרלירט דער יונג, דער שמייסער, די בייטש; שפּרינגט ער אראָפּ זוכען די בייטש. די פּערד שלעפּען זיך ווייטער, דער שמייסער קומט נישט צוריק. מען רופט, ער ענטפערט נישט. דער אָרעמער פּראָסטער איד זיצט פאַר'חוש'ט און האַלב פאַר'חלש'ט פאַר שרעק. דער חסיד שפּרינגט אראָפּ זוכען דעם שמייסער, און ווערט אויך נעלם אין דער פינסטערניש. דער פּראָסטער איד ווערט שוין גאָר פאַר'חלש'ט; שטאַרקט ער זיך אבער, שטעלט זיך אויף, קריכט ארויף אויפ'ן געזעס, גלאָצט אין דער פינסטערניש אריין מיט די אויגען — ער זעהט נישט.

וויל ער שרייען, קאָן ער, פאַר גרויס שרעק, נישט ארויס־ברענגען קיין קול. דערווייל שלאָגען אָן די פּערד מיט'ן דישעל אָן א בוים; דער דישעל פּלאַצט, דער וואָגען קעהרט זיך איבער. דער איד פאַלט ארויס, צו זיין גליק — אויף א בערגעל גראָז. די פּערד רייסען זיך אָפּ פון בוים, און אנטלויפען, משוגע פאַר שרעק, אין דער וועלט אריין... עס הילכען א ווײַלע די טריט, די רעדער, און ווערען אויך פאַרזונקען אין חושך. און דער פּראָסטער איד הויבט זיך אויף איינער אליין אין דער פינסטער, ער שטויסט קוים מיט די לעצטע כחות א קול פון האַלז ארויס, שרייט; קיינער ענטפערט נישט. דער ווינט כאַפּט דאָס געשריי און צוברעקעלט עס, און צוטראָגט עס, און עס ווערט פאַרזונקען אין געפּייפערײ.

וואָס זאָל, נעבעך, טון א איד? אין א פינסטערען וואַלד איי־נער אליין איז ער; מי יודע וואָס פאַר א חיות רעות עס האַלטען זיך אויף אין וואַלד; אינ'ם געפּייפערײ פון ווינט, דאַכט זיך איהם, ברילען זיי, די חיות...

ענטפערט ער איבער זיין נשמה צום בורא עולם: טו מיט

מיר, ווי דיין ווילען איז, — און הויבט אָן שטיל צו זאָגען ודוי. גרייט זיין הארץ א איד.

און דער ווינט רוישט, ער הערט זיינע אייגענע ווערטער, זיין אייגענעם ודוי נישט; עס רוישט, פייפט און רייסט די בוימער, די צווייגען.

אָבער אט — צווישען די פונאנדערגעריסענע צווייגען, גיט פלוצלונג, א בליץ. אויף א רגע כמימרא באווייזט זיך א ליכט...

מילא, ותחי נפשו! עס מוז דאָך זיין דא ערגעץ א הויז! די צווייגען האָבען זיך שוין צוריק באהעפט, פארפלאָכטען אינ׳ם חושך... הויבט ער אָן צו געהן צום אָרט, פון וואַנען דאָס ליכט האָט זיך איהם באוויזען... און ער איז געגאַנגען, און געגאַנגען, ביז גאָט האָט איהם געהאָלפען, און ער איז צוגעקומען צו א הויז מיט א ליכטיגען פענסטער.

געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען!

פונדעסטוועגען צוגעהן גלייך זוכען א טיר, האָט ער מורא. א קשיא אויף א מעשה: א הויז אין וואלד, עס קאָנען זיין גזלנים, עס קאָנען זיין יענע לייט, באהיט און באשירעמט זאָל מען זיין... ער וועט נאָר א בליק טון אין פענסטער... לאָזט ער זיך אראָפּ אויף אלע פיער, קריכט שטיל און פאמעלעך צום ליכטיגען פענסטער צו, שטעלט זיך, פאמעלעך און מיט גרויס הארצקלאַפעניש, אויף, בויגט זיך צו, קוקט אריין, און דערזעהט דאָס, וואָס איך וועל אייך דערצעהלען אין פיערטען קאפיטעל.

4.

א גרויסע שטוב האָט ער דערזעהן, און ער וואָלט געשוואוירען, זיין שטוב: אינמיטען שטוב שטעהט א טיש, פונקט ווי ביי איהם צו מלוה־מלכה. פונקט אזא טישטוך; פונקט, צו דער האָר, אזוינע כלים: זילבער, גאָלד און קאָלירט גלאָז. און טעלער אזוינע, ווי ביי זיין אשה. און אויף די טעלער די זעלבע מאכלים... און פונקט אזוי פיעל ליכט: הן אויפ׳ן טיש אין זילבערנע לייכטער, הן ארום די ווענט אין זילבערנע העסען. און די לייכטער זענען זיינע, און די העסען, כהויה דערקענט ער זיי.

איז עס נישט א חלום? גיט ער זיך א צופּ ביי דער באָרד,

א ריס ביים אויער, א ביס אריין אין פינגער. ניין, עס איז קיין חלום נישט!

און ביים טיש, צו איהם הינטער'ן פענסטער מיט'ן רוקען, זיצט א איד, — דאכט זיך, ער אליין! זיין קרומער אקסעל.

רבונו של עולם. א חלום, צי א כשוף, צי גלאט אזוי א פאר־בלענדעניש?!

ווי עס איז, ער מוז אריינגעהן. סיי ווי סיי, א איד זיצט, א טיש צו מלוה־מלכה איז געדעקט; ער וועט געהן, מקיים זיין די מצוה.

און ער איז גובר די שרעק, רייסט קוים אפּ די פיס פון דער ערד און געהט ארום הויז, טאפּט און געפינט אין דער צווייטער זייט, פונקט קעגענאיבער דעם פענסטער, א טיר! ער עפענט זי מיט א פארציטערטער האנט, דערזעהט דעם איד פנים אל פנים, עס הענגט דארט נישט קיין שפּיגעל, ער זעהט דעם איד בחוש, און דער איד איז ער אליין: זיינע באָרד־און־פּאות, זיינע ברעמען, זיינע אויגען, זיינע באקען, און די יארמולקע מיט'ן קאפּטאן זענען זיינע...

ער אליין איז עס.

און דער איד, דאס הייסט, ער אליין, זיצט און קוקט אויף איהם מיט שטילשווייגענדיגע אויגען, גאר פול מיט רחמנות'דיגער שטראף; ווי איינער רעדט: וואס האסטו מיר, וואס האסטו, הייסט עס, דיר געטאן? פון וואנען פאלסט עס דו אוים?...

וויל ער פרעגען, וואס? קאן ער ווייטער קיין קול פון האלז נישט ארויסרייסען, נאר דאס הארץ זאגט איהם: מבטל געווען מלוה־מלכה, עובר געווען אויף א נדר...

און ווי דאס הארץ זאגט איהם אזוי, פארלירען פּלוצלונג די כלים אויפ'ן טיש זייער גלאנץ און ווערען ווי פארטריבט; און די ליכט אין די לייכטער און העסען הויבען אן טונקעל און טונקעלער צו ווערען, און ווערען באלד טאקע שווארץ — שווארצע ליכט ברע־נען! און דער איד, דאס הייסט ער אליין, צוזאמען מיט'ן טיש, מיט די מאכלים, מיט די כלים, מיט די לייכטער הויבען אן אלע צוזאמען פאמעלער, פאמעלעך צו זינקען אין דער פאדלאגע אריין... די שווארצע ליכט־פלעמלעך אין די לייכטער און העסען הויבען אן צו ווערען רוהיג און רוהיגער. און אז דער טיש מיט אלעם ארום איז שוין איינגעזונקען ביז צום אויבערשטען שטח פון טאוועל,

און דער איד, דאָס הייסט, ער אליין אין יענער געשטאַלט, איז שוין אראָפּ מיט דער באָרד, און עס האַלט שוין ביי די ליפּען, האָ־בען זיך די פּלעמלעך מיט אמאָל געטאָן א לעש אויס...

זאָגט פּלוצלינג דאָס הארץ אונטער דעם איד: כאַפּ עפּעס און מאַך ברכה, זיי מקיים מלוה־מלכה! — שטרעקט ער אויס א האַנט, און כאַפּט, איידער דער טיש ווערט איינגעזונקען, א פּרי פון א טעלער אראָפּ, מאַכט „בורא פּרי העץ"; א ביס, א שלונג־אראָפּ, און גיט א געשריי: דוד מלך ישראל חי וקים!

און דאָס האָט געהאָלפּען!

כהרף עין איז אלץ פאַרשוואונדען געוואָרען: די געשטאַלט, דער טיש, דאָס הויז, דער וואַלד, — איינער אליין שטעהט ער ווייט הינטער דער שטאָדט, אויף עפּעס א לאַנקע... און תוך כדי דבור נעמט איהם אַן פון הינטען אַ האַנט; הויבט איהם אויף, טראָגט איהם אין אויר, צו דער שטאָדט צו טראָגט מען איהם, און מען לאָזט איהם אראָפּ פאַר זיין איינגענער טיר. —

5.

שטעהט דער איד מבולבל הינטער זיין איינענער טיר און גלויבט זיינע אויגען נישט.

הערט ער פון אינעווייניג, די אורחים זינגען זמירות, הויבט ער שוין אַן צו גלויבען, — זאָל עס האָבען אזוי וועניג געדויערט?

דערהערט ער אבער, ווי זיין פלונית'טע זאָגט אין קיך:

— שוין אלץ פאַרטיג, — וואָס זאַמט ער זיך, נעבעך?!

ווער ווייסט, וואָס מיט איהם איז, נעבעך, געשעהען?...

טראַכט ער: וואָס איז זי נעבעך שולדיג? עפענט ער אויף די טיר און געהט אריין.

זעהט ער, קיינער וואונדערט זיך נישט.

דאָס ווייב האָט'ם דערזעהן און שמייכעלט.

פרעגט ער: וואו איז דער שותף?

זאָגט מען: נישטאָ!

„גאָר נישט געווען?" — ניין! — אודאי, ווי אלע מאָל אין שטיבעל. —

און דאָס ווייב זאָגט איהם: וואַש דיך! און רופט באַלד צו

דער קוך; זי הייסט, דער יונג זאָל אַריינטראָגן דעם באַרשטש...

פאַרשטעהט ער נאָך וועניגער:

— דער יונג איז אין דערהיים?

— ווי דען?

— און די פערד?

— שטעהן אין שטאַל. וואו זאָלען זיי זיין? הערסט נישט זייער הירזשען?

ער הערט!

ער הערט אפילו, ווי די פּאָדקאָוועס קלאַפּען אַן דער פּאָדלאָגע; די שטאַל איז נישט ווייט פון שטוב.—

פאַרשטעהט ער שוין, אַז עס איז געווען אַ שפּיצעל פון יענע לייט, אַז נאָר מים'ן „בורא פּרי העץ“ און „דוד מלך ישראל חי וקים“ האָט ער זיך מציל געווען פון זייערע הענט.—

הויבט ער אויף די הענט מיט לויב און דאַנק צו זיין ליעבען נאָמען...

און ווי ער דאַנקט אַזוי און לויבט גאָט אין דער שטיל, דער־הערען זיך ווייטער פערדס־טריט פון גאַס. הילכט ווייטער אָפּ דער ברוק; אַ רייטער גענעהנט זיך ראַש צום הויז. און אָט איז ער דאָ, שפּרינגט אַראָפּ, קומט אַריין, — אַ זעלנער איז עס, נישט קיין שטאָפּעט — אַ קיראַסיר.

און האַלטענדיג דאָס צוימעל פון פערד איבער דער שוועל, גיט ער איבער אַ פּאַפּיר:

דאָס איז געווען אַ פּריקאַז פון גענעראַל.

און אַזוי האָט דער גענעראַל געשריבען:

„היות דער חיל רוקט זיך אָפּ קיין וויען, איז בטל דער פּאָדריאַד, דאַרף מען נישט קיין קאָרן.“—

פאַרשטעהט איהר שוין אַליין, וואָס פאַר אַ מלוה־מלכה עס איז געווען!

פדיון שבוים.

שעהנקייט, מיינט איהר, האט איהר אויסגעטראכט, די פריהערדיגע דורות האבען פון שעהנקייט גארנישט געוואוסט? אז איינרעדעניש! מען האט פון אייביג אן געוואוסט, אז די וועלט איז אויך א וועלט, אבער נישט יעדערער איז זוכה צוביידע וועלטען, און א גרויסער נסיון איז עס; מען געהט אויף א גליטש...

אט איז אמאל געווען איינער צמח, נאך גאר א יונגערמאן, האט ער באקומען א גרויסע ירושה — האט ער טאקע געפיהרט א הויז, אויף אלע אידען גיזאגט! א פאלאץ אויפגעשטעלט, געמאלטע דירות, פריצ'יש מעבעל, מיט סאמעט און זייד געבעט. דילען, ווי שפיגלען רויטע, עס האט געבלענדט! און קריסטאלענע הענג־לייכטער, און קונציג־געבוינענע העסעס אויף די ווענט, און מזוזות אייף די טירען אין זילבערנע, עכט־זילבערנע שיידלעך מיט גאלד באפוצט... און א סוכה האט ער זיך געשטעלט א געשניצטע, מען האט געזאגט: פון פימסענהאלץ. ארום אויף די ווענט—יריעות געהאפטענע, און אויסגעהאנגענע מיט אתרוגים, לולבים, גראנאטען... און אלע יאהר. לכבוד יום־טוב, פרישע. א הויז — א גן־עדן. און א ווייב האט ער געהאט אן אמת'ע יפה־פיה, א יפת־תואר, פאדטרעטען צו מאלען... האט מען אבער אן יענער וועלט אויך נישט פארגעסען: האט די יפת־תואר געהאט איהר גרויסע שטוב באזונדער, האט זי די שפיגעל־שטוב געהייסען: גרויסע געשליפענע שפיגלען ארום אויף אלע ווענט, און אין שטוב זענען געשטאנען רעדלער צום שפינען, און רעמען צום שטיקען און העפטען; פארזאמעלט זי ביי זיך אין שטוב, א פאר שעה אין טאג, אויסער שבתים און ימים־טובים, די יתומות פון שטעדטעל און לערענט זיי שפינען פון וואל און פלאקס, העפטען און שטיקען מיט זילבער און גאלד. זי האט דערצו א געבענשטע האנט געהאט, א בריה נפלאה געווען, און דערביי א חכמה נפלאה און אן אמת'ע צנועה. פלעגט זי זיי

ביים לערנען אויך מדריך זיין, גוטע רעד רעדען און קלוגע רעה, ווי אזוי א אידישע טאכטער דארף זיך אויפפיהרען, וכדומה. דאס איז איהר מצוה געווען. און דער מאן צמח האט זיין מצוה געהאט: אין קרוין־פוילען איז געווען א צייט פון תהו ובהו, איין מלך האט מ'אן ארויסגעטריבען, דעם צווייטען — נאך נישט אויסגעקליבען. און ביז מלכא למלכא איז „איש הישר בעיניו" — איז יעדער שלא־באן געווען א גרענעץ, יעדער „מאיאנטעק" — א באזונדער מלוכה און יעדער פריץ א קייזער, וואס האט זיך זיין היל און זיינע תפיסות געהאט. פעהלען דאך, מן הסתם, קיין שלעכטע פריצים. ווילדעוועו זיי — און אויסגעלאזט האט זיך ווי דער סדר עולם איז, צו זרע אברהם יצחה ויעקב... האבען געליטען די ישוב'ניקעס. די פאכטער מיט ארענדארען. פאר א שלעכט ווארט — שמיץ, פאר נישט צאהלען א ראטע צו דער צייט — תפיסה, אנגעטאן דיבעס און ארייגעווארפען אין א נאסע הייל מיט ווייב און קינד... האט זיך דער צמח פארנומען מיט פדיון שבוים און פלעגט ארומפאהרען אין די דערפער מיט א בייטעל מיט רענדלעך און אויסלייזען.

איינמאל, ווינטער־צייט איז עס געווען, א גרויסער שניי אנגעפאלען, פאלט אריין צום גביר צמח א מלמד פון א דארף, וואו ער האט ביים ארענדאר געקנעלט, אטעמט קוים פאר שרעק, די אויגען קריכען איהם פון אונטער'ן שטערן ארויס, און מיט שוים אי־בער די ליפען דערצעהלט ער, אז היינט פאר־טאג איז מען פון פריץ באפאלען דעם ארענדאר, אנגעטאן דיבעס איהם מיט'ן ווייב און אלע בני בית, פארנומען און אריינגעווארפען אין תפיסה אריין, און ער אליין, דער מלמד, איז קוים אנטלאפען מיט'ן לעבען; מען האט איהם אויך געוואלט פארנעמען, נאר ער האט א פענסטער אויסגעהאקט, ארויסגעשפרונגען און איבער'ן וואלד אנטלאפען. א פויער האט איהם נאכגעווארפען א קלאניצע, אין פוס אריין גע־טראפען, און אט בלוטיגט נאך דער פוס... שיקט מען נאכ'ן רופא צום מלמד, און צמח הייסט איינשפאנען דעם שליטען, ווארפט זיך אריין אין ביבער־פעלץ, פארגעסט נישט מיטצונעמען א בייטעל מיט רענדלעך, זאגט א תפלה קצרה פאר'ן וועג און פאהרט... וואס רע־כענט ער, צמח? דער ארענדאר האט קיין ראטע נישט באצאהלט! פאלט ער אריין צום פריץ — אריין לאזט מען איהם, ער איז דאך צמח, האט עסקים מיט'ן פריץ — לאנג ברייען וויל ער נישט. דער

ארענדאר מיט די בני בית קאָנען דערוויי̇ל געפּרוּווירען ווערען אין תפיסה, דער פּראָסט קנאַקט, פּארשמירטע שויבען! פרעגט ער נאָר: יאסני פאַניע, וויפיעל קומט פון ארענדאר?

שמייכעלט דער פריץ פון אונטער די וואָנסען און שלעכטע פייערלעך שלענגעלט זיך איהם אין די אויגאַנעס: עס קומט איהם ביים ארענדאר גאָרנישט... פאר א חוב וואָלט ער איהם אין תפיסה ארייַנגעוואָרפען? פאַלט איין ביי צמח׳ן דאָס הארץ, פרעגט ער: יאסני פאַניע, ער האָט דיך באליידיגט, א שלעכט ווארט געזאָגט?

— וואָלט ער שוין לאנג געהאנגען!

— וואָס דען, יאסני פאַניע, וואָס דען? און דאָס הארץ ביי צמח׳ן קלאַפּט, ווי ביי א גזלן.

— גאָרנישט,—זאָגט דער פריץ.—נאָר איך וויים, זאָגט ער, אז איהר האָט א גרויסע תורה מיט תרי״ג מצוות און אלע קאָנט איהר נישט מקיים זיין, נעמט זיך יעדער איד צו איין מצוה, צו זיין מצוה, פאר וועלכער ער איז זיך מקריב, און מען האָט מיר דער־צעהלט, אז דו האָסט אויף דיר גענומען פדיון שבוים, און דו האָסט א ווייב א יפה־פיה, אן אמת׳ע יפת־תואר, שענער ווי אלע פריצות, וויל איך דו זאָלסט מקיים זיין פדיון שבוים... פאר איין שעה יחוד מיט דיין ווייב! — מאַנס זיין וועל איך זי נישט.

כאַפּט צמח און אנטלויפט, און פארגעסט אז שליטען און לויפט צופוס. לויפט ער פארביי פאר׳ן פריצ׳ס תפיסה, געהען גוים מיט קאַסעס ארום דער תפיסה אויף דער וואַך, און פון תפיסה הערט זיך א גרויסע יללה, און איין פויער לעגט איבער די קאַסע פון דער רעכטער אין דער לינקער האנט און ווישט זיך מיט׳ן רעכ־טען ארבעל די אויגען אויס. „פאַניע צמח, זאָגט ער, א ביטערער רחמנות, איין קינד איז שוין דערפרווירען געוואָרען...“

כאַפּט עס צמח׳ן אן ביים הארץ, לויפט ער צוריק צום פריץ: אז נישט מאַנס זיין, איז ער ביי גאָט אין די הענט — און דער שליטען איז נאָך איינגעשפּאַנט. כאַפּט אויף זיך דער פריץ א בערען־פּעלץ, לויפט ארויס, צמח שטרויכעלט נאָך, דער פריץ זיצט שוין אויבען אן, כאַפּט אן צמח׳ן, וואָס וויינערט זיך אין דער העלפט, הויבט איהם אויף ווי א קינד און זעצט איהם נעבען זיך, און גיט א זעץ דעם שמייסער אין די פלייצעס אריין: פאַהר! און

די אפגעקיהלטע פערד רייסען אויס מיט אמאל און מען פארשווינדט אין א שטויב פון שניי, גלייך שדים וואלטען געפלויגען...

געקומען, לאזט צמח דעם פריץ אין א באזונדער חדר אריין, און געהט איבער'ן קארידאר צום ווייבס חדר, שטעהט די טיר אפען. שטעהט דאס ווייב צווישען יתומות און רעדט מיט זיי הארציגע דבורים און לערענט זיי. רופט ער זי ארויס און דערצעהלט מיט גרויס געוויין און הארץ־וועהטאג, וואס עס איז געשעהען, און ווייזט איהר אז אויפ'ן חדר, וואו דער פריץ ווארט אויף איהר. און איי־דער ער הערט איהר תשובה, ווערט איהם, נישט פאר אייך גע־דאכט, נישט גוט, פאלט ער אנידער אויף א שטול און בלייבט חלישות... און אז ער כאפט זיך אויף, פארשטעהט ער נישט, וואס דא איז געשעהען, וואס ער זיצט אין פאדער־הויז אויף א שטול און איז אזוי מאט און באגאסען מיט שווייס. עפענט ער אויגען און אויערען, דערהערט ער דעם פריץ'ס קול פון א שטוב. דערמאנט ער זיך אלץ מיט אמאל, שפרינגט אויף, לויפט צו צו דער טיר, די טיר איז פארמאכט; בויגט ער זיך איין, קוקט דורכ'ן לאך פון שליסעל, זעהט ער, ווי זי זיצט אויף דער סאפע, ער לעבען איהר אויף א פאטער־שטול, אויפ'ן טיש — כבוד, און ער האלט איהרע הענט אין זיינע הענט, און אט נעמט ער איהרע הענט צו זיין מויל. — כאפט צמח'ן אן א שרעק, הויבט ער אן לויפען איבער'ן פא־דער־הויז, לויפט ער פארביי דער שטוב, וואו די מיידלעך זיצען, די טיר איז אפען, זעהט ער גאר, אז זיין ווייב זיצט צווישען די מיידלעך און לערענט זיי, און איהר פנים שטראלט מיט חכמה און צניעות — וואס איז? א פארבלענדעניש? לויפט ער צוריק צום לאך פון שליסעל אין יענעם חדר, זיצט זי שוין איבערגעבויגען צום פריץ, איהר קאפ אויף זיין אקסעל, און ער נעמט זי ארום און בויגט צו די יצר־הרע־פאר'שכור'טע אויגען צו איהר בלאס פנים, די וואנסען צו די ליפען. כאפט צמח'ן ווייטער אן א גרויל, לויפט ער צו יענער שטוב, זיין ווייב איז פארט צווישען די מיידלעך. ער זעהט זי באשיינפערליך, און ער הערט איהר קול און טרינקט מיט דורשט איהרע קלוגע רעד:

— א אידישע טאכטער — לערענט זי די יתומות — מוז זיין ריין, ווי א קריסטאל, ווי א ריינקייט.

דערהערט ער אבער א גערודער פון יענעם חדר, כאפט עס

איהם אַז און וואַרפט איהם אהין. זי זיצט שוין אינגאַנצען אויף זיין שויס, נעמט ארום מיט ווייסע נאַקעטע הענט זיין רויטען האַלז, און מויל גענעהנט זיך צו מויל, ליפּען — צו ליפּען, אַז עס קלינגט... פּאַקט עס איהם, ווי א שגעון, לויפט ער צוריק, דערהערט ער שוין אויפ'ן וועג איהר זיס־קלינגענדען קול פון דער שפּיגעל־שטוב ארויס:

— א אידישע טאָכטער דאַרף זיין שטיל, ווי א טויב, און ריין, ווי א שפּיגעל אַהז א הויך... פאַרדרעהט זיך שוין דעם אַרע־מען צמח אין קאָפּ, פאַלט ער, א שוויים־באַגאָסענער, אויף דעם שטול און פאַרגעסט זיך אינגאַנצען...

און אַז די שעה פון יחוד איז אריבער, כאַפּט ער זיך פון זיך אליין אויף. דער פּריץ געהט ארויס פון פאַדער־הויז, ער זעהט נאָך זיין רויטען קאַרק אין טיר, ווי ער פאַרשווינדט, דערמאָנט ער זיך אַלץ, וויל אויפשפּרינגען, קומט אבער זיין ווייב, זיס און צניעות'דיג־שטראַלענדיג, פון שפּיגעל־שטוב ארויס, געהט צו איהם שטיל צו, לעגט די האַנט אויף זיין שטערן און זאָגט איהם:

— אין זכות פון פּדיון שבוים!

ענטפערט ער איהר:

— אין זכות, וואָס דו לערענסט די יתומות...

ער האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז געווען א סיעתא דשמיא— אויפ'ן יצר־הרע'דיגען פּריץ א פאַרבלענדעניש.—

דער זווג.

אדער

שרה בת טובים.

1.

און די מעשה, וואס איך וועל יעצט דערצעהלען, איז אן אויס־טערליש־וואונדערליכע מעשה, און — אן אמת גמור. זי איז אין קיין שום ספר נישט געדרוקט, אין קיין קהל'שען פנקס נישט פארשריבען; איך האב זי בקבלה איש מפי איש און שטאמט פון א גרויסען ארט...

און געשעהען איז די מעשה פארצייטענס, ווען עס זענען נאך אזוי פיעל שטערט און דערפער נישט געווען; א וועלט מיט „וואלד־אויס, וואלד־איין". און געטראפען האט זיך עס אין מעהרען דער מדינה, א אידישע קהלה איז זעלטען, משפחות־ווייז אין דערפער פארזייט, אין וועלדער צושפרייט, אהן תורה, אהן תפלה בצבור, אויסער ימים נוראים, ווען מען ציהט מיט קינד און קייט אין די ווייטע שטעדט אריין.

זיצט זיך דאמאלט א איד א שווייגער ביי א גראף אין א דארף; פרנסה רינט איבער'ן מויל... 500 קיה מעלקט ער דעם גראפס; זיינע אייגענע אויך אביסעל. האט ער א פולען קעלער מיט פוטער און קעז, א בוידעם מיט תבואות, פלאקס און פע־לעבלער, און דער טייסטער איז בוזעם וואקסט אין דער דיק, און דאס קניפעל ביי דער שווייגערין באזונדער, און א זוהן וואקסט א געזונטער, א וואוילער, ווי א יונגער בוים אין וואלד.

און פונדעסטוועגען, איינמאל איז א ווינטער־נאכט, זיצט דער שווייגער ביי א וועקסען־ליכט ביים טיש איבער די חשבונות, מיט דעם שפיץ ווייסליכער בארד צווישען די ציין, דער שטערען גע־

רונצעלט, ווי פון שווערע זארג, און קוקט מיט פֿארנעבעלטע אויגען אין פענסטער אריין...

— דו זינדיגסט, מיין מאן! — וועקט איהם פון די געדאַנקען דער שווייגערינס קול. פון דער צווייטער שטוב איז זי אריינגעקומען, צום של־אפענדיגען זוהן געקוקט, און איהר פנים שטראַלט. „הערסט, איבערגעבויגען האָב איך זיך איבער איהם... די בעקלעך רויטלען זיך, ווי א פרישער פריהמאָרגען און דער אָטעם איז רוהיג און שטיל, און שמעקט נאָך פרישע עפּעל...“

— דאָס איז טאַקע מיין זאָרג, — ענטפערט דער שווייגער. — מען וואוינט אין א דאָרף, ווייט פון א אידישער קהלה, און יאָהרען ציהען, יאָהרען פליהען, וואו נעמט מען א שדוך פאַר אונזער זוהן. ווי אזוי וועט מען איהם פאַר'קנס'ן?

— גאָט וועט העלפען — טרייסט די שווייגערין, — ער האָט ביז אַהער אונז נישט פאַרלאָזט...

— אָט דאָס איז טאַקע, — מאַכט דער שווייגער, — גאָטס הילף דאַרף מען, און אין וועלכען זכות? קיין יודע ספר בין איך נישט, לערנען לערנען איך נישט, צווישען אידען וואוינט מען נישט. נאָר איין מצוה קאָנען מיר מקים זיין, — הכנסת־אורחים הייסט די מצוה — און זעה! — ער ווייזט איהר מיט'ן בליק צום פענסטער־צו — איז אָנגעפאַלען א שניי פון הימעל, א גרויסער שניי, האָט ער די שטעגען פאַריאָגט, די וועגען פאַרשיט, און טעג און אפשר וואָכען, וועט קיין אורח איבער דער שוועל נישט קומען...

הויבט ער זיך אויף, און געהט אַרוים, זעהן, וואָס אין דרויסען טוט זיך. זי נעמט זיך די בעטען צורעכט מאַכען, זאָמט ער זיך אָבער צו לאַנג, ווערט איהר אומעטיג, לאָזט זי אָפּ דאָס בעטגעוואַנט, געהט צום פענסטער צו און פּויקט מיט די דיקליכע פינגער אין דער שויב צום מאַן אַרוים.

איז אָבער די שויב געפרוירען, קלינגט זי העל נישט אָפּ; כאַפּט זי די שאַל אויף זיך, און געהט נאָך דעם מאַן פאַר דער טיר. זעהט זי, אז דער מאַן, וואָס הערט נישט איהרע טריט און קערט זיך נישט אום, שטעהט פאַרקוקט אויפ'ן וועג פון וואַלד אַרוים. קוקט זי איהם, פאַרוואונדערט, נאָך. זעהען זיי ביידע צוזאַמען, ווי איבער'ן פאַרשאָטענעם וועג פון וואַלד געהט א געשטאַלט א ווייבערישע, אין א הויב א הויכער, אין א טערקישער שאַל. און די שאַל איז

איבער די אקסעל נאר פאר שעהנקייט וועגען פארוואָרפּען, גלייך א לינדע זומער־נאַכט; נישט איינגעוויקעלט איז זי אין דער שאַל, פריי פליהען רעכטס און לינקס די עקען פון איהר, גלייך זיי וואָל־טען איהרע פליגעל געווען... און נישט זי געהט אין שניי, זי שווימט איבער'ן שניי, קיין פוס פאַלט נישט אריין, לאָזט קיין צייכען איבער.

קוקען זיי אַזוי ביידע פאַרגאַפט, ביז די געשטאַלט קומט צו צו זיי און פרעגט, צי קען זי נישט רוהען א שעה ביי זיי אין שטוב....

קומט דאָס פאַר־פאַלק אביסעל צו זיך, קוקען זיך איבער, פיה־רען מיט גרויס פרייד דעם ווייבערישען וואונדערליכען גאַסט אין שטוב אריין, גאָט האָט זיי א גאַסט באַשערט! און ווילען וועקען דעם משרת, הייסען מאַכען וואַרעמס א גלעזעל; און די שוויגערין לויפט צו צו דער שאַנק און עפענט זי ברייט און וויל ארויסנעמען פון שענסטען און בעסטען עסען און טרינקען, און איינגעמאַכטס, און זיסען בראַנפען אביסעל. דער אויסטערלישער גאַסט זאָגט אָבער: ניין! זי וועט גאָרנישט פאַרזוכען, גאָרנישט טועם זיין, אַז זי דאַרף נישט, נאָר אָפּרוהען וויל זי זיך אביסעל, זי געהט אין אַ נויטיג שליחות... גיט זיך די שוויגערין אונטער, צינדט־אָן נאָך א וועקסען ליכט, פיהרט דעם גאַסט אין א באַזונדער חדר אריין; וויזט־אָן אויף א גרויס בעט, אויף בעטגעוואַנט ווי שניי, קישענס קיבענע, א לייכט וואַרעם איבערבעט... און ווילט איהר נישט עסען, נישט טרינקען, שלאָפט אייך געזונטערהייט.

שלאָפען אָבער, זאָגט די געשטאַלט, וועט זי נישט, נאָר אָפּ־רוהען אביסעל, ווייל זי האָט נאָך א ווייט שליחות. און אַז די שוויגערין וויל זי איבערלאָזען אין שטוב, האַלט זי זי איין און פרעגט, וויפיעל עס קומט פאַר'ן חדר, וואָרים אוועקגעהן וועט זי שטיל, און וויל קיינעם נישט וועקען, וויל זי איבערלאָזען געלט.

שפּרינגט די שוויגערין אָפּ טיף געקרענקט: קיין געלט נעמט זי נישט, אויף קיין פאַל נישט... דאָס איז דאָך די איינציגע מצוה, וואָס זיי קאָנען מקיים זיין אין דאָרף; אין דעם זכות נאָר העלפט זיי דאָך גאָט. און וועט — גיט זי מיט גרויס בטחון צו — ווייטער העלפען!

צושמייכעלט זיך די געשטאַלט און פרעגט:

— פעהלט אייך עפּעס דען? האָט איהר נאָך אַ קשה צו גאָט?

— חס ושלום!... מ׳זע׳מיר, ברוך השם, איך און מיין מאַן געזונט, און אונזער זיהן זאָל לעבען אודאי... און פּרנסה, ברוך השם, איבער׳ן מויל... נאָר וועגען אַ זווג געהט...

און זי דערצעהלט וועגען איהר זוהן, וואָס ווערט 17 יאָהר אַלט... און מען וואווינט אין אַ דאָרף, צו אַ קהלה איז ווייט...

— און וואָס טוט איהר דערצו?

— מען האַפט צו גאָט, מען בעט זיין ליעבען נאָמען... דער מאַן אויף זיין לשון, זי אויף איהר לשון... אַלע געבעטען בעט זי אויס, אַלע תחנות קאָן זי אויסוועניג כמעט, שׂרה בת טובים׳ס אַלע זיסע, האַרציגע תחנות... נאָר איינע, דער עיקר, האָט זי שוין מיט טרערען דורכגענעצט, די זווג־תחנה...

— גאָט וועט העלפען, — שמייכעלט די געשטאַלט... — איך בין זיכער, שמייכעלט זי... אַ סמן האָט איהר, קיין געלט פאַר׳ן הדר ווילט איהר נישט, גיב איך אייך אַ מתנה פאַר אייער זוהנס כלה וועגען...

אזוי זאָגט זי עס, און נעמט דערביי פון אונטער דער טערקי־שער שאַל די מתנה אַפיר: אַ פּאָר גאָלדענע פּאַנטאָפּעלעך מיט פּערעלעך באַנעהט... בליצט עס אין דער שווייגערינס אויגען, שטופּט איהר די געשטאַלט די פּאַנטאָפּעלעך אין דער האַנט אריין און זאָגט:

— „אַ מתנה פון שׂרה בת טובים“, און פאַרשווינדט...

און אַז דער שווייגער האָט זיך נישט געקאָנט אויפ׳ן ווייב דערוואַרטען, האָט ער אַנגעקלאַפּט אין טיר און נישט באַקומענדיג קיין ענטפער, דערשראָקען די טיר געעפענט. זעהט ער, דאָס ווייב שטעהט אליין אינמיטען שטוב מיט אַן אָפען מויל, אויסגעגלאָצ־טע אויגען און גאָלדענע פּאַנטאָפּעלעך אין דער האַנט.

2.

אין דערזעלבער צייט, אין דערזעלבער מדינה מעהרען, נאָר מייל׳ען, מייל׳ען ווייט פון שווייגער, און נישט וויסענדיג פון שוויי־גער, האָט אין אַ טיפען וואַלד אַ איד געוואוינט, אַ קוילען־גרעבער. האָט אַ שטיבעל אין וואַלד און אַן אוויזען געדונגען, אויך ביי אַ

גראף. נאר דער איד איז אן ארעמער געוועזן און א שווערע פרנסה געהאט: זאמלען דאס אפגעפאלענע פון בוימער, זומער — אפגעדארטע צווייגען, ווינטער — קארע געפלאצטע פון פראסט און נאך יעדען געוויטער — דאס אפגעהאקטע פון דונער און אפ־געריסענע פון ווינט. און טראגען צום אויווען און אויף קוילען פארברענען — קומט ער פארנאכט אהיים א מידער, א שווארצער... האט איהם אבער זיין ליעבער נאמען א זים טעכטערל באשערט (דער איד איז אן אלמן געווען), קומט זי איהם אקעגען מיט פרייד, און העלפט איהם וואשען און איבערטון זיך און גיט איהם צו עסען און צו טרינקען און מאכט איהם פיין דאס געלעגער צורעכט...

און קאן ער נישט איינשלאפען, — און, זייט ער איז אן אלמן געווארען, טרעפט זיך עס איהם גאנץ אפט — צינדט זי א קינעל אן, אדער, ווען קלארע נעכט, שטעלט זי זיך קעגען דער לבנה צום פענסטערל, און לייענט הויך איהרע „הייליגע“ ספרים אויף „עברי־טייטש“, די מוטער האט זי אויסגעלערענט, די ספרים בירושה גע־לאזט: צאינה וראנה, קב־הישר, תחנות פון שרה בת טובים... לייענט זי איהם הויך... ער, א פראסטער איד, הערט זיך איין, ביז די אויגען קלעפען זיך איהם צו, דאכט זיך איהם, אז י״ע נ ע לייענט, די מוטער לייענט, און ער שלאפט רוהיג איין, איינגעוויגט פון זיסען קול און די ווערטער די הייליגע...

קומט איהר אמאל א זעהר הארץ־ווייכיגע תחנה אין דער האנט אריין, א תחנה, וואס א מאמע זאגט, ווען זי בעט זיין ליעבען נא־מען וועגען א זווג פאר א קינד...

„און זעה, ליעבער, הארציגער גאט, פאר מיין ליעבער, האר־ציגער טאכטער וועגען א זווג, א זווג א כשר'ן“... הויבט דאס מיי־דעל אן צו פארשטעהן, וועגען וואס עס געהט, האקט זי אפ און וויל אן אנדער תחנה נעמען, בעט זיך דער פאטער:

— ניין, טאכטער לעבען, ניין... ווייטער לייען... גיב מיר די הייליגע ווערטער אין מויל אריין, לאמיך בעטען ביי גאט פאר דיר... א הארץ האב איך, טאכטערשי, א פולס, נאר, א איד א פראסטער, קיין ווערטער האב איך נישט...

מוז זי פאלגען און לייענט ווייטער און ווייטער. ווי שמע־קענדיגער בוימאויל גיסט זיך די תחנה. לאנג איינגעשלאפען איז שוין דער פאטער — זי מערקט עס נישט, ער שנארכט—זי הערט

נישט און לייענט... און פּלוצלונג וועקט זיך אויף אַ נישט פאַרשטאַנען בענקעניש אין דעם מיידעלס האַרץ, די יתומ׳ישע נשמה האָט זיך עפּעס פאַרבענקט... עס קלאַפּט דאָס הערצעל־קליין, פייכט און נעבעלדיג ווערען די אויגעלעך פאַרדעקט, די ריין־קינדעריש בלויע, און דאָס קול׳עכעל ציטערט און ציטערט און ווערט פון באהאַלטענע טרערען פייכט...

און אינמיטען — עפענט זיך די טיר און אין איהר באווייזט זיך אַ וואונדערליכע געשטאַלט... אין אַ הויב אַ הויכער און אַ טערקישער שאַל, די אויגען לייכטען אַזוי לייטזעליג זיס, אז דאָס איינגעשרומפּענע פּנימ׳ל שטראַלט.

— טאַטע ! — וויל זי דעם פאָטער וועקען. לעגט אָבער די אַלטע די פינגער איבער די לעפּצען, ווערט דאָס מיידעל שטיל, בלייבט זי, ווי אין אַ פאַר־כשופ׳טען חלום שטעהן. און די אַלטע געהט־צו צום טיש און זעצט זיך, און שטרעקט אויס די האַנט און ציהט דאָס מיידעל זיך צום האַרצען צו...

— שרעק דיך נישט, מיידעלע,—זאָגט זי — שרה בת טובים בין איך... מיינע תחנות האָסטו געלייענט... און עס איז אַ שטילע נאַכט, האָב איך אין מיין שטילער רוה דיין זיסען קול געהערט, בין איך געקומען צו דיר און האָב דיר אַ מתנה געבראַכט...

און נעמט פון אונטער דער טערקישער שאַל די מתנה אַפיר:

— זעה, ליעב קינד... אָט, סאַמעט געשווירענער אַ שטיק... אויף אַ בייטעלע צוגעשניטען... און פול, אַלערליי קאָלירען זיידענע פול, צום אויסנעהען, דאָס בייטעלע... און פעדים נאָך דערצו זילבערנע, און גאָלדענע אויך אַביסעל, און פליטערלעך דערצו, אויך זילבער און גאָלד... און אַזוי זעהסטו נייהט מען, טעכטערל, און אַזוי ווערט געשטיקט... האַלט די נאָדעל פעסט, לויף מיט די פינגערלעך געשיקט... זעהסט אַ מגן־דוד׳ל געהט, און אָט בליהען בלימעלעך ארויס... פרישע, ווי אין וואַלד אין זומער־צייט... אַ תפלין־בייטעלע נעה, אַ מתנה מאַך, פאַר דיין באַשערטען אַ מתנה, ווי דיין ליעבע מאַמע האָט דיין ליעבען טאַטען געשענקט...

און די אַלטע לערענט, און דאָס מיידעלע שטיקט און העפט...

און אַז דער פריהמאָרגען בליהט, כאַפּט זיך דער פאָטער אויף, די טאָכטער זיצט אַליין אין שטוב מיט אַ תפלין־בייטעלע אין די הענט. סאַמעט. זילבער און גאָלד...

5.

און אז דעם שוויגערס זוהן איז אלט געווארען 17 יאהר, האט מען איהם ארויפגעזעצט אויף א וועגעלע און געשיקט אין דער־וועלט אריין זיך א כלה זוכען צו שרה־בת־טובים־פאנטאפעלער...

פאהרט ער וואלד־אויס, וואלד איין, איבער דערפער און שטעדט, כלה־מיידלעך ווי זאמד און ערד — קיין איינער פאסען די פאנטאפעלער נישט...

פאהרט ער א יאהר, פאהרט צוויי, נישטא און נישטא. פאר־לירט ער די אמונה דעריין, קערט ער אהיים; ער וועט טאטע־מאמע זאגען: ס'איז א חלום געווען. אזוינע פיסלעך קליינע זענען נישט פאראן...

פאהרט ער אהיים, און פאהרט, און פאהרט פון וועג אראפ, און פארבלאנדזשעט אין א וואלד, דעמבעס מיט דעמבעס, ריזען ביי ריזען שטעהען, נישט אויס און נישט איין. בלייבט ער שטעהן; פרייטאג איז, די זון געהט אונטער און לאזט זיך, א פייערדיגע קויל, אלץ טיפער און טיפער אראפ, דער אווענט באלט צו — שטעלט ער זיך „שיר־השירים" זאגען, און געהט, שיר־השירים זאגענדיג, אין וואלד ארום, האלט זיך נאר פון וועגעלע נישט ווייט, און פון פערד, וואס פאשעט זיך... און שטיל רוישט, ביים אווענט־ווינטעל, דער וואלד, גלייך ער וואלט איהם „שיר השירים" נאכגעזאגט... און שטיל ווערט און טונקעלער, און פלוצלונג פלאמט צווישען די בוימער א פענסטערל אויף, לויפט ער צו מיט פרייד און קלאפט אן:

— וואוינט דא א איד?

— א איד!

א איד קומט פון שטיבעלע ארוים, באוויזט זיך אויף דער שוועל.

— שלום עליכם, א איד!

— שלום עליכם, — ענטפערט דער יונגערמאן — קאן מען האלטען שבת ביי אייך?

— האלטען יא, — ענטפערט מיט א טרויעריגען שמייכעל דער איד — נאר עסען האב איך נישט וואס...

— עסען האָב איך, — ענטפערט דער יונגערמאַן — און טרינקען אויך — קומט מיט מיר צום וועגעלע צו, פון אַלעם גוטען אַנגעגרייט...

אין אַ שעה ארום נאָך קבלת שבת זיצען זיי שוין ביידע נאָך קדוש ביים טיש... און זינגען זמירות, און עסען... זעהט דער יונגערמאַן, ווי פון יעדען מאכל נעמט דער אַלטער און איז קוים וואָס טועם אַביסעל, און טראָגט באַלד די רעשט פאַר דער טיר ארויס, מיינט ער, פאַר אַ קעלבעל צי אַן עוף... איז ער דאָך נישט אַזוי אָרעם דער איד, פאַרוואָס האָט ער קיין שבת נישט געמאכט... אַ יונגערמאַן, פרעגט ער איהם.

זאָגט דער אַלטער: ניין, אַן אָרעמער קוילען־גרעבער בין איך... קיין קאַלב, קיין עופות פאַרמאָג איך נישט... נאָר אַ זים טעכטערל האָב איך, באַרוועס געהט זי, נעבעך, שעמט זי זיך באַרוועסערהייט אין שטוב אריינצוקומען... זיצט זי און עסט פאַר דער טיר...

נעמט דער יונגערמאַן מיט הארץ־קלאַפעניש די גאָלדענע פאַנטאָפעלעך פון בוזעם ארויס און גיט זיי דעם אַלטען איבער: געהט, מעסט זיי אייער טאָכטער אָן... צי זיי פאַסען, זעהט...

קומט דער אַלטער צוריק: — זיי פּאַסען...

4.

און ביים רייכען שווייגער איז אַ חתונה געווען... ער האָט מיט'ן קוילען־ברענער אַ שדוך געטאַן, און די חופה האָט מען איז שטאָדט געשטעלט. און אַז מען איז פון דער חופה געגאַנגען, האָט זיך פּלוצלונג אַ געשטאַלט באַוויזען, אין אַ הויב אַ הויכער, אין אַ טערקישער שאַל, אַפּנים אַן אַלטס, נאָר אויגען לייטזעליגע און יונגע, און האָט קעגען חתן־כלה מיט אַ קוילימש געטאַנצט...

און נישט אַלע האָבען געוואוסט, ווער דאָס איז...

אויף דער פרישער לופט.

א מעשה נורא מיט'ן רבי'ן זאל לעבענ'ס אינגסטער שנור.

פון דער טיפסטער טיפעניש, פון אונטער'ן שאול תחתיה, רייסט זיך איינמאל ארויף און שלאגט זיך אפ אין אלע שבעה מדורות פון גיהנום א קראצענדיג־פייפענדיגער גרילץ:

— „פייראנד!"

דארטען אויך פראן „פייראנד!"

זענען די לאפיטוטלעך — די אונטערהייצער פון די קעסלען— אונטערגעשפרונגען פאר גרויס פרייד: פייראנד! פריי אויף עט־ליכע שעה! א יומא דפגרא אין גיהנום! און איינער גרילצט אי־בער צום צווייטען:

— פייראנד! פייראנד!

און אז עמיץ גיט א פרעג:

— וואס אזוינס?

ענטפערט מען איהם פארדראסיג:

— שבתי־צבי'ס יאהרצייט! דאס הייסט: עם הארץ! ווי קאן מען אזוינס פארגעסען?!

ווערען ראש צוגעווארפען גאנצע בערגלעך קוילען צום פייער אונטער די קעסלען; שלאגען מיט אמאל פון די קעסלען גאנצע וואלקען פון פרישער פארע ארויס; רייסען זיך פון די קעסלען ארויס נייע שרעקליכע געשרייען, פון פחד און יסורים רעים...

לאכען זיי, די לאפיטוטלעך: ווארפען, זינגענדיג און פייפענ־דיג, די פארטיכער פון די לייבער אראפ, נעמען אויף זיך, מעשה־קונדס, יעדער אן אנדער געשטאלט: ווער פון א מענש, ווער פון א חיה־רעה, פון אן עוף, צי פון א בייזער פליג אדער עפעס א טמא־קריכענדיגס... איז קייכען, איינער אויפ'ן אנדערען קוקענדיג, פאר געלעכטער. און לאזען זיך ארויס און ארויף אויף דער אוי־בערשטער וועלט, אויף א שפאציר, אויף א פארוויילעניש, אויף וואס עס וועט זיך טרעפען.

פייראנד! — ביז די זון וועט אונטערגעהן, ביז די גלאָק וועט אין קלויכטער אויף זייער „מעריב“ קלינגען!

אגב, וועט זיך מאכען א געלעגענהייט, א בשר־ודם א פיסעל אונטערצושטעלען, א נישט געוואָרענט נשמה'לע אין נעץ ארייני־כאַפּען — וועט מען זיך מיט דער געלעגענהייט באנוצען. דער גיהנום באַלוינט מיט א ברייטער האנט: נישט פון איין קעסעל־הייצער איז אַרויס א העכט ביז לפני ולפנים: א שר־המשקים ביי ס"ם, א שלעפּען־טרעגער ביי לילית'ן...

פרעהען זיך מיט'ן „פייראנד“ די לאַפּיטוטלעך, שפּרינגען ארויס און אַרויף, און צולויפען זיך אויף ארבע כנפות הארץ: זה בכה וזה בבה... עס וועט זיך מעשים טון. —

אין גיהנום־לוח בין איך נישט באהאווענט: ביי א ו נ ז איז אַ שעה'נער זומער־טאָג געוועזן — און איין לאַפּיטוטעל איז זיך מישב, פארשטעלט זיך פאר א שעהן־חנ'עווריג, געל־גאָלדיג פרעשעל, מיט א גרין־סאַמעטענעם אונטערשלאק, און לאָזט זיך, היפּענדיג און שפּרינגענדיג, אויף אַן עקסקורסיע איבער א זומער־וואוינונג אונטער א שטאָדט. — פעהלט איהם, מן הסתם, קיין נחת נישט:

אַט זיצט פאר דער סטאנציע א חברה נשים; אַפּוואַרטענדיג מענער אדער געסט, בייטעלט מען דערווייל די ווייבערשע קלייען: אויף שכנים ושכנות — אסור לדבר, — באַלעקט עס זיך, דאָס פרעשעל; עס זעהט שוין בחוש, ווי די ווייבלעך הענגען אויף יענער וועלט ביי די צינגלעך, ווי זיי וויגען זיך און וויגען אין אויר... און היפּט ווייטער... זיצען אויף א וואָרענדע אידעלעך, זומער־לעב — אהן די קאַפּאָטקעלעך, — און די לייב־צודעקלעך, מאנכע אין טליתים־קטנים אפילו, און כאַפּען — א קערטעל אויף דער פריי־שער לופט.

שרייט איינער, התפעלות'דיג:

— מלכה־מלך־טויז — א קווענץ! און לעגט א יד־חזקה אויפ'ן טעצעל מיט'ן געלט ארויף —

פייפט איהם אויס דער צווייטער; ער האָט:

— א רויש! א רויש!

ווערט א געשרייערײַ:

— א מזל, א מזל פון א איד!

שמעלצט זיך דאס לאפיטוטעל אין פוטער; די אידעלעך ווער־לען שוין פארגעסען מנחה צו דאווענען! ער וועט עס געדענקען און אז עס וועט קומען די צייט, עדות זאגען...

און ער שפרינגט, ווי א מילגרוים, מיט נחת פול, אין וועלדעל אריין; פון דארט יונגע קולות דערהערט: געלעכטער, שטיקלעך ליעדלעך פון אידישען טעאטער, פון דער קאטערינקע אין הויף...

עס לאזט זיך וואוילגעהן פון בחורים און בתולות א כנופיא'לע!

בגלוי הראש די בחורים (א שפאס — אזא היץ!), די בתולות — בגלוי עפעס ערגערס... מען געהט שנים, שנים, אויף און אפ געהט מען. צי מען זיצט אויפ'ן שמעקענדיגען גראז, אנדערע — פרקדן, אויסגעצויגען... און אט שפרינגט מען אויף, א טענצעל וועט מען כאפען!

א מיידעל מיט צופלאסענע האר האט גערופען:

— טאנצען! טאנצען!

האבען זיך בחורים און בתולות אנגעכאפט ביי די הענט:
א בחור מיט א בתולה, א בחור מיט א בתולה —

און דאס מיידעל מיט די צופלאשעטע האר רופט:

— ווער וועט זינגען? ווער וועט זינגען? און דאס קול'כעל איז אנגעשוואלען פון יצר הרע, און אין די אויגעלעך פלאקערען די יצר־הרע־פלעמלעך. געפעלט זי דעם פרעשעל זעהר, זעהר; טייוועלס־קייט דערשפירט! ניסען ווילט זיך איהם... שפרינגט ער נעהנטער צום זוים פון איהר קליידעל צו. דערזעהט איהם דאס מיידעל און דערשרעקט זיך, א פחד פאלט אויף איהר. לאזט זי א קוויטש ארויס, א שרעקליכען קוויטש, און אנטלויפט, ווי א האז פאר'ן יעגער. אלץ אינאיינעם קוויטשענדיג, טיפער און טיפער אין וועלדעל אריין; לויפט איהר אייגער, א בחור, נאך... — דאס גע־בליבענע יונגווארג לאכט, האלט זיך ביי די זייטען און קייכט, דער בחור מיט דער בתולה — פארשווינדען...

היפט דאס פרעשעל לוסטיג און לעבעדיג ווייטער, און ווייטער — עס איז איהם היינט אזויפיעל נחת באשערט, ער וועט האבען וואס צו דערצעהלען אין די לאנגע גיהנום־נעכט, צווישען איין קוילען־אונטערשיט און דעם צווייטען, און קוקט זיך אום — א נייע מציאה: —

איינע אליין, א בלאסע דאמע אויף א שטיין ביים וועג, א בוך אין דער האנט — א היינטיג מעשה־ביכעל. מן הסתם: א העכסט־אינטערעסאנטער ראמאן! זי לעזט און שטיל, דריבנע ציטערט איהר לייב. אין די אויגעלעך וועקען און לעשען זיך די גוטע פינקע־לעך; די בליצעלעך, די גוטע!

און איבער'ן בלאסען פנימ'ל בייטען זיך, צינדען און לעשען זיך, בליהען אויף, פארגעהען און צוגליהען זיך אויפ'ס ניי די רעכ־טע רויטע פלעקעלעך, און צוגיסען זיך איבער'ן בלאסען האלז־און־נאקען אראפ... און דאס הערצעל הויבט זיך און פאלט —

— אה!

לאזט זיך אבער דערווייל אראפ די זון — א פייערדיגע קויל הינטער'ן וועלדעל. די בוימער־שטאמען גילדען זיך און גילדען, מיט איהר אפגלאנץ באגאסען...

שטילער איז געווארען. און אין דער שטילקייט דערהערט זיך פון נישט ווייטען דארף די גלאק, זייער מעריב־גלאק.

די ארבייט רופט!

פארשפעטיגט ער, ווערט קאלט זיין קעסעל, פארגליווערט דער פעך, פארפעהלען אין די גיהנום־מהומות זיינע קעסעל־קולות, — ער וואלט זיך שוין נישט אויסגעקויפט; מלקות איז גארנישט!

שפרינגט דאס פרעשעל אפ צום וועג, וויל טוישען די גע־שטאלט און פארשווינדען, און טוט עס נישט, און בלייבט שטעהן — —

עס האט זיך אויף א וועראנדע דעם רבי'נס אינגסטע שנור דערזעהן — — — —

ווי קומט דעם רבי'נס אינגסטע שנור אהער? א מעשה שהיה...

דעם רבי'נס אינגסטע שנור, זאל לעבען, איז, מיט זיין ליע־בען נאמענס הילף, מיט אן ערשטלינג די ערשטע קינפעט איבער־געקומען...

א יפת תואר — איינע אין גאנץ קרוין־פוילען; נאר א שוואַ־כינקע, אביסעל א פארצויגענע; ביי דער מחותנת, דער מוטער, פון געבוירעניהייט אן א ציטעריגע בת־יחידה געווען. קומט זי אזוי געשווינד צו די כחות נישט צוריק...

און עסען עסט עס ציפענדיג, ווי א פייגעלע; וויין צום שטארקען — נישט איבער די ליפעלעך: קוים־קוים א זיפ פון

קדוש און הבדלה... איז זי, נעבעך, בלאַס. און שוואַך איז זי. און דאָס קעפּעלע, נעבעך, דרעהט זיך איהר... ציטערט די מאַמע, און — שלום בית שאין לשער, — ציטערט דער יונגער־מאַן... זיצט ער איבער'ן ספר און פון די אויגעלעך — טראָפּען נאָך אַ טראָפּען! רופט מען אַ דאָקטאָר, און נאָך אַ דאָקטאָר, זאָגען אַלע: פרישע לופט...

היינט פאַרשרייבט מען דאָך נישט; הימעל און ערד און פרי־שע לופט.

האָט אָבער ער, זאָל לעבען, קיין חשק נישט...

— אַ נסיון — ברומט ער, אַ שטיקעל סכנה, זאָגט ער.

שטעהט אָבער צו דער בן: טאַטעשי און טאַטעשי! און די מחותנת — די מוטער דעם ווייבעלס:

— סטייטש? צי נעמט דער רבי אויף זיך אַ נפש? אַזאַ'ן איידעל נפש'ל?!

וואָס טוט מען מיט אַ זוהן? און מיט אַ מחותנת?...

זאָגט ער צו איהר:

— מוזט איהר מיטפאָהרען, מחותנת, און אַכטונג געבען אויף, חס ושלום, מאַכט זיך עפּעס —

און ער, זאָל לעבען, רוימט איהר עפּעס איין אויער אַריין.

און מען פאָהרט נאָך די אייגענע וואָך. דאָס ווייבעל, די מו־טער, דאָס קינד מיט דער אַם...

זיצט עס פונקט דאָס ווייבעל, דעם רבי'ן זאָל לעבענס שנור, אויף דער וועראַנדע אין קיהלען שטילען פאַרנאַכט, און אָטעמט די פרישע, שמעקענדיגע לופט. אין שטוב ביים וועגעלע, אין וועלכען דאָס קינד איז איינגעשלאָפען, זיצט די אַם; זיצט און שטריקט איהר זאָק די באָבעשי — און זי אויף דער וועראַנדע קוקט אין עפּעס אַריין... און, קענטיג, אַ שטילען נחת שעפּט זי פון דעם, וואָס זי קוקט אַריין. די אויגעלעך גלאַנצען מיט נחת, דאָס גאַנצע בלאַסע פּנים'ל שיינט, ווי אַ צווייטע לבנה, פון בלויען ציפּיקעל אַרויס.

דאָס האָט דאָס ימח־שמו'ניקעל דערזעהן.

— וואָס לעזט אַזוינס דאָס געגאַלטע ווייבעלע אינ'ם בלויען ציפּיקעל? עס איז אַ וואָכען־טאָג, עס איז קיין צאינה־וראינה נישט...

ווייל ער צושפּרינגען און זעהן... היפּט ער עטליכע שריט און

ווײמער קאָן ער נישט... דאָס ספר׳ל לאָזט איהם נישט צו. עס שטויסט איהם אָפּ.

באַגיסט זיך איהם מיט שווייס דאָס שטערנדעל... כאַפּט עס אַפיר, און איבער דער פעל אַריבער, אַ פּיסעל נאָך אַ פּיסעל און קראַצט, און קראַצט, גלייך עמיץ וואָלט אויף איהם מיט זיבען־יעהריגען ווײן־עסיג געטריפט... נאַר אַוועק וועט ער נישט, און זאָל ער אַפּילו פאַרשפּעטיגען, און ווען כּף הקל... אַזאַ שטיל־צניעות וועט ער נישט דערלאָזען...

ביני לביני, דערהערט דאָס ווייבעל עפּעס אַ געדודער פון שטוב. קושט זי דאָס ספר׳ל האַרציג מיט די ליפּעלעך, פאַרמאַכט עס און לעגט אַוועק אויפ׳ן טיש. און צושטראַלט זיך נאָך כשר׳ער, און ווענדט זיך מיט די צניעה׳דיג־פינקעלדיגע אויגעלעך צו דער טיר צו, נאָך אויף אַ גרעסערען נחת וואַרטענדיג...

און דאָס טירעל פון אינעווייניג עפענט זיך שטיל, אַהן אַ סקריפּ, און די אָם, מיט אַ פינגער פון איין האַנט איבער די ליפּען, דאָס הייסט: טסס כ׳קינדרעלע שלאָפט! — שטופּט פאַר זיך מיט דער צווייטער האַנט דאָס קינדערשע וועגעלע אויף דער וועראַנדע אַרויס... אויף גומענע רעדעלעך, אַ הײנטיג־מאָדיש וועגעלע, מען הערט קיין שאָרך נישט —

— און די מאַמעשי? — פרעגט דאָס יונגע ווייבעל, קוים הערעוודיג.

צושמייכעלט זיך די אָם, נחת׳דיג:

— ביים זאַק, ביים וועגעלע צוקאָפּענס אײנגעדרימעלט... זאָ־לען נאָר די פליגען לאָזען!

ריהרט זיך דאָס יונגע מאַמעלע, שטיל מיט די ליפּעלעך, צום קינדס שטערנדעל צו:

— אַ גוטע נאַכט, אַ זיסע נאַכט, אונטער׳ן גוטען מלאך׳ס פליגעלע...

און צוריק פאָהרט דאָס קינד. די אָם פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר צוריק... שמייכעלט דאָס יונגע ווייבעלע אַ זיס פאַר׳חלומ׳ט שמייכעלע איבער׳ן בלאַסען פּנימ׳ל, און הויבט זיך שטיל, שטיל אויף, און לאָזט זיך, שטיל באַגליקט, צו דער וועראַנדע צו, און בויגט זיך, מיט׳ן פולען הערצעלע, איבער׳ן געלענדער אַריבער, און הויבט דאָס קעפּעלע, מיט די פרום און נחת׳דיג שטראַלענדיגע

אויגעלעך, מיט א זיסען דאנק צום בלויען, שטילען הימעל ארויף... פֿארזייהט זיך דער בלויער שטילער הימעל מיט גאָלדענע פינקעל־דיגע שטערענדלעך. שטראַלען זיי, פינקלען זיי צוריק צום גליקלי־כען מאַמעלע אראָפּ — קאָן עס שוין דאָס פרעשעל נישט אריבער־טראָגען, שפּרינגט עס טיפער צוריק אין וועלדעל אריין. תוך כדי דבור קומט פון דאָרט, צוריק אויפ'ן וועג ארויף, א אידעלע — א געהער, א שטעקען אין דער האַנט, דער סחורה־קאַסטען איבער די אַקסעל. און ער שפּרייזט, איבער דער ברייט פון וועג, גלייך צו דער ווערענדע צו, רופענדיג:

— קויף עפּעס, יונג ווייבעלע — — — —

זי זעהט איהם נישט, זי הערט איהם נישט...

— קויף עפּעס, מאַמעלע!

„מאַמעלע" דערהערט זי שוין און ניט א לייכטען ציטער. ווארפט דער געהער דעם קאַסטען פון די אַקסעל אראָפּ, און עפענט זיינע פאַכען. און רעכענט אויס:

— שפּילקעס און נאָדעלעך, האָר־נאָדעלעך און קעמעלעך...

— איך דאַרף נישט, ליעבער איד!

עפענט ער א צווייטען פאַך:

— אַט עלעפענביינערנע רייפעלעך, פאר'ן יונג קינדעלע אין מיילעכעל אריין — א שפּילעכעל... און אַט וועלפענע ציינדעלעך; א סגולה, לייכט דאָס ציינדלען איבערצוקומען... און אַט, פאַר אַ עין־הרע, אויפ'ן הענטעל — בענדעלעך... זיידענע, רויטינקע...

אויף דעם ווארפט שוין דאָס יונגע מאַמעלע אַן אויג; זי וויל דאָך זאָגען:

— נאָך צו־פריה, ר' איד...

אָבער תוך כדי דבור, ווי זי האָט נאָר אַן אויג געוואָרפען, האָט ער א פאַך א נייעם געעפענט, און איהר פאַר די אויגען מיט א שנור קרעלען א בליץ געטאָן; ווי מילגרוימען גרויסע, רויטע ווי בלוט... און מיט זיינע אויגען — א בליץ, און מיט א קול, א הייס־אנרעדעווידיגכ:

— קויף ווייבעלע, קויף!

געלאָסען שמייכלענדיג, מאַכט זי אוועק מיט דער האַנט אויף נישט...

ער טוט זיינם:

— און אַט פּערעל! מיינט נישט, אַז אָרעמער שאַכער. אַט בריליאַנטען אפילו, און איך גיב אויף באַרג! און אַז אַ יונג ווייבעל פאַרלאַנגט, שענק איך אַמאָל... איהר הערט? איך שענק! פּערעל שענק איך, און בריליאַנטען...

האַקט זי איהם שוין איבער קאַלט:

— אומזיסט אייערע רעד, ווער איהר זאָלט נישט זיין! גערט אייך אייער וועג. מיין צירונג שלאָפט אין וועגעלע אין שטוב. מיין טייער צירונג שלאָפט פון אַ גוטען מלאך באַשיצט... איך דאַרף אייך אין אייער סחורה נישט! גערט אייך, גערט, ווער איהר זאָלט נישט זיין!

אומרוהיג איז זי דאָך, ווענדט זי זיך אָפּ און הויבט אָן, אונטער'ן פרייען הימעל, פאַר'ן שלאָף קריאת־שמע צו לייענען. ווערט נעלם דער שאַכער, צו־ריק אין וועלדעל אריין. און פון דאָרט רייסט זיך פּלוצלונג אַ יונגער בחור פון די הייניטיגע בחורים ארויס, לאַנגע פעכינע האָר ביז איבער די אַקסעל; אויגען, ווי די ברענענדיגע קוילען, פלאַמענדיגע; אין איין האַנט עפּעס אַ כלי, אַ מאָדנע, מיט סטרונעס צום גרימפּלען; די צווייטע — ביים האַרץ, עס זאָל נישט ארויס־שפּרינגען.

און ער רעדט צו איהר, זיפצענדיג, און זינגענדיג, פון צייט צו צייט אויפ'ן אינסטרומענט צוגרימפּלענדיג:

— אַ, בת־מלכּה פון הימעל! — דאָס הייניטיגע לשון פון בחורים! — דו פאַרשעמסט מיט דיין זיס בלאַס פּנימ'ל אין הימעל די לבנה, און מיט דיינע זיסע אויגעלעך — די שטערענדלעך אין הימעל!

און ווייטער אַ כאַפּ צום האַרץ:

— און האָסט אָנגעצונדען אַ העליש פייער אין מיין ברוסט... אַ בענקעניש — אין מיין נשמה!

און שיר השירים קאָן ער אויך:

— מיט איינס פון דיינע אויגעלעך האָסט דו מיך באַהאַרצט; מיט אַ שטראַל פון דיינע אויגען דאָס האַרץ דורכגעשטאָכען אָין געלעכערט, און אַ וואונד געמאַכט. אין עס טריפט, און טריפט מיין האַרציג בלוט. און נאָר דו, דו מיט דיין זיסער האַנט קאָנסט זי היילען...

זעהט דאס ווייבעל, נעבעך, אז עס וועט קיין עק נישט נע־מען, האקט זי די קריאת־שמע איבער:

— נארישער בחור, — זאגט זי, — נארישער בחור מיט א מיידעלשען קאפ און א כלי־זמר׳ישער כלי אין דער האנט, — איך בין אן אשת־איש. און האב א ליעבען, ליעבען מאן; פון יחוס — א פאהן און פער. און א תורה־לערנער א גרויסער... און איך האב איהם ליעב, אוי, ווי ליעב! און א יונג מאמעלע בין איך, א גליק־ליך יונג מאמעלע, זיין ליעבער נאמען האט מיר א קינדערלע — א מלאך׳ל באשערט... ווארף נישט קיין ארבעס אויף דער וואנט...

ווערט פון בחור צוריק פראש...

האט זיך אבער נישט דאס פרעשעל אליין פארזאמט; אנדער־רע אויך, האבען אפשר בעסערע געשעפטען געהאט... קומט אננעשפרינגען א יאשטשערקעלע, שטעלט זיך ביים פרעשעל אפ:

— אויך פארשפעטיגט?

— און אומזיסט! — ענטפערט דאס פרעשעל פארצאנט, און ווייזט צום ווייבעל צו...

— אי! — איז דאס יאשטשערקעלע מבטל און מאכט צום פראש:

— ביזט א פערד; זיי א פערד! א רייט־פערד, א רייט־פערד פאר א פריץ, א יעגער א שטאלצען.

וכך הוה. פון דעם פרעשעל איז א שווארץ־סאמעטען־מיוחס׳־דיג פערדעל געווארען, אט שטאמפט עס מיט די דינע פיסלעך, און א רייט־געשפאן — א זילבערענס, מיט גאלדענע פליטערלעך בא־שפריצט.

און פון דער יאשטשערקע ווערט א פריץ׳ל — א יעגערל; הויך און שטאלץ, און חנ׳עווריג, ווי שלענגעלעך די וואנסעלעך—

שפרינגט דאס פריץ׳ל — דאס יעגערל אויפ׳ן פערדעלע ארויף, און גיט א ריט איבער׳ן וועג אין דער ברייט, צו דער ווע־ראנדע צו, און גיט א זאג עכט פריצ׳ישדיג:

— עה, אידיש ווייבעל — חנ׳עוודיגס! א גלעזעל וואסער ברענג ארויס!

און א פריץ פאלגט מען דאך. ציטערט דאס ווייבעל א־ברענגט א גלאז מיט וואסער ארויס, און דערלאנגט מיט א האנ־א פארציטערטער. נעמט דאס פריץ׳ל דאס גלאז צוזאמען מיט ד..

האנט, און דריקט די האנט. און ארויסצורייסען די האנט האט זי נישט קיין כח. און ער קוקט, מיט אויגען פריץ'ישע, חיים און היציגער אין איהרע כשר'ע אויגעלעך אריין. די בליקען זיינע בריהען זי און איהרע ברעמען פאלגען נישט און פאלען נישט אראפ. און זי קוקט, פאר'כשופ'ט, איהם אקעגען — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

האט ראד ער, זאל לעבען, עפעס דער מוטער איינגערוימט...
שטעלט זיך אויף דער שלאפענדיגער מוטערס נאז א פליג און זשומט, און גיט א ביס...
שפרינגט דאס אלטע מוטערל אויף; וואו די טאכטער, וואו?
לויפט זי, די בריל אויפ'ן שטערן, דעם זאק אין דער האנט, די שפיזלעך פארלירענדיג, אויף דער וועראנדע ארוים, דערזעהט זי, גיט זי:
— „שרי, קרע שטן!“ — א געשריי —
און שוין —
נעלם געווארען דאס פריץ'ל, די ערד האט'ן איינגעשלונגען...
און אמת'ע סכנה געוועז... אבער נצול געווארען!

איבער אַ שמעק־טאַבאַק.

אַז דער בעל דבר איז געזעסען, אַ פוס איבער אַ פוס, מיט אַ ליעבליך־זאַטען שמייכעל, און האָט גלאַט אַזוי, האַלב געגעצענדיג, געבלעטערט אין קאָנטאָ־בוך פון לעבעדיגע נפשות, האָט ער פּלוצלונג אַ פּאַטש געטאָן מיט די הענט.

ער איז צוגעקומען צום בעלעמער רב'ס קאָנטאָ — און קיין תמונת אות — אַ לעדיג בלאַט.

אויפ'ן פּאַטש, פאַרשטעהט זיך, זענען זיך דערוויילע אַנגעלאָפען גיהנום־לאַפּיטוטען; זיי שטעהען אין טיר, ווי די כלבים, מיט די צונגען אַרויס, און וואַרטען אויף אַ באַפעהל.

— שיקט נאָר — הייסט דער בעל־דבר, — עמיצען אַרויף, געוואָר ווערען, צי דער בעלמער רב האָט אריכת ימים.

די לאַפּיטוטען פאַרשווינדען אַזוי שטיל, ווי זיי זענען געקומען, און עס געהט נישט אוועק קיין פיערטעל שעה, קומט אַ תשובה: געוועזן אין קאַמער פון לעבען; דעם בעלעמער רב'ס פּאַדים — כמעט נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן — היינט־מאָרגען רופט מען איהם!

— זאָל אַריינקומען דער שרייבער:

טאַנצט אַריין אַ גאַל־קעפּיג שרייבערל, מיט רויט־לויפענדיג־לוסטיגע אויגעלעך, היהנערשע פיסעלעך, אַ קידה אַהין, אַ השתחויה'לע אַהער; גיט זיך אַ זעץ אויף דער שוואַרץ־ברענענדיגער סמאָלע־פּאַדלאָגע אויף טערקיש — די פיס אונטער זיך; כאַפּט אַרויס פון אַ י י ן זייט בוזים־קעשענע כלי־כתיבה: אַ נייע קראָהענע פעדער פון דער נאָדעל; אַ טינטער מיט רויט־זינדיגען בלוט, אָפּגעצאַפּט פון הבא על העריות, פון דער צווייטער זייט, און וויקעלט אויף אַ פריש אויסגעאַרבייט שטיקעל אפיקורסות־הויט, שפּייט זיך אָן אויף דער יד און וואַרפט אַן אונטערטעניגסטען בליק צום בעל־דבר: פאַרטיג!

ניט זיך דער בעל־דבר א בויג אויס אויף דעם פאטער־שטול און דיקטירט. דאס שרייבערל שטרעקט ארויס א צונג און מאכט א צוק נאך א צוק. די פעדער לויפט און סקריפעט, און צום בית־דין של מעלה געהט א ראפארט כהאי לישנא:

„היות, אין פסוק שטעהט: אין אדם בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא... און דא איז פאראן א כעלעמער רב, וואס שטעהט מיט איין פוס ביים קבר, און זיין בלאט איז לעדיג! על כן, אויב מען וויל, עס זאל בלייבען „משה אמת ותורתו אמת“ — זאל מען דעם כעלעמער איבערגעבען אין בעל־דבר'ס רשות אריין“...

קומט, נאך א קורצען ישוב, פון בית־דין של מעלה א תשובה: „עיין איוב, קאפיטעל א'“.

פארשטעהט שוין דער בעל דבר, וואס מען מיינט: טו מיט איהם — הייסט עס, — וואס דו ווילסט, „רק את נפשו שמור“ — לעבען זאל ער, ווי לאנג עס איז איהם באשערט.

איז אבער נישט אזוי לייכט, ווי עס רעדט זיך.

קיין אשה, האט דער כעלעמער רב, לא עליכם, נישט; מכמה שנים אן אלמן, קינדער — אויסגעגעבענע, און „לא יומתו אבות על בנים“, יחזקאל האט געזאגט — פארפאלען! פון שאף און רינ־דער איז אודאי נישט צו רעדען — קיין פיצעל ציג ניט צומאל! א הויז האט דער כעלעמער רב סיי־ווי־סיי נישט קיין ריינע, האלט זיך, נעבעך, אין איין קראצען... און גלאט — נעמען א כעלעמער רב מיט יסורים!

— עפעס א תאוה'לע — טראכט דער בעל־דבר און באלעקט זיך, שטרעקט אויס די האנט צום טיש, ריהרט אן דאס גלעקעל פון א חקר'נישען שארבען־קאפ — א פולע שטוב לאפיטוטען!

— ווענזען וועלען מיר שיקען און ווער וועט אונז געהן, אראפ־צופיהרען דעם כעלעמער רב פון וועג?

— ווערט א געשרייעריי: איך, איך, איך — — —

אלע ווילען! מען ווייסט, אז פאר אזוינע קונצען וואקסט מען, ווי אויף הייוועז.

אהער און אהין, ס'קאן קומען צו א געשלעגעריי, בלייבט: א קלפי.

פאלט דער גורל אויף צוויי לאפיטוטען, ווינשט מען זיי מזל־טוב, און זיי ווערען נעלם...

אין א שעהנעם העלען טאג, בעלעמער אידעלער דרעהען זיך ארום אין מארק אהן פרנסה... שטעהען רעדעלער און רעדען פון פריץ'ס וואלד אין פעלד; פון פויערשע „מעסטלער", פעלכלער, וואס זענען נאך אויף די האזען, פון אייער. נאך נישט קיין גע־לעגטע — גיט אונטער זיי פלוצלונג א ציטער די ערד, און זי ציטערט; תוך כדי דבור הערט זיך א קנאק, איינער, דער צווייטער, ממש: א בליץ נאך א בליץ — און עס יאגט אן א בויד און עס דונערען די רעדער... א ווילד־פרעמדע בויד, פארשוימטע פערד, ווי די אריות; און די בויד גיט זיך א לאז דורכ'ן מארק; קוים צייט געווען אפצושפרינגען. און פון פארענט, ביי דער קעלניע, אויסגע־בויגען ארונטער מיט'ן קאפ, שטעהט, אהן א בייטש אין דער האנט, אין א היטעל מיט לאפען, מיט א רויטען גארטעל איבער די לענ־דען, ארומגעדרעהט די לייצעס ארום די הענט, א שמייסער, — ציהט זי איין, די לייצעס אז מאנכמאל גיבען זיך די פערד א כאפ ארויס די קעפ און א שטעל אויף די הינטערשטע פיס. און הינטער איהם — שטעהט א בעל־בת'יש געקליידעטער איד — א קאפטאן, סטראקעס — יענע צייטען! — האלט אין דער רעכטער האנט די בייטש און קנאקט איבער די פערד, אז זיי גיבען זיך באלד א לאז אראפ און פליהען ווי אדלערם — מיט דער לינקער האנט קלאפט ער אלץ נאכאנאנד דעם שמייסער אין רוקען, און פון צייט צו צייט גיט ער נאך מיט'ן מויל א פייף, אז די פערד שפרינגען פון דער הויט און ציהען זיך אויס אינ'ם גאלאפ, ווי די שלאנגען!

און דער שמייסער האלט אין איין שרייען: אידען, בני רחמנים, ראטעוועט! אידען, בני רחמנים, ראטעוועט!

— נו — ראטעווע! גאנצע בינטען פונקען רייסען זיך פון אונטער די פאדקאוועס!

יאגט מען נאך די בויד — מיט צושראקענע אויגען, זאגט מען: „השם ישמרנו", אנדערע קלערען נאך ווענען גומל־בענשען. ווייבער לויפען נאך ארויס פון די קלייטען און שרייען: געוואלד!

מוז אבער די בויד דורכלויפען דאס שעכט־הויז, גיבען זיך א לאז ארוים כלבים, אין שפרינגען די פערד אין די מארדעס; לויפען ארוים קצבים און העקער־יונגען, שפרינגען צו און כאפען ביי די לייצעס — גיבען זיך די פערד א שטעל־אפ, אז עס ציטערט אויף זיי די הויט פאר שרעק, זענען די קצבים און די העקער־יונגען אויף דער בויד!

וואס איז? ווייזט זיך ארוים: א קליין סכסוד'ל... דער אנגעטאנענער ווי א בעל־הבית, מיט'ן לעדערנעם געלט־פאס אויף די לענדען, שרייט, אז דער שמיסער איז משוגע געווארען, וויל דוקא פאשען, און ער איילט זיך אויפ'ן יריד מיט בריליאנטען... קריגען די לייט אביסעל דרך־ארץ — און דער שמייסער טענה'ט, אז ניט ער איז דער שמייסער, נאר טאקע יענער... אלא וואס? אויפ'ן וועג, אין וואלד קומען זיי ממרחקים און פאהרען קיין מרחקים, איז ער איהם ביינאכט אין וואלד באפאלען, צוגעלעגט א מעסער צום האלז, גענויט זיך איבערצוטהון און ער וויל איהם צו'גזל'ען די בריליאנטען, דאס געלט, די בויד מיט די פערד... אלץ! דעריבער, אז ער האט דערזעהן א אידישע קהלה, האט ער אנגעהויבען צו שרייען... און יענער לייקענט אלץ שטיין און ביין; להד"ם און להד"ם! — דרעהט מען איבער פערד און וואגען, טרייבט קוים אפ די כלבים און מען פארפאהרט צום רב.

הויבט זיך אן א חקירה ודרישה, הערט דער רב אוים יעדען באזונדער. לאזט מען קודם כל אריין דעם טוען, דעם, וואס איז אנגעטאן ווי א שמייסער. הערט איהם דער רב אוים, און זאגט: א פנים — נשמיות שבגשמיות; א לשון פון אן אמת'ען בעל־עגלה... און דער קול אליין איז אויך נישט פון חדר ארוים... א קול פון וואלד, פון פרייען פעלד און — אויף סוסים!

פונדעסטוועגען חוקר'ט ער ווייטער:

— וויפיעל סחורה האט איהר אין בויד?

— איך ווייס? כ'פיהר עפעס חשבונות? אז עס הארץ בין איך, רבי! גאט האט געהאלפען — האנדעל איך מיט בריליאנטען!

— און וויפיעל געלט האט איהר אין בייטעל געהאט?

— איך צעהל נישט; כ'וויל, ס'זאל אריינקומען די ברכה...

דאכט זיך שוין, זיכער א בלבול! דער רב, פונדעסטוועגען, קרעכצט אפ, און מען לאזט אריין דעם צווייטען: א פנים פון א

בן תורה. דער רב גיט איהם א טאפּ אין לערנען, גיט ער מיש אויס ש״ס ופוסקים. נאר אינמיטען דערינען גיט ער א זאג: „רבי! וואס טויג לאנג טענה׳ן, זעהט!״ — און ער גיט א שיט אויס פון גאר־טעל: סאמע גאלדענע רענדלעך, רויטע פלאמען קאלערען זיך איבער׳ן טיש — „און — העלפט פון די בריליאנטען קריגט איהר אויך, נאר זאגט, ס׳איז מיין!״

ניט זיך דער רב א שטעל אויף, און גיט א קוויטש:

— גז—לן!

לויפט דער עולם אריין — ווישט מען זיך די אויגען! וואו טוען, וואו נטען, וואו רענדלעך? — נעלם געווארען, נישטא קיין בויה, קיין פערד — די ערד האט זיי איינגעשלונגען!

קלערט בעלם: צי עס איז געווען א חלום, צי, רחמנא לצלן, א כשוף; דערווייל ברענגט מען א תשובה דעם בעל־דבר.

זאגט ער:

— שוטים! חורש וואלט ער אפשר גענומען, אבער נישט ביי א מלתא דעבידא לגלויי! — עס וואלט אמאל ארויס, ווי בוימאויל אויפ׳ן וואסער... מען וואלט איהם אפּגעצויגען און נאך ארייגגע־זעצט אין תפיסה! א נאר איז ער!

זעצט מען איין די נארישע לאפּיטוטען אויף א יאהר קוילען מיט סמאלע; מאכט מען נאך אן אסיפה, שרייט מען שוין נישט: איך, איך! נאר צוויי פון די גרעסערע, איינער עפּעס א גרויסער חריף, דער צווייטער — א זקן ורגיל, נעמען אויף זיך די זאך...

צווישען ימים נוראים, א קאלטער, חשך׳דיגער רעגען־טאג; בעלם וויקעלט זיך אין בלאטע, דער הימעל, איבער איהם, טריפט מיט מרה־שחורה, קומט אן צוגעהן עפּעס א איד א בעטלער, הויט־און־ביין, רחמנא לצלן... אן אויסגעהונגערטער און אויף קוליעס, איין פוס — אונטער זיך... שלעפּט ער זיך פון הויז צו הויז, פון טיר צו טיר, פון קלייט צו קלייט... און באקומט אין צעהנטען הויז אן אלט שטיקעל ברויט, צו וועלכען ער האט גאר קיין ציין נישט; אין צוואנציגסטען — אן אפּגעריבענעם גראשען, וואס גליטשט זיך פון דער האנט ארויס, — בעלם דארף נישט קיין פרעמדע קבצנים

האָט היימישע און בכבוד׳יגע, און אַלערליי באַהאַלטענע אָרעמע לייט, אַלץ אַלמנות ויתומים פון שוחטים, דיינים, רבנים און אַנ־דערע כלי־קודש...

שלעפּט ער זיך אַזוי אַרום, איין טאָג, דעם צווייטען טאָג,— די נאַסקייט און די קעלט נעמען איהם דורך; די וואַטע, וואָס עס קריכט פון מלבּוש אַרויס — טריפט, די אויגען קריכען איהם פון די לעבער אַרויס; און פּלוצלינג, אינמיטען מאַרק — דער איד פאַלט! איין קוליע — רעכט, די צווייטע — לינקס, און ער ליגט אין דער מיט — און שוים איבער׳ן מויל...

אידען בני רחמנים לויפען, מן הסתם, צו, דער — מיט וואַ־סער און שפּריצט, דער — מיט אַביסעל ראָזשינקעס־ווײַן, יענער— מיט אַ מעסער, די ציין אויפצורייסען און אַ פּאָר טראָפּען אַריינ־צולאָזען... אַנדערע שרייען: כעלם איז סדום! און דער איד הויבט דערווייל אָן צו גוסס׳ען...

מען וועט דאָך איהם נישט לאָזען, חלילה, שטאַרבען אין גאַס! ווערט אַ שאלה, וואוהין? — טראַגען זיך די בעלי־בתים אָפּ — אַנדערע האָבען נישט וואו, געהט פּונקט פאַרביי דער רב, זאָגט ער: צו מיר! מן הסתם צו מיר! —

מען האָט איהם נאָך קיינמאָל נישט אַזוי פייל פון בויגען געפּאָלגט...

לעגט מען דעם גוסס אין רב׳ס בעט אַריין, ליגט ער, ווי אין דער היהנער־פּלעט — דער רב זיצט ביים טיש, קוקט אין אַ ספר אַריין, וואַרפט אַלע פּאָר שורות אַן אויג צום חולה — אין גאַס דרעהען זיך אַרום אידען, טאָמער וואָס, זאָל מען זיין גרייט... עס פאַלט צו די נאַכט — דער רב וויל זיך שטעלען מעריב דאַווענען, דערהערט ער, דער חולה רופט. געהט ער צו איהם מיט גרויס רחמים צו, בויגט זיך איהם איבער׳ן מויל און הערט, — ער רע־כענט: אַ צוואת שכיב מרע...

— רבי, — בלאָזט פון די ליפּען אַרויס דער חולה, — איך בין אַ גרויסער בעל עברה... און איך וויל אַזוי נישט שטאַרבען. כ׳וויל מיך פאַר אייך מתודה זיין...

וויל דער רב אַריינרופען מענשען. כאַפּט איהם דער חולה אָן ביי דער האַנט: חס ושלום, חס ושלום! — אונטער פיער אויגען וויל ער...

דערצעהלט ער איהם, אז כל ימיו איז ער א בעטלער געוועז און — א פאלשער בעטלער. געגאנגען נאך ברויט פאר ווייב און קינד. און האט קיינמאל קיין ווייב און קיין קינד נישט געהאט... געבע־טעלט אויף הכנסת כלה פאר עלטערע טעכטער — און שטענדיג גע־ווען אליין, ווי א שטיין אין פעלד... צוזאמענגענומען אויסצוהאלטען ישיבות — און קיין שום תלמיד חכם האט דערפון קיין שום טובת־הנאה נישט געהאט... אויף ארץ־ישראל — נישט אוועקגעשיקט קיין פרוטה! פאר ר' שמעון בר יוחאי'ס קבר — און זיך אין בר־זעם אריינגעשטעקט... מיט ארץ־ישראל־ערד געהאנדעלט, און הינ־טער'ן פלויט גענומען... וכדומה...

און ארויסגראבלענדיג א לייווענטענעם בייטעל פון בוזעם, זאגט ער: און דאס האב איך אנגעזאמעלט!

און גיט אן עפען אויף: סאמע באנק־צעטלעך — און — איינס אין איינס — הונדערטער!

— דאס — זאגט ער — גיב איך אייך איבער, רבי, אלס גע־צאהלט, — אויף צדקה, לפי ראות עיניך;

גיט נישט דער בעלעמער רב א שפרונג אפ צום פענסטער, רייסט עס אויף און גיט א געשריי ארוים: אידען, קומט אריין צעהלען צדקה־געלט! — גלייך, ער וואלט איינגער געווארען מיט 50 יאהר —

לויפט מען אריין — קיין באנק־צעטלען, קיין גוסס — נאר א צורודערט בעט און צוויי אויסגעהאקטע שויבען...

קלערט מען ווייטער: א חלום, צי, חס ושלום, — כשוף; דער בעל־דבר שטעהט מיט אן אפענעם מויל און זאגט:

שוין נ י ש ט קיין מלתא דעבידא לגלויי...

דער שווארצער עולם איז צורודערט!

זאגט לילית: ער וועט קומען אויף מ י י נ ע הענט — אלטע מיטלען!

איז אמאל דער בעלעמער רב נישט בקו הבריאה, שיקט ער דעם שמש נאכ'ן פעלדשער, ער זאל איהם לאזען אביסעל אדער. די נעבליטענע אפצוציהען... און שטעלט זיך דערווייל, צו שקיעת

החמה איז עס געווען, מנחה דאַווענען. — שטעהט ביי דער וואנט שמונה עשרה — עפענט זיך די טיר, קומט אריין א מויד מיט א שאלה. דער רב דאַווענט, וועט זי וואַרטען. דרעהט זי זיך אַרום. געהט אויף און אַפּ — דער רב קוקט זיך נישט אום... פאַרגעסט זי זיך מכלומר'שט, הויבט אַן עפּעס אונטערצוזינגען... און האַט, פאַרשטעהט איהר מיך, אַן אמת קול באשה!... נו—הערט ער זי? ווערט זי, מכלומר'שט, מיד, כאַפּט און זעצט זיך, אין צו־וויגט זיך אויפ'ן בענקעל; ס'בענקעל סקריפּעט... נאַריש — ווען א שלאַנג קומט איהם בייסען, ריהרט ער זיך אויך נישט פון אָרט! ווערט די מויד שוין אביסעל בייז, און לויפט האַסטיגער ווייטער איבער דער שטוב. געהט אויס דער רב שמונה עשרה, זאָגט ווייטער, שפּייט אויס, זאָגט אַפּ די רעשט... זעצט זיך צום טיש, און מאַכט גאַנץ געלאַסען: ווייז דעם עוף! וויל זי איהם געבען דעם עוף אין האַנט אריין, זאָגט ער איהר ווייטער גאַנץ געלאַסען: לעג אויפ'ן טיש... א אידישע טאָכטער, מוסר'ט ער זי מיט גוטען, דאַרף ווייסען, ווי אַזוי מען דערלאַנגט... לעגט זי... עפּעס א היהנדעל. זאָגט ער: דערצעהל! דערצעהלט זי באריכות, ווי מען האַט די הוהן ביי א גויה געקויפט, אהיים געבראַכט, ווי די הוהן איז אַנטלאָפען, ווי מען האַט זי געכאַפּט... און לאַכט דערביי, און זעצט אויס די ציינדלעך, אין דער קול קלינגט אַפּ אין אַלע ווינקעלעך, און פון די ציינדלעך איז כמעט א שיין דורכגעפלויגען, אַזוי וויים זענען זיי געווען... און רעדענדיג און לאַכענדיג דרעהט זי זיך אַזוי אַרום טיש... און אַרבעל האַט זי קורצע, פאַרקאַשערטע; הענט — נאַקע־טע, ס'העמד פון פאַרענט אויפגעריסען, און דאָס לייב, — זי האַט זיך מיט עפּעס אויסגעשמירט, — שמעקט מכל המינים בשמים! — און זי סטאַרעט זיך... און ריהרט זיך אַן אַן טיש, אַן בענקעל, אַן רב'ס האַנט... קוקט ער אויף דעם היהנדעל, לויפט זי און שטעלט זיך איהם פון הינטען, און קוקט אַריבער, און ריהרט אַן מיט דער מאַרדעטשקע דעם קאָפּ... און דער אָטעם וואַרעמט איהם דורך די יאַרמולקע... בלאָזט אויפ'ן נאַקעטען האַלז און — אַליץ בחנם! דער רב הערט אויס, וואַרפט נאָך אַמאָל אַן אויג, וואו מען דאַרף, און זאָגט: כשר! און דו, — זאָגט ער, — מיידעל, היים דיר רע־דען א שדוך!!!

פליהט אַרויס די מויד מיט דער הוהן דורכ'ן פענסטער...

שמייכעלט דער רב. ער האט שוין פארשטאנען, וואס עס באַ־
טייט — און גארנישט.

און דארט איז ווייטער אן אסיפה. זעה בכה וזה בכה. רופט
זיך אן גאר א יונג לאפיטוטעל, ערשט אויף דער לערע, נאך קיין
איין בעדער נישט אין קאפ און קיין איין צאן ארום האלז, רופט ער
זיך אן און זאגט: —

— האט דער כעלעמער רב גאר קיין תאוה נישט?

— איינגאנצען אויסגעטאן! — ענטפערט מען.

— האט גארנישט ליעב?

— אפשר א שוויץ־באד ערב שבת...

פויזע. גיט ער נאך א פרעג: האט ער נישט עפעס א מנהג,
א געוואוינהייט, קנעטען, למשל, קיילעכלעך פון ברויט ביים בענ־
טשען?...

— מען האט איהם נישט געזעהן עסען! מן־הסתם נ י ש ט...

איין לילית דערמאנט זיך, אז ווען ער האט איהרע בשמים
דערפיהלט, האט ער געכאפט א שמעק טאבאק!

— גענוג! — זאגט ער — און נעמט רשות — ואיננו!

א מנהג ישן האט דער כעלעמער רב געהאט, יעדען ערב שבת
נאכ'ן באד, ארויסצוגעהן אין פעלד אריין, — געהאט שוין א וועג
צווישען ווייץ און צווישען קארן — און צו זאגען בעל־פה שיר
השירים. און ווייל ער איז געווען א איד א פאר'חוש'טער, און האט
מורא געהאט, ער זאל נישט פארגעהן צו ווייט, האט ער זיך איינ־
מאל פאר אלע מאל אויסגעמאסטען מיט די טריט דעם וועג, און
געמאכט זיך א סימן אן א בוימעל... „מה נאה אילן זה", האט ער
נ י ש ט געזאגט, כאטש אויפ'ן בוימעל זענען געוואקסען פירות
ווי די קרעלען... נאר פאר א סימן... פלעגט ער האלב שיר־השירים
אפזאגען אויפ'ן וועג ביז צום בוימעל, אנידערזעצען זיך, נעמען
א שמעק טאבאק פון קארענעם פושקעלע, אפרוהען זיך א ווײַלע,
און אויפשטעהן, געהן צו קבלת שבת, און אפזאגען די צווייטע
העלפט שיר השירים צוריקוועגס... און פלעגט קומען פונקט צו
קבלת שבת!...

איינמאל, איידער דער רב איז אנגעקומען, באווייזט זיך אויף דעם ארט א דייטשעל, מיט א קאפעליוש, מיט הויזען אין גרינע פאסען, און גיט א רייס אוים דאס בוימעל און גיט עס א טראג־איבער א שטיק ווייטער, און זעצט זיך אונטער׳ן בוימעל פון יע־נער זייט, און זיצט — א שמאל דייטשעל — מען זעהט עס נישט ארוים.

קומט אז דערווייל דער רב צום ארט, וואו דאס בוימעל איז געשטאנען — האלב שיר השירים אפגעזאגט, און צום בוימעל איז נאך ווייט !... איז ער זיך מצער : רעכענט ער, ער האט געזאגט שלא בכונה. נעמט ער אויף זיך באלד א תשובה. עס האט זיך איהם, ווי אלע מאל, פארוואלט א שמעק טון... דאס הארץ חלש׳ט איהם — ער וועט נישט נעמען, ביז ער וועט נישט צוקומען צום בוימעל ! ער איז אפילו שוין אביסעל מיד... נאר משנה זיין וועט ער נישט... און ער געהט קוים, ער קומט צום בוימעל צו. אזוי מיד איז ער געווען און אזוי האט זיך איהם פארגלוסט א שמעק טאבאק — ממיש די אויגען זעהען נישט ! נאר געלויבט השם יתברך — ער זיצט שוין אונטער׳ן בוימעל ! כאפט ארוים פון בוזעם דאס קארענע פושקעלע, עס ציטערען איהם אזש די הענט, — גיט עפעס פון הינ־טען א בלאז, ס׳קארענע פושקעלע פאלט איהם פון דער האנט ארויס ; שטרעקט ער אוים די האנט — עס גיט א בלאז, מן הסתם א ווינטעל, — דאס פושקעלע קאלערט זיך ווייטער, ער ציהט זיך אוים אויף דער ערד, שטרעקט ווייטער אוים די הענט — ס׳פושקעלע קאלערט זיך, און קריכט נאך : דער שמעק־טאבאק ציהט איהם... קריכט ער אזוי אויף אלע פיער... שמייכעלט דאס דייטשעל אונטער׳ן בוימעל פון יענער זייט און הערט נישט אויף צו בלאזען. פלוצלונג גיט ער א כאפ ארוים דאס בוימעל... און בהרף עין שטעלט ער עס ווי־דער, וואו עס איז געשטאנען... דער רב האט נישט אוספעיעט צו כאפען ס׳פושקעלע... ער בלאזט ווייטער... דער רב גיט א קוק : דאס בוימעל שטעהט פאר איהם ווייט ! מיינט ער, אז ער איז, פארטראכטערהייט, פארקראכען צו אן אנדער בוימעל, — הויבט ער אויף די אויגען צום הימעל — אויסגעשטערענט ! ער האט אפילו שקיעת החמה נישט באמערקט... אזוי האט איהם דער שמעק טא־באק נעצווינגען ! — אמת, זעהר א ליכטיגע נאכט געווען... מילא,

עס איז מעהר, ווי א תחום שבת — אין שטאדט אריין וועט ער
נישט געהן, שפייזען וועלען איהם די קראהען, וואס האבען אליהו
הנביא געשפייזט... נאר כאפען ס'פושקעלע — מוז ער...

און ער קריכט נאך... און דאס דייטשעל בלאזט, ס'פושקעלע
קאלערט זיך... — כ'וועל אייך לאנג נישט ברייען, ער איז אריבער
איבער א תחום שבת!...

דאס לאפיטוטעל האט באלד א גרעסערע שליחות באקומען!

פאר'ן אוועקגעהן, האט ער צום שווארצען עולם געזאגט:

— איבער א בארג פאלט מען נישט... געשווינדער שטרויכעלט
מען איבער קליינע תאוה'לעך.

דאָס פאַרטוך.

מיט די פיס שטאַלפּערט אַ מענש אויף דער ערד; מיט'ן קאָפּ שפּאַרט ער צום הימעל.

וועגדט זיך עס נאָר אין דעם, וואו דאָס האַרץ איז!

ביי די פיס, און זיין גליסטונג איז צום עפר ואפר, —

אָדער ביים קאָפּ, און עס גאַרט צו די עולמות העליונים...

איז אַ איד מקיים „מאשפות ירים אביון" — ער הויבט אויף די גליסטונג פון מיסט. ער טוט אָן אַ גאַרטעל, טיילט דעם גוף אויף צוויי און זאָגט: דאָס האַרץ געהער אַרויף צום קאָפּ! האָבען אויף איהם טאָקע קיין שליטא נישט קיין שדין ולילין און קיין דבוקים, רחמנא לצלן...

און נשים טראָגען צוליעב דעם אייגענעם — פאַרטיכער!

ואל יהי ענין הפאַרטוך קל בעיניך. איהר זאָלט דאָס פאַר־מוך פאַר גרינג נישט האַלטען, —

הערט אַ מעשה, וואָס איז געשעהען אין ראַכיוו.

— — — — — — — — — — —

ראַכיוו איז אַ שטעדטעל נישט ווייט פון אַפּט; פון אַפּטער, זכר צדיק לברכה, האָט איהר אודאי געהערט.

צושפּרייט איז עס ביים ברעג פון דער ווייקסעל; לעבען לעבט עס פון געהילץ, וואָס קומט פון די אַרומיגע וועלדער און געהט איבער דער ווייקסעל קיין דאַנציג; דאַמאָלט אַ גרויסער מסחר געוועזן.

זענען געוועזן דאַנציגער סוחרים, אין די גרויסע פּעדערען גע־נאַנגען. מקיים געוועזן „וחי אחיך עמך"; האָט פון זיי געלעבט דער מעקלער, דער שרייבער אין וואַלד, דער שיפער, וואָס פיהרט די מיעסערס ביז דער קעניגסבערגער מיהל, וואו עס נעמט זיי שוין איבער דער דייטש, און — דאָס גאַנצע שטע־טעל.

ווינטער, עס שטעלט זיך אַ שליט־וועגס, ציהען זיך שוין פון

די וועלדער, איבער׳ן שטעדטעל צום ברעג צו, פוהרלעך מיט אלער־ליי געהילץ: באלקען, שוועלען, אונטערלאג. צוריק־צו־וועגס אהיים, שטעלט זיך דאס פייערל אפ אין מארק. לייזט דער שענקער פאר אביסעל בראנפען מיט פארבייסעכץ, לייזט דער אייזענקרעמער פאר א שטיקעל אייזען, פאר א קאסע... לייזט די שטעל פאר זאלץ, פאר שמירעכץ... דער קאוואל (אויך א איד) פארריכט אדער שלאגט אן א פאדקאווע, די זיצערין — פאר א בייגעל פאר א חולה־ילד.

רייך מאכט נישט דער פויער; לחם לאכול גיט ער.

געהען אוועק די פאר חדשים, הויבט אן לאזען דער פראסט. א ווארעם ווינטעל בלאזט, יאגט אפ די עננים, די זון הויבט אן ארויסצוקריכען פון פוטערפאס; זומער־לעב זאגט אן זיין קו־מען; פאקט זיך דער היימישער שיפער, קומען מיט די רענצלעך שיפער פון די ארומיגע שטעדטלעך. לייזט דער גאסט־הייזער; גרייט מען זיך אין וועג אריין, קומט מען ווייטער אן צום סוחר, קויפט מען איין בשר געראווכערטס, פעטס, זאלץ, גרויפען, א פע־סעלע י״ש — צידה לדרך פאר די פליסען, וואס ארבייטען אויף די מעסער... הויבט באלד אן צו רודערען ביים ברעג. פויערלעך קומען פון די דערפער, יעדערער מיט זיין נעץ, א פישעל צו כאפ־פען, און מיט זיין פענדעל, דאס פישעל צו בראטען, און שטעלען זיך, איבער דער גאנצער לענג פון ברעג, יעדערער זיין שטרויען ביידעל אויף. —

שטעהט אין ראכיוועך מארק, פון כעלות ביז מנחה, אין דער לופט א געקלאפעריי פון העק און האמער. דאס שלאגט מען אויפ׳ן ברעג דאס געהילץ צוזאמען...

אמאל, אינמיטען דער נאכט — עס הויבט אן פלוצלונג צו דונערען: די ווייקסעל ריהרט, דאס אייז פלאצט. דער ווינט טרייבט טאוולען אויף טאוולען, גארען אויף גארען. נאך עטליכע טעג: דער ווינט האט זיינס געטאן, די זון—איהרס, דער פויער האט גע־האלפען מיט קילאף און לאפאטע, — אפגעשוואומען דאס אייז, באפרייט געווארען דער טייך, מען לאזט אראפ די מעסערס, עס שווימען אנדערע פארביי...

עס לעבט דער ברעג און קאכט; די ארעמע אידענע פון שטעדטעל ציהט חיונה פון דער שטעל ביים ברעג; פארקויפט

אויבס, געווירץ, זאַלץ; בגנבה — דעם ביטערען טראָפּען...

— — — — — — — — — — — —

איהר מיינט אוראי, איך האָב אין׳ם פּאַרטוך פאַרגעסען! הויבט זיך נישט אָן. איך האָב אייך פריהער געוואָלט אויסמאָה־לען ראַכיוו, וואו די מעשה איז געשעהען.

אַט, אין דעם ראַכיוו איז אַמאָל נפטר געוואָרען אַ דיין, אי־בערגעלאָזט האָט ער דוקא נישט קיין סך: איין אלמנה און אינ־גאַנצען איין יתומה... קהל האָט באַלד אויפגענומען אַן אַנדערען דיין, און דער האָט זיך מתחיב געווען, אָװעקצוגעבען דער אלמנה מיט דער יתומה אַ פיערטעל שכירות. האָט ער נישט מקיים געווען. קיין שרפ״ט האָט דאָס שכירות נישט באַטראָפען, אַ מטופל אַ גרוי־סער איז ער געווען. שרייט די אלמנה צו קהל, לאָזט נישט אויס־נעמען... בלייבט, מען זאָל איהר געבען עטליכע גולדען, זי זאָל זיך מאַכען אַ שטעל ביים ברעג. גראָד אַ אידענ׳ע געשטאָרבען, באַ־פרייט געוואָרען אַ שטעל. וכך הוה, די אלמנה מאַכט זיך אַ שטעל, דאָס מיידעל טראָגט איהר נאָך די קיישלעך אַהין און צוריק. און גיט איבער׳ן טאָג אַכטונג אויף קונים׳ס הענט. און — קיין מעשה נישט. אַז דער דיין האָט געלעבט, האָט זיך אויך נישט איבערגע־גאַסען, ביים הערינג פלעגט מען זיך די פינגער אָפּשניידען... און פאַר הונגער, זאָגט מען, איז נאָך קיינער פון דער וועלט נישט גע־גאַנגען... נאָר דאָס מיידעל! דאָס מיידעל וואַקסט ווי אויף הייּ־ווען, קיין עין הרע; שפּאַרט פון קליידעל אַרויס... עס רויטלען זיך די אַנגעפילטע בעקלעך, גלייך מען וואָלט זי געצויגען אויף מילך מיט האָניג, אויף מאַרציפּאַנעס. און אויגאַנעם האָט זי... די פייערען גאָפען, ציטערט די אלמנה פאַר אַן עין־הרע; מאַכען זיך אַמאָל אַ גוי׳ש גלייכווערטעל, שטעכט עס זי אין אַלע גלידער, ריהרט זיך צו אַ פויער מיט דער יד. שפּרינגט זי אויף, אַן אָפּגעבריהטע, וואַרפט זיך מיט די נעגעל צו די אויגען...

און וואָס וועט זיין דער סוף?

ווייטער שרייען צו קהל, נישט לאָזען אויסנעמען? מען וועט זי הערען?

זיפצט זי, די אלמנה. קוקט זי אין הימעל אַריין און זיפצט...

זיפצט זי נישט אומזיסט. פאַראַן אַן אויער, וואָס הערט! און איינמאָל, מוצאי שבת, געהערט ביי אַ שכן הבדלה, מען קלערט.

ארויסצוגעהן צום ברעג צי נישט? עפענט זיך די טיר. „גוט וואך“
— פיניע דער שדכן איז אריינגעקומען. „גוט וואך, גוט יאהר“.
שטאמעלט די אלמנה. זי גלויבט איהרע אייגענע אויגען נישט.
„זעצט אייך, ר׳ פיניע... שרה׳לע, וויש אפ דאס בענקעל...“

די טאכטער שרה׳לע מאכט זיך נישט הערענדיג, קעהרט זיך אפ אין א זייט, ווארפט אפילו א בייזען בליק אויף ר׳ פיניען. ר׳ פיניע שמייכעלט: אלע טוען אזוי! דאס בענקעל ווישט אפ די אלמנה אליין.

— וואס ברענגט איהר פאר א גוטס, ר׳ פיניע?

אין הארץ קלאפט איהר, ווי ביי א גזלן. ר׳ פיניע זעצט זיך, צוטיילט די בארד אויף רעכטס און לינקס, צושמייכעלט זיך נאך אמאל און זאגט:

— זעהר פיעל גוטס!

— דהיינו?

— דהיינו... מאהלט אייך, אז ר׳ מענדעל דער אלמן איז אהיים געקומען פון וואלד... איך זאג איהם שוין לאנג נאך: א איד דארף נישט זיצען אזוי לאנג אהן א ווייב... טאקע א צנועה געוועזן, טאקע געבענשטע הענט, טאקע, טאקע... אבער אזוי לאנג אהן א ווייב זיצט מען נישט... און די קינדערלעך... ממש א רציחה... איבער־געגעבען א פינף קינדערלעך א שכנה, זי האט אליין איהרע זעקס... א איד קומט אהיים אויף שבת — די קינדערלעך צוראפעט, אויס־געהונגערט...

א י ך זאג, איך שטעל אונטער ב ע ל י ־ ב ת י ם... ער לענט אלץ אפ. ס׳טייטש, כאפ איך איהם אן ביי א לאץ, איהר זייט דאך שוין קיין יונגערמאן נישט... אם לא עכשיו, אימתי? בע, מע... ער האט קיין צייט נישט... ענדיגען אין וואלד, פארטיג ווערען ביים ברעג... א נעכטיגער טאג! איך זאג איהם א שדוך, פארצייכענט ער אין ביכעל, ער וועט נאכפרעגען, — הויבט זיך נישט אן! דער שדוך ווערט פארלוירען אין ביכעל צווישען די קוביקען...

דעם פרייטאג איז ער אהיים געקומען פריהער פון וואלד. באַ־קוקט דאס געהילץ אויפ׳ן ברעג... האט ער עמיצען דערזעהן!

— וועמען?

ר׳ פיניע נעמט א שמעק טאביק:

— אייער בת־יחידה...

שרה'לע, וואָס איז געשטאַנען ביים בעט, וואַרפט זיך אַרויף אויפ'ן געלעגער מיט'ן פּנים צו דער וואַנט.

— אַלע אַזוי, אַלע אַזוי! — שמייכעלט פּיניע.

— איז וואָס? — פרעגט די אַלמנה, כמעט פאַרציטערט.

— איז וואָס? איז גאַרנישט... שבת איז שבת... נאָך הבדלה, שיקט ער מיך רופען. „גיה, זאָגט ער, צו דער דין'טע און רעד אַ שדוך. איך פאָהר, זאָגט ער, צוריק אין וואַלד אַריין. (דאָס פוה־רעל איז געשטאַנען פאַר דער טיר.) און אַז איך וועל, אם ירצה השם, צוריק קומען, וועל איך אַהין געהן מיט אַ מנין, מיט כבוד...

ר' פּיניע נעמט אָן אַ שמעק טאַביק... די אַלמנה וואַרט מיט אַן אָפענעם מויל, ביז ער ענדיגט:

— און שרייבען תנאים, אם ירצה השם!

שרה'לע גיט פלוצלונג אַ האַרציג געשריי.

פאַלט צו איהר די מוטער צו, האַלזט זי און קושט זי איבער געוואַלד:

— טאַכטערשי, אַזאַ מזל, אַזאַ שמאַלץ־גרוב... מ'זע'מיר דאָך גאַר דעם חסד נישט ווערט... נייערט, דיין טאַטע האָט זיך גע־מיהט...

שרה'לע רייסט זיך אויס פון דער מוטערס אָרעם, שפּרינגט אויף פון בעט און לויפט אַרויס מיט אַ געוויין פון שטוב...

די אַלמנה בלייבט צושראָקען. צושמייכעלט זיך אָבער באַלד, דערמאַנט זיך: זי האָט אויך אַזוי געטאָן... אַלע מיידלעך שרע־קען זיך אַזוי...

— אַלע אַזוי, אַלע אַזוי! — ברומט אונטער ר' פּיניע, זאָגט „אַ גוטע וואָך"! קושט די מזוזה און געהט אַרויס...

די אַלמנה בלייבט שטעהן פאַרטראַכט. קוקט דורכ'ן פענס־טער, מיט גרויס דאַנק, צום הימעל אַרויף און מורמעלט אַלץ אינ־איינעם:

— אַ גאָט־זאַך! אַ גאָט־זאַך!

און עס וואָלט אפשר געווען אַ „גאָט־זאַך", ווען נישט דאָס פאַרטוך...

— — — — — — — — — — —

און — ווען נישט דער ברעג...

ווארים געהט אונטער די זון, ווערט „ששון ושמחה“ ביים ברעג.

די ארבייט ווערט אוועקגעלעגט. יעדער פויער לעגט זיך אז פון די געהילץ־שפּענער, פאר זיין שטרויען־ביידעל, א פּייערל. נעמט זיך פון ביידעל זיין פענדעל ארויס און בראט זיך אפּ זיין פיש. עסט אפּ. א שעהנע נאכט איז. „עין־יעקב“ לערענט ער ניש... הויבט מען אן זינגען... געפינט זיך שוין ביי איינעם א פייפערל, ביים צווייטען — א פידעל, הויבט מען אן שפּילען, נעמט מען א קאפּ, מאכט מען א טענצעל... ווערט — הו—הא!

געהען יונגע לייט און בחורים שפּאצירען אביסעל אדער באַדען זיך, שטעלען זיי זיך אפּ, הערען זיך איין, קוקען זיך צו... אמאל מיידלעך אויך... קיין גוטס קומט פון אזוינע זאכען נישט ארויס. א מיידעל, אז קיינער זעהט נישט, קומט אמאל נעהנטער... דערזעהט מען זי פון ברעג, מאכט זיך א פויערל א שפּאס... אמאל שלעפּט מען זי אין רעדעל אריין... מאלע וואס עס מאכט זיך, רחמנא לצלן...

און אמאל, מיט יאהרען צוריק, איידער אונזער מעשה איז געשעהען, האט זיך פארלאפען א מ א ו ס ' ע מעשה, גאר א מאוס'ע... און דוקא מיט א בעל־בתיש טעכטערל, א כלה־מיידעל...

מען האט אויף איהר געמורמעלט. געזעהן מחזקות מאכען ביים ברעג. מען האט גערעדט און גערעדט, ביז עס איז אנגעקומען צו פאטער־און־מוטער. גלויבט מען נישט, נאר מען פּאסט אויף. מען זיצט שוין פארנאכט אין דער היים; דער פאטער דאווענט אין דער היים מנחה־מעריב. איין טאג — גארנישט. דעם צווייטען טאג, — גארנישט... דעם דריטען אבער, זי קאן זיך, אפנים, נישט איינהאלטען, זי נעמט די שאל.

— וואו אהין געהסטו?

זאגט זי, צו א חבר'טארין...

נעמט מען צו די שאל:

— דו געהסט צום ברעג!

— זאל זיין צום ברעג, וואס איז אייער דאגה?

א ווארט צו א ווארט, די בחור'טע איז מודה: זי טאנצט דארט, זי זינגט... זי האט דארט א פויער א געליעבטען, ער וועט מיט איהר חתונה האבען, זי וועט זיך שמד'ען...

נעמט מען די בחור'טע און מען בינדט זי צו מיט שטריק פון דער וועש ארום אויבען צום בעט. נישט אנדערש א דבוק! כעלות, וועט מען זי פיהרען צום אפּטער...

ביים ברעג דערווייל: וואו איז מלכה? (מלכה האט זי גע־הייסען.) עס איז אהן איהר אומעטיג. זי טאנצט אזוי שעהן און זינגט. און אז זי צולאזט די האר איז—איי־איי!

שיקט מען געוואר ווערען... לויפט טאקע איהר „קאַכאנעק"!

קומט ער צוריק מיט א געוואלד: ער איז ביים הייזעל געווען, דורכ'ן פענסטערל אריינגעקוקט... און דערצעהלט כהויה, ווי זיין „קאַכאַנאַ מאלקא" איז געבונדען, דאס מויל מיט א שמאטע פאר־שטופּט, און מען שלאגט... שפּרינגט דער עולם אויף, ווי איין מענש. לויפט מען ראטעווען די „קאַכאַנאַ מאלקא". לויפט מען דורך דעם מארק, ווערט א מהומה, גוים באפאלען! ראמט מען אפּ פון די שטעלען, פארקלאפּט מען די קליימען, פארהאמערט און פאררינגעלט מען זיך אין די שטובען...

מען שטעהט אויף אין דערפריה: מלכה—צוגענומען, די מו־טער—א חולה מסוכן, דער פאטער—איבער נאכט גרוי געווארען...

זיפצען די אלטע: גלות...

די יונגע אבער שרייען: „הכזונה...?" און ווי ווייטער שטעהט... נעמט זיך צוזאמען א מחנה בחורים, כאפּט מען שטע־קענס און שטיינער און מען לויפט צום ברעג, אפּשלאגען די אי־דישע טאכטער...

ווערט א מלחמה ביים ברעג. און יד ישראל תקיפה, קנאת השם צבאות. טוען אבער די פויערען צוואווּסען אין פארשטאדט אריין. קומט מען זיי צו הילף מיט ווידלעס, מיט כלבים... גבורי ישראל האבען געווענדט דעם נאקען... קוים מיט'ן לעבען ארויס... מלכה'ס מוטער איז דעם טאג געשטארבען... דער פאטער האט פארהאמערט דאס הייזעל און איז אוועק אין דער וועלט אריין... און ערשט צום ווינטער צו, אז די פויערען האבען פארלאזט דעם ברעג און אהיים געגאנגען יעדערער אין זיין דארף אריין, צו זיין פויערטע און זיינע ילדים, ווייסט מען נישט, וואס עס איז גע־שעהען: צי איז זי, איבער דער צייט, די פויערען נמאס געווארען, אדער זיי האבען מורא געהאט, זי זאל נישט מיטלויפען מיט זיי איז דאָרף אריין, און האבען זי אין טייך אריינגעווארפען, אדער

א בארלאַזטע האָט זי זיך אליין א מעשה אנגעטאָן, — געגנוג פאר ימים נוראים האָבען זי די פישער ארויסגעצויגען פון טייך אין א נעץ, — מיט א שטיין אויף א שטריק ארום האלז, און אנגעלאָפענע, קוים צו דערקענען...

דעם גוף האָט מען באהאלטען הינטער'ן פּלויט; פון דער זינ־דיגער נשמה איז א דבוק געוואָרען!

די ערשטע האָט זי סליחות־צייט דערזעהן אן אלטע גבאי'טע. קוים מיט'ן לעבען אנטלאָפען און אין עזרת נשים כהויה פאר־צעהלט: געזעהן, פון בית־עלמין איז זי אנגעקומען פון הינטער'ן פּלויט. געהט איבער'ן מארק, קומט צום פּאַטערס הייזעל צו, קלאַפּט אין טיר, וואַרט א ווײַלע. מען ענטפערט נישט, געהט זי צום פענסטערל צו, פּויקט אין די שויבען. מען ענטפערט נישט. הויבט זי אן שרייען: טאַטע! מאַמע! און צוקראַצט זיך דאָס פּנים מיט די נעגעל...

באלד דערנאָך איז עמיץ אין שטעדטעל אוועקגעפאלען. שיקט מען דאָס דינסט־מיידעל אין דער אַפּטייק אריין נאָך צענים. קומט זי נישט צוריק. אין דערפריה געפינט מען זי לעבען הייזעל א פאר־חלש'ט, דערמינטערט מען זי, דערצעהלט זי:

געזעהן... אויגען ברענענדיגע, ווי די גלאָווניעס, שוואַרצע האָר צופלאָסען איבער ווייסע תכריכים... און גראַבעלט מיט די נעגעל אין טיר. און קרעכצט: טאַטעשי, מאַמעשי! און געהט דערנאָך צום פענסטער, און קראַצט די שויבען — טאַטעשי, מאַמעשי!

דערנאָך האָבען זי שוין אנדערע אויך געזעהן...

און נאָך אנדערע, ביז מען האָט זיך צוגעוואוינט צום דבוק... און אהן א פאַרטוך געהט אין ראַכיוו קיין אשה פאר דער טיר נישט ארויס, זאָל דער דבוק קיין שליטה נישט האָבען. —

— — — — — — — — — — —

און אז א זווג איז קיין רעכטער זווג נישט, מאַכט זיך אַזאַ מעשה:

איינמאָל פאַרנאַכט, שרה'לע טראָגט אין שטוב אריין די קיישלעך, די מוטער האָט זיך ביי א קראַם פאַרהאַלטען, קלערט שרה'לע דערווייל פייער צו מאַכען, נאָך איידער וואָס, איידער ווען, פאַלט אריין די מוטער מיט א שמחה, מיט א גדולה:

— ווערסט שוין מעהר, טאַכטערשי, קיין קיישלער נישט טראַ־
גען, צום ברעג נישט געהן.

שרה׳לע ווערט בלאַס:

— וואס איז, מאַמעשי?

— וואס איז? דיין חתן איז געקומען פון וואלד! געשיקט
אנזאָגען די בשורה. ר׳ פיניע האט מיך פאר דער טיר געטראָפען...
באלד קומט ער, מיט מנין, מיט כיבוד, ווי ער האט צוגעזאגט...
גיט זיך שרה׳לע א ווארף צום בעט מיט א גרויס געוויין...

— וויין, טאַכטערשי, וויין, א גוט מזל בעט דיר אויס!
דיין מזל ווערט אויפשיינען, ווי די זון, און איך וועל לעבען דיר
אויך אויפגעריכט ווערען...

— און הערסט, טאַכטערשי, ער ברענגט טאקע כיבוד. אבער
פטור בלא כלום וויל איך נישט! איך וועל אויך עפּעס געבען. האב
איך א פאר הערינג געברענגט, וועל איך קוילען, און קארטאפעל
אין די מונדירען וועל איך אפּקאכען...

פארבארגט שרה׳לע איהר פנים אין קישען אריין...

— ליג, ליג, טאַכטערשי... איך אין דיינע יאהרען האב אויך
געוויינט, אויך געמיינט, גאט ווייסט וואס, און געשראקען זיך
אויף וואס די וועלט שטעהט...

און זי נעמט זיך צו דער ארבייט, לעגט אן א פייער, שטעלט
צו די קארטאפעל... דאס פייערל קנאקט אזוי לוסטיג, דאס טעפּעל
הויבט אן זידען, מען דארף שוין זייערען, דערמאנט זיך פּלוצלונג
די אלמנה: זאַלץ! פארגעסען...

— טאַכטערשי, שרה׳שי, קרוין מיינע, טו א טובה דער
מאמען, לויף ארויס נאך אביסעל זאַלץ...

און זי פאלט צו איהר צו, אז יענע ענטפערט נישט. און בעט,
און גלעט, און קושט, און איז גוזר בכבוד אם.

— א׳נישט, זייער דו די קארטאפעל, וועל איך לויפען נאך
זאַלץ...

הויבט זיך שרה׳לע אויף און געהט נאך זאַלץ...

געהט אוועק א מינוט, צוויי, דריי, די קארטאפעל שוין אפּ־
געזייערט, זי קומט נישט צוריק. און די קראם איז פאר׳ן הויז!
לויפט די אלמנה צו דער טיר צו, קוקט אויפ׳ן הויף ארויס, מען
זעהט נישט שרה׳לען... רופט זי: שרה׳לע, שרה׳לע! קיינער ענט־

פערט נישט. דערשרעקט זי זיך, כאַפּט זי די שאַל און לויפט אַרויס. דאָס האַרץ זאָגט איהר, אַז עס איז, חס ושלום, אַן אומ־גליק געשעהען...

און אַ מאַמעס האַרץ איז אַ שטיק נביא...

עס איז טאַקע אַן אומגליק געשעהען:

אין בעט ליגענדיג, האָט זי זיך, אפּנים, געוואָרפען, איז מעהר לויז געוואָרען און אויפגעבונדען זיך דאָס פאַרטוך. האָט זי עס, געהענדיג, אין הויף פאַרלוירען און נישט געפיהלט, און נישט אויפ־געהויבען, און איז אַזוי אַרויס פאַר דער הויז־טיר צו דער קראָם...

און אין מאַרק האָט זיך, ווייזט אויס, אַרומגעדרעהט דער דבוק... געוואַלט אין עמיצען אַריין, געזוכט אַן אשה אָהן אַ פאַר־טוך... און שרה׳לע איז פּונקט אַרויס אָהנעם פאַרטוך... און אַזוי ווי זי איז צוגעקומען צו דער קראָם, און אַזוי ווי זי האָט געעפענט דאָס מויל צו זאָגען: זאָלץ, האָט זי גאָר אַ געשריי געטאָן, ווי די ערלים ביים ברעג:

— הוא—הא!

דער דבוק איז איהר אַריין דורכ׳ן אָפענעם מויל!

און זי גיט זיך אַ ריס אַראָפּ דאָס טיכעל פון קאָפּ, צושיטען זיך איהר די האָר איבער׳ן האַלז און נאַקען, און עס פלאַמען איהר, ווי די שוואַרצע קוילען, די אויגען אויף. —

און גיט אַ שפּרינג אַרויס פון קראָם... און צולאָזט זיך מיט אַ קול און זינגט אַן אויסגעלאַסען ליעדעל פון ברעג, און אַ לאַן אַ טענצעל איבער׳ן מאַרק... און נאָך אַמאָל:

— הו—הא!

און — פייל פון בויגען צום ברעג...

אַז די מוטער איז אַרויסגעקומען, איז שוין דער מאַרק געווען ווי פאַרשטאַרט. נאָר די קרעטערין האָט איהר קוים, מיט אַ פאַר־שטאַרטען פינגער, געוויזען צום ברעג. —

— — — — — — — — — — — —

זי וועלען שוין קיין גבורי ישראל נישט ראַטעווען... מען גע־דענקט יענע מלחמה... עס דרעהען זיך נאָך אַרום אַלטע אידען, דער אָהן אַן אויער, יענער מיט אַ האַלבער נאָז... און מען קרעכצט...

איז דאָך אָבער די אלמנה אַ מאַמע, לויפט זי אַליין!

קומט זי, טרעפט זי די טאָכטער אין אַ מיט רעדעל. מיט איין

נאקעטער האנט ארום האלז, מיט דער צוווייטער א יונג פויערי־ ארומגעכאפט... זי טאנצט מיט איהם! דאס פייערל פייפט, די פי־ דעל שפילט, דאס רעדעל ארום פאטשט צו מיט די הענט, טופעט מיט די פיס...

א מאמע איז א מאמע, רייסט זי זיך אין רעדעל אריין:

— מענשען, — שרייט זי, — "מענשען־רוצחים, מענשען־ גזלנים! זעהט איהר רען נישט, אז עס איז א באזעסענע, א דבוק...

„אפענטאנא" — שרייט זי אויף פויליש...

פאר דער מאמען רוקט מען זיך אפ; פאר איהר קול דער־ שרעקט מען זיך. „דבוק" מאכט א רושם. דאס פייפערל בלייבט שטיל, די פידעל פארשווייגט. און זי לויפט צי דער טאכטער צו, רייסט זי אפ פון פויער, איהם שטויסט זי אפ אן א זייט.

און שרייט צום עולם:

— זעהט, — שרייט זי — די אויגען איהרע... די האר די צופלאסענע זעהט... דעם גאנצען גוף, ווי ער טרייסעלט זיך... א משוגעת, א דבוק... מיט וועמען טאנצט איהר? וואו זענען אייערע אויגען געווען?

— נאך קיין האלבע שעה נישט, קלאגט זי, אז דער דבוק איז אין איהר אריין...

— תנאים געזאלט זיין; — צואווינט זי זיך, — צודריקענ־ דיג די טאכטער צום הארץ — א שמאלץ־גרוב... האב איך זי נאך זאלץ געשיקט... אין מארק איז אין איהר דער דבוק אריין, אפשר מלכה'ס דבוק...

דאס מאכט נאך מעהר רושם...

די פויערען טראגען זיך אפ אין די הייזלעך אריין... די מוטער דריקט פעסטער די טאכטער צום הארץ:

— שרעק דיך נישט, מאכטערשי, צאפעל נישט אזוי, מארגען טרייבט מען דיר, מיט זיין ליעבען נאמענס הילף, דעם דבוק ארויס...

און פיהרט זי, א האלב טויטע, אהיים...

דער אפטער, זכר צדיק לברכה, האט צומארגענס זיין שטע־קען דעם אלטען ראכיוועער רב צוגעשיקט און אנגעזאגט, ווי אזוי ארויסצוטרייבען דעם דבוק...

און באלד אין דערפריה האט מען זיך גענומען דערצו.

מען האט אין־שול־אריין געקלאפט, פול איז שוין די שול. און ווייבער — אין עזרת נשים פול...

און מען האט א טהרה־ברעט געבראכט, אויפ'ן שלחן פון בעלעמער געשטעלט, און שרה'לען אויפ'ן ברעט ארויפגעלעגט, און מיט א שווארץ טוך באדעקט.

און מיט'ן אפטער, זכרונו לברכה'ס, שטעקען איז באלד דער־נאך דער אלטער רב אויף די טרעפלעך צום ארון־קודש ארויף, מיט'ן פנים זיך צום בעלעמער געשטעלט... און ער קוקט, און מורמעלט וואס מען דארף, און גיט פלוצלונג דריי מאל מיט'ן שטעקען אין טרעפעל א קלאפ, און א געשריי:

— דבוק ארויס!

אויפ'ן עולם פאלט אן אימה. דער דבוק אבער שווייגט: רופט ער נאך אמאל:

— דבוק ארויס... איך בין גוזר; דבוק ארויס!

דער עולם ציטערט, אין עזרת נשים חלש'ט מען; דער דבוק שווייגט.

אבער צום דריטען מאל, אז דער אלטער רב האט דערמאנט די פמליא של מעלה און געזאגט, ער וועט איהם לעגען אין חרם אריין, און אז דער אפטער וועט מסכים זיין, —

ערשט דאמאלט האט דער דבוק א קרעכץ געטאן פון אונטער'ן שווארצען טוך:

— כ'קאן נישט, רבי!

— פארוואס?

— ווי ארום, רבי, זאל איך ארויס? דורך דער טיר? שטעהט דארט די בעל־הנס־פושקע און דער נר תמיד ברענט!

— דורכ'ן פענסטער!

— אלע שויבען זענען גאנץ...

פונקט האט א גלעזער פאר עטליכע טעג אויף דער לאטעריע געוואונען און נייע שויבען אריינגעשטעלט...

כאפט דער רב דעם שטעקען, װארפט אין פענסטער אריין.
אויף פיצפיצלעך האט די שויב געפלאצט — — —
און דער דבוק איז ארויס...
נאר אז מען האט דאס שװארצע טוך אויפגעדעקט, איז שרה׳לע געלעגען — א טויטע...

דער ארענדאר.

קאפיטעל 1.

אַן ארענדאר אַ קמצן
און תפלות פון אַן אשת.

אין פוילען דער מדינה, הינטער צויזמער, וואס ביי דער ווייק־סעל, האט געלעבט אַ איד אַן ארענדאר.

איז דער ארענדאר געווען אַ גרויסער חשוב ביים פריץ, און דער פריץ איז אַ גרויסער מאגנאט געווען, איז ער, דער ארענדאר, געקומען צו גרויס עשירות.

האט ער געהאט פאלווארקעס מיט וואלד און פעלד, און הערט־שאפטען פון שאף און רינדער, און הייזער, און ברויי־הייזער, און מיהלען, אויף וואסער און ווינט; און מזומנים גאר פיעל, אחוץ חובות ביי לייט...

מילא, אז זיין ליעבער נאמען שענקט מזל, איז אודאי גוט.

איז אבער דער איד אַ גראב נפש געווען, און אַ קמצן אַ גרוי־סער, און נישט געוואוסט פון קיין צדקה: נישט מיט ליד, נישט מאיר־בעל־הנס, נישט מעות חטין, גארנישט, — און לאזט נישט קיין אורח איבער דער שוועל.

אַ ווייב האט ער געהאט דוקא אַן אשה צנועה וחשובה, פלעגט ער איהר אנטאן געברוינטע לייד, פאר אַ גראשען צדקה, וואס זי פלעגט טון אהן זיין וויסען, פייניגען פלעגט ער זי דערפאר.

וואוילע קינדער האט ער געהאט, — אפנים, אין דער מוטער אריין געראטען, — האט ער די אינגלעך אין חדרים אריין, אין שטאדט אריין נישט געשיקט; עס זענען איהם די פערד אַ שאד געווען. און ביי זיך קיין רעכטען מלמד נישט געהאלטען, נאר אַ בעלפער בחצי חנם, וואס האט זיי קוים עברי אויסגעלערענט.

האָט פון דעם די אשה נאָך מעהר צער געהאַט.

פלעגט זי גאַנצענע טעג ווערגען זיך מיט די טרערען אין האַלז. ביינאַכט מיט די טרערען, די שטילע, אויסגעצען די קישענס. און ערשט ימים־נוראים, אז מען פלעגט קומען אין שטאָדט אריין, האָט זי אין עזרת נשים זיך רעכט אויסגעוויינט דאָס הארץ, די וועלט איינגעריסען.

און א תפלה אַן איינאיינציגע האָט זי געהאַט אויף די ליפען און אין׳ם צואוועהטאָגטען הארץ:

„זאָל זיין ליעבער נאָמען זיך מרחם זיין אויף איהר מאַן און איבערבייטען זיין הארץ צום גוטען. זאָל ער נישט זיין אַזוי אריינגעטאָן אין דער תאוה פון עשירות און אין עולם הזה פון אכילה ושתיה... זאָל ער די נשמה אויך ניט פארגעסען. זי זאָל, חס ושלום, אַז עס וועט קומען די צייט, נישט פארפאַלען ווערען אויף כף הקלע...“

און אזוי האָט זי געבעטען:

„זעה, רבונו של עולם, גוטער גאָט, הארציגער גאָט, ער זאָל באַצייטענס נאָך תשובה טון...“

„זאָל ער מיט א ברייטער און פולער האַנט צדקה געבען, זאָל ער א מכנים אורח ווערען, און זאָל מחנך זיין די קינדערלעך אין גאָטס וועג, און מגדל זיין לתורה ולחופה, ולמעשים טובים...“

וואָס קאָן מעהר טון א צוּבראָכען הארץ פון א אידענע?

קאַפּיטעל 2.

אַז אַרעמער געהער לאַכט
און דער אַרענדאַר געהט זיך באָדען.

איינמאַל, פרייטאָג ביינאַכט.

זומער־לעב געווען. א טאָג — א גאָלדענער.

זיצט דער אַרענדאַר, מיט דער גאַנצער משפּחה, אונטער׳ן פרייען הימעל, אין גערטעל פאַר׳ן הויז, ביים אָנבייסען.

א רעמב א ריז, מיט צולאָזטע צווייגען איז אין גערטעל געשטאַנען: האָט מען אין׳ם שאָטען פון דעמב דעם טיש געדעקט.

מיט כל טוב; פיש, פלייש און צימעס, און א שטרודעל; ביים פריץ אויסגעלערענט. און א פלעשעל אלטען מעד ביים טיש; כיד הגביר.

זיצט ער זיך אויבען־אן דער ארענדאר, שעפט נחת פון דער אכילה, פארטרינקט מיט'ן אלטען מעד, און איז מקבל תענוג פונ'ם עולם הזה, סמאטשקעט מיט די פעטע ליפען, —

קומט, פון צווישען די בוימלעך אין גערטעל, פלוצלונג ארויס אן ארעמער געהער, מיט'ן פעקעל אויף די אקסעל...

וואס טראגט ארום א געהער? בענדער און בענדלעך, קעמע־לעך, נאדלען און האר־נאדלען, און שפיעלצייג פאר קינדער... וכדומה אזוינע קלייניגקייטען...

דערזעהט ער די משפחה ביים טיש, שטעלט ער זיך שטיל אפ, לאזט אראפ דאס פעקעל פון די פלייצעס, גלייכט זיך אביסעל אויס — אן אלטער גרויער איד געווען, און א שוואכער, נעבעך.

בעט ער זיך, דער ארעמער געהער:

— קויפט עפעס, אידען, לאמיך פארדינען אויף שבת...

וויל זיך צו איהם די אשה אויפהויבען; ווארפט אויף איהר דער ארענדאר א בייזען בליק, בלייבט זי, נעבעך, זיצען...

— זעהט — מאכט דער געהער — די זון איז שוין אזוי הויך, און איך האב נאך אויף שבת קיין סימן און קיין צייכען נישט.—

— אוועק! — טרייבט דער ארענדאר, טרינקענדיג...

— שענקט מיר כאטש — רופט זיך אן דער געהער — א ביסען אין מויל אריין. די נשמה צו דערכאפען... כאטש וואסער א טראפען; ס'ברענט אזוי די היץ...

שלינגט די אשה די געזאלצענע טרערען און שווייגט. קאנען די קינדער נישט צוזעהן דער מוטערס צרות און דעם געהערס נויט, און הויבען זיך אויף, און געהען אוועק פון טיש, טיפער אין גער־טעל אריין. און דער ארענדאר שפרינגט אויף מיט גרויס גרימ־צארן:

— בעטלער־קבצנים, האב איך פיינט, הערסט? ! כ'רוף דעם משרת, ברעכט ער דיר א ביין!

הויבט דער געהער צוריק אויף דאס פעקעל אויף די פלייצעס, קרעכצט אפ און, האלטענדיג אין געהן, פרעגט ער:

— און פאר גאט, ארענדאר, האט איהר גאך קיין מורא נישט?

— ניין!
און ער צופּראַלט זיך, דער עם־הארץ:
וואָס קאָן איהם גאָט טון?
וועט ער שיקען אַ פייער פון הימעל און אוועקלאָזען די היי־זער, בריי־הייזער און די מיהלען, מיט די שפּייכלערס מיט תבואות — מיט'ן רויך, בלייבען איהם נאָך אַלץ די פּאָלווארקעס מיט וואַלד און פעלד...
און דער אַלטער מעד שטייגט אַלץ מעהר און מעהר אין קאָפּ אַריין, און ער באַריהמט זיך ווייטער:
און זאָל ער יאָהרען־לאַנג נישט לאָזען וואַקסען אין פעלד בלייבט איהם נאָך אַלץ די והותר: מזומנים אין קאַסע, וועקסלען אין טייסטער...
און זאָל ער שיקען גנבים, זיי זאָלען אויפברעכען די קאַסע און צונעמען אַלץ... מאַנט ער אַלץ די חובות אָפּ... זיין פּריץ איז דער שופט, און וועט איהם גלויבען אויפ'ן וואָרט.
צואַוויינט זיך די אָרעמע אשה, די ווערטער הערענדיג, אויף אַ קול, און געהט אויך אַוועק פון טיש... צולאַכט זיך פּלוצלונג דער געהער און נעמט זיין וועג, און פאַרשווינדט צווישען די בוימער. און דעם אָרענדאַר ווערט עפּעס אין אַלע אברים היים.
נעמט ער אַ האַנטוך פון שטוב אַרויס און געהט זיך באָדען צו דער ווייקסעל...

קאַפּיטעל 3.

אַ פויגעל לאַכט און דער אָרענדאַר בלייבט אַ נאַקעטער.

באָדט ער זיך אַזוי און קיהלט זיך, און שעפּט נחת פון קאַל־טען וואַסער, און שווימט — אַ יונג מיט ביינער געוועזן! — מיט'ן וואַסער, קעגען וואַסער, און אַרום און אַרום דער קעמפּע, וואָס איז אין דער מיט פון דער ווייקסעל הינטער צווימער, און מאַכט קונ־צען אַלערליי: אויפ'ן רוקען און טריט־וואַסער, און לעגט „שטילע הענט" — —

דערהערט ער פּלוצלונג פון דער קעמפּפע, פון צווישען די ני־דעריגע בוימלעך, וואס וואקסען דאָרט, א פויגעל־קול, פאַרנעמט עס איהם, דער קול; ער האָט נאָך אזא שפּילען פון א פויגעל נישט געהערט...

האָט ער דאָך תאוה צו אלעם; מוז ער דעם שפּיל־פויגעל האָ־בען, אין שטוב אין א שטייגעל האלטען, אזא שפּיל־פויגעל האָט דער פּריץ נישט!

שפּרינגט ער אויף דער קעמפּפע ארויף — דערזעהט ער דעם פויגעל...

אויף א צווייגעל פון א נידעריגען בוימעל איז ער, דער פוי־געל, געשטאַנען, און, אחוץ דעם זיסען קול, א פויגעל — א פּאַרנע־מעניש; א גאָלדענער פויגעל. און רוהיג שטעהט ער זיך, דער פוי־געל, און זינגט זיך זיין ליעד, גלייך ער זעהט זיין שונא נישט.

שלייכט ער זיך, דער ארענדאַר, צום בוימעל צו, און שפּרינגט אונטער מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט און כאַפּט — לופט אין דער פויסט אריין. דער פויגעל האָט זיך איבערגעהיפּט אין דער שטיל, אויף א צווייג — אַן אנדערען, אויפ'ן בוימעל פון דער צוויי־טער זייט...

געהט ער נאָך, דער ארענדאַר, אויף די נעגעל. שפּרינגט ער ווייטער אונטער, היפּט דער פויגעל ווייטער שטיל אַוועק, און שטעהט שוין אויף אַן אנדער בוימעל. שלייכט ער זיך ווייטער צו, היפּט דער פויגעל, ביי זיין שפּרונג, צו א דריטען אַוועק, און שטעהט שוין ווייטער, און שפּילט! שלייכט ער זיך איהם אלץ נאָך און נאָך, פון צווייג צו צווייג, פון בוימעל צו בוימעל... ער שפּרינגט, דער פויגעל היפּט... אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז דער ארענדאַר פאַלט אין בעם אריין און רופט צום פויגעל אזוי:

— וואַרט, וואַרט! כאַפּען וועל איך דיך שוין, מיך וועט נישט מיד מאַכען קיין פייגעלע, נאָר שוין נישט דיין זינגען וויל איך איצינד, איך האָב דיך שוין פיינט! דערווערגען וועל איך דיך, פייגעלע, און וואַרפען פאַר מיין הונט...

צולאַכט זיך פּלוצלונג דער פויגעל ווי א מענש, און ניט א שאַס ארויף אין דער הויך, און פאַרשווינדט אונטער'ן הימעל.

בלייבט דער ארענדאַר שטעהן פאַרטומעלט. עס דאַכט זיך איהם, אז דאס איז דער זעלבער קול, מיט וועלכען דער אַרעמער

געהער האָט געלאכט. לאָזט ער זיך, מרה־שחורה'דיג, צוריק אין וואַסער אריין און שווימט, שוין אָהן גבורות און קונצען, צוריק איבער דער ווייקסעל, צום אָרט, וואו ער האָט זיך אויסגעטאָן, און געפינט די זאַכען נישט!

קאַפּיטעל 4.

דער אַרענדאַר נעמט ביי זיין אייגענע הויז קצבה און אַנט־לויפט צום פּריץ.

אַז דער אַרענדאַר האָט דערזעהן, אַז די זאַכען זענען נישטאָ, האָט ער, ווי דער שטיינער איז פון אַ גראָב נפש, אָנגעהויבען צו פּלוכען אויף אַ קול.

שילט ער דעם גנב, וואָס האָט איהם איבערגעלאָזט אין איין הויט.

דערנאָך לויפט ער אויף־און־אָפּ ביים ברעג פון דער ווייקסעל און שרייט, און רופט. — ענטפערט איהם אַ צוריסענער דעמפּי־גער ווידער־קול פון נאָהנטען שיטערען וועלדעל.

די זון האַלט אין זינקען; קיין לעבעדיגע נשמה אויף וויזע און פעלד — לאַנג שוין אָפּגעשטעלט די אַרבייט — —

אַ מעסער*) קומט אָן צו שווימען איבער דער ווייקסעל; פון דאָרט וועט ער קיין הילף נישט באַקומען. און ער וועט דאָך נישט געהן אַ נאַקעטער איבער דער פאָרשטאָדט. מען וואָלט געלאָפען אויף זיין בייז וואונדער; געמיינט: משוגע געוואָרען דער אַרענ־דאַר...

דערוויילע דערשפּירט ער הונגער: נאָכ'ן באָדען מיט'ן שווי־מען, און אַזוי לאַנג אין מויל נישט געהאַט.

און קעלט דערצו: צוגעפּאַלען אַ קיהלער אָוועגט; עס קלאַפּט איהם אַ צאָן אָן אַ צאָן...

דערמאָנט ער זיך, אַז הונגער און קעלט זענען צוויי קבצנ'ישע

*) פּאָס, טראַטוואַ.

זאכען; ווערט ער אומרוהיג. באַפאַלט איהם נאָך אַ גרימצאָרן אויף זיך אַליין: ווי לאָזט זיך אַ מענש אַזוי אָראָפּפיהרען פון וועג פון אַ נאַרישען פויגעל; וואַרפט ער זיך אויף דער ערד מיט אַ שטומען כעס. —

און די אָראָפּגעלאָזטע זון קוקט אַרויס פון דער ווייקסעל מיט אַ ברענענדיגע ראַנד, גלייך זי שפּעט אויס איהם.

די אידישע הייזלעך אויפ׳ן רוקען פון בערגעל הויבען אָן דער־ווייל אויפצושיינען, און די פענסטערלעך בליצען שבת׳דיג, נחת׳־דיג.

אין פאָרשטאָדט צינדען זיך פּאַמעלעך אָן די קליינע פּויערישע פענסטערלעך און פרעהליך טאַנצען די פייערלעך; פייערלעך ווייזען זיך אויך אויף די שווימענדיגע פּאַסען איבער דער ווייקסעל.

קומט איהם אויס, אַז דאָס אַלץ איז איהם להכעיס...

איז ווענ־ג, שווימען נאָך אַן אין דער שטילקייט קלאַנגען פון אַלע זייטען: פון שטאָדט — „קבלת־שבת"; פון פאָר־שטאָדט — דער געזאַנג פון פּויערישען יונגוואַרג אין גאַס; אויף אַ פּאַס שפּילט עמיץ מאַנדאָלינע; אַ פייפערל העלפט אונטער...

און ער מוז דאָ ליגען אין געהאַקטע וואונדען.

צורייצט עס איהם נאָך מעהר.

ליגט ער אויף דער ערד, און בייסט די נעגעל פאַר כעס, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז אַלץ איז שטיל און אויסגעלאָשען געוואָרען, און הויבט זיך אויף, און לויפט אַהיים אויף הינטער־וועגען, איבער די וויזען; נעץ אַרויס, נעץ אַריין...

קומט ער, אַהן אָטעם און קוים אַ לעבעדיגע־ צו צום הויז, איז עס שוין איינגעהילט אין חושך: טיר און טויער פאַרהאַמערט, די פענסטער — פאַרמאַכט און פון אינעווייניג פאַרלאָדענט...

פאַלט ער ערשט רעכט אין כעס אַריין:

— כאַליען שוין; נישט געוואַרט אויפ׳ן בעל־הבית!

ער וועט זיך שוין אָפּרעכענען מיט אַלע; מיט דער פלונית׳טע דער עיקר... דעם משרת וועט ער אַרויסטרייבען ווי אַ הונט...

און גיט אַ לויף צו צום טויער, און הויבט אָן קלאַפּען מיט די פויסטען.

לויפט פון קיך, אויפ׳ן הויף אַרויס, דער משרת מיט אַ געשריי:

— עה, דו שלעפער אייגער! דאָ איז נישט קיין אורחים־הויז! דער בעל־הבית וועט דערהערען, הייסט ער דיר ברעכען א ביין!

פאלט עס דעם ארענדאר, ווי א בליי אויפ'ן הארץ; די ווער־טער האָט ער דעם אָרעמען געהער געזאגט: „ער וועט איהם היי־סען ברעכען אָ ביין!".

דערווייל איז דער משרת צוגעקומען און ארויסגעקוקט דורך א שפארע פון טויער. דערזעהט ער א נאקעטען, כאפט ער זיך אָן ביי די זייטען פאר געלעכטער:

— אָ נאקעט משוגעת, כאַ־כאַ־כאַ!

לאכען דעם ארענדאר אין די אויערען: דער משרת, דער גע־הער און דער פויגעל צוזאמען. לויפט ער אוועק צום פענסטער פון זיין שלאָף־שטוב —

— גיטעלע, — קלאפט ער אָן, — גיטעלע, עפען מיר אויף...

דערהערט ער, ווי א קול פון א מאנספערשוין, נאָר עפּעס אזוי עהנליך צו זיין אייגענעם קול, פרעגט אין שטוב מיט גרויס וואונ־דער:

— גיטעלע, ווער קאָן דיך עס רופען ביינאכט, און איהרצט דיך אפילו נישט?!...

— כ'ווייס נישט, מיין מאַן, — הערט ער גיטעלעס ענטפער, — עפען אויף לאָדען און פענסטער, און גיב א קוק, — אפשר האָט זיין ליעבער נאָמען, וואס האָט דיך איבערגעביטען, דיר א מצוה צוגעשיקט...

„איבערגעביטען? ווען? ווי אזוי פארביטען?" ארבייט אום־זיסט דעם ארענדארס מוח. עפענט זיך דערווייל, פון אינעווייניג, יער לאָדען, דערנאך דאָס פענסטער, און עמיץ קוקט ארויס — —

ווערט דער ארענדאר שוין גאָר צוטומעלט: זיין פּנים, זיין העמד, רויט אויסגענעהט, — אויך נאָכגעמאכט דעם פּריץ! — און זיין שלאָף־מיצעל מיט'ן זילבערנעם קווייטעל —

און „יענער" — הערט ער — זאגט:

— געה נישט צו, גיטעלע, עפּעס א נאקעט משוגעת... א רחמנות! דערלאנג מיר פאר איהם עפּעס, די חרפה צוצודעקען; נאָר אלטווארג, גיטעלע. ער וועט אין זיין משוגעת סיי ווי סיי אלץ פון זיך אראפרייסען...

— גיב, גיטעלע, א העמד, א פּאָר פּלידערען... און א היטעל,

— מיט׳ן בלויזען קאפ איז ער אויך! — און א חלה, גיטעלע,— ער איז אודאי אויסגעהונגערט, נעבעך!

בלייבט דער ארענדאר פארשטיינערט, און אין א ווײַלע ארום זעהט ער מיט אויסגעגלאצטע אויגען, ווי „יענער" ווארפט איהם דאס אלץ ארוים! און דאס פענסטער ווערט באלד פון אינעווענינ פארמאכט און פארלאדענט...

— אן אומגליק האט מיך געטראפען, — ברעכט זיך דער ארענדאר די הענט, — עפעס א שווינדלער געקומען, פארשטעלט זיך און צונעגומען מיין האב־און־גאב...

לויפט ער צום לאדען פון דער קינדער־שטוב, קלאפט אן און רופט:

— יענקעלע, משה׳לע, שיינדעלע! אייער טאטע קלאפט! עפענט אויף! ס׳האט איהם אן אומגליק געטראפען...

זענען, אפנים, די קינדער נאך נישט געשלאפען.

ענטפערט יענקעלע פון בעט ארוים:

— מאכט נישט קיין חוזק, איד... מיין טאטע איז ערשט די רגע דא געווען... די קישענס מיר פארריכט...

משה׳לע באריהמט זיך:

— מיט מיר קריאת־שמע געלייענט...

שיינדעלע מיט׳ן קלינגענדיגען קול׳כעל באשטעטיגט:

— יא, יא! און אונז אלע דריי, צום ערשטען מאל, געקושט... א „גוטע־נאכט" געזאגט...

מיט מיר וועט ער אלע אוונט קריאת־שמע לייענען! — באריהמט זיך משה׳לע ווייטער.

און יענקעלע שיט צו זאלץ אויף די וואונדען:

— און היינט איז שטאדט געווען, דער טאטע! פאר אונז א מלמד באשטעלט; ר׳וועט קומען מוצאי־שבת, באלד נאך הבדלה וועט ער קומען; יא, יא!

גיט נאך שיינדעלע, נאך א ישוב, צו:

— הערט, ר׳ איד! נארען דארף מען נישט... נאר אויב עס פעהלט אייך עפעס, האט קיין מורא נישט, קלאפט אן ביים טאטי־שעס פענסטער... ווארים, די מאמע זאגט, אז גאט, ברוך הוא, האט אויסגעהערט איהר געבעט, און דעם טאטען איבערגעביטען, א גוטען, וואוילען טאטען האבען מיר אצינד! —

„שלעכט, דאָ איז אַ שרעקליכער שווינדעל געשעהען!“ — פּלאַמט אויף אין אַרענדאַרס מוח, — אַפּגענאַרט דאָס ווייב, די קינדער! מען מוז, כאָטש האַלבער נאַכט, לויפען צום פּריץ! אין קייטען וועט ער איהם פאַרשיקען!“

קאַפּיטעל 5.

דער אַרענדאַר באַקומט שמיץ
און שלאָפט איין אין ראָוו
ביים וועג.

וועט ער דאָך נישט לויפען נאַקעט, און די גערערים ליגען איהם נישט אויף איין אָרט; לויפט ער צוריק צום ערשטען פּענס־טער, כאַפּט און מאַכט צוויי־דריי בים פון קוויליטש, ציהט אויף זיך אַרויף די בגדים, טראַכטענדיג דערביי מיט כעס:

„אַהאַ! דאָס האָט די פּלונית׳טע, אַהן מיין וויסען, פאַר די שנאָרערס אַנגעגרייט! באַצאַהלט וועט ווערען מיט׳ן פּריץ׳ס הילף — מיט פּראָצענט!“

און ער לויפט.

לויפט ער איבער׳ן גערטעל און שלאָגט זיך, אין איילעניש, אָן אַ בוים; פּונקט אָן דעם בוים, אונטער וועלכען דער אָרעמער געהער איז געשטאַנען.

— תליון מיינער! — שרייט ער אויס, — גלייך יענער וואָלט נאָך דאָרט געשטאַנען, און לויפט אַרויס, מיט שוויים באַדעקט.

צום פּריץ איז אַ מהלך. זומער איז די נאַכט נישט קיין גרויסע, קומט ער צו צום הויף, הויבט שוין אָן גרויען דער טאָג.

זעהט ער דורך די אייזערנע שטאַכעטען, אַז דער פּאַלאַץ איז באַלויכט; עס רודערט זיך אין פּאַלאַץ. אין גרויסען, ברייטען הויף שטעהט געשפּאַנט דעם פּריץ׳ס קאַטש, די פערד הירזשען און קלאַ־פּען מיט די פּאַדקאָוועס אָן די שטיינער, — דער פּריץ קומט אַרויס. זעצט זיך אין קאַטש אַריין, מען עפענט דאָס טויער... אַ קנאַק מיט דער ביימש, די קאַטש ריהרט פון אָרט, — אַרום דער קאַטש רייטען פיער פון פּריץ׳ס קאָזאַקלעך, מיט שטורקאַצען אין די הענט; נאָך

דער קאַטש — די רעשט...

מען פאָהרט אַרויס פון טויער.

מיין אָרענדאַר קלערט נישט לאַנג, גיט זיך אַ וואָרף פאַר די פערד אין דער ברייט, דער שמייסער האָט קוים צייט געהאַט איינ־צוהאַלטען די פערד.

— וואָס איז? — פרעגט דער פּריץ פון קאַטש אַרויס.

לויפט צו צום אָרענדאַר אַ קאָזאַקעל און בויגט צו איהם אַראָפּ דעם שמורקאַץ, קוקט און ענטפערט צו דער קאַטש צו:

— עפּעס, אַן אָרעמער איד!

שפּרינגט אויף דער אָרענדאַר:

— פּריץ־לעב, חלילה, נישט קיין אָרעמער איד... איך, דיין אָרענדאַר, מיט אַ נויטיג משפּט... סכנת נפשות! אַ גנב, אַ שווינד־לער —

— ווער עס איז, — האַקט איהם דער פּריץ איבער, בייז,— איך פאָהר צום סיים, —

און אַז דער אָרענדאַר וויל נישט אָפּטרעטען:

— זאָל ער געהן צום רב! טרייבט איהם פון וועג!

קאַרגען די קאָזאַקלעך פאַר אַ איד קיין נאַהייקעס נישט; קאַלערט זיך דער אָרענדאַר, אונטער די שמיץ, פון וועג אַראָפּ, אין ראָוו אַריין...

די קאַטש איז פאַרשוואונדען.

שטיל איז געוואָרען. און דער געשמיסענער, צוואָוועהטאַגטער אָרענדאַר שלאָפט איין אין ראָוו ביים וועג...

קאַפּיטעל 6.

פון ראָוו צום רב,
פון רב אין הקדש אַריין.

נישט לאַנג איז דער אָרענדאַר געשלאָפען אין ראָוו...

קוים האָט זיך רעכט געוויטעלט דער מאָרגען, און פון די פענס־טער אין פּאַלאַץ, די געביידען אַרום פּאַלאַץ, און פון די ווערבעס

איןביידע זייטען טראַקט האָבען זיך אויפגעהויבען פייגעל, גאַנצע שאַרען מיט אמאָל, און געלאָזט זיך מיט גערויש און געפילדער אַרויף, אַרויף צום ליכטיגען הימעל...

האָט עס איהם אויפגעוועקט. פאַרשטעהט ער נישט, וואָס ער טוט דאָ? וואָס עס ברעכען איהם אַזוי אַלע ביינער? ווי קומט ער צו ליגען און שלאָפען אין ראָוו? וואָס פאַר קליידער טראָגט ער עס? וואָס פאַר א בייזער חלום חלומ׳ט זיך איהם?

פליהט גראַד א פייגעלע נידעריג פאַרביי, מאַכט א ראָד אַרום זיין קאָפּ, קוקט איהם מיט די לוסטיג־לאַכענדיגע אויגעלעך אין פּנים אַריין; דערמאָנט ער זיך פּלוצלונג אַלץ מיט אמאָל, און כאַפּט זיך אָן ביים קאָפּ...

מען האָט איהם באַ׳גנב׳עט און באַשווינדעלט, און דער פּריץ, דער שופט, איז אַוועק קיין וואַרשוי צום סיים! איבערגעלאָזט איהם, ווי א יתום...

פאַלט איהם איין: אַז מען מוז דערווייל אָפּראַטעווען די חובות ביי לייט.

לויפט ער צו דער פאַרשטאָדט, קלאַפּט אָן ביים ערשטען בעם־טען פויערישען בעל־חוב —

— עה, וואַסיל, כ׳דאַרף גראַד נויטיג געלט, גיב מיר אָפּ דעם חוב, אָדער א ראַטע אויפ׳ן חוב —

קוקט וואַסיל דורכ׳ן פענסטערל אַרויס און פרעגט:

— ווער ביסטו, איד? וואָס פאַר א חוב האָסטו ביי מיר?

— דערקענסט מיך נישט? איך בין דאָך דער אַרענדאַר!

צולאַכט זיך וואַסיל אויף א קול און קומט אַרויס מיט דער גאַנצער משפּחה פאַר דער טיר.

— געפעלט אייך — פרעגט ער — אַזאַ משוגעת? טראָג דיך אָפּ, איך רייץ אויף דיר אָן די הינט...

לויפט דער אַרענדאַר צום צווייטען בעל־חוב, און טרעפט איהם שוין פאַר דער טיר.

מיט גראַבעלס צום היי געהט ער. דערזעהט איהם דער פויער, לויפט ער צו צום פענסטערל, פּויקט מיט די פינגער דורך דער שויב אין שטוב אַריין און רופט:

— עה, קינדער! קומט אַרויס, וועט איהר זעהן א משוגע׳נעם איד...

אין אזוי איבער דער גאנצער פארשטאדט. מען לויפט אויף זיין בייז וואונדער; מעןווארפט איהם נאך שטיינער און שטע־קענס; די הינט רייסען איהם די פאלעס.

קוים א לעבעדיגער איז ער פון פארשטאדט ארוים, אין שטאדט אריין געקומען, און לויפט צו די אידישע בעלי־חובות...

און ער האט שוין די עצה גישט צו זאגען, אז ער איז דער ארענדאר. זאגט ער, דער ארענדאר האט איהם געשיקט נאך געלט! און גיט סמנים, און ווייסט דאך און קאן געבען אמת'ע סמנים... טרייבט מען איהם פון טיר צו טיר ווי א סוטה: א איד — א משוגעת, קוממ שבת נאך געלט!

זעהט ער, אז ער איז אינגאנצען פארלוירען, זעצט ער זיך אנידער אינמיטען מארק אויף א שטיין און וויינט אין הארץ אין דער שטיל, מיט טרוקענע אויגען —

דער עולם געהט פארביי דאוונען, ווייזט אויף איהם איינער דעם צווייטען:

— געבעך, א משוגענער איד... ווער ווייסט, פון וואנען...

אינגלעך שטעלען זיך אפ... מען ווארט נאר, די עלטערע זא־לען אוועקגעהן אין שול אריין, וועט מען זיך נעמען צום משוגעת... מען זאמעלט שוין שטיינדלעך אין די טאשען אריין.

כאפט ער זיך אויף און אנטלויפט בייצייטענס בארג־אראפ, צום וואסער צו. דערזעהט ער זיך אינ'ם וואסער, דערקענט ער זיך גישט! גאט, ווי ער זעהט אויס: צעוואורפען די האר, צו־קנייטשט און צוקנוידערט דאס פנים, איינגעפאלענע ברענענדיגע אויגען... און עפעס גרויער איז ער געווארען איבער נאכט! כאפט איהם אן א גרויל: עפעס איז ער אזוי עהנליך געווארען צום ארע־מען געהער, וואס ער האט ערשט נעכטען פארטריבען...

לויפט ער, ווי משוגע, ביים ברעג פון דער ווייקסעל, א גאנ־צען שבת, אויף און אפ, ביז די זון איז אונטערגעגאנגען, — דער־מאנט ער זיך פלוצלונג, אז דער פריץ האט איהם געהייסען געהן צום רב. ער וועט דעם פריץ פאלגען, ער האט קיין אנדערע עצה נישט. — לויפט ער צוריק דורך הינטערגעסלעך אין שטאדט אריין צום רב, געהט שוין דער רב ארום איבער דער שטוב נאך הבדלה. פאלט ער אריין מיט א געשריי:

— רבי, איהר מוזט מיך ראטעווען!

דערלאַנגט איהם דער רב קודם כל — „שלום“ און פרעגט, ווער עס איז.

בלייבט ער שטעהן:

— רבי, איך בין דאָך... דער ארענדאר בין איך דאָך... — שטאַמעלט ער שוין מיט א נישט־זיכערען קול. צווייפעלט ער שוין אליין, צי ער איז ווירקליך דער ארענדאַר.

קוקט אויף איהם דער אלטער רב א לאַנגע ווייל מיט גרויס רחמנות, און זאָגט דערנאָך אזוי:

— דעם ארענדאר — זאָגט ער — קען איך זעהר גוט... זיצט דערוויַיל, רב איד...

זעצט ער זיך, דער ארענדאר, דער רב קעגענאיבער.

— פאַרשטעהט איהר מיך, — זאָגט דער רב, נישט אראָפּ־לאָזענדיג פון ארענדאר דאָס רחמנות׳דיגע אויג — ער איז ביי מיר פרייטאָג נאָכ׳ן אָנבייסען געוועזן, דער ארענדאר...

הערט ער אין געהאַקטע וואונדען, און דער רב פאַרצעהלט:

— ער האָט זיך, הערט איהר, שטאַרק געענדערט, דער ארענ־דאַר; גאַר איבערגעביטען...

— ווי הייסט? — וויל אויפשפּרינגען דער ארענדאר.

לעגט איהם דער רב א האַנט אויף אַן אַקסעל און זעצט איהם צוריק, און פאַרצעהלט ווייטער:

— געוועזן... גערעדט אין פשטות אריין, אָהן גאוה... אסך גע־רעדט... מענשליך... אידישליך... און איבערגעלאָזט דערנאָך, א חיבש ביסעל געלט פאַר אָרעמע לייט... און אויף חלבשה פאַר תלמוד־תורה־קינדער... איהר הערט? אפילו צוגעזאָגט צו געבען האַלץ פון וואַלד, צו פאַרריכטען די שול... און געבעטען, איך זאָל איהם, מוצאי שבת נאָך הבדלה, ארויסשיקען א גוטען מלמד פאַר די קינדער...

דערמאַנט זיך דער ארענדאר אָן די קינדערס רייד און עס כאַפּט איהם אָן א ספּאַזם אין האַלז, און ער קאָן שוין קיין וואָרט נישט ארויסברענגען —

און דער אלטער רב נעמט צונויף אין איין האַנט אריין ביידע שפּיצען פון דער גרויער באָרד, און קוקט אויף איהם א לאַנגע וויי־לע מיט באַרמהאַרציגע אויגען, און ענדליך זאָגט ער:

— מילא, דער ארענדאר זענט איהר נ י ש ט... אלא מאי.

איהר האט אן איינרעדעניש... איז עס א שטראף פון זיין ליעבען נאמען, מוז מען אננעמען פאר ליעב... און דעריבער ראט איך אייך, מיין ליעבער איד, געהט אין הקדש אריין... עס האלטען זיך דארט אויף א חברה ארעמעלייט, נעכטיגט מיט זיי איבער אין הקדש — און אין דערפריה וועט איהר באקומען קצבה גלייך מיט אלע ארעמע אידען, און וועט אייך לאזען מיט זיי צוזאמען איבער דער וועלט... צו ד ע ר פרנסה וועט איהר גראד טויגען...

— רבי׳צין! — רופט דער רב, זיך אויפהויבענדיג, אין דער צווייטער שטוב אריין, — גיב דעם איד א גלעזעל ווארעמס... און אז ער וועט עס אויסטרינקען, זאג דעם שמש, ער זאל איהם אפ־פיהרען אין הקדש אריין... און זאל ער, למען השם, זעהן, ער זאל האבען א שטיקעל געלעגער אויף איבערנאכט. ער וועט נעכטיגען, דער איד... זאל ער האבען גוט צו שלאפען... איך מוז געהן ווענען א מלמד פאר׳ן ארענדאר...

און שפעטער, אז דער שמש איז צו איהם צוגעקומען, נעמען אין הקדש אריין, האט זיך שוין דער ארענדאר שטיל אונטערגע־געבען און געלאזט זיך פיהרען...

קאפיטעל 7.

בײ א חברה קבצנים — א חתונה — אריין אין אייגענעם בעט.

דער ארענדאר האט זיך אונטערגעגעבען.

ער האט שוין פארשטאנען, אז דאס האט איהם זיין ליעבער נאמען געשטראפט פאר די רעד...

ער האט טאקע נישט צוגענומען דאס פארמעגען בײ איהם, נאר — איהם פון פארמעגען...

— פארפאלען!

און שוין יאהרען־לאנג, אז ער געהט ארום מיט די קבצנים איבער דער מדינה, פון ישוב צו ישוב, פון הויז צו הויז, פון טיר

צו טיר. מיט א בייטעלע אויף „גדולים“*) און „פרוטות“ אין קע־שענע, און א טאָרבע אויף שטיקלעך ברויט און חלה איבער'ן האלז.

אין דער התחלה האָט ער די גוטע צייטען געטריבען פון זיך מיט געוואלד... דערנאָך זענען די זכרונות מטושטש געוואָרען...

ער פלעגט זיך נאָך אמאל אויפכאפּען ערגעץ אין אן אורחים־הויז און א געשריי טון:

— משרת! שפּאַן איין צום פריץ!

אדער:

— גיטעל, היינט מאַך א שטרודעל!

אדער אראָפּשרינגען פון געלעגער:

— סאָקאָל! (אזוי האָט זיין הונט אמאָל געהייסען) עמיץ דרעהט זיך ארום הויז!

און לייזען א פּסק פון חברים:

— האַלט ס'מויל, משוגע'נער!

משוגע'נער האָט מען איהם גערופען...

מיט דער צייט אבער זענען די חלומות פון די גוטע יאהרען אויך פארשוואונדען...

נאָך א יאהר און נאָך א יאהר, האָבען די אלטע צייטען איהם אליין אויסגעזעהן, ווי א חלום...

און ער האָט אויפגעהערט צו גלויבען אין חלום, מאַלע וואָס...

ווער ווייסט, ווער ער איז, פון וועמען ער שטאַמט, פון וואַנען ער קומט... ער האָט מיט דער צייט זיין נאָמען פארגעסען; צייט ער האָט אויפגעהערט צו שרייען ביינאַכט, רופט מען איהם „שטיל משוגעת“, איז דאָס זיין נאָמען... ווען איז אזוינער עולה־תורה?

נאָך א צייט מיט יאהרען איז ארוים אין דער סביבה, וואו די חברה קבצנים האָט זיך געדרעהט, א קלאַנג, אז ערגעץ אין א וויי־טער שטאָדט וועט זיין זעהר א רייכע חתונה, מיט א גרויסער אָרע־מער סעודה.

קלייבט זיך די חברה קבצנים אהין צו דער חתונה; געהט „שטיל־משוגעת“ אויך מיט דער חברה צוזאמען.

איז אין שטאָדט אריין א מהלך געווען... און אין יעדער

---

*) גראָשענס.

קהלה שטעהט מען אביסעל. נעכטיגט מען אין אורחים־הויז, מען נעמט „קצבה" און עפעס אנצובייסען אויפ׳ן וועג...

קומט מען אביסעל שפעטלעך.

קוים צייט געהאט צו לויפען אין מרחץ אריין, זיך אויסצוּוואשען, די בערד אויסצוקעמען און אפרייניגען די מלבושים. די ארעמע סעודה איז גרייט, אין א סאלע די טישען געדעקט, מיט אלעם גוטען — צוויי פעסער ביער געעפענט, א פאס מער, אחוץ פלעשער מיט י"ש...

זעצט מען זיך ארום די טישען.

דער מחותן מיט דער מחותנת׳טע, און די כלה אין דער מיט — אויבען־אן; די סעודה איז געווען פון כלה־צד...

זיצט „שטיל־משוגעת" און ווארפט אן אויג אויפ׳ן טיש: באקאנטע טעלער, באקאנטע מעסער און גאפעל, און לעפעל... ער קוקט זיך בעסער צו: זיינע אותיות ביי דער פריוו...

הערט ער, ווי די מחותנת׳טע זאגט:

— עסט, אידען, און טרינקט געזונטערהייט, און בענשט מיר די כלה מיינע, און ווינשט גוטע יאהרען דעם זווג...

דערקענט ער דעם קול — גיטעלעס קול.

הויבט ער די אויגען אויף; זיין טאכטער שיינדעלע איז די כלה —

הויבט דער מחותן אויף א כוס און רופט:

— לחיים, אידען, לחיים!

איז עס זיין אייגענער קול פון אמאל...

דערשרעקט ער זיך, ווערט איהם נישט גוט, פאלט ער ארונטער אויפ׳ן אנלעהן פון בענקעל, —

זאגט דער מחותן צו צוויי פון די סארווערס, וואס דרעהען זיך ארום טיש:

— נעמט דעם איד, וואס עס איז איהם, לא עליכם, נישט גוט געווארען, אין דער שטוב אריין, וואו עס ברענט אין אויווען, און טוט איהם אויס, און לעגט איהם אין בעט אריין... און איך וועל נאכקומען זעהן, צי מען וועט, חס ושלום, נישט דארפען א מומחה — א רופא, צי א דאקטאר...

קרימען זיך די סארווערס אביסעל — נאר, אז דער מחותן הייסט, פאלגט מען...

אין א מינוט ארום, ליגט שוין אונזער ארענדאר אין ז י י ן שטוב, אין ז י י ן בעט, אויף ז י י ן קישען, אונטער ז י י ן איבערבעט, און קוקט פארדולט אין פייער פון אויוועז אריין... איז עס א בייזער וויסטער חלום געווען?...

די סארוועדם געהען, דער מחותן קומט אריין און פרעגט:

— נו, פעהלט אייך עפּעס, אורח־לעב?

— ניין... און פארמאכט די אויגען...

און אין א ווײַלע ארום עפענט ער זיי ווידער:

— איך וויל אייך עפּעס בעטען, בעל־הבית! איהר זאָלט אויף מיר קיין פאראיבעל נישט האָבען...

— חס ושלום! — ענטפערט דער מחותן מיט א וואונדערליכען שמייכעל, — זאָגט נאר בפירוש, וואס איהר ווילט... דער גרעסטער נחת פון א מענש איז, אויב ער קאן עפּעס צוליעב טון א צווייטען...

קרעכצט דער בעטלער אָפּ און זאָגט:

— זאָגט מיר, כ'בעט אייך: ווער איז דער חתן אייערער און וואס?

ענטפערט דער מחותן, מיט דעם זעלבען שמייכעל און גאר נישט פארוואונדערט אויף דער שאלה — א רב'ס א זוהן, אליין א למדן א גדויסער, און א מזג טוב — מיט אלע מעלות...

ציהט זיך דער בעטלער אוים איבער'ן בעט:

— מעג איך שוין שטארבען! — זאָגט ער, און הויבט אָן צו ציטערען אויפ'ן גאנצען לייב.

— ניין, אורח־לעב, — זאָגט דער מחותן לאַכענדיג... — מען שטערט נישט קיין אידישע שמחה! מען שטארבט נאך נישט... אייך איז נאר קאלט, זעהט, וואס איך טו...

און ער כאפּט דעם אורח'ס אַנטון פון בענקעל אראָפּ און ווארפט עס אין פייער אריין...

דאס פעטע אַנטון צופלאקערט זיך אויפ'ן פייער.

— איהר, זאָגט דער מחותן, — וועט נעמען אויף זיך מ י ד נ ע, דאס הייסט, א י י ע ר ע מלבושים — געווג שוין געליטען...

און כהרף עין, ווארפט ער פון זיך די מלבושים אראָפּ און ער אליין פארשווינדט...

דאָס אַכטע און לעצטע קאַפּיטעל.

ענדע גוט — אַלעס גוט.

איז מיט אַמאָל דעם אָרעמען אַרענדאר אויפגעגאַנגען אַ ליכט אין די אויגען...

האָט ער פאַרשטאַנען, אַז ער איז שוין אָפּגעקומען, אַז עס האָט זיך געענדיגט די שטראָף...

לויבט ער מיט גרויס פרייד גאָט אין הארץ...

און עס באַנייען זיך איהם פּלוצלונג די כחות, און ער שפּרינגט ארויס פון בעט, כאַפּט אויף זיך די איבערגעלאָזטע קליידער, און לויפט ארוים — אַ מחותן צו די אָרעמע געסט...

זאָגט ניטעלע מיט אַ ליעבען שמייכעל:

— נו, מיין מאַן, נישט גלייכער אזוי?

און שיינדעלע פאַלט איהם אויפ׳ן האַלז:

— טאַטעשי! אוי, אַ גוטער דו ביסט, טאַטעשי!

אַז קראַנקען אָרעמאַן האָבען עפּעס אַלע גאָר פאַרגעסען...

דריי קיכלעך.

בימי המלך שלמה — אין די צייטען פון מלך שלמה האָט גע־לעבט אַן אלמנה, אַן אָרעמע, מיט'ן נאָמען שונמית.

און געלעבט האָט די אלמנה שונמית אין אַ סוכה פון אַלטע ברעטער, באַדעקט מיט אַ סכך פון צווייגען און בלעטער פון פאַל־מען־בוימער, אין אַ פישער־דאָרף, ביים ברעג פון ים הגדול.

און געשפּייזט האָט זיך די אלמנה מיגיע כפּיה — מיט שטרי־קען און פאַרריכטען די נעצען פאַר די פישער אין פישער־דאָרף.

ויהי היום — איז געקומען די צייט פון ווינטען און שטורעם־ווינטען. קיין שיפעל געהט נישט אין ים אַריין, קיין נעץ ווערט נישט פאַרשפּרייט, איז די אלמנה געבליבען אָהן אַ ביסען ברויט.

וועט זי דאָך נישט געהען אין די אָרעמע פישער־הייזלעך אַריין בעטען ברויט; עס פעהלט אומעטום, ווענדט זי זיך ווייטער פון דאָרף.

עטליכע מייל פון דאָרף, אין אַ גרויסען הויז מיט אַ גרויסען געהויף, האָט געוואוינט אַ רייכער איד. וואָס איז געבענשט געוואָ־רען פון זיין ליעבען נאָמען מיט פעלדער פעטע, פרוכטבאַרע גערט־נער און גאַנצע וועלדלעך אוילבערטען. און מיט חירטען שאָף און רינדער, און מויל־טירען און קעמלען.

הויבט זי זיך אויף, די אלמנה שונמית איינמאָל אין דער פריה, זעהט, אַז דער הימעל איז אַ בייזער, די לופט — ווינטיג, פאַרשטעהט זי, אַז זי מוז שוין אָנקומען צו מתנת בשר ודם, באַ־דעקט זי זיך מיט אַן אַלטער שאַל, וואָס זי טראָגט בייטאָג און דעקט זיך מיט איהר צו ביינאַכט, און לאָזט זיך פון דאָרף אַרויס אין וועג אַריין, צום רייכען איד.

קומט זי קעגען מיטאָג צום געהויף, טרעפט זי דעם רייכען איד פאַר דער טיר, געהט זי צו, בוקט זיך דריי מאָל, ריהרט דריי מאָל אַן מיט'ן שטערן די ערד פאַר זיינע פיס.

פרעגט ער זי:

— וואס בוקסט דו דיך פאר מיר, אשה, שטעה אויף און זאג, ווער דו ביסט און וואס איז דיין פארלאנג.

זאגט זי איהם: „איך בין די אלמנה שונמית פון פישער־דארף ביים ברעג פון ים,“ און דערצעהלט איהם וועגן איהר גויט. שוין לאנג קיין ביסען ברויט אין מויל נישט געהאט: און בעט א לעבעל ברויט.

„די נשמה צו דערהאלטען!“

ווייזט ער איהר, וואס אין געהויף טוט זיך.

— זעה, אשה, אט שפאנט מען ערשט מיינע קעמלען און מויל־טירען אויס. פון ירושלים קום איך, איך האב שלמה המלך'ס פאלאץ געזעהן! א פאלאץ — א פארבלענדעניש! און מען לאזט יעדען אריין. און איך בין אריינגעקומען. אין א גאלדענער קרוין, אויף זיין גאלדענער שטול איז שלמה געזעסען, ארומגערינגעלט מיט שרים און זקנים, און פאלק. און ער האט פאר זיי תורה און חכמה געזאגט. פערעל האבען זיך געשיט פון מויל.

און הער, וואס ער האט געזאגט, אשה!

„ושונא מתנות יחיה“ — האט ער געזאגט.

ווער עס וויל לעבען, נעמט קיין מתנות נישט. ווער עס נעמט אומזיסט, פארקירצט זיך זיינע יאהרען, וואס זיין ליעבער נאמען האט איהם באשערט. דו ווילסט זינדיגען, אשה, און איך וויל נישט זיין קיין שותף צו דיין זינד. גאט איז א דין אלמנות, ער וועט עס מיר נישט פארגעסען, אז איך האב מיטגעהאלפען צו פאר־קירצען דיינע יאהרען...

אומזיסט גיב איך נישט.

— אויב אזוי — זאגט די אשה, — גיב נ י ש ט אומזיסט; ב א ר ג מיט א לעבעל ברויט. אדער לייה מיר אביסעל מעהל, וועל איך עס מיר אהיימטראגען און אפבאקען, און דאס לעבען דערהאלטען, און דאנקען דיר און בעטען פאר דיין לעבען...

— דאס אויך נישט, אשה! — ענטפערט דער עושר געלאַ־סען. „עבד לוה לאיש מלוה“, האט שלמה המלך געזאגט. ווער עס לייהט, קויפט א קנעכט. און קנעכט קויף איך מיר פ ר ע מ ד ע, נישט מזרע אברהם, יצחק ויעקב... איך וויל אייגען פלייש און בלוט, בפרט אז אלמנה פאר קיין קנעכט נישט האבען... איך בארג

דיר נישט, איך לייה דיר נישט...

פרעגט די אשה:

— זאָל איך פאַלען פאַר הונגער פאַר דיינע פיס, דאָס וועט בעסער גאָט געפעלען, דעם דין אלמנות?

— דו וועסט, אלמנה שונמית, — ענטפערט ער איהר נאָך געלאַסענער, — פאַר מיינע פיס פאַר הונגער נישט פאַלען... העלפען וועל איך דיר, ווי גאָט איז מיר ליעב! נאָר העלפען וועל איך דיר מיט אַן עצה: געה און זיי זוכה פון הפקר!

— וואָס מיינט איהר דערמיט? הפקר איז אין מדבר, צום מדבר איז דריי טעג, און וואָס געפינט מען דאָרט? גרעזלעך אויס־געטריקענטע? טרייבט איהר שפאָס פון אַן אָרעמער אלמנה און פאַרכט אייך נישט פאַר דעם, וואָס לעבט אייביג און ווענדט פון יתומים מיט אלמנות קיין אויג נישט אָפּ!

— איך שפּאָס נישט, אשה! — ענטפערט ער. — גאָטס־פאַרכטיג בין איך פון געבורט, און נישט צום מדבר נאָך גראָזען שיק איך דיך.

— נייג צו דיין אויער, אשה, און הער! מיין קאַמער איז אַצינד לער. די הונדערט זעק מיט׳ן ווייסען ווייצען־מעהל ווי שניי האָב איך, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, קיין ירושלים אָפּגעפיהרט, צום מלך שלמה אין פּאַלאַץ אריין. און די ברעטער, וואָס האָבען זיך אונטער די זעק געבויגען, זענען פריי. אָבער ווייס, גאַנץ ווייס זענען די ברעטער; באַדעקט מיט׳ן שטויב, מיט וועלכען די זעק האָבען געשוויצט. דער שטויב איז הפקר, דער שטויב איז נישט מיין. געה, על כן, אין קאַמער אריין, וויש דיר די ברעטער אָפּ, זאַמעל דעם שטויב פון ווייסען ווייצען־מעהל ווי שניי, נעם אהיים, לעג אַן אַ פייער, — קלויב שפּענדעל אויפ׳ן וועג — און באַק דיר דיינע קיכלעך אָפּ, זאָל זיין ליעבער נאָמען אריינשיקען די ברכה אין דיין שטויב פון מעהל, און עס, און דערקוויק דיך, און לויב גאָט...

האָט די אלמנה שונמית געטאָן, ווי דער פרומער און רייכער מאַן האָט איהר געראָטען. האָט זי אָפּגעשאַרט און אָפּגערייניגט דעם שטויב פון מעהל פון די ברעטער אין רייכען פרומענס קאַמער.

אויפ'ן וועג צוריק האָט זי פון ווינט פאַריאָגטע צווייגלעך געפונען; אהיים געקומען, שוין נאַכט געווען. האָט זי פון די צווייגלעך פייער געמאַכט, דאָס מעהל מיט וואַסער געמישט און געקנאָטען, זענען דריי קליינע ברויטעלעך ארויס, האָט זי די דריי ברויטעלעך ביים פייער קוים אָפּגעבאַקען, און גאָט פאר זיינע חסדים לוי־בענדיג, וויל זי נעמען דאָס ערשטע ברויטעל צום מויל, — עפענט זיך מיט אימפּעט פלוצלונג פון דרויסען די טיר, איןביידעל פאַלט אריין א מענש מיט א געשריי!

— ראַטעווע א מענש פון טויט, שוין דריי טעג און דריי נעכט אין מויל נישט געהאַט...

און ער דערצעהלט אין שרעק און איילעניש:

א שרפה איז אויסגעבראָכען אין זיין דאָרף. אין מיטען דער נאַכט, ווען אלע זענען געשלאָפען, האָט אויסגעבראָכען די בראַנד. א פייער איז פון הימעל געפאַלען... און דער שטורעם האָט דאָס פייער איבער'ן גאַנצען דאָרף צוטראָגט... אלץ איז פאַרברענט, ער איינער איז פון די פלאַמען פייער און די זיילען רויך מיט'ן לעבען ארויס. אלץ איז געוואָרען א רויב פאר דער בראַנד: מאַן, ווייב און קינד, און שאָף און רינד, און האָב, און גאָב. און דריי טעג און דריי נעכט לויפט ער ארום, פון פייער געיאָגט, פון שרעק גע־טראָגען און אהן א ביסען ברויט...

דערלאַנגט איהם די אלמנה דאָס ברויטעל פון מויל אוועק און זאָגט איהם:

— געה ארויס, איך בין איינע אליין, און עס... און דערהאַלט דיין נשמה...

געהט דער אנגעקומענער ארויס און פאַרשווינדט אין דער פינסטערניש פון דער צוגעפאַלענער נאַכט.

דאַנקט די אלמנה זיין ליעבען נאָמען, וואָס האָט זי מיט ברויט באַשענקט און נאָך א מצוה, א מענש ביים לעבען צו דער־האַלטען, באַשערט. און וויל דאָס צווייטע ווייכע ברויטעל נעמען צום מויל.

עפענט זיך נאָך אמאָל מיט אַן אימפּעט די טיר, און א צווייטער מאַן פאַלט אין דער אלמנה'ס ביידעל אריין, מיט דעם זעלבען געשריי:

— ראַטעווע א מענש פון טויט...

ער איז א רייכער מאַן געווען, הירטען, שאָף און רינדער אין סטעפּ געפּאַשעט, אין רייכע געצעלטען מיט ווייב און קינדער געוואוינט, און יונגען געזונטע ביי שאָף און רינד געהאַלטען... פּלוצלונג זענען בעדואינען, ווי אויף די פליגעל פון ווינט, אנגעפלויגען אויף זייערע פערד, מיט בויגען געשפּאַנטע אין די הענט, פון אַלע זייטען זיי ארומגערינגעלט, מיט א האַגעל פיילען באשיט, די יונגען מיט ווייב און קינד געטויט, די הירטען אַפּגעפיהרט, און מיט זיי אין ווייטען ברייטען סטעפּ פארשוואונדען... און אַז דער סטעפּ האָט אויפגעהערט אַפּצוקלינגען זייערע טריט, האָט ער זיך, איינער א לעבעדיגער, פון צווישען די טויטע אויפגעהויבען, און בלאָנדזשעט שוין דריי טעג און דריי נעכט ארום, אַהן א ביסען ברויט, איידער ער איז צו איהר ביידעל געקומען —

— דערלאַנג, האָב רחמנות, א ביסען צום מויל, א'נישט פאַל איך א טויטער צו דיינע פיס...

דערלאַנגט איהם די אלמנה שונמית בתשואת חן דאָס צווייטע ברויטעל, גאָט לויבענדיג און דאַנקענדיג פאַר דער צווייטער גרויסער מצוה, וואָס ער האָט איהר באַשערט. הייסט איהם אויך ארויסגעהן עסען פאַר דער טיר, ווייל זי איז איינע אַליין אין ביידעל, און ער טוט אַזוי, און פאַרשווינדט אויך אין דער פינסטערער נאַכט...

נעמט זיך די אלמנה שונמית צום דריטען ברויטעל און וויל עס שוין געגעהנען צום מויל. רייסט זיך פּלוצלונג אוים מיט באַנייטע כחות פון צפון דער ווינט און רייסט איהר ביידעל איין. צופאַלען זיך רעכטס און לינקס די ווענט... פליהט ערגעץ אוועק דער סכך. און דער ווינט רייסט דער אלמנה דאָס דריטע ברויטעל פון דער האַנט ארויס און שליידערט עס אין ים אריין...

און ערשט דאַמאָלט שטילט דער ווינט. שטעהט די אלמנה און טראַכט...

דער ווינט האָט זיך געלעגט, שטיל איז דער ים. איבער זיין וואַסער, ווי איבער א שפּיגעל, גליטשען זיך די ערשטע שטראַלען פון דער אויפגעהענדיגער זון. באַלד וועט זיך אויפכאַפּען דאָס דאָרף, אַפּבינדען מיט פרייד די שיפלעך ביים ברעג, פאַרשפּרייטען נעצען... קינד און קייט וועט ארויסלויפען באַגלייטען די פישער.

און מיט פרייע געשרייען רופען: אוים הונגער, געלויבט זיין ליע־בער נאמען! עס וועט זיין ברויט.

אבער נישט וועגען דעם טראכט די אלמנה.

אן אנדערער געדאנק עגבערט אין איהר מוח.

— וואס האט גאט פון איהר געוואלט? וואס האט גאט מיט איהר, דער אלמנה, געטאן? —

— וואס האט מיר גאט געטאן? — עגבערט איהר אין מוח.

איין ברויטעל האט ער איהר צוגענומען פאר אן אנטלאפענעם פון פייער. רעכט, זאל זיין געלויבט זיין נאמען!

דאס צווייטע פאר א גערעטעטען פון גזלנים, אויך געלויבט זיין ליעבער נאמען. ער האט געגעבען, ער האט גענומען, פאר א בילכערען פון איהר...

אבער דאס דריטע ברויטעל? אויסצורייסען ביי אן אלמנה פון מויל און שליידערען אין ים אריין!

דאס איז איהר אוממעגליך צו פארשטעהן...

און עס פאלט איהר איין, אז אפשר ווייסט גאר גאט נישט דערפון, אז דאס האט דער ווינט אליין, מיט זיין אייגענעם ווילען, אהן גאטס וויסען און נעגען זיין ווילען געטאן, זיין ליעבען נאמען, וואס שפייזט אלמנות און יתומים, להכעים!

אנדערש קאן נישט זיין!

און זי וועט עס דעם ווינט, דעם גזלן, נישט שענקען, זי וועט דעם ווינט פארקלאגען...

פאר וועמען?

פאר דעם מלך שלמה.

פאר איהם וועט זי האבען א דין תורה מיט'ן ווינט, קיין ירושלים וועט זי געהן.

אפגעקלערט, פארדעקט זי דאס פנים מיט דער צוריסענער שאל און לאזט זיך אין וועג אריין.

פארהונגערט איז זי און פארשמאכט, נאר דער גערעכטער צארן טראגט זי אויפ'ן ווייטען וועג. און זי איז געקומען — קיין ירושלים.

קומט זי, פרעגט זי נאך, ווייזט מען איהר, וואו דער מלך שלמה הויזט. לאזען די שומרים אריין; שלמה המלך'ס טירען זענען אפען פאר אלע, בפרט פאר אלמנות. קומט זי אין זאל אריין

און פאלט פאר'ן מלך שלמה, וואָס זיצט אויף זיין שטול, אויפ'ן פנים!

— אדוני המלך — זאָגט זי — אַ דין תורה האָב איך.

— מיט וועמען? איך זעה, דו קומסט אַליין.

— מיט'ן ווינט. — ענטפערט די אלמנה, און הויבט צו איהם דאָס פנים אויף, און דערצעהלט איהם איהר טענה.

— גוט, — ענטפערט דער מלך שלמה — דיין פנים איז דיין עדות: עס איז מיד, און אין דיינע אויגען ברענט דער הונגער. וועסט דו דיך צו אַלעם ערשטען דערפרישען. זעץ דיך דערווייל, אשה, אין אַ ווינקעלע; מען וועט דיר דערלאַנגען ברויט און וויין. עס, טרינק און דערהאַלט דיין נשמה, דערנאָך וועסט דו הערען דיין פסק.

געהט זי אָפּ אין אַ ווינקעלע. דערלאַנגט מען איהר ברויט מיט וויין. עסט זי. קומען דריי פרעמדע מענער אריין. דריי פרעמדע מענער, מיט זעקלעך אויף די אַקסעל. צום מלך שלמה דאַרפען זיי.

— וואָס איז אייער פאַרלאַנג, פרעמדע מענער? און וואָס טראָגט איהר אין די זעקלעך אויף אייער אַקסעל?

דערצעהלען די מענער אַזאַ געשיכטע:

ישמעאלים סוחרים זענען זיי. האַנדלען מיט צירונג טייערע און כלים, און בשמים די טייערסטע, און זענען זאַלבעדריט גע־פאָהרען אין אַ שיפעל איבער'ן ים... ווינטען זענען געוועזן. אומ־רוהיג איז געוועזן דער ים, זענען זיי אָבער שטאַרקע און געניטע לייט, שרעקען זיך פאַר קיין ווינטען נישט, שווימען זיי וואַל־ארויף, וואַל־אַפּ...

האָט אָבער, איינמאָל פאַרנאַכט, אָנגעהויבען דאָס שיפעל צו נעצען... געלעכערט איז ערגעץ געוואָרען דאָס שיפעל, און מיט וואָס צו פאַרשטאָפּען איז נישט דאָ. שרייען זיי, אפשר וועט מען דער־הערען פון ברעג און קומען צו הילף. הערט קיינער נישט. דער ווינט כאַפּט זייערע געשרייען און צוואַוואַרפט זיי איבער'ן ים, די וואַלען כאַפּען אויף און אַנטלויפען מיט זיי אין דער נאַכט אריין...

און דאָס שיפעל נעצט און הויבט אָן זינקען...

שרייען זיי צו גאָט. צו זייער גאָט; ער הערט נישט. רופען זיי צו אַנדערע געטער. צום גאָט פון מואב, צום גאָט פון פלשתים, צו נאָך געטער. קיינער ענטפערט נישט. האָבען זיי זיך דער־

מאנט, אז עס איז דא נאך א גאט, א גאט פון ישראל... פּרואווען זיי און רופען:

— גאט פון ישראל, ענטפער אונז אין דער נויט! און א נדר טוען זיי: דאס גאנצע גאלד און זילבער, וואס מיר האבען גע־לייזט, גיב'מיר דיר אוועק פאר אונזערע נפשות, נאר ראטעווע אונז! ראטעווע, גאט פון ישראל...

און אין דער רגע האט זיך דער ווינט א ווארף געטאן און עפּעס פון ברעג אין שיפעל אריין מיט א געוואלדיגען כח אריינגע־שליידערט, פונקט אין לאך פון שיפעל אריין, און האט עס פאר־שטאפּט...

און באלד האט זיך געלעגט דער ווינט און מיר זענען בשלום צוגעשוואומען צום ברעג...

האב מיר ביי לייטען זיך נאכגעפרעגט: וואו הויזט דער אידישער גאט. מיר ווילען אונזער נדר מקיים זיין?

האט מען אונז אנגעוויזען ירושלים...

זענען מיר מיט אונזערע זעקלעך קיין ירושלים געקומען און אין די גאסען די מענשען אויסגעפרעגט: וואו איז אייער גאט, מיר ווילען איהם זעהען! האבען לייט אונז געענטפערט, אז דעם גאט פון ישראל זעהט מען נישט...

— מיר דארפען איהם דאנקען, כבוד אפּגעבען, און א מתנה דערלאנגען...

האבען זיי מיט די אקסלען געדריקט; אנדערע האבען אונז אויסגעלאכט...

און עלטערע לייט, וואס מיר האבען באגעגענט, זיי זיך פאר־טרויט און אן עצה געפרעגט: וואס טוט מען מיט אונזער נדר, וועמען גיט מען, עס זאל פּאסען צום אידישען גאטס ווילען, די זעקלעך מיט זילבער און גאלד, האבען קיין באשייד נישט גע־וואוסט. נאר איינער פון זיי, דער עלטסטער, האט אונז גערא־טען, מיר זאלען זיך ווענדען, גרויסער האר און מלך, צו דיר, דו ביסט, האבען זיי געזאגט, דער קליגסטער אויף דער גאנצער וועלט, און דו וועסט וויסען אונז צו ראטען, ווי אזוי אונזער נדר מקיים צו זיין, צו טון מיט'ן גאלד און זילבער לויט דעם ווילען פון גאט פון ישראל.

האבען זיי געענדיגט און געבוקט זיך, און דער מלך שלמה פרעגט:

— האט איהר, פרעמדע לייט, באטראכט, וואס דער ווינט האט אייך פון ברעג אין שיפעל אריינגעשליידערט, מיט וואס ער האט דאס לעכעל פארשטאפט, איהר זאלט נישט אונטערגעהן?

— מיר האבען געזעהן, גרויסער מלך. ארויסגענומען און גוט באטראכט, א קליין ברויטעל איז עס געווען, א ווייך, נישט דערבאקען ברויטעל... מיר האבען עס געבראכט, דיר צו ווייזען, מלך...

און דער עלטסטער נעמט דאס ברויטעל פון בוזעם ארויס און ווייזט עס —

רופט צו דער מלך שלמה די אלמנה שונמית און פרעגט, צי זי דערקענט נישט, צי איז עס נישט איהר ברויטעל?

דערקענט זי; איהר ברויטעל. —

פסק'ענט דער מלך שלמה, מען זאל איהר געבען די דריי זעקלען גאלד און זילבער. טוען אזוי די לייט, דאנקען און געהען.

און צו דער אלמנה ווענדט זיך דער מלך שלמה:

— נעם דאס גאלד מיט'ן זילבער. פאר דיין דריט ברויטעל האט דיר גאט באצאהלט, און זיי וויסען, אז קיינער טוט נישט גאט להכעיס; אז אלץ געשיהט לויט זיין ווילען. און אז נאר זיין שליחות טוט דער ווינט. —

אינהאלט:

זייט

ביים גוסס צוקאָפּענס — — — — — — — — — — — — 7
דריי מתנות — — — — — — — — — — — — 15
אז אַפּקומעניש — — — — — — — — — — — — 27
זיבען גוטע יאָהר — — — — — — — — — — — — 39
די תאוה צו קליידער — — — — — — — — — — — — 44
אראָפּגעלאָזטע אויגען — — — — — — — — — — — — 52
לא תחמוד — — — — — — — — — — — — 67
דער קונצען־מאַכער — — — — — — — — — — — — 74
ס'אי' גוט — — — — — — — — — — — — 80
דער אוצר — — — — — — — — — — — — — 85
א גאַנץ יאָהר שכור — פּורים ניכטער — — — — — — 90
דער הינטישער סדר — — — — — — — — — — — — 96
דער בעל שם טוב פיהרט אוים א שידוך — — — — — — 101
דרשה געשאַנק — — — — — — — — — — — — 123
מסירת נפש — — — — — — — — — — — — — 135
שטומע נשמות:
1. צוויי וועגען — צוויי משלים — — — — — — — 185
2. א קאַפּיטעל תהלים — — — — — — — — 192
3. „שמע ישראל“ — — — — — — — — — — 207
4. נסים אויפ'ן ים — — — — — — — — 223
מלוה־מלכה — — — — — — — — — — — — — 232
פּדיון שבוים — — — — — — — — — — — — — 243
דער זווג אָדער שרה בת טובים — — — — — — — — 248
אויף דער פּרישער לופט — — — — — — — — — — 256
איבער א שמעק טאַבעק — — — — — — — — — — 266
דאָס פּאַרטוך — — — — — — — — — — — — — 277
דער ארענדאר — — — — — — — — — — — — — 290
דריי קיכלעך (דער דין תורה מיט'ן ווינט) — — — — — — 309